



DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2019–2020)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2020

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799



DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2019–2020)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2020

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799

Innhold

Del I	Innledende del	9	Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	101
1	Hovedmål og prioriteringer	11	Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	102
1.1	Mål og oppgaver i forsvarssektoren	12	Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt	103
1.2	Utvikling av forsvarssektoren i perioden 2017–2020	13	Kap. 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret	104
1.3	Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2020	23	Kap. 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret	108
1.4	Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak	29	Kap. 1723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet	108
			Kap. 4723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet	108
			Kap. 1731 Hæren	109
			Kap. 4731 Hæren	111
2	Tryggingsspolitikk	32	Kap. 1732 Sjøforsvaret	111
2.1	Tryggingss- og forsvarspolitiske mål	32	Kap. 4732 Sjøforsvaret	114
2.2	Utviklingstrekk og utfordringer ...	32	Kap. 1733 Luftforsvaret	114
2.3	Tryggingss- og forsvarspolitiske prioriteringar	38	Kap. 4733 Luftforsvaret	117
			Kap. 1734 Heimevernet	117
			Kap. 4734 Heimevernet	119
3	Rapport om verksemda i 2018	44	Kap. 1735 Etterretningstjenesten	119
3.1	Forsvarsdepartementet	44	Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	121
3.2	Økonomiske rammer	46	Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	123
3.3	Måloppnåing i Forsvaret	47	Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning	124
3.4	Økonomi	53	Kap. 4761 Nye kampfly med baseløsning	126
3.5	Interne prosessar	54	Kap. 1790 Kystvakten	126
3.6	Menneske, læring og utvikling	57	Kap. 4790 Kystvakten	128
3.7	Kulturverksemda i forsvarssektoren	60	Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten	128
3.8	Forsvarsrelaterte organisasjonar ..	60	Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten	130
3.9	Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Nasjonalt tryggingssorgan og Forsvarets forskingsinstitutt	61	Kap. 1792 Norske styrker i utlandet	130
			Kap. 4792 Norske styrker i utlandet	133
			Kap. 4799 Militære bøter	133
4	Investeringer	65	Del III Omtale av særlige tema	135
4.1	Investeringer i forsvarssektoren ...	65	6 Informasjonssaker	137
4.2	Flernasjonale programmer i NATO	66	6.1 Lån eller leasing av stridsvogner ..	137
4.3	Industrielt samarbeid	66	6.2 Helhetlig vurdering av økt oppsetting av 2. bataljon	137
4.4	Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift	67	6.3 Helsepersonell til Forsvarets styrkestruktur	138
4.5	Investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA) ..	73	6.4 Utredning om Forsvarets musikk	138
			6.5 Veteranmonument	138
			6.6 Arbeidsgruppe for gjennomgang av erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner	138
			6.7 Utredning om styrking av rekruttering og kompetanseutvikling i Forsvaret – Svendsen-utvalget	139
			6.8 Implementering av ny sikkerhetslov	139
Del II	Budsjettforslag	91		
5	Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.	93		
Programområde 04 Militært forsvar		93		
<i>Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.</i> ..		93		
Kap. 1700 Forsvarsdepartementet		96		
Kap. 4700 Forsvarsdepartementet		100		

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Regjeringens budsjettforslag for 2020 sammenliknet med saldert budsjett for 2019 – hovedstørrelser	24	Tabell 5.14	Endringer fra 2019	121
Tabell 1.2	Målsettinger i langtidsplanen	25	Tabell 5.15	Endringer fra 2019	122
Tabell 1.3	LTP-formålet: Aktivitet og investeringer	26	Tabell 5.16	LTP-styrking og tiltak etter fregatthavari	123
Tabell 1.4	LTP-formålet: Økt ambisjon for landmakten	26	Tabell 5.17	Finansiering av kampfly med baseløsning	124
Tabell 1.5	Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer	29	Tabell 5.18	Endringer fra 2019	125
Tabell 3.1	Endringer i løyvinga for 2018	47	Tabell 5.19	Endringer fra 2019	125
Tabell 3.2	Utvikling av operativ evne 2016–2018	48	Tabell 5.20	Endringer fra 2019	127
Tabell 4.1	Formålstabell	69	Tabell 5.21	LTP-styrking	127
Tabell 4.2	Kategori 1-prosjekter	70	Tabell 5.22	Endringer fra 2019	129
Tabell 4.3	Kategori 1-prosjekter innenfor materiell	74	Tabell 5.23	Endringer fra 2019	130
Tabell 4.4	EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner	83	Vedlegg 2		
Tabell 5.1	Endringer fra 2019	96	Tabell 2.1	Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art	158
Tabell 5.2	Endringer fra 2019	101	Tabell 2.2	Virksomhetenes inntekter spesifisert etter inntektskilde	160
Tabell 5.3	Endringer fra 2019	102	Tabell 2.3	Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember	161
Tabell 5.4	Endringer fra 2019	104	Vedlegg 3		
Tabell 5.5	LTP-styrking	104	Tabell 3.1	Budsjett og regnskap	163
Tabell 5.6	Endringer fra 2019	109	Vedlegg 4		
Tabell 5.7	LTP-styrking	110	Tabell 4.1	Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2017–2020 med og uten kampfly med baseløsning	166
Tabell 5.8	Endringer fra 2019	112	Tabell 4.2	Fordeling av saldert budsjett 2017–2019 og forslag for 2020 ...	166
Tabell 5.9	LTP-styrking og tiltak etter fregatthavari	113	Vedlegg 5		
Tabell 5.10	Endringer fra 2019	115	Tabell 5.1	Forsvarets fremtidige styrkestruktur	167
Tabell 5.11	LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen	115			
Tabell 5.12	Endringer fra 2019	118			
Tabell 5.13	LTP-styrking	118			

Figuroversikt

Figur 3.1	Utvikling i øvingar i Hæren (øvingsdøgn)	49	Figur 3.4	Utvikling i aktiviteten i Luftforsvaret	50
Figur 3.2	Utvikling i segling i Sjøforsvaret (seglingsdøgn)	49	Figur 3.5	Utvikling i trening i Heimevernet	50
Figur 3.3	Utvikling i Sjøforsvaret sin aktivitet i Nord-Noreg (seglingsdøgn)	50	Figur 3.6	Utvikling i talet på årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året	58



DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2019–2020)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2020

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799

*Tilråding fra Forsvarsdepartementet 20. september 2019,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Hovedmål og prioriteringer

Regjeringens forslag til forsvarsbudsjett for 2020 bekrefter den forsvarspolitiske satsingen som ligger til grunn for inneværende langtidsplan. Forsvarsbudsjettene har økt årlig under denne regjeringen, med en kraftig årlig opptrapping fra 2017. Regjeringen står ved sin flerårige ambisjon om å styrke forsvarsevnen, herunder en vesentlig styrking av beredskapen og en modernisering til et fremtidsrettet forsvar, og foreslår derfor en betydelig bevilgningsøkning også i 2020.

Gjennom langtidsplanen har regjeringen lagt til rette for et relevant og bærekraftig forsvar for fremtiden. Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft» viste at det er bred politisk enighet om at Norge skal ha et moderne og allianseilpasset forsvar som må fungere og være finansiert.

Langtidsplanen legger opp til at den markante bevilgningsmessige økningen i perioden 2017–2020 vil bidra til styrking av følgende områder, i til dels overlappende faser:

- Økt tilgjengelig og utholdenhet fra 2017.
- Økt bemanning av operative kapasiteter, høyere aktivitetsnivå og reduserte klartider fra 2018.
- Investeringer i strategiske kapasiteter i 2019 og 2020.

Planen baserer seg på en nøye avstemt balanse og en gjensidig avhengighet mellom økte bevilgninger, modernisering og reform. Modernisering og reform er krevende, men også helt nødvendig for å styrke forsvarsevnen.

Langtidsplanen legger opp til først å sørge for at det forsvaret vi har skal virke. Derfor prioriterte regjeringen i 2017 og 2018 bevilgningsmessige økninger til vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger (grunnmuren), som bidrar til økt tilgjengelig og utholdenhet. I tillegg har regjeringen fra 2017 prioritert økt aktivitet for utvalgte enheter i Forsvaret. Fra 2018, og i enda større grad fra 2019, økte også utbetalningene til igangsatte investeringer for å utvikle eksisterende, samt etablering av nye, strategiske kapasiteter, i samsvar med langtidsplanen. I 2020

fortsetter satsingene i tråd med langtidsplanens prioriteringer. Regjeringen følger opp det den lovte når langtidsplanen ble lagt frem. Grunnmuren er på god vei til å bygges opp igjen, og aktiviteten har økt betydelig i de operative avdelingene. Samtidig moderniserer vi infrastrukturen, faser ut gamle systemer og faser inn nye kapasiteter.

Regjeringens tiltak i langtidsplanen øker Norges forsvarsevne og styrker beredskapen på en rekke områder.

Regjeringens langtidsplan er basert på den sikkerhetssituasjonen og de forutsetningene som lå til grunn i 2016. I den gjeldende planen styrker regjeringen Forsvaret betydelig. Siden 2016 ser vi en forverring av sikkerhetssituasjonen i våre nær-områder og globalt, jf. nærmere omtale i del I, 2. Tryggingsspolitikk. Særlig ser vi at småstaters vilkår blir betydelig utfordret. Dette peker i retning av et fortsatt behov for å opprettholde og forbedre Forsvarets relative operative evne. Regjeringens målsettinger ligger fast, men eksterne forhold som påvirker rammevilkårene er noe endret. Regjeringen legger derfor opp til at neste langtidsplan bygger videre på styrkingen i inneværende plan.

Regjeringen foreslår et forsvarsbudsjett for 2020 på over 60 mrd. kroner. Regjeringen følger med dette opp den økonomiske opptrappingen som lå til grunn i gjeldende langtidsplanen med en styrking til tiltak i planen på over 8 mrd. kroner i perioden 2017–2020.

Regjeringens målsetting om å bevege seg i retning av å bruke to pst. av BNP til forsvarsformål ligger fast. Regjeringen legger også opp til en høy investeringsandel i mange år fremover, langt over NATOs målsetting om minimum 20 pst. av forsvarsbudsjettet.

Forsvar av landet er en av statens viktigste oppgaver. Evnen til å håndtere kriser og væpnet konflikt på eget og alliert territorium har høyeste prioritet. Forsvaret skal, sammen med våre allierte, håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og andre allierte innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar. Et bredt flertall på Stortinget stilte seg bak regjeringens sikkerhets- og forsvarspolitiske mål og prioriteringer i langtids-

planen for 2017–2020. Sentrale målsettinger er å styrke forsvaret av Norge, styrke Norges bidrag til NATOs kollektive forsvar, bidra til internasjonal innsats og videreutvikle totalforsvaret.

Norge er viktig for NATO i nord, og Forsvaret bidrar hver dag til alliert forståelse og oversikt over situasjonen i nord. Det investeres i viktige og etterspurte kapasiteter for Norge og NATO. Forsvaret bidrar til norsk, alliert og internasjonal sikkerhet ved aktivitet og tilstedeværelse i våre nærrområder og i andre regioner med behov for militær innsats.

Den sikkerhetspolitiske utviklingen er preget av et tydeligere alvor for norsk og alliert sikkerhet. Betydningen av samhold, avskrekking, beroligelse, tilstedeværelse, situasjonsforståelse og reaksjonsevne, også i vår del av verden, har økt. Norge og andre europeiske allierte må ta et større ansvar for regional sikkerhet, i en tid der endring kan og vil skje raskt, og regional stabilitet ikke kan tas for gitt. Alliert tilstedeværelse i norske nærrområder og på norsk territorium i fredstid, og tilrettelegging for rettidige allierte forsterkninger, om hendelser og situasjoner skulle eskalere, er av stor betydning for norsk sikkerhet.

Den sikkerhetspolitiske utviklingen og de operative utfordringene Forsvaret står overfor vil, selv med den betydelige bevilgningsøkningen, også kreve ytterligere modernisering og reform. I langtidsplanen er dette beskrevet som et dobbelt løft for bærekraft, med en kombinasjon av styrking av forsvarsbudsjettet og en rekke strukturelle tiltak for å frigjøre ressurser. Dette vil samlet legge grunnlaget for en langsiktig og bærekraftig utvikling av forsvarsstrukturen, med reell balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi, tilpasset en ny sikkerhetspolitisk situasjon.

Langtidsplanen angir og forankrer hovedlinjene for sektorens videre utvikling, inkludert sikkerhets- og forsvarspolitiske mål, oppgaver og ambisjonsnivå, samt tilhørende økonomiske og strukturelle rammer. Ambisjonsnivå og krav til beredskap er endret i lys av den sikkerhetspolitiske utviklingen, og Forsvaret yter vesentlige bidrag til samfunnets samlede beredskap og behov knyttet til internasjonal innsats og beredskapsstyrker. Det er særlig viktig å styrke beredskapen og evnen til å håndtere, innenfor rammen av NATO, kollektivt forsvar av Norge og allierte mot trusler, anslag og angrep.

Skulle Norge eller allierte bli utsatt for press, anslag eller angrep, må Forsvaret kunne reagere raskt og med relevante styrker. I en uforutsigbar verden er det viktig at Forsvaret videreutvikles som et forebyggende sikkerhetspolitisk instru-

ment. Forsvaret skal, sammen med allierte styrker, virke avskrekkende og kunne forsvare norsk og alliert territorium. Dette innebærer at Norge, innenfor rammen av NATO, må råde over relevante og tilstrekkelige maktmidler. I den neste langtidsplanen vil regjeringen legge opp til å videreutvikle Forsvarets operative evne i lys av den krevende sikkerhetspolitiske utviklingen.

1.1 Mål og oppgaver i forsvarssektoren

Forsvarssektorens hovedoppdrag er å vedlikeholde og utvikle Forsvarets operative evne for å forsvare landet innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.

Fire etater er underlagt Forsvarsdepartementet: Forsvaret, Forsvarsmateriell, Forsvarsbygg og Forsvarets forskningsinstitutt. Etatenes primærfunksjon er å bidra til Forsvarets operative evne. Nasjonal sikkerhetsmyndighet er fra 3. mai 2019 underlagt Justis- og beredskapsdepartementet, men med fortsatt støtte til forsvarssektoren og forsvarevnen som del av sitt kjerneoppdrag.

Følgende sikkerhets- og forsvarspolitiske målsettinger er angitt i regjeringens langtidsplan, Prop. 151 S (2015–2016):

- Norsk sikkerhets- og forsvarspolitik har som hovedformål å sikre Norges suverenitet, territorielle integritet og politiske handlefrihet. Bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk er NATO-alliansen og det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet. Norge vil bidra til å forebygge væpnet konflikt og arbeide for at fred og stabilitet ivaretas innenfor en global, multilateral rettsorden basert på prinsippene nedfelt i FN-pakten.
- Forsvaret er et grunnleggende og avgjørende sikkerhetspolitisk virkemiddel for å sikre Norges suverenitet og rettigheter, og bevare norsk handlefrihet mot militært og annet press. Forsvaret skal, sammen med allierte, ha en avskrekkende effekt ved at kostnadene ved å true eller angripe norsk sikkerhet ikke står i forhold til mulig gevinst. Forsvaret skal bidra til at militære trusler mot Norge ikke oppstår.
- Forsvaret skal sammen med allierte sikre kollektivt forsvar av Norge og andre allierte mot trusler, anslag og angrep. Gjennom deltakelse i internasjonale operasjoner og kapasitetsbygging i utvalgte land, skal Forsvaret forebygge krig og bidra til sikkerhet og stabilitet.
- Forsvaret skal bidra til samfunnssikkerheten gjennom støtte til, og samarbeid med, sivile myndigheter i forbindelse med terrorangrep

og andre alvorlige hendelser, ulykker og naturkatastrofer.

Forsvarets oppgaver er Stortingets og regjeringens overordnede oppdrag til Forsvaret. Forsvarets struktur og operative kapasiteter skal utvikles for å kunne løse oppdrag innenfor rammen av disse. Forsvarets ni overordnede oppgaver er redegjort for i Prop. 151 S (2015–2016) og sammenfattes som følger:

1. Sikre troverdig avskrekking med basis i NATOs kollektive forsvar
2. Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar
3. Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement
4. Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåking og etterretning.
5. Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter
6. Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder
7. Delta i flernasjonalt krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner
8. Bidra til internasjonalt samarbeid på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området
9. Bidra til ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver

Forsvarets evne til å løse sine oppgaver, alene og sammen med allierte, skal ha en avskrekkende effekt ved at kostnadene ved å true eller angripe norsk sikkerhet, norsk territorium eller norske interesser blir uakseptabelt høye. Evnen til å håndtere militære utfordringer skal bidra til at konflikter med bruk av militære virkemidler ikke oppstår.

NATO-medlemskapet er bærebjelken i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Helt fra etableringen i 1949 har NATOs fremste hensikt vært å forebygge krig og konflikt, og fremme stabilitet, gjennom en avskrekkende evne og en vilje til kollektivt forsvar om nødvendig. NATO er i tillegg en kollektiv ramme for bilateralt og flernasjonalt samarbeid. Forsvaret skal, sammen med allierte, håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og øvrige deler av NATO, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.

Den kollektive forsvarsforpliktelsen er gjensidig. Forsvaret skal kunne yte relevante bidrag til forsvar av allierte. Evnen til å bidra med norske styrker i kollektivt forsvar av andre NATO-lands territorier er basert på evnen til å håndtere kriser,

anslag og angrep hjemme. Norge skal kunne håndtere mindre sikkerhetspolitiske kriser med eget forsvar. Episoder og kriser som håndteres nasjonalt skal hurtig, og med et minimum av negative konsekvenser, kunne bringes under kontroll, eventuelt parallelt med at norske myndigheter involverer allierte og alliansen. Selv om større militære utfordringer må håndteres med allierte forsterkninger, må Forsvaret selvstendig kunne møte trusler og angrep på en relevant måte, også før allierte involveres. Alliert involvering skal skje tidligst mulig.

Forsvaret har en viktig bistandsrolle for samfunnets samlede beredskap. Forsvaret råder over mange kapasiteter som kan utgjøre betydelige bidrag også i andre krisesituasjoner, eksempelvis ved ulykker, naturkatastrofer eller terror. Forsvarets kapasiteter er tilgjengelige for sivil krisehåndtering dersom sivile myndigheter ber om bistand, og det må tilrettelegges for best mulig samarbeid mellom Forsvaret, politiet og andre sivile beredskapsmyndigheter. En krise kan ramme flere deler av samfunnet samtidig. Det kan utfordre nasjonens evne til tverrsektoriell krisehåndtering. Forsvarsdepartementet har, i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet, intensivt arbeidet med å revitalisere totalforsvarskonseptet.

Raske og riktige beslutninger på alle nivåer er helt nødvendig for effektiv utnyttelse av Forsvarets evne til å avverge, og håndtere, episoder og sikkerhetspolitiske kriser.

1.2 Utvikling av forsvarssektoren i perioden 2017–2020

Operativ evne til å løse Forsvarets oppgaver

Regjeringen vil styrke Forsvarets operative evne gjennom en bærekraftig og systematisk satsing på økt tilgjengelighet, økt utholdenhet, reduserte klartider og økt bemanning, aktivitet og tilstedeværelse, samt gjennom investeringer i strategiske kapasiteter. For å øke Forsvarets operative evne prioriteres ressurser til å styrke grunnmuren ved å ta igjen vedlikeholdsetterslepet, samtidig som reservedelslagre og beredskapsbeholdninger bygges opp. Fortsatt investering i viktige kapasiteter som kampfly, maritime patruljefly, langtrekkende luftvern, nye undervannsbåter, stridsvogner, artilleri, kampluftvern til Hæren og videreutvikling av overvåkingskapasiteter hos Etterretningstjenesten, i tillegg til det oppdaterte forsvarsplanverket Arctic Guard, skal være basis for en robust struktur og operativ evne over tid, også ut over 2020.

Hovedutfordringene for den operative evnen er fortsatt knyttet til beredskap for krise og væpnet konflikt. Det å opprettholde og styrke Forsvarets evne til nasjonal beredskap for sikkerhetspolitisk krise og væpnet konflikt er krevende, og regjeringen har derfor iverksatt en rekke tiltak for å styrke beredskapen. Som nevnt er ett av tiltakene å prioritere arbeidet med å bygge grunnmuren. Dette er viktig for at det forsvaret vi har i dag skal fungere godt. Deretter har regjeringen prioritert økt bemanning av prioriterte kapasiteter, et høyere aktivitetsnivå og økt tilstedeværelse i utvalgte områder. Dette gir grunnlag for en gradvis økning av det operative ambisjonsnivået med reduserte klartider. Forsvaret begynner nå å se effekten av disse tiltakene. Leveransekravene til Forsvaret skjerpes i perioden, men det vil ta tid å øke Forsvarets operative evne i tråd med leveransekravene. Dette skyldes blant annet enkelte materielle kategorier som er krevende å holde i drift grunnet alder og tilgang på reservedeler. Dette vil bedres etter hvert som nytt materiell implementeres.

Arbeidet med å forbedre Forsvarets evne til objektsikring med sikringsstyrker har pågått i flere år, og er et satsingsområde i langtidsplanen. Regjeringen legger stor vekt på at dette arbeidet videreføres. Heimevernet skal i 2020 fortsette å forbedre sitt arbeid med å planlegge og øve objektsikring, både for å kunne sikre nøkkelobjekter i væpnet konflikt, og for å kunne bistå politiets sikring av objekter mot kriminelle trusler. Kgl. res. 21. juni 2019, «Instruks om vakthold og sikring av objekter ved bruk av sikringsstyrker fra politiet og Forsvaret i fred, krise og væpnet konflikt», legges til grunn for arbeidet.

I tråd med langtidsplanen prioriteres det også i 2020 å ytterligere redusere klartider for utvalgte kapasiteter. Det arbeides også med å fortsette å redusere klartidene for sentrale strukturelementer ut over inneværende langtidsplanperiode. Dette er et langsiktig arbeid, som inngår i arbeidet med neste langtidsplan, hvor blant annet planverk, kompetanse, bemanning, materielltilgjengelighet, forsyningsberedskap, samt økt behov for trening og øving, må synkroniseres og ressurssettes.

Øvelse *Trident Juncture* 2018 var svært viktig for å revitalisere deler av totalforsvars- og vertslandsstøttekonseptet. Øvelsen har gitt verdifull innsikt, som det blir viktig at Forsvaret institusjonaliserer gjennom revidering av operativt planverk, samt videreutvikling av totalforsvaret og de samarbeidsmekanismer som allerede eksisterer mellom sivil og militær side. Forberedelser til, og gjennomføring av, øvelse *Trident Juncture* har samlet sett bedret Forsvarets evne til å samhandle

med sivile myndigheter i tråd med mekanismene i totalforsvaret, operere i en fellesoperativ ramme og gjennomføre mottak og understøttelse av allierte forsterkninger.

Med bakgrunn i NATOs oppdaterte planverk etablerte forsvarssjefen Forsvarets operative planverk, Arctic Guard. Planverket ble implementert med virkning i hele Forsvaret fra sommeren 2018. Regjeringen vil legge til rette for at nasjonalt planverk oppdateres jevnlig, og at erfaringer fra trening og øving nyttiggjøres i revisjonsprosessen. Erfaringer, fra blant annet øvelse *Trident Juncture*, viser at det er viktig at Norge har den nødvendige operative og logistikkmessige infrastrukturen som gjør det mulig å hurtig kunne motta og understøtte allierte forsterkninger i Norge. Regjeringen vil arbeide målbevisst for å sikre nødvendig operativ og logistikkmessig infrastruktur, og vil søke finansiering av dette gjennom bilaterale avtaler, gjennom NATO-finansiering og innenfor rammen av gjeldende og neste langtidsplan.

Interessen blant våre allierte for trening og øving i Norge har vært økende de senere årene, og dette tjener norske sikkerhetspolitiske interesser. Regjeringen prioriterer derfor i 2020 å fortsette å legge forholdene til rette for alliert trening og øving, slik at både hensynet til nasjonale interesser og våre alliertes treningsbehov ivaretas. Først og fremst gjøres dette ved at våre allierte i størst mulig grad er lokalisert på steder som gjør det naturlig at de trener og øver sammen med norske avdelinger.

Totalforsvaret

Totalforsvarskonseptet innebærer at både sivile og militære ressurser kan nyttes til å løse utfordringer mot både samfunnssikkerheten og statsikkerheten. Det handler om en best mulig utnyttelse av tilgjengelige, men begrensede ressurser, og er derfor god samfunnsøkonomi.

I langtidsplanen er videreutvikling av totalforsvaret et av regjeringens fire prioriterte områder for den videre utviklingen av Forsvaret. Videreutviklingen av totalforsvaret innebærer at evnen til sivil støtte til Forsvaret skal styrkes. I en sikkerhetspolitisk krise eller ved væpnet konflikt vil Forsvarets behov for varer, tjenester og tilgang til infrastruktur overstige hva Forsvaret selv disponerer. Omfattende sivil støtte til norske og allierte styrker er derfor avgjørende for landets forsvarsevne.

Forsvarets behov for sivil støtte utledes av det operative planverket. Disse planene har nylig vært gjenstand for en omfattende oppdatering. Forsva-

rets behov for sivil støtte vil derfor i større grad kunne kvantifiseres i tiden fremover. Det pågår et arbeid for å skaffe til veie nødvendige ressurser, særlig helsetjenester, drivstofforsyning og transport. Det må planlegges, tilrettelegges og øves for norske og allierte styrkers kjente behov, samtidig som ordningene må legges til rette for å kunne dekke uforutsette behov. NATO-øvelsen *Trident Juncture 2018* var et betydelig løft for beredskapsarbeidet i Norge. Gjennom øvelsen viste Alliansen at den har evne til å komme utsatte medlemsland til unnsetning, og Norge viste evne til å motta og understøtte allierte forsterkninger. Det legges stor vekt på at erfaringene fra øvelsen blir fulgt opp på en god måte.

Forsvarets behov for sivil støtte skal i størst mulig grad baseres på kommersielle avtaler, om nødvendig med beredskapsklausuler der dette er kostnadseffektivt. Forhåndsrekvisisjon, gjerne i kombinasjon med kommersielle avtaler, kan være nødvendig for å oppnå en høyere grad av leveransesikkerhet på områder som er avgjørende for Forsvarets stridsevne. Forhåndsrekvisisjon er også et nødvendig virkemiddel for å kunne dekke Forsvarets behov for sivil støtte innenfor gjeldende økonomiske rammer.

På toppmøtet i Warszawa i juli 2016 vedtok NATO sju grunnleggende forventninger (*Seven Baseline Requirements*) til medlemslandenes motstandsdyktighet. For å følge opp NATOs forventninger har Justis- og beredskapsdepartementet etablert et program for å videreutvikle totalforsvaret og øke motstandsdyktigheten i kritiske samfunnsfunksjoner (Totalforsvarsprogrammet). Målsettingen er et tilpasset totalforsvar innen utgangen av 2020. Dette vil gi bedre samfunnssikkerhet og i stor grad bidra til å forbedre det sivile samfunns evne til å støtte Forsvaret. Arbeidet med å forbedre totalforsvaret vil imidlertid måtte bli en kontinuerlig prosess også i tiden etter 2020.

Forsvaret har også en viktig rolle i å støtte sivile beredskapsaktører ved ulykker, naturkatastrofer, terroraksjoner og annen alvorlig kriminalitet. Forsvarets evne til støtte for samfunnssikkerheten skal videreutvikles. Videreutvikling skal blant annet foregå gjennom tett samarbeid om oppdatering av planverk, sivil-militær samøving og trening på alle nivåer og sikring av et godt utviklet beslutnings- og krisehåndteringsapparat. Selv om Forsvarets egne behov vil være viktigst for å utvikle Forsvarets struktur og kapasiteter, vil de sivile behovene på noen områder i større grad påvirke innretning og dimensjonering av de militære strukturer og kapasiteter. Totalforsvaret er et av de områdene som vil bli adressert i den neste langtidspanen.

NATO

Våre sikkerhetspolitiske omgivelser er blitt mer krevende og utfordrende. I en slik situasjon blir NATO-medlemskapet viktigere for Norge. Alliansen fortsetter sin omstilling for å møte mer utfordrende sikkerhetsomgivelser. Tilpasningen innebærer i første rekke en ytterligere styrking av NATOs evne til avskrekking og forsvar. Implementeringen av NATOs nye kommandostruktur er et sentralt element i dette, herunder etableringen av en ny operativ kommando i USA med ansvar for forsvaret av Nord-Atlanteren og sjøveis forbindelseslinjer mellom Nord-Amerika og Europa og internt i Europa. Parallelt med dette styrker NATO sitt maritime fokus, som et viktig ledd i å bedre Alliansens evne til kollektivt forsvar. Et annet sentralt initiativ er NATOs beredskapsinitiativ – *NATO Readiness Initiative* (NRI), som har til hensikt å øke tilgangen på styrker på høyere beredskap i NATO. Økt responsevne er et viktig ledd i omstillingen, og underbygger NATOs evne til å forsterke allierte i krise og krig. En troverdig evne til forsterkning av allierte er en viktig forutsetning for NATOs evne til forsvar og avskrekking. Det praktisk-militære samarbeidet mellom NATO og Russland vil fortsatt være suspendert. NATO er åpen for en periodisk og tilpasset dialog med Russland der det er hensiktsmessig.

NATO-toppmøtet i Lisboa i 2010 vedtok å utvikle forsvarsevnen mot trusselen fra langtrekkende ballistiske missiler utenfor det euroatlantiske området, og initiell operativ evne ble erklært i 2016. NATO har hele tiden understreket at denne kapasiteten verken kan eller skal rettes mot Russland. Norge sa på toppmøtet i Wales i 2014 at vi ville vurdere mulig norsk deltakelse i NATOs ballistiske missilforsvar (NATO BMD). Forsvarsdepartementet har sammen med FFI samarbeidet med US *Missile Defense Agency* om en teknisk utredning om dette spørsmålet. Samtidig har Forsvarsdepartementet gjennomført en bredere missilforsvarsutredning, som skulle danne grunnlag for en beslutning om deltakelse. Denne studien kom frem til at Norge ikke bør arbeide videre med kapasiteter som kan inngå i NATO BMD mot såkalte øvre lags systemer, dvs. som er innrettet mot langtrekkende ballistiske missiler fra utenfor det euroatlantiske området. På dette grunnlag, og gjennom en bredere sikkerhetspolitisk vurdering, har regjeringen besluttet at Norge ikke vurderer å anskaffe øvre lags sensorer eller avskjæringsmissiler som kan gå inn i NATO BMD. Norge vil med andre ord ikke bidra med kapasiteter som rettes

mot langtrekkende ballistiske missiler fra utenfor det euroatlantiske området. Samtidig vil regjeringen i neste langtidsplanen vurdere lavere lags forsvarssystem mot moderne kryssermissiler og korttrekkende ballistiske missiler ut fra primært nasjonale forsvarsbehov. Slike systemer vil, dersom Norge anskaffer slike, være aktuelle å bidra med til NATO.

Rapportering av forsvarsutgifter til NATO

Byrdefordeling er et viktig tema i NATO. Utviklingen blant de fleste europeiske allierte går i riktig retning, og hver enkelt alliert rapporterer jevnlig på utviklingen i forsvarsutgifter sett opp mot NATOs to-prosentmålsetting. Landenes oppfølging er gjenstand for årlig evaluering.

Regjeringen står ved målsettingen om å bevege seg i retning av å bruke to pst. av brutto nasjonalproduktet (BNP) på forsvarsformål innen 2024, og å bruke minimum 20 pst. av forsvarsbudsjettet på investeringer, i tråd med Wales-erklæringen fra 2014. Regjeringen har økt forsvarsbudsjettene hvert år etter 2013, og vil fortsette styrkingen av Forsvaret også etter 2020. Det norske forsvarsbudsjettet og investeringsandelen øker. Norge investerer i viktige og etterspurte kapabiliteter, og bidrar godt til operasjoner. Regjeringen foreslår for 2020 en betydelig, reell økning i forsvarsbudsjettet, og en andel investeringer på om lag 27 pst. Regjeringen viderefører nivået på Norges bidrag til internasjonale operasjoner, herunder bidraget til Afghanistan, Irak og til NATOs fremskutte nærvær i Litauen, og viderefører den finansielle støtten til de afghanske sikkerhetsstyrkene til 2024. Arbeidet med neste langtidsplan har som et premiss at Norge tar sikte på å bevege seg ytterligere i retning av to-prosentmålsettingen.

Høsten 2018 oppfordret generalsekretæren i NATO allierte til å vurdere om det er ytterligere utgifter som bør inkluderes i den nasjonale rapporteringen av forsvarsutgifter til NATO, jf. *Defence Investment Pledge*, om å bevege seg i retning av å bruke to prosent av BNP til forsvarsformål innen 2024. Formålet med gjennomgangen er å skape trygghet for at rapporteringen reflekterer de faktiske utgiftene brukt på forsvar. Videre skal gjennomgangen bidra til at allierte i så stor grad som mulig rapporterer likt.

Gjennomgangen viser at enkelte utgifter som budsjetteres på andre departementers budsjetter bør rapporteres til NATO som forsvarsutgifter. I henhold til retningslinjene til NATO kan utgifter til Redningshelikoptertjenesten, Forsvarets musikk's andel under Kulturdepartementet og

pliktige bidrag til NATOs sivile budsjett og FNs fredsbevarende operasjoner rapporteres. Det legges opp til fortsatt rapportering av utgifter til Nasjonal sikkerhetsmyndighet, selv om ansvaret er flyttet over til Justis- og beredskapsdepartementet. Gjennomgangen har også avdekket at Norge har rapportert inn en for lav pensjonsutgift, som vil bli justert.

Videre vil det bli gjort noen endringer i historiske tall og fremskrivninger som gjør måling av BNP-andelen riktigere, og som er i tråd med hvordan majoriteten av landene i NATO gjør det.

Samlet vil ovennevnte endringer justere opp forsvarsutgiftenes andel av BNP med anslagsvis 0,2 prosentenheter. Foreløpige anslag for BNP-andelen i 2019 og 2020 er om lag 1,8 pst.

Sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid med nære allierte

Regjeringen vil i 2020 videreføre arbeidet med aktivt å utvikle og forsterke det konkrete samarbeidet med utvalgte allierte land som USA, Storbritannia, Tyskland, Nederland og Frankrike, samt med utvalgte partnerland som Sverige og Finland.

USA er vår viktigste allierte, og spesielt er avtalene om forhåndslagring og forsterkning viktige for forsvaret av Norge. *Marine Corps Prepositioning Program – Norway*, med lagring av utstyr i Trøndelag for forsterkning av Norge og for bruk i andre deler av verden, er sentralt i det sikkerhetspolitiske samarbeidet med USA. Det pågår også arbeid for å fornye avtalen om *Collocated Operating Bases* med US Air Force Europe, slik at den tilpasses fremtidig utstyr og basestruktur.

I lys av både NATOs og USAs oppdatering av sine planverk for forsvaret av Europa, herunder også for forsvaret av Norge, legges det nå større vekt på arbeidet med å sikre tilstrekkelig mottaksevne i Norge for allierte forsterkningsstyrker. Tilpasset infrastruktur er en viktig forutsetning for evnen til å gjennomføre det oppdaterte planverket. Dialogen med USA om samarbeid innenfor rammen av det amerikanske *European Deterrence Initiative* (EDI), er en viktig del av dette. Det pågår et arbeid på norsk side for å vurdere mulige lokasjoner for eventuell amerikanske infrastrukturtiltak i Norge, herunder på Forsvarets baser. Dette er en positiv utvikling, som foruten å styrke vårt bilaterale forhold, også vil legge til rette for styrket beredskap og rask overføring av NATO-allierte styrker i tilfelle krise og krig. Det knyttes stadig tettere bånd med USA, både gjennom praktisk samarbeid i form av trening og

øving i norske og tilstøtende områder, gjennom operasjoner ute og ved samarbeid om nye kapabiliteter. Som en viktig del av dette legger de store materiellinvesteringene i nye kampfly og maritime patruljefly grunnlaget for et fortsatt tett bilateralt samarbeid med USA, som vil videreutvikles også i 2020.

Alliert rotasjonsbasert trening og øving i Norge for enheter fra det amerikanske marinekorpset (US Marine Corps) fortsetter med Værnes og Setermoen som utgangspunkt. Ordningen fungerer meget godt, og Forsvaret koordinerer aktiviteten i samsvar med vanlig praksis for alliert øving og trening i Norge. Den rotasjonsbaserte treningen og øvingen er i samsvar med ambisjonene i langtidsplanen, som Stortinget sluttet seg til. Det skal legges til rette for mer samtrening mellom norske og allierte styrker, noe som vil bidra positivt til utviklingen av Forsvarets operative evne.

Samarbeidet med Storbritannia videreutvikles i 2020. Foruten å videreføre et tett samarbeid innenfor policy, forblir investeringene i nye kampfly og maritime patruljefly et viktig grunnlag for styrket samarbeid, både bilateralt, og i en trilateral ramme med USA innenfor maritime patruljefly. Arbeidet med å legge til rette for styrket alliert øving og trening der norske styrker har tilhold fortsetter i tråd med langtidsplanen.

Samarbeidet med Tyskland er i en positiv utvikling og har blitt styrket de senere år. Beslutningene om felles kjøp av ubåter, avtalen om maritimt forsvarsmateriellsamarbeid, og det tette landoperative samarbeidet knyttet til NATOs hurtigreaksjonsstyrke, har vært viktige milepæler som bidrar til en forsterkning av det bilaterale forholdet. Det er en tett og konstruktiv dialog på strategisk nivå, herunder også innenfor forskning og utvikling. Det allerede tette samarbeidet mellom den tyske og norske hæren skal videreutvikles. Det samme gjelder for våre respektive luftforsvar.

Dialogen med Frankrike er forsterket. Dette henger blant annet sammen med økt fransk interesse for nordområdene og Nord-atlanteren. Samtidig har man fra norsk side hatt en økende oppmerksomhet knyttet til håndteringen av sikkerhetsutfordringene i Sahel-regionen. Et annet sentralt tema er dynamikken som er skapt gjennom etablering av flere nye europeiske forsvarssamarbeidsinitiativ både innenfor og utenfor rammen av EU. Det veletablerte samvirket mellom den franske og den norske marinen videreføres i tråd med eksisterende handlingsplaner for øvelser, ordninger for utveksling av offiserer, og stabssamtaler. Samarbeid på luft- og hærsiden

vil videreføres på om lag samme nivå som tidligere år.

Samarbeidet mellom Norge og Nederland er tett. Samarbeidet er styrket gjennom perioden, blant annet som følge av en tettere strategisk dialog om det nederlandske marineinfanteriets øving og trening i Norge. Arbeidet med å legge til rette for styrket alliert øving og trening der norske styrker har tilhold fortsetter i tråd med langtidsplanen.

Under det norske formannskapet i *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO) i 2018 vedtok de nordiske landene en ny visjon frem mot 2025, hvor det blant annet fremgår at de nordiske landene vil «samarbeide i fred, krise og konflikt». Visjonen omfatter også en rekke konkrete målsettinger for å videreutvikle samarbeidet frem mot 2025. I 2020 vil regjeringen fortsatt prioritere å videreutvikle den gode sikkerhetspolitiske dialogen med de nordiske landene samt følge opp målsettingene i visjonen. Arbeidet med felles nordisk anskaffelse av feltuniformer, hvor Norge er ledenasjon, og samarbeidet innenfor logistikk og forsyningssikkerhet videreføres. Den bilaterale dialogen med de nordiske landene videreføres i 2020.

Norge har siden 2014 deltatt i det britiskledede *Joint Expeditionary Force* (JEF), hvor Storbritannia har ansvaret for ledelse av militære operasjoner samt koordineringen av politisk og militær utvikling. Norge bidrar til utviklingen av JEF-konseptet innenfor operasjoner i nordområdene, styrkeforsterkning, kapabilitetsutvikling og krisehåndtering. JEF-konseptet ble erklært klar til innsats i 2018, og i ettertid har de ni medlemslandene deltatt på felles øvelser i nordområdene. Utvikling og styrkeforsterkning er tett koordinert med NATO, og Norge vil fortsette å prioritere deltakelse i dette samarbeidsformatet som inkluderer våre nordeuropeiske allierte samt Sverige og Finland.

Norges deltakelse i den tyskledede FNC-grupperingen (*Framework Nation Concept*) videreføres i 2020. FNC er innrettet mot kapabilitetsutvikling, og utvikling av samarbeid om oppfølgingsstyrker i rammen av NATO. Norge bidrar primært til kapabilitetssamarbeidet, herunder med stabsoffiserer til spesifikke prosjekter. Norge vil fortsette å prioritere deltakelse i samarbeidsformater som inkluderer våre nordeuropeiske allierte, som *Northern Group*.

Norge har også tatt del i det fransklede *European Intervention Initiative* (EI2), som er et ikke-forpliktende europeisk forsvarssamarbeid som skal gjøre bidra til å gjøre deltakerlandene bedre i stand til å forutsi og håndtere kriser og

konflikter i den lavere og midtre del av krisespekteret. Målet med initiativet er å gjøre europeiske land i stand til å reagere raskere ved kriser og samarbeide bedre om militær innsats.

Nordområdene

Forsvarets tilstedeværelse og aktivitet i nord er en viktig del av regjeringens samlede nordområdepolitikk. Forsvarssektorens hovedbidrag til nordområdepolitikken er overvåking, suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse og tilstedeværelse i nord med relevante, godt trent og bemannede militære styrker med tilgjengelig materiell. Denne aktiviteten bidrar til stabilitet og forutsigbarhet i regionen. Regjeringen har siden 2013 styrket Forsvarets tilstedeværelse, tilgjengelighet og beredskap i nordområdene. De siste fem årene har regjeringen økt aktivitetsnivået i nord, både til havs, på land og i luften. Fra 2016 vedtok regjeringen å ha kontinuerlig tilstedeværelse med en ubåt stasjonert ved Ramsund orlogsstasjon. Økt øving og trening av Heimevernet i nord har blitt prioritert. Aktiviteten med maritime patruljefly har økt i perioden, og regjeringen iverksetter tiltak for å legge til rette for mottak av de nye maritime patruljeflyene (P-8). Disse flyene vil styrke beredskapen i nord, og bidra til å skape bedre situasjonsforståelse i nordområdene. Regjeringen har, for å sikre tilgjengelighet allerede fra 2022, forsert investeringen i tre nye havgående, helikopterbærende og isforsterkede kystvakt fartøyer, som skal patruljere havområdene i nord.

I 2020 vil regjeringen ytterligere øke Sjøforsvarets høye aktivitetsnivå i nord. Luftforsvarets aktivitet fortsetter på om lag samme nivå som i 2019. Hærens øvingsvirksomhet i nord økes i 2020, og fortsetter dermed utviklingen som ble igangsatt for deler av Brigade Nord fra 2017.

Nærværet i vårt nordligste fylke er vedtatt styrket av Stortinget. For å imøtekomme dette er det blant annet etablert en felles ledelse for landoperasjoner i Finnmark i rammen av Finnmark landforsvar. Den landmilitære tilstedeværelsen i Finnmark styrkes. Forsvaret fortsetter i 2020 etableringen av jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger. Ved Garnisonen i Porsanger vil Forsvaret fortsette etableringen av en kavaleribataljon. Kavaleribataljonen, Grensevaktene og Heimevernsdistrikt 17 (HV-17) vil inngå som del av Finnmark landforsvar. En innsatsstyrke etableres i HV-08 øremerket for overføring til, og operasjoner i, Finnmark. Hæren vil utnytte ledig kapasitet i 2020 ved Garnisonen i Porsanger for å videreføre en pilot grunnutdanning av rekrutter. Dette vil legge

til rette for en gradvis innføring av differensiert førstegangstjeneste og gi erfaring med utdanning utenfor de operative avdelingene i Hæren.

Arbeidet med å øke og styrke samtrenning og -øving i nord mellom norske og allierte styrker fortsetter, i samsvar med langtidsplanen. Siden 2013 har regjeringen investert om lag 4,3 mrd. kroner i eiendom, bygg og anlegg i våre tre nordligste fylker. Det er planlagt med ytterligere økte investeringer i Nord-Norge i tiden fremover. Utbyggingen av Evenes for å etablere kapasitet for å operere de nye maritime patruljeflyene og fungere som en fremskutt base for kampfly fortsetter. Forsvarets tilstedeværelse i de tre nordligste fylkene setter et betydelig økonomisk fotavtrykk. Forsvarets kjøp av varer og tjenester i denne regionen er beregnet til å utgjøre over 500 mill. kroner i året.

Internasjonal innsats

Norge vil i 2020 fortsette å støtte innsats for å fremme internasjonal fred og stabilitet. Situasjonen i Europa krever at NATOs allierte tydelig viser evne og vilje til å forsvare alliansens medlemmer mot trusler og press fra andre stater. Samtidig er det fortsatt betydelig uro i Europas nærområder i Nord-Afrika og Midtøsten. I Afghanistan er det håp om at den langvarige konflikten kan bringes til en forhandlet slutt som ivaretar fremskrittene som er oppnådd innenfor godt styresett og sikkerhet for befolkningen. Militær innsats er en del av Norges bredt anlagte strategi for å bidra til å håndtere disse utfordringene. Dette imøtekommer også forventninger fra USA og andre allierte om at Norge tar sin del av byrden i håndtering av internasjonale sikkerhetsutfordringer.

Norge vil i 2020 bidra til NATOs kollektive forsvar ved å stille et bidrag fra Hæren i Litauen som del av NATOs fremskutte nærvær i Baltikum, *Enhanced Forward Presence* (eFP). Videre vil Norge også i 2020 bidra med enheter til NATOs stående maritime styrker (*Standing Naval Force* (SNF)) og beredskapsstyrker (*NATO Response Force* (NSF)). I tillegg har Norge meldt inn kapasiteter fra Luft- og Sjøforsvaret til NATOs nye beredskapsinitiativ (*NATO Readiness Initiative* (NRI)). Vi planlegger også bidrag til NATOs luftpatruljering fra Island (*Iceland Air Policing* (IAP)).

Regjeringen vil fortsatt bidra til internasjonal krisehåndtering. ISIL kontrollerer ikke lenger landområder i Irak eller Syria, men utgjør fortsatt en betydelig terrortrussel. Regjeringen vil videreføre norsk innsats i koalisjonen *Operation Inherent Resolve* (OIR) i Irak, samt stille et mindre

bidrag til NATO *Mission Iraq* (NMI). Likeledes vil Norge videreføre trening, rådgivning og støtte til afghansk kontraterrorpoliti i Kabul i rammen av NATO-operasjonen *Resolute Support Mission* (RSM). Norge vil øke den militære innsatsen i Sahel-regionen i Afrika. Innsatsen vil rettes inn mot kapasitetsbygging av regionale lands sikkerhetsstyrker, og vil være en del av den helhetlige norske målsettingen om å fremme stabilitet og utvikling til et område som kjennetegnes av fattigdom og voldelig ekstremisme. Vi vil gjøre dette i nært samarbeid med aktuelle vertsland, i første rekke Mali, Niger og Elfenbenskysten. Innsatsen vil skje i rammen av amerikansk-ledede og fransk-ledede initiativ. Norsk deltakelse i FN-operasjonene *United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali (MINUSMA)*, *United Nations Mission in the Republic of South Sudan (UNMISS)* og *United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)* vil fortsette, likeledes et begrenset bidrag til fredsoperasjonen *Multilateral Force and Observers (MFO)* i Sinai i Egypt.

Norge bidrar også til NATOs partnerskap ved å støtte utvikling av effektive og demokratisk kontrollerte forsvarssektorer i Bosnia-Hercegovina, Georgia, Jordan, Montenegro, Nord-Makedonia, Serbia og Ukraina.

Regjeringen vil løpende vurdere behov for norske militære bidrag til kommende internasjonale operasjoner og programmer.

Kampflyanskaffelsen med baseløsning

F-35 vil være et bærende element i Forsvarets fremtidige operative evne. Overgangen fra F-16 til F-35 vil innebære noe lavere kampflyaktivitet i en overgangsperiode, for å legge til rette for en vellykket og rettidig oppbygging av operativ evne med de nye kampflyene. Dette er i henhold til tidligere planer og vedtak. Etter oppnåelse av første operative evne (IOC) med F-35, vil luftromsovervåking og suverenitetshevdelse bli ivaretatt i henhold til operativ ambisjon med en kombinasjon av F-35 og F-16.

Stortinget har så langt gitt bestillingsfullmakt til å anskaffe 46 F-35 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet. I henhold til leveranseplanen vil Norge motta seks fly hvert år fra 2017 til 2024. I samsvar med planene for anskaffelse av nye kampfly, har regjeringen særskilt vurdert anskaffelsen av de siste seks kampflyene med nødvendig tilleggsutstyr. Vurderingen som lå til grunn for Stortingets vedtak i 2012 er bekreftet gjennom en oppdatert antallsanalyse som under-

bygger behovet for 52 F-35 kampfly. Regjeringen foreslår derfor i denne proposisjonen at Stortinget gir fullmakt til å bestille ytterligere seks F-35 med forventet levering i 2024. Regjeringen legger de beslutninger som allerede er fattet om finansiering av kampflykjøpet med baseløsning til grunn.

For nærmere omtale av kampflyanskaffelsen med baseløsning, vises det til del I, 4. Investeringer og del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningene mv., kapittel 1761.

Videreutvikling av IKT-virksomheten i forsvarssektoren

I samsvar med Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) og Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018) gjennomføres det en helhetlig modernisering og omstrukturering av cyber- og IKT-virksomheten i forsvarssektoren. Det er utarbeidet et mål bilde med en tilhørende strategi for IKT-virksomheten i sektoren. Siktemålet med denne strategien er å etablere en sektor som samlet sett utnytter IKT effektivt og på en måte som bedre understøtter innovasjon. Det skal samarbeides effektivt med markedet for å få tilgang til ny teknologi raskt og sikkert, og der myndighet og ansvar er tydelig delegert til etatene, innenfor rammen av en helhetlig styringsmodell. Arbeidet for å ivareta denne målsettingen, tas nå videre i departementet, i samarbeid med etatene.

Videreutvikling av cybervirksomheten i Forsvaret

Stortinget ble gjennom Prop. 60 S (2018–2019) «Investeringar i Forsvaret og andre saker» orientert om hvordan Forsvarsdepartementet vil øke Forsvarets evne til å håndtere cyberdomenet i militære operasjoner. Dagens organisering på dette fagområdet videreføres. Ansvaret for nettverksbaserte etterretningsoperasjoner og offensive cyberoperasjoner ligger hos Etterretningstjenesten. I militære operasjoner koordinerer Etterretningstjenesten aktiviteten med Forsvarets operative hovedkvarter (FOH). Cyberforsvaret har ansvar for å gjennomføre defensive cyberoperasjoner, og Etterretningstjenesten koordinerer mellom offensive og defensive cyberoperasjoner.

I 2020 vil regjeringen blant annet videreutvikle Etterretningstjenestens evne til å håndtere trusler før hendelser inntreffer. Samarbeidet og koordineringen mellom ovennevnte aktører i militære cyberoperasjoner skal styrkes, med utgangspunkt i et militært cyberoperasjonssenter i Etterretningstjenesten. Evnen og kompetansen til offensive cyberoperasjoner skal videreutvikles.

Økonomiske rammer og forutsetninger – en bærekraftig forsvarssektor

Langtidsplanen for perioden 2017–2020 utgjør en betydelig satsing på Forsvaret, og legger til rette for en økning av ambisjonsnivået for forsvarssektoren, tilpasset den sikkerhetspolitiske utviklingen. Langtidsplanen legger til rette for en bedre balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi. Den langsiktige bærekraften i forsvarsøkonomien avhenger av at den planlagte opptrappingen av forsvarsrammen i årene fremover opprettholdes. Langsiktighet og forutsigbarhet om de økonomiske rammebetingelsene er nødvendige premisser for gjennomføringen av langtidsplanen, og perspektivet i forsvarsplanleggingen strekker seg med nødvendighet langt ut over 2020.

Det er vesentlig at virksomhetene i sektoren evner å frigjøre ressurser som forutsatt. Gjennom en organisasjon som er bedre tilpasset Forsvarets oppgaver og aktivitet, tilpasning av basestrukturen og betydelige effektiviseringstiltak skal det frigjøres ressurser som omdisponeres til høyere prioriterte formål i langtidsplanen.

Regjeringen har lagt til grunn en betydelig og gradvis økonomisk styrking av forsvarsbudsjettet gjennom hele planperioden, og i tråd med forutsetningene i langtidsplanen fortsetter opptrappingen av forsvarsrammen også i 2020.

Regjeringen har i perioden i tillegg prioritert Forsvaret gjennom betydelige bevilgningsøknninger til forseringen av anskaffelsen av nye kystvaktfartøyer, finansieringen av Stortingets beslutninger om økt ambisjon for landmakten, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) og merutgifter til berging av fregatten KNM Helge Ingstad og påfølgende tiltak for å redusere de negative operative virkningene av tapet av fartøyet.

En omfattende modernisering av Forsvaret startet opp fra 2018, og er økende fra 2019, med stigende utbetalinger til investeringer i strategiske kapasiteter, blant annet knyttet til nye maritimte patruljefly, nye ubåter og nytt artilleri og luftvern til Hæren. Leveransene av disse kapasitetene skjer etter 2020. Anskaffelsen av tre nye kystvaktfartøyer er forsert og finansiert tidligere enn langtidsplanen la til grunn, og utgiftene reduseres dermed betydelig fra 2020. Anskaffelsen av nye F-35 kampfly fortsetter som planlagt gjennom hele planperioden. Den midlertidige tilleggsfinansieringen til nye kampfly var på sitt høyeste nivå i 2017 og i 2018, for så å reduseres gradvis og avsluttes etter 2023. Den foreslåtte midlertidige styrkingen av budsjettet til kampflyanskaffelsen

og utviklingen av *Joint Strike Missile* (JSM) er på om lag 4,2 mrd. kroner i 2020, og samlet på om lag 19 mrd. kroner i perioden 2017–2020.

Forbedring og effektivisering

Kontinuerlig forbedring og effektivisering er et krav til forsvarssektoren på lik linje med andre deler av offentlig sektor. Best mulig utnyttelse av fellesskapets ressurser er en viktig del av forsvarssektorens samfunnsansvar. Samtidig er en styrket innsats for å realisere både kvalitative og kvantitative gevinster i hele sektoren et viktig bidrag for å kunne realisere en bærekraftig og kostnadseffektiv forsvarsstruktur. Basert på interne og eksterne analyser er tiltak identifisert, iverksatt og planlagt innenfor flere områder i sektoren.

Gjennom identifiserte tiltak skal virksomhetene i forsvarssektoren sammen frigjøre betydelige midler knyttet til forbedrings- og effektiviseringstiltak i perioden 2017–2020, i tillegg til en rekke kvalitative gevinster. De frigjorte midlene skal både muliggjøre intern omprioritering av midler til oppfølging av langtidsplanen og gi nødvendig inndekning for avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen.

Personell og kompetanse

Forsvarssektoren har i denne planperioden igangsatt sentrale personellpolitiske reformer, som ordningen for militært tilsatte, endringer i utdanningssystemet og den videre utviklingen av allmenn verneplikt og førstegangstjenesten. Arbeidet med disse reformene fortsetter i 2020. Samtidig omdisponeres personellressursene i tråd med de organisatoriske endringene og strategiske føringene som følger av Stortingets vedtak knyttet til langtidsplanen. Rettidig gjennomføring av reformene innenfor personell- og kompetanseområdet er avgjørende for å realisere målsettingene i langtidsplanen. Forskning og utvikling på personelloområdet skal bidra til kunnskapsbasert utvikling.

Kompetansereformen i forsvarssektoren er en langsiktig reform som videreføres, basert på Stortingets behandling av Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) «Kompetanse for en ny tid». Allmenn verneplikt ble innført ved Stortingets behandling av Innst. 18 L (2014–2015) til Prop. 122 L (2013–2014) «Endringer i vernepliktsloven og heimevernloven», og ga kvinner og menn like rettigheter og plikter til å verne om nasjonens og alliertes interesser, verdier og territorier. Stortingets vedtak ved behandlingen av

Innst. 335 L (2014–2015) og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015) «Ordnungen for militært tilsatte og endringer i forsvarsloven m.m.» innførte ordningen for militært tilsatte. Disse reformene har som hovedmålsetting å gjøre sektoren til en mer moderne kompetanseorganisasjon, og bidra til økt operativ evne og beredskap.

Regjeringen følger opp Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), hvor det legges opp til vesentlige endringer i anvendelsen av allmenn verneplikt og innretningen på førstegangstjenesten i Hæren. Forsvarsdepartementet vil i forbindelse med ny langtidsplan vurdere hvorvidt det bør gjøres tilsvarende endringer i øvrige deler av Forsvaret.

Målrettede personelltiltak gjennomføres på en slik måte at viktig kompetanse beholdes i sektoren. For ytterligere å tilrettelegge for en personellstruktur tilpasset Forsvarets behov, vil det i det videre arbeidet bli lagt vekt på omskolering, kompetanseheving og omstilling av personell, sammen med nytilsetting. Den operative delen av strukturen skal styrkes, og ledelse, støtte og administrasjon skal reduseres.

Store krigsskolekull mot slutten av den kalde krigen medfører at Forsvaret i dag har en skjev aldersstruktur, med et stort antall militært tilsatte i aldersgruppen over 50 år. Dette gjenspeiler seg også i gradsstrukturen med uforholdsmessig mange offiserer på de midlere og høyere gradsnivåene. Denne aldersbølgen er både en utfordring og en mulighet. En utfordring fordi det medfører et omfattende kompetansetap de nærmeste årene. En mulighet fordi det legger til rette for å vri kompetansebeholdningen fra stab- og støttevirksomhet til operativ virksomhet og bringe alders- og gradsstrukturen i balanse. Dette er reflektert i langtidsplanen. Innføring av militærordningen vil bidra til en mer hensiktsmessig personellstruktur over tid. Hensiktsmessig bruk av sivil kompetanse i stillinger der militær kompetanse ikke er påkrevet, vil også bidra til å dekke sektorens kompetansebehov.

Forsvarsdepartementet vil i det videre arbeidet se etter områder som egner seg for sektorfelles løsninger på personellområdet og utforme mulige tiltak. Målet er ytterligere økt kvalitet, mer effektiv drift av virksomhetene og økt samhandling mellom virksomhetene.

Implementering av ordningen for militært tilsatte, som startet i 2016, fortsetter. Sentralt i denne ordningen er innføring av to kategorier for militært tilsatte: et spesialistkorps som består av befal, grenaderer og konstabler, og som forkortet

omtales som OR (other ranks), samt offiserer, som forkortet omtales som OF (officers). Målet er at ordningen skal legge til rette for en balansert personellstruktur, styrke kontinuiteten og den erfaringsbaserte kompetansen på lavere nivåer i Forsvaret. Dette er vesentlig for å styrke Forsvarets operative evne.

Arbeidet med utdanningsreformen i Forsvaret fortsetter. Utdanningen skal tilpasses rolle og funksjon til de to kategoriene militært tilsatte: offiserer og spesialister. Målet er å legge til rette for helhetlig styring, kvalitet i utdanningen og samtidig redusere utgifter. Forsvarets utdanning skal være relevant og fokusere på militær kjernekompetanse.

Forsvaret har som mål å rekruttere de best egnede og de mest motiverte til førstegangstjenesten. Seleksjon av personell skal bygge på prinsippet om like rettigheter og muligheter, og viktigheten av å rekruttere den beste kompetansen fra et bredt mangfold. Det skal tilstrebes å ha et representativt utvalg både med hensyn til geografi og kompetanse blant dem som rekrutteres til førstegangstjeneste. Det er viktig at muligheter og plikter i Forsvaret oppfattes å være like for alle borgere, uavhengig av bakgrunn. Førstegangstjenesten utgjør rekrutteringsgrunnlaget for videre tjeneste og utdanning i Forsvaret. For å ivareta Heimevernets behov for lokal forankring, arbeides det samtidig målrettet med rekruttering fra de minst befolkede områdene av landet, og særlig i Nord-Norge, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018).

Forsvaret har iverksatt en rekke tiltak for å legge til rette for økt kvinneandel, og har fokus på at alle forhold knyttet til gjennomføring av førstegangstjenesten skal være likeverdige for kvinner og menn. I tråd med regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet (2019–2022), er økt kvinneandel til operative stillinger, styrkebidrag og lederstillinger satsingsområder. Videre er det satt en målsetting om minimum 30 pst. av begge kjønn ved befals- og krigsskoleutdanningen i Forsvaret. Etter at resultatene ble kjent fra en undersøkelse i 2018 for å kartlegge omfanget av ulike typer mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret, har Forsvaret utarbeidet en rekke tiltak for forebygge slik adferd. Tiltakene iverksettes fortløpende.

Anerkjennelse og ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste for Norge er et samfunnsansvar. Regjeringen vil arbeide videre med tiltak for veteraner i tråd med endrede behov, og vil fortsatt vektlegge forskning, kompetanseutvikling og koordinering på veteranområdet mel-

lom tjenesteytende sektorer. Regjeringen planlegger i 2020 å legge frem en melding til Stortinget om anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av personell før, under og etter deltakelse i internasjonale operasjoner.

Forsvarsdepartementet har nedsatt et eksternt utvalg som skal gi råd om hvordan Forsvaret kan forbedre evnen til å rekruttere, beholde, utvikle og avvikle kompetanse, herunder å bidra til et nødvendig kompetansemangfold. Forsvaret skal i større grad dra nytte av lærdommer fra privat næringsliv og andre statlige virksomheter. Dette speiles i sammensetningen av utvalget som leverer sin anbefaling våren 2020.

Status etter tredje år i planperioden
(prognose for 2019)

De betydelige styrkingene i langtidsplanen startet i 2017, og har allerede de to første årene i langtidsplanen gitt økt tilgjengelighet på Forsvarets materiell. Den økonomiske planrammen legger til rette for en gradvis økning av ambisjonsnivået for forsvarssektoren. Omfattende vedlikehold og innkjøp av reservedeler og beredskapsbeholdninger har gitt god effekt i 2017 og 2018, og utviklingen fortsetter i 2019. Gradvis øker Forsvarets operative evne og beredskapen blir bedre. Etterhvert som tiltakene gir effekt økes også leveransekravene.

Tilgjengeligheten på Sjøforsvarets fartøyer har økt grunnet bedre teknisk status på fartøyene og styrket reservedelsbeholdning. Dette er et resultat av en ettårig bevilgningsøkning i 2016 på 301,5 mill. kroner til ekstraordinært vedlikehold av Sjøforsvarets fartøyer, samt en betydelig satsing på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger i de tre første årene i planperioden. Innsatsen for å få på plass grunnmuren ved å etablere et bærekraftig nivå på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger fortsetter i resten av planperioden. Vedlikeholdsøvelsene *Powerful Maintenance*, som ledes av Forsvarets logistikkorganisasjon, med støtte fra Hæren og Heimevernet, er eksempler på kraftsamling for å gjøre store mengder av materiell lagret for krise og krig beredskapsklart i løpet av noen uker.

I tillegg ble det også fra 2017 prioritert økt aktivitet for utvalgte enheter i Forsvaret. I 2018 og 2019 er denne satsingen videreført og ambisjonene økt ytterligere. Mer trening og øving for Forsvarets avdelinger er et viktig bidrag for å kunne redusere klartidene. De styrkene som Forsvaret rår over skal være godt trent og øvd med tilgjengelig materiell for å kunne ivareta de oppgavene de er satt til.

I 2018 og 2019 økte også utbetalingene betydelig til igangsatte investeringer for å fornye eksisterende, samt etablering av nye, strategiske kapasiteter i samsvar med langtidsplanen. Flere store og mange små investeringer er nå godt i gang, noe alle forsvarsgrener og felleskapasiteter vil nyte godt av i årene som kommer. Nye maritime patruljefly, nye ubåter, nytt artilleri, og kampluftvern til Hæren, samt nye våpen, øvrig utstyr og bekledning til Heimevernet bidrar til å øke forsvarevnen.

Et nytt jegerkompani ved Garnisonen i Sør-Varanger er under etablering. De første 15 nye kampflyene har landet på norsk jord, og etableringen av Ørland som vår hovedbase for kampflyene pågår med full kraft. Klargjøring av Evenes som base for de nye maritime patruljeflyene, og som fremskutt base for nye kampfly, er godt i gang.

Utdanningsreformen startet opp ved at krigsskolene og høyskolene i Forsvaret styringsmessig ble underlagt Forsvarets høgskole fra 1. august 2017, og er godt i gang og følger planen. Ny militær ordning er innført og arbeidet med å etablere en endret personellstruktur er i gang.

Over halvveis inn i det tredje året i gjennomføringsperioden er det ikke vesentlige avvik sammenliknet med planen for å nå de strategiske målene for planperioden, selv om det fortsatt er betydelig risiko knyttet til ressursfrigjøring. Det er krevende å nå de ambisiøse kravene til ressursfrigjøringen, og det er iverksatt risikoreducerende tiltak. Det høye aktivitetskravet som er satt for Forsvarets enheter forventes oppnådd med kun mindre avvik. Avvikene er i hovedsak knyttet til innføringen av nye helikoptre og tekniske utfordringer på aldrende P-3 maritime patruljefly.

En best mulig overgang fra nåværende maritime patruljefly, P-3, til de nye P-8 maritime patruljeflyene, er nødvendig for fortsatt å bidra til maritim situasjonsforståelse for Norge og allierte. Overgangen til ny flytype og etableringen av Evenes flystasjon som ny hovedbase for maritime patruljefly gjennomføres med bred deltakelse fra alle berørte etater. Det å legge til rette for god personelltilgjengelighet og operative leveranser vil være utfordrende i en overgangsfase, og det jobbes derfor blant alle involverte med å finne best mulige løsninger. Noe lavere tilgjengelighet i overgangsperioden kan imidlertid forventes.

Forliset til KNM Helge Ingstad reduserte den sjøgående, militære kapasiteten vesentlig. Regjeringen besluttet raskt at denne kapasiteten skal gjenopprettes, og dette vil bli gjort helhetlig, innenfor rammen av ny langtidsplan. Forsvaret har gjennomført midlertidige tiltak på de opera-

tive fregattene for å ivareta fartøyenes vannrette integritet og sikre fartøyenes sjødyktighet. Det er videre igangsatt arbeid som vil gi permanent utbedring av årsaken til de sikkerhetskritiske forholdene. I tillegg legger Forsvaret opp til å opprettholde det totale antall seilingsdøgn ved å øke aktiviteten med de øvrige fregattene. For å redusere de operative konsekvensene på kort sikt, besluttet regjeringen raskt tre andre tiltak. De to første tiltakene er å erstatte reservedelssatsen for internasjonale operasjoner samt våpenbeholdningen, som gikk tapt sammen med fartøyet. Det tredje tiltaket er at KNM Maud forberedes for å seile med to besetninger for å gi økt utholdenhet til de øvrige overflatefartøyene.

Forsvarssektoren betaler en betydelig del av investeringsutgiftene i fremmed valuta, særlig i amerikanske dollar og euro, og er dermed sensitiv for svingninger i valutamarkedet. Dagens høye dollar- og eurokurs gir økte utgifter sammenliknet med forutsetningene som lå til grunn ved inngangen til gjeldende langtidsplan. Drivstoffutgiftene, spesielt for Sjøforsvaret og Luftforsvaret, er også sensitive for svingninger i markedet, og prognosene peker i retning av økte utgifter i 2019 sammenliknet med planforutsetningene.

Ny langtidsplan for forsvarssektoren

Forsvarssektorens langtidsplaner er et virkemiddel for å sikre en langsiktig, balansert og bærekraftig utvikling av Forsvaret og forsvarssektoren som helhet. Langtidsplanene angir og forankrer hovedlinjer for sektorens utvikling, inkludert sikkerhets- og forsvarspolitiske mål, Forsvarets oppgaver og ambisjonsnivå, samt tilhørende økonomiske og strukturelle rammer.

Gjeldende langtidsplan Prop. 151. S (2015–2016), inkludert Prop. 2 S (2017–2018), og Stortingets behandling av disse, har et langsiktig perspektiv. Flere forhold gjør det imidlertid nødvendig med en kontinuerlig utvikling av forsvarssek-

toren. Det er nødvendig å vurdere hvordan endringer i rammefaktorer, som utviklingen i trusselbildet og blant våre allierte, teknologiske drivere og økonomiske forutsetninger, henger sammen med forsvarspolitiske ambisjoner og muligheter for videre utvikling av sektoren.

Gjennom å utarbeide en ny langtidsplan, som bygger videre på regjeringens strategiske valg og prioriteringer i inneværende plan, sikrer vi at forsvarssektoren er best mulig rustet for å løse sine oppdrag også i fremtiden.

I arbeidet med ny langtidsplan er det gjennomført et omfattende grunnlagsarbeid med en gjennomgang av de sentrale utviklingstrekkene og hvilke muligheter og utfordringer disse gir. Grunnlagsarbeidene inkluderer et forskningsbasert innspill fra FFI, som beskriver ulike konseptuelle retninger for videreutviklingen av Forsvaret.

Forsvarssjefens fagmilitære råd er et sentralt innspill til arbeidet med ny langtidsplan.

Hovedtemaene som vurderes i arbeidet med ny langtidsplan er økt robusthet og reaksjonsevne, et alliansetilpasset forsvar, videreutvikling av det sivil-militære samarbeidet, anvendelse av ny teknologi, økt effekt av bilateralt og flernasjonalt samarbeid, økt kostnadseffektivitet og fleksible bemanningskonsepter, i tillegg til ytterligere forbedring og effektivisering av forsvarssektoren.

Regjeringen tar sikte på å legge frem langtidsplanen for Stortinget våren 2020.

1.3 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2020

Regjeringens budsjettforslag for 2020 legger opp til et forsvarsbudsjett med en utgiftsramme på 60 977,4 mill. kroner og en inntektsramme på 6 151,6 mill. kroner. Hovedstørrelsene i budsjettforslaget sammenliknet med saldert budsjett for 2019 er angitt i tabellen under:

Tabell 1.1 Regjeringens budsjettforslag for 2020 sammenliknet med saldert budsjett for 2019 – hovedstørrelser

	(i 1000 kr)	
	Saldert budsjett 2019 (2019-kroner)	Forslag 2020 (2020-kroner)
Total forsvarsramme	58 863 526	60 977 376
Drift	38 795 648	40 628 274
Investeringer i eiendom, bygg og anlegg (EBA)	4 105 776	4 305 699
Materiellinvesteringer	15 962 102	16 043 403

Den nominelle økningen av forsvarsbudsjettet er på 2 113,9 mill. kroner (3,6 pst.) sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Regjeringens forslag til bevilgningsramme for forsvarssektoren er, korrigert for pris- og lønnskompensasjon og andre tekniske endringer, økt med 1 120,0 mill. kroner (1,9 pst.). I nominell endring inngår kravet til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med reduksjon på 191,6 mill. kroner.

Den reelle økningen til forsvarssektoren er imidlertid vesentlig høyere, og dette skyldes blant annet at utgiftene til kampflyanskaffelsen og merutgiftene til forsert anskaffelse av ny kystvaktfar-tøyer er betydelig redusert fra 2020. I tillegg er utgiftene til Nasjonal sikkerhetsmyndighet overført til Justis- og beredskapsdepartementet. Dette utgjør til sammen om lag 1,95 mrd. kroner.

Den foreslåtte opptrappingen fra 2019 til 2020, som er direkte knyttet til langtidsplanen (LTP), utgjør samlet 2 409,8 mill. kroner. En stor andel av LTP-opptrappingen i 2020 går til økte investeringer i nytt materiell. En omfattende modernisering av strategiske kapasiteter startet opp i 2018, og er økende i 2019 og 2020, med ytterligere utbetalinger til investeringer i strategiske kapasiteter, blant annet knyttet til nye maritime patruljefly, nye ubåter og nytt artilleri til Hæren. Opptrappingen i 2020 bidrar videre blant annet til etablering og drift av jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger, etablering av kampluftvern i Hæren, styrking av materielldriften i Hæren, økt aktivitet ved innfasing av nye F-35 kampfly og NH90-helikoptre og videre styrking av Etterretningstjenesten. Det er også tatt høyde for erfart kostnadsvekst og omstillingsutgifter i Forsvaret. I tillegg fortsetter arbeidet med grunnsikring av forsvarssektorens skjermingsverdige objekter for å møte kravene i sikkerhetsloven.

Ut over den økonomiske styrkingen til oppfølging av LTP foreslår regjeringen en ytterligere økning av forsvarsrammen med 17,2 mill. kroner i 2020 knyttet til Stortingets beslutninger om å øke ambisjonen for landmakten, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Økningen i 2020 er knyttet til delt lokalisering av Bell 412 helikoptrene. Regjeringen foreslår videre 105,0 mill. kroner til midlertidige tiltak for å redusere de negative, operative konsekvensene etter forliset med KNM Helge Ingstad.

I tillegg til regjeringens forslag om vesentlig økte bevilgninger, bidrar forsvarssektoren selv gjennom sitt forbedrings- og effektiviseringsarbeid, i stor grad til å legge grunnlaget for en langsiktig og bærekraftig utvikling av forsvarsstrukturen med reell balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi.

Tabell 1.2 viser regjeringens oppfølging av de økonomiske forutsetningene i LTP frem mot 2020, gitt budsjettforslaget for 2020.

Del én av tabellen viser årlig opptrapping knyttet til LTP-formål, samt årlig midlertidig tilleggsfinansiering av nye F-35 kampfly med tilhørende baseløsning og midlertidig tilleggsfinansiering av *Joint Strike Missile* (JSM). Sammenholdt med forsvarsbudsjettet for 2016 har regjeringen som varslet fulgt opp med en gradvis og ikke-lineær økning av forsvarsrammen i planperioden.

Del to av tabellen viser status og planlagt nivå for intern omprioritering av midler til LTP-tiltak, hensyntatt avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen.

For perioden 2017 til 2020 oppdateres tabellen årlig i forbindelse med fremleggelsen av Prop. 1 S.

Tabell 1.2 Målsettinger i langtidsplanen

Bevilgningsmessig styrking mot 2020 (mrd. 2020-kroner) ¹	2017	2018	2019	2020	Samlet styrking
LTP-formål: Aktivitet og investeringer (jf. Prop. 151 S (2015–2016))	1,54	2,09	2,11	2,41	8,15
LTP-formål: Forsert anskaffelse av KV-fartøyer (ut over Prop. 151 S (2015–2016))		0,31	0,32	-0,73	-0,10
LTP-formål: Økt ambisjon for landmakten (jf. Prop. 2 S (2017–2018))		0,04 ²	0,35	0,02	0,41
LTP-formål: Merutgifter til operasjoner i utlandet		0,18	-0,04		0,14
LTP-formål: Tiltak etter forliset med KNM Helge Ingstad			0,02	0,11	0,13
Årlig midlertidig tilleggsfinansiering kampfly med baseløsning	4,39	4,78	4,65	3,88	
Årlig midlertidig tilleggsfinansiering JSM	0,35	0,30	0,30	0,31	
Omprioritering av midler mot 2020 (mrd. 2020-kroner) ¹	Resultat 2017	Resultat 2018	Planlagt 2019	Planlagt 2020	Hittil realisert ³
Forbedring og effektivisering	0,358	0,355	0,554	0,382	1,648
Øvrig ressursfrigjøring ⁴	0,397	0,073	0,061	0,043	0,574
Avbyråkratiserings- og effektivitetsreformen	-0,176	-0,185	-0,188	-0,190	-0,739
Netto omprioritering av midler	0,579	0,242	0,427	0,235	1,483

¹ Alle tall i foreløpig beregnet 2020-kroner.² Ettårig økning i Revidert nasjonalbudsjett for 2018.³ Basert på foreliggende plan for 2019 og 2020.⁴ Inkluderer nedbemanning, basenedleggelse og utfasing av strukturelementer.

Omregnet til 2020-kroneverdi er målet i gjeldende langtidsplan, jf. Prop. 151 S (2015–2016), isolert sett, et bevilgningsnivå i 2020 som er over 8 mrd. kroner høyere enn budsjettbanen som lå til grunn i 2016. Regjeringen har nådd dette ambisiøse målet gjennom LTP-styrkinger på om lag 8,2 mrd. kroner i perioden 2017–2020. I denne perioden har Forsvaret hatt betydelige merutgifter, blant annet knyttet til valuta, drivstoff, tiltak etter havariet av

fregatten KNM Helge Ingstad og økt alliert trening og øving i Norge. Merutgiftene har i stor grad blitt håndtert gjennom omdisponeringer innenfor gjeldende rammer for forsvarssektorens samlede budsjett. Det har imidlertid vært nødvendig å forskyve enkelte elementer i LTP knyttet til innhenting av etterslepet av vedlikehold og reservedeler.

Stortinget har besluttet å øke ambisjonen for landmakten, jf. Stortingets behandling av

Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) og Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019). Merutgiftene til landmaktforklaret er finansiert ut over økningen til LTP-opptrappingsplanen. De varige merutgiftene til Hæren og Heimevernet ble i sin helhet tilført fra 2019-budsjettet. Merutgiftene til delt helikopterløsning mellom Bardufoss og Rygge øker i 2020, og i budsjettforslaget for 2020 er det foreslått en økning på 17,2 mill. kroner.

Regjeringen har, sammenholdt med opprinnelig tidsplan i LTP, også forsert anskaffelsen av tre nye kystvaktfartøyer. Forseringen innebar merutgifter i 2018 og 2019, og innebærer tilsvarende reduksjoner i 2020 og 2021.

Kravene til frigjøring av ressurser i gjeldende LTP var ved inngangen til perioden vurdert å være ambisiøse men realistiske, og for forbedring og effektivisering betydelig høyere enn i foregående perioder. Status så langt i perioden viser at forsvarssektoren vil frigjøre om lag 2,2 mrd. kroner, noe som tilsvarer en måloppnåelse på rundt 85 pst. Avviket fra opprinnelig plan skyldes blant annet noe endrede forutsetninger, samt forskyvninger av enkelte tiltak. Det arbeides aktivt videre med ressursfrigjøring i sektoren.

Den foreslåtte økningen i 2020 som er direkte knyttet til oppfølging av LTP, og til økt ambisjon for landmakten, fordeler seg på de ulike budsjettkapitlene som vist i tabell 1.3 og 1.4 under:

Tabell 1.3 LTP-formålet: Aktivitet og investeringer

Kap.		Økning til LTP-tiltak (mill. kroner)
1720	Felleskapasiteter i Forsvaret	31,7
1731	Hæren	240,9
1732	Sjøforsvaret	77,5
1733	Luftforsvaret	287,9
1734	Heimevernet	3,3
1735	Etterretningstjenesten	112,7
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	1 640,6
1790	Kystvakten	15,3
SUM		2 409,8

Tabell 1.4 LTP-formålet: Økt ambisjon for landmakten

Kap.		Økning (mill. kroner)
1733	Luftforsvaret	17,2
SUM		17,2

De økte bevilgningene som fremgår av tabell 1.3 over innbefatter de flerårige konsekvensene av forliket på Stortinget om LTP med Arbeiderpartiet og budsjettavtalen for 2017 med de daværende samarbeidspartiene, jf. Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 (2015–2016) og Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017).

For nærmere omtale vises det til egne tabeller og omtaler under respektive budsjettkapitler i del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Ut over styrkingene listet i tabell 1.3 og 1.4 over, som er direkte knyttet til oppfølging av LTP og Stortingets beslutning om ambisjonsøkning for landmakten, foreslår regjeringen 105,0 mill. kroner til midlertidige tiltak etter forliset med KNM Helge Ingstad, samt inntektsøkninger med tilsvarende utgiftsøkninger på 244,8 mill. kroner. Inntektsøkningene skyldes i hovedsak økt internfakturering mellom etatene i forsvarssektoren og en økning i fellesfinansiert andel av NATOs fellesfinansierte investeringer i Norge.

Regjeringen foreslår videre omdisponeringer innenfor forsvarsrammen, som bygger ytterligere opp under prioriteringene i LTP.

Regjeringens budsjettforslag legger godt til rette for å særlig prioritere følgende områder i 2020:

- Regjeringen fortsetter det viktige arbeidet med å bygge grunnmuren som Forsvarets operative evne bygger på. Den betydelige bevilgningsøkningen de tre seneste årene har allerede gitt bedring i driftssituasjonen i forsvarsgrenene, Heimevernet, Forsvarets logistikkorganisasjon og Cyberforsvaret, og bidrar til økt tilgjengelighet og utholdenhet i Forsvaret. Regjeringen følger med dette opp den flerårige forpliktelsen til å etablere et bærekraftig vedlikeholdsnivå innen utgangen av 2020.
- Regjeringen fortsetter satsingen på reduserte klartider, økt bemanning av utvalgte operative kapasiteter og et høyere aktivitetsnivå. Dette representerer en forsvarspolitisk ambisjonsøkning, og stadfester at regjeringen har forpliktet seg til en flerårig innsats for å etablere et relevant og bærekraftig forsvar i langsiktig og reell balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi.
- Gjennom forslag om en markant bevilgningsøkning, ønsker regjeringen å fortsette moderniseringen av Forsvaret for fremtiden, i tråd med faseinndelingen som LTP bygger på. Regjeringen foreslår å avsette betydelige midler til blant annet nye ubåter, nye maritime patruljefly, flernasjonalt satellittsamarbeid, informasjonsinfrastruktur, nytt artillerisystem til Hæren og videreutvikling av *Naval Strike Missile*. Den forserte anskaffelsen av tre nye kystvaktfartøyer, som bygges i Norge, og kampluftvernet til Hæren, fortsetter.
- For å legge til rette for innfasing av den vedtatte strukturen i Hæren, legger regjeringen i 2020 opp til å styrke driften av Hæren. Videre foreslår regjeringen å styrke forsyningsberedskapen i Hæren. I dette ligger også innkjøp av ytterligere reservedeler til Leopard stridsvogn, som vil bidra til at flere av vognene kan holdes operative. Tiltakene vil bidra til å bedre Hærens beredskap i nordområdene.
- Det høye øvingsnivået til hele områdestrukturen i Heimevernet videreføres, og investeringen i moderne bekledning og utrustning, som inkluderer moderne våpen, til den enkelte soldat, fortsetter.
- Oppbyggingen av flere besetninger til Marinens fartøyer fortsetter i 2020, og aktiviteten økes gjennom flere seilingsdøgn for fregattene

og ubåtene. En ubåt vil fortsatt være fast stasjonert ved Ramsund orlogsstasjon. Aktiviteten i Nord-Norge vil øke. Flere NH90-helikoptre i endelig versjon vil innføres og settes i drift, noe som gradvis vil gi en bedret operativ evne for Kystvakten og Marinen. I tillegg vil regjeringen etablere en åttende besetning i Ytre kystvakt for å gjøre Kystvakten mer robust, og således bidra til å opprettholde det høye antallet seilingsdøgn.

- For å redusere de operative konsekvensene som følger av tapet av KNM Helge Ingstad har regjeringen besluttet at KNM Maud skal bemannes med dobbel besetning og etter hvert øke antall seilingsdøgn. Dette vil gi de øvrige overflatefartøylene mulighet til å oppholde seg lenger i et operasjonsområde. I tillegg seiler de øvrige fregattene mer slik at samlet antall seilingsdøgn opprettholdes. Videre har regjeringen iverksatt anskaffelse av erstatning av både reservedels- og ammunisjonsbeholdningen som gikk tapt.
- Driftsbudsjettet til Luftforsvaret styrkes ytterligere for å legge til rette for utfasing av F-16 og innfasing og drift av F-35 og NH90. Dette innebærer både økt bemanning og aktivitet, samt et varig høyere og mer bærekraftig nivå til drift og vedlikehold av materiell. Videre legger regjeringen opp til økt øvingsaktivitet for luftvernavdelingene.
- I 2020 vil Norge motta ytterligere seks F-35 kampfly, og arbeidet med oppbygging mot full operativ evne innen utgangen av 2025 videreføres, herunder eiendoms-, bygge- og anleggsvirksomhet på kampflybasen på Ørland og fremskutt base på Evenes. Satsingen på nye kampfly med baseløsning vil gi en betydelig styrking av forsvarsevnen.
- Regjeringen vil i tråd med LTP fortsette styrkingen av Etterretningstjenesten for å ytterligere øke kapasitet, kompetanse og relevans innenfor tjenestens ansvarsområde. Styrkingen bidrar til en teknologisk og kapasitetsmessig modernisering av tjenesten.
- Regjeringen prioriterer nordområdene. I tillegg til økt trening og seiling i nord økes den landmilitære kapasiteten og fotavtrykket i Finnmark gjennom etablering og drift av det nye jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger. Videre oppbemannes Artilleribataljonen i Brigade Nord for etablering av kampluftvern i Hæren, og oppbyggingen av en manøverenhet på Porsangmoen fortsetter som første del i etableringen av Kavaleribataljonen.

- Norge vil aktivt bidra til internasjonal innsats også i 2020, med hovedvekt på de norske bidragene i kampen mot terror i Irak og Afghanistan. Videre vil regjeringen opprettholde internasjonal innsats for å bidra til NATOs kollektive forsvar gjennom deltakelse i NATOs forsterkede nærvær i Øst-Europa og innmeldinger til NATOs beredskapsstyrker, samt NATOs beredskapsinitiativ.
- Avsetningen til eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter øker i tråd med de store strategiske materiellanskaffelsene. I tillegg til de store prosjektene på Ørland og Evenes er det blant annet avsatt investeringsmidler for å ivareta permanente fasiliteter for Luftforsvarets skolevirksomhet på Værnes og til den videre oppbyggingen av jegerkompaniet i Sør-Varanger.
- Objektsikkerhet er et prioritert område i LTP. Regjeringen foreslår å videreføre øremerkede midler til grunnsikring av forsvarssektorens skjermingsverdige objekter for å møte kravene i sikkerhetsloven. Arbeidet forseres så langt det lar seg gjøre innenfor gjeldende lover og regler knyttet til anskaffelser og tilgjengelige leverandører.

Personell og kompetanse

Personellomstilling er et viktig tiltak for å realisere regjeringens målsetting om økt operativ evne. Forsvaret skal i 2020 videreføre arbeidet med å tilpasse personellstrukturen for å sikre riktig kompetanse til rett tid, omprioritere stillinger fra ledelse, støtte og administrasjon til operativ virksomhet, samt effektivisere virksomheten for å frigjøre midler til investeringer i nytt materiell og økt operativ evne. De konkrete tiltakene for endringer i personellstrukturen er en forutsetning for finansiering av langtidsplanen, og en nødvendig justering av Forsvarets personell- og kompetansestruktur for en mer fremtidsrettet og bærekraftig bemanning.

Implementering av ordningen for militært tilsatte vil fortsette i 2020. Det samme gjelder implementering av vedtatte endringer i utdanningssystemet, herunder oppstart av ny befalsutdanning innenfor rammen av Forsvarets høyskole.

Regjeringen har satt ned et utvalg som skal utrede hvordan Forsvaret kan videreutvikle evnen til å rekruttere de beste og utvikle, anvende og avvikle kompetanse. Utvalget skal blant annet foreslå tiltak til hvordan Forsvaret kan samarbeide med offentlige og private aktører for å sikre tilgang på nødvendig kompetanse.

Antallet vernepliktige som gjennomfører førstegangstjeneste videreføres i 2020 på om lag samme nivå som i 2019. I 2020 fortsetter nødvendig tilrettelegging for allmenn verneplikt, særlig når det gjelder tilpasning av kaserner og tilgang på personlig bekledning og utstyr.

Forsvaret skal i større grad benytte reservister der det kan bidra til økt tilgjengelighet, robusthet eller utholdenhet. Forsvaret har fått i oppdrag å videreutvikle et personellkonsept basert på flere og mer aktiv bruk av reservister for å styrke den operative evnen i krise og væpnet konflikt.

Veteranområdet har fortsatt høy prioritet. Regjeringen vil legge frem en melding til Stortinget i løpet av 2020 om anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av personell før, under og etter deltakelse i internasjonale operasjoner.

Forbedring og effektivisering

Det er en målsetting å skape en forsvarssektor som stadig evner å fornye og forbedre seg, og som optimaliserer ressursbruken for å sikre best mulig forsvarsevne for tildelte ressurser. Det er i langtidsplanen for forsvarssektoren 2017–2020 lagt til grunn konkrete forbedrings- og effektiviseringstiltak for i underkant 1,8 mrd. 2017-kroner for sektoren samlet. Samtidig må det tas høyde for at endrede forutsetninger, innenfor enkelte rammebetingelser, kan gi innvirkning på ressursfrigjøringen mot slutten av perioden. Arbeidet med de pågående tiltakene fortsetter i 2020 og det søkes samtidig etter nye tiltak.

Det største effektiviseringstiltaket i gjeldende langtidsplan er utdanningsreformen, og den fortsetter også i 2020. Utdanningsreformen er en struktur- og kvalitetsreform i tråd med utviklingen i sivil universitets- og høyskolesektor. Hensikten er å skape bedre forutsetninger for kvalitet i utdanningen og samtidig frigjøre ressurser til operativ virksomhet, blant annet ved å redusere eller fjerne overlappende ledelselementer, støttefunksjoner og kompetansemiljøer. Reformen er knyttet til ordning for militært tilsatte, og tilpasser utdanningssystemet til begge personellkategorier: offiserer og spesialister. Endringene i Forsvarets utdanningssystem understøtter Forsvarets behov for riktig kompetanse til rett tid også i fremtiden. Et gevinstuttak på om lag 560 mill. 2017-kroner gjennom kvalitative og kvantitative tiltak med varig effekt skal være realisert innen utgangen av 2020.

1.4 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak

Nedenfor gis en oversikt over oppfølging av anmodningsvedtak under Forsvarsdepartementet. Oversikten inkluderer alle vedtak fra stortings sesjonen 2018–2019 og alle vedtak fra tidligere stortings sesjoner hvor rapporteringen ikke ble varslet avsluttet i Prop. 1 S (2018–2019), samt de vedtakene som kontroll- og konstitusjonskomiteen i Innst. 291 S (2018–2019) mente ikke var utkvittert. I enkelte tilfeller er oppfølgingen av vedtakene mer omfattende beskrevet under andre områder i proposisjonen. Det er i disse tilfellene en henvisning til hvor denne teksten finnes. Det er ikke fattet utredningsvedtak for Forsvarsdepartementet i stortings sesjonen 2018–2019.

Til høyre i tabell 1.5 angis det hvorvidt Forsvarsdepartementet planlegger at rapporteringen knyttet til anmodningsvedtaket nå avsluttes, eller om Forsvarsdepartementet vil rapportere konkret på vedtaket også i neste års budsjettproposisjon. Rapporteringen på vedtak som innebærer at regjeringen skal legge frem en konkret sak for Stortinget, for eksempel proposisjon, utredning eller liknende, vil normalt avsluttes først når saken er lagt frem for Stortinget.

Forsvarsdepartementet viser til at kontroll- og konstitusjonskomiteen i Innst. 291 S (2018–2019) har understreket at det i enkelte tilfeller er nødvendig å fremme forslag om at anmodningsvedtaket oppheves før rapporteringen kan avsluttes. Departementet har i tråd med dette fremmet slikt forslag. Det vises til forslagsdelen i denne proposisjonen.

Tabell 1.5 Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtaks nr.	Stikkord	Rapportering avsluttes
2018–2019	56	Veteraner – etablering av klageordning	Nei
2018–2019	57	Veteraner – sikring av klageadgang	Nei
2018–2019	501	Fregattulykken – gjennomgang av bergingsarbeidet	Ja
2018–2019	502	NH90 – oppfølging og vurdering om alternative helikoptre	Nei
2017–2018	86	Lån eller leasing av stridsvogner	Ja
2017–2018	87	Helhetlig vurdering av økt oppsetting av 2. bataljon	Ja
2016–2017	466	Revidert lov om Etterretningstjenesten	Nei
2016–2017	576	Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger	Nei

Stortings sesjon 2018–2019

Veteraner – etablering av klageordning

Vedtaks nr. 56, 27. november 2018

«Stortinget ber regjeringen etablere en klageordning for veteraner som har deltatt i internasjonale operasjoner etter 2010 og pådratt seg psykiske skader i internasjonale operasjoner. Veteranorganisasjonene involveres i utarbeidelsen av klageordningens innretning. Etablering av en slik klageordning forutsettes å inngå i mandatet til den eksternt ledede arbeidsgruppen nedsatt av Forsvarsdepartementet.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av representantforslag 203 S (2017–2018) «Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om å sikre ankerett for veteraner i erstatningssaker om personskader», jf. Innst. 28 S (2018–2019).

Regjeringen har etablert en bredt sammensatt arbeidsgruppe som innen utgangen av 2019 er forventet å fremme forslag til innretning av blant annet klageordning for veteraner som har deltatt i internasjonal operasjoner etter 2010 og pådratt seg psykiske skader. Forsvarsdepartementet vil komme tilbake til Stortinget om saken på egnet måte våren 2020.

Det vises også til svar på vedtak nr. 57 og til del III, 6. Informasjonssaker.

Veteraner – sikring av klageadgang
Vedtak nr. 57, 27. november 2018

«Stortinget ber regjeringen fremlegge forslag til de nødvendige lov- og forskriftsendringer for å innføre en klagemulighet for avgjørelser om erstatning også for psykiske belastningsskader som følge av tjenestegjøring i internasjonale operasjoner etter 1. januar 2010.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av representantforslag 220 S (2017–2018) «Representantforslag fra stortingsrepresentantene Audun Lysbakken, Karin Andersen, Nicholas Wilkinson og Petter Eide om å sikre veteraner i internasjonale operasjoner etter 2010 klageadgang på vedtak i erstatningssaker om psykiske skader som følge av utenlandstjeneste», jf. Innst. 28 S (2018–2019).

Regjeringen har etablert en bredt sammensatt arbeidsgruppe som innen utgangen av 2019 er forventet å fremme forslag til innretning av blant annet klageordning for veteraner som har deltatt i internasjonal operasjoner etter 2010 og pådratt seg psykiske skader. Forsvarsdepartementet vil komme tilbake til Stortinget om saken på egnet måte våren 2020.

Det vises også til svar på vedtak nr. 56 og til del III, 6. Informasjonssaker.

Fregattulykken – gjennomgang av bergingsarbeidet
Vedtak nr. 501, 7. mai 2019:

«Stortinget ber regjeringen igangsette en ekstern og uavhengig gjennomgang av bergingsarbeidet etter fregattulykken 8. november 2018. Gjennomgangen skal konkludere med en offentlig tilgjengelig rapport senest seks måneder etter at bergings- og hevingsarbeidet er fullført.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av representantforslag 203 S (2017–2018) «Representantforslag fra stortingsrepresentantene Anniken Huitfeldt, Martin Kolberg, Marianne Marthinsen og Leif Audun Sande om ekstern og uavhengig gjennomgang av bergingsarbeidet etter fregattulykken 8. november 2018», jf. Innst. 28 S (2018–2019).

Regjeringen har fulgt opp vedtaket. Forsvarsdepartementet har engasjert en ekstern part for å foreta en uavhengig gjennomgang av bergingsarbeidet. Resultatet av gjennomgangen skal legges frem i en rapport som skal være offentlig tilgjengelig innen 20. desember 2019.

NH90 – oppfølging og vurdering om alternative helikoptre

Vedtak nr. 502, 7. mai 2019:

«Stortinget ber regjeringen om å holde Stortinget løpende oppdatert om den videre oppfølging av saken, herunder komme tilbake til Stortinget på egnet måte med vurderinger av om alternative helikoptre kan være mer formålstjenlig for deler av Luftforsvarets behov grunnet forventede driftskostnader og flytid.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Dokument 3:3 (2018–2019) «Riksrevisjonens undersøkelse av anskaffelsen og innfasingen av maritime helikoptre til Forsvaret (NH90)», jf. Innst. 237 S (2018–2019) til Dokument 3:3 (2018–2019) «Riksrevisjonens undersøkelse av anskaffelsen og innfasingen av maritime helikoptre til Forsvaret (NH90)».

Regjeringen redegjør i omtalen av prosjekt 7660 i del I, 4. Investeringer, om status for anskaffelsen og innfasingen av NH90 i Forsvaret.

Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget i løpet av 2020 med videre oppfølging av vedtaket.

Stortingssesjon 2017–2018

Lån eller leasing av stridsvogner

Vedtak nr. 86, 5. desember 2017:

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn at landmakten skal ha en moderne stridsvognskapasitet, og ber regjeringen legge frem en sak om lån eller leasing av stridsvogner tilgjengelige fra 2019 for å oppnå en raskest mulig oppgradering av brigadens stridsvognskapasitet.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Regjeringen har fulgt opp vedtaket, jf. Prop. 85 S (2017–2018) og Prop. 1 S (2018–2019) del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om landmaktens videre utvikling. Ved behandlingen av Innst. 291 S (2018–2019) til Meld. St. 12 (2018–2019) 3. juni 2019 viste kontroll- og konstitusjonskomiteen til at det ikke er lagt frem en egen sak om stridsvogner. Komiteen avventer dette før vedtaket kvitteres ut.

Vedtaket anses fulgt opp, jf. egen sak i denne proposisjonens del III, 6. Informasjonssaker. Regjeringen foreslår derfor i romertallsvedtak XII at Stortinget samtykker i at vedtak nr. 86, 5. desember 2017, oppheves.

Helhetlig vurdering av økt oppsetting av 2. bataljon
Vedtak nr. 87, 5. desember 2017:

«Stortinget ber regjeringen innen 1. kvartal 2018 komme tilbake med en kostnadsversikt for å beholde 2. bataljon oppsatt med minimum én stridsgruppe med ett til to kompanier med støtteelementer på Skjold. Før endelig beslutning om endret sammensetning i 2. bataljon skal kostnadsversikten foreligge.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Regjeringen har fulgt opp vedtaket, jf. Prop. 85 S (2017–2018) og Prop. 1 S (2018–2019) del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om landmaktens videre utvikling. Ved behandlingen av Innst. 291 S (2018–2019) til Meld. St. 12 (2018–2019) 3. juni 2019 viste kontroll- og konstitusjonskomiteen til spørsmål fra mindretallet i utenriks- og forsvarskomiteen i Innst. 7 S (2018–2019) om regjeringens fullmakt til å omgjøre 2. bataljon til å være basert på mobiliseringsdisponert personell. Komiteen finner ikke slik hjemmel dokumentert og ber om regjeringens tilbakemelding før vedtaket eventuelt kan utkvitteres.

Vedtaket anses fulgt opp, jf. egen sak i denne proposisjonens del III, 6. Informasjonssaker. Regjeringen foreslår derfor i romertallsvedtak XII at Stortinget samtykker i at vedtak nr. 87, 5. desember 2017, oppheves.

Stortingssesjon 2016–2017

Revidert lov om Etterretningstjenesten

Vedtak nr. 466, 27. november 2018:

«Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til en revidert lov om Etterretningstjenesten.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Dokument 7:2 (2015–2016) «Særskilt melding fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) om rettsgrunnlaget for Etterretningstjenestens overvåkingsvirk-

somhet», jf. Innst. 164 S (2016–2017) til Dokument 7:2 (2015–2016).

Forsvarsdepartementet har foretatt en full gjennomgang av Etterretningstjenestens rettsgrunnlag. Dagens lov og forarbeider er kortfattede, og Forsvarsdepartementet mener det er behov for et mer omfattende og helhetlig regelverk. Å sikre at lovforslaget er i overensstemmelse med menneskerettighetsforpliktelsene i Grunnloven og internasjonale konvensjoner har vært en sentral del av utredningsarbeidet. Arbeidet har hatt jevn fremdrift, og lovforslaget ble sendt på alminnelig høring i november 2018. Forsvarsdepartementet tar sikte på å fremme en lovproposisjon for Stortinget i løpet av 2020.

Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger

Vedtak nr. 576, 18. april 2017:

«Stortinget ber regjeringen utrede en egen lov hjemmel for å sikre at fanger som holdes av norske styrker i forbindelse med væpnet konflikt får ivaretatt sine rettigheter, samt hvordan rettighetene til personer som holdes fanget av norske soldater kan ivaretas i våre internasjonale operasjoner.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 248 S (2016–2017) om «Redegjørelse av utenriksministeren og forsvarsministeren om Afghanistan, inkludert rapporten fra det regjeringsoppnevnte utvalget som har evaluert og trukket lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014». Forslaget ble fremmet av Miljøpartiet De Grønne etter at innstillingen var fremmet for Stortinget.

Forsvaret har på oppdrag fra Forsvarsdepartementet utført en utredning av temaet frihetsberøvelse i militære operasjoner, som et grunnlag for det videre arbeidet med problemstillingen. Det er behov for å jobbe videre med tematikken. Forsvarsdepartementet er i ferd med å organisere arbeidet i samråd med Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet, der utredningen tjener som et grunnlagsdokument.

2 Tryggingsspolitikk

2.1 Tryggingss- og forsvarsspolitiske mål

Norsk tryggingsspolitikk har som føremål å sikra Noreg sin suverenitet, territoriale integritet og politiske handlefridom. NATO og det transatlantiske tryggingssfellesskapet er berebnelken i norsk tryggingsspolitikk. Noreg vil medverke til å førebyggja væpna konflikt, og arbeida for fred og stabilitet innanfor ein global, multilateral rettsorden tufta på prinsippa som er nedfelte i FN-pakta.

Forsvaret er eit grunnleggjande og avgjerande tryggingsspolitisk verkemiddel for å sikra norsk suverenitet, norske rettar og for å bevare norsk handlefridom mot militært og anna press. Forsvaret skal, saman med allierte, ha ein avskrekkande effekt ved at kostnadane ved å trua eller angripa Noreg ikkje står i høve til ein mogleg vinst. I tillegg skal forsvarret, saman med allierte, sikra kollektivt forsvar av Noreg og andre allierte mot truslar, anslag og åtak. Ved deltaking i internasjonale operasjonar og kapasitetsbygging i utvalde land, skal Forsvaret førebyggje krig og medverke til tryggleik og stabilitet.

Forsvaret skal medverke til samfunnstrygging gjennom stønad til, og samarbeid med, sivile styresmakter ved terroråtak og andre alvorlege hendingar, ulykker og naturkatastrofar.

2.2 Utviklingstrekk og utfordringar

Nokre sentrale utviklingstrekk

Verda er i endring på eit anna vis enn kva vi har vore vane med dei siste tiåra. Stormaktsrivalisering kjenneteiknar dei framveksande tilhøva, og rivaliseringa er kvassare og klårare enn tidlegare. Med auka rivalisering blant dei største statane, vert dei små statane meir sårbare. Som utsett småstat har Noreg handtert denne utfordringa gjennom NATO-medlemskap og eit nært tilhøve og stønad til det internasjonale, regelbaserte systemet. No er eit slikt felles system under press. Ei årsak til rivaliseringa er at stormaktene har ulike syn på kva køyrereglar som bør gjelda for internasjonalt samkvem. Eit relatert høve er korleis engasjement gjennom fleirnasjonale kanalar

og mekanismar tener deira interesser, og i kva for ein grad. Den auka rivaliseringa uttrykkjer seg på både militært og økonomisk nivå, samt gjennom ein aukande teknologisk kappestrid, særleg mellom USA og Kina.

Denne kappestriden er òg reflektert ved at nye verkemiddel vert tekne i bruk, der militær makt er ein del av eit knippe politiske instrument. Eit hybrid landskap teiknar seg tydelegare. Økonomiske verkemiddel vert nytta saman med militære og paramilitære instrument. Fleire statar, medrekna Kina og Russland, har utvikla evner til å bruka slike hybride strategiar, slik at dei kan fremja interesser og sikra posisjonar utan å utløysa direkte militærkonflikt med USA. Satsinga på å utvikla ny teknologi inneber at cyber-doménet og moderne bruk av verdsrommet har vorte viktigare. Militær makt skal ikkje berre stå til rådvelde for å påverka andre land sine politiske handlingar, men òg for forsvar og avskrekking, både i meir tradisjonelle og i nye, meir ukjende kontekstar.

Den raske internasjonale og teknologiske utviklinga skapar såleis fleire overlappingar og gråsoner mellom statstryggleik og samfunnstryggleik. Å taka vare på begge kan vera meir krevjande og komplisert. Evna til å sikra samfunnstryggleik vert stadig viktigare i eit hybrid landskap. All den tid Noreg i aukande grad kan vera utsett for hybride operasjonar og påverknadsfreistnader, må ein òg på norsk side sjå nærmare på korleis eit moderne norsk forsvar kan medverke til å løysa eit breitt spekter av oppdrag. Autoritære stormaktar har komparative føremøner i bruk av eit breiare knippe verkemiddel, då dei ikkje har opinion eller avgjerande demokratiske val å taka omsyn til. Brei utnytting av ulike verkemiddel gjer at fleire ikkje-militære faktorar kan få innverknad på forsvar og tryggleik. For forsvarssektoren er dette òg ei aukande utfordring.

NATO har tilpassa seg nye utfordringar. For Noreg er NATO grunnpilaren og den sentrale ramma for tryggleiken vår. Noreg er ein aktiv medspelar og arbeidar for å oppretthalda alliansen sine kjernefunksjonar og formål. Heilt sentralt i det transatlantiske tilhøvet står det tverrpolitiske

kravet om jamnare byrdefordeling mellom USA og Europa. Det er brei semje i NATO om at ei endra fordeling er naudsynt.

Ein må òg sjå stormaktsrivaliseringa i samanheng med at fleirnasjonale institusjonar og løysingar har kome meir under press. I konkurransen og den opne rivaliseringa mellom dei store statane vert eigne nasjonale interesser oftare sette fyrst. Forvitringa av slike institusjonar og høve til breie løysingar plasserer difor småstatane i ein vanskelegare situasjon. Framveksten av Kina som stormakt har vorte definerande og dimensjonerande for USA og amerikansk politikk i høve til omverda. Kina si utvikling som ei stormakt vert òg reflektert i auka evne til nærvær i ulike delar av verda. Kina si rekkjevidde og evne til påverknad aukar. Eit nytt fenomen er korleis Kina òg uttrykkjer interesser i Arktis.

Kappestriden mellom USA og Kina gjeld ikkje berre ny teknologi, men òg kva slags nye kapasitetar partane klarar å produsera. Fleire og rimelege plattformar kan utfordra og trua store og kostbare plattformar. USAs dominerande militær-makt vert utfordra.

Utviklinga har dessutan fleire kjenneteikn som påverkar politikken i vår del av verda. Oppslutninga om populistiske parti aukar i fleire vestlege land. Protestar mot det etablerte og mot eksisterande løysingar får auka oppslutnad. Politiske parti som i tiår har fengje stor og kontinuerleg oppslutnad, vert svekka. Nye parti og rørsler som krev politisk skifte vert styrka, og kan taka over styringa. Det vert vanskelegare å planleggja når den politiske turbulensen og politiske motsetnader i vestlege land aukar.

Heilskapsbiletet er difor meir krevjande å handtere. For Noreg, med si sårbare strategiske plassering og sitt naboskap til Russland, må konsekvensane av mindre gode rammevilkår for å sikra tryggleiken vår vurderast nærare. Dette skal verte gjort i samband med den nye langtidsplanen for Forsvaret. Kva Noreg i lang tid har teke som ei sjølvfylgja, treng ikkje lenger vere eit faktum. Det vert difor viktigare å definera kva Noreg best kan gjera for å medverke til stabilitet og tryggleik internasjonalt, og i forsvarssamanheng, for å tryggje Noreg og norsk handlefridom.

Russland vert ståande som ein dimensjonerande faktor andsynes Noreg sitt forsvar og norsk tryggingpolitikk. Russland har halde på eit økonomisk og politisk system som har mange svake sider. Russland har dei seinare åre vist auka evne og vilje til maktprojeksjon, herunder bruk av militær-makt. Russland har fersk røynsle med bruk av nye kapasitetar og våpensystem.

Europa har tradisjonelt vore sentralt for norsk tryggleik. Samarbeidet i NATO og det regulerde tilhøvet vårt til EU har danna ryggraden og grunnlaget for norsk tryggleik. I ei verd der skilje-liner og motsetnader veks mellom dei store statane, vert Europa meir pressa i høve til konkurransen mellom USA og Kina. Når USA vert meir oppteken av tilhøvet sitt til Kina, vil Europa definera si haldning og politikk i høve til Kina i eit slikt perspektiv. For eit ikkje-EU medlem kan slike perspektiv utgjera ei potensielt utfordring. Noreg fylgjer nært prosessen i EU om å auka europeisk samarbeid om forsvar og tryggleik. EU vil med omsyn til forsvar og tryggleik aldri kunne erstatta NATO, men kan ha potensial til å utvikla eit supplement, som det kan verta viktig for Noreg å kunna relatere seg til.

Eit supplement til vårt tilhøve til NATO og EU, er nærare regionalt samarbeid og dialog samt bilateralt samarbeid med nære allierte. Løypande kontakt og samordning mellom likesinna statar bidreg til å fremja stabilitet i vår del av verda.

Sosial og politisk stabilitet i Europa er òg utfordra av migrasjon frå område sør og søraust for verdsdelen. Den raske befolkningsveksten i fleire av disse områda, forsterka gjennom svak statleg styring og til dømes strid i mange aktuelle statar, saman med miljø- og klimautfordringar, representerer eit potensielt aukande problem for Europa som òg har tryggleiksaspekt.

Stormaktsrivaliseringa og svekkinga av vilje til fleirnasjonale løysingar kan trua med å redusera FN sin rolle og evne til å handla. Det vert difor viktigare å verna om og styrka FN.

Fleire land i Aust- og Sør-Asia har atomvåpen og utviklar nye kapasitetar, mellom anna langtrekkjande missilar. Usemje om grenser og sjøområde har potensial til å utløyse alvorlege konflikhtar. Internasjonal terrorisme er ein vedvarande utfordring. Faren for spreiging av masseøydeleggingsvåpen og teknologi for langtrekkjande presjonsstyrte våpen er framleis stor og urovekkande. Trusselen frå land utanfor det euroatlantiske området mot NATOs territorium frå moderne våpen og missilar med ulik rekkevidde held fram. Avstandane vert mindre i ei globalisert verd, og tryggingpolitiske krisar andre stadar i verda kan lettare få fylgjer for Noreg.

Faren for open konflikt vert påverka av evne til bruk av hybride verkemiddel, som kan tilsøra strid. Den generelle utviklinga med auka rivalisering og motsetnader gjer at ein på si side ikkje kan sjå vekk frå direkte konflikt. Dei nye og nemnte faktorane i internasjonal politikk kan påverka eller endra tap/nytte-kalkylar, som kan medverka til å

utløysa strid. Det vert vanskelegare å føresjå kor utviklinga fører, og det vert meir krevjande å planleggja i ei meir ustabil verd. Behov for å gardera seg aukar.

I komande langtidplan for forsvarssektoren tek regjeringa sikte på å vurdera kva effekt dette nye og framveksande biletet bør ha for korleis ein skal innrette Forsvaret og korleis Noreg skal vidareføra sitt fundamentale samarbeid med allierte og partnerar basert på NATO-medlemskapet vårt.

Russland

Noreg må framleis handtere det asymmetriske naboskapet med naudsynt fast og føreseieleg politikk for å unngå misforståingar og alvorlege hendingar. Utviklinga i Russland er i seg sjølv ei viktig påminning om kvifor Noreg ikkje bør stå aleine i tryggingpolitikken, men saman med allierte. Noreg medverkar til NATO sin politikk om avskrekking og forsvar, og kombinerer denne med dialog. I 2018 tok Noreg opp igjen embetsamtalar med dei russiske forsvarsstyresmaktene. Hensikta med fornøya dialog er å medverke til å auke den gjensidige forståinga av forsvars- og tryggingpolitiske prioriteringar og vareta stabiliteten i nord.

Russland si militære og utanrikspolitiske framferd i Europa og andre område uroar. Sentrale døme er kombinasjonen av stormaktambisjonar, ei meir sjølvhevdande åtferd og styrkinga av militærmakta. I løpet av dei siste åra har vi blant anna sett korleis manglande etterleving av nedrustningsavtalen frå 1987 Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (INF-avtalen) illustrerer alvorlet i utviklinga. Vi har òg sett døme på at russiske fly har simulert åtak mot mål i Noreg, og at forstyring av GPS-signal har ramma norsk sivil luftfart og beredskap.

Russiske tryggingstrategiar og militære doktrinar viser at styresmaktene ynskjer innverknad i russiske nærområde. Russland si åtferd utanfor eige territorium utfordrar prinsippa om statane sin sjølvråderett.

Russland har i ein periode på over ti år investert tungt i militærmakta. Moderniseringa har gjeve ein vesentleg meir fleksibel og mobil organisasjon med høgare reaksjonsevne, òg gjennom fleire og meir komplekse øvingar og militære operasjonar. Den militære moderniseringa er venta å halde fram trass i at forsvarsbudsjetta kan gå ned dei næraste åra. Eit viktig mål er å auke talet på ståande militære avdelingar som ein kan setje inn på kort varsel. Eit verkemiddel for dette er ikkjevarsla beredskapsøvingar for å teste reaksjons-

evne og bemanning i militærdistrikta. Slike ikkjevarsla øvingar gjer særleg nabostatar uroa. Russland har styrkt si evne til å kraftsamla militære kapasitetar for å etablera lokal eller regional overlegenheit.

Russland har styrkt både den konvensjonelle evna og kjernevåpenkapasiteten, som gjennom mange år har vore ein sentral del av det russiske forsvarskonseptet. I løpet av det neste tiåret vil den russiske militærmakta disponere fleire typar våpen med lang rekkjevidde, moderne presisjons-eigenskapar og høg gjennomtrengingsevne. Dei langtrekkande presisjonsvåpna set Russland i stand til å gjennomføre åtak frå store avstandar, og med kort varslingsstid. Russland har vist evne til å kombinere militærmakt med fordekte militære og ikkje-militære verkemiddel. Den russiske militærevna gjev landet fleire handlingsalternativ i heile krise- og konfliktspekteret.

Arktis og nærområda til Noreg er av sentral militærstrategisk betydning for Russland som operasjonsområde og baseområde for den russiske kjernefysiske avskrekking- og andreslagsevna. Nord-Atlanteren og Barentshavet spelar ei sentral rolle i det russiske forsvarskonseptet. Det moderniserte bastionsforsvaret gjev Russland auka høve til nektingsoperasjonar og langtrekkande offensive operasjonar. Det vil kunne vera eit mål for Russland å ha kontroll over havområde i norske nærområde i ein situasjon med auka militær spenning. Dette kan vera aktuelt i ein situasjon ubunden av kor krisa oppstår i forholdet mellom Russland og NATO i Europa. Russland har militær kapasitet til å engasjera mål i alle delar av norsk territorium. Den strategiske utviklinga i Nord-Atlanteren har innverknad på fleire av regjeringa sine prioriteringar i styrkinga av forsvaret av Noreg. Den russiske militære utviklinga er difor ein sentral faktor i den samla vurderinga av trygging- og forsvarspolitiske utfordringar i norske nærområde.

Med det krevjande tilhøvet mellom NATO og Russland er det avgjerande å unngå misforståingar og uønskt eskalering. Dialog og tillitsskapande tiltak spelar ei rolle i ein slik kontekst. Under planlegginga av, og gjennomføringa av, øvinga *Trident Juncture* i 2018 var Noreg opptatt av å etterleve alle avtaleforpliktingane våre, men òg vere meir open og dele meir informasjon om øvinga enn det som vert kravd. Noreg orienterte Russland om øvinga, både bilateralt og i ramma av OSSE og NATO-Russland-rådet. 13 OSSE-land sendte observatørar til øvinga, og tre land gjennomførte inspeksjonar.

Det praktiske, militære samarbeidet er inntil vidare suspendert innanfor ramma av NATO-Russland rådet. Det er like fullt viktig å halde oppe politisk dialog. Etter dei russiske folkerettsbrota i Ukraina har Noreg suspendert det bilaterale forsvarssamarbeidet med Russland, men halde fram med samarbeid på nokre område som er avgjerande for å vareta tryggleiken til sjøs og i lufta, og ein stabil og føreseieleg situasjon i nærrområde våre. Dette gjeld samvirket innanfor kystvakt, grensevakt, søk og redning og mekanismene i *Incidents at Sea*-avtalen. I tillegg er den direkte linja mellom Forsvarets operative hovudkvarter (FOH) og Nordflåten framleis open. Bilaterale embetskonsultasjonar med det russiske forsvarsdepartementet vert gjennomførte årleg. Det vart i 2019 semje om å etablere ein kommunikasjonskanal mellom dei to landa sine forsvarsstyresmakter. Denne politikken andsynes Russland vert ført vidare i 2020. Politikken som i 2014 vart vedtatt som fylgje av dei russiske folkerettsbrota i Ukraina vidareførast for øvrig.

Nordområda

Regjeringa si satsing på nordområda held fram. Regionen er framleis prega av stabilitet og samarbeid. Samstundes er Russland ei større tryggingpolitisk utfordring for Noreg og våre allierte enn på lenge. Vi observerer auka aktivitet retta mot Noreg, og i nærrområde våre. Dei overordna norske måla knytte til stabilitet og samarbeid ligg fast. Trygging- og forsvarspolitikken er eit av grunnelementa i nordområdearbeidet til regjeringa

Forsvaret i nord skal gjennom daglege operasjonar og nærvær medverke til stabilitet og hindre potensialet for konflikt. Forsvaret har ei sentral rolle i suverenitetsheving, overvaking og utøving av mynde til lands, til havs og i lufta. Samla medverkar nasjonalt og alliert nærvære i nord òg til truverdig avskrekking.

Regjeringa legg vekt på å engasjere nære allierte i nordområda. Det er viktig for Noreg at allierte har kjennskap til den politiske og militære utviklinga i området, og har ei oppdatert situasjonsforståing av militær og anna relevant aktivitet i regionen. Fleire allierte land viser stadig større interesse for utviklinga i nord, og har ytra ynskje om tettare samarbeid og auka nærvær i nord i form av trening og øving. NATO-øvinga *Trident Juncture* i november 2018 er ei viktig kjelde til erfaring for den vidare utviklinga av alliert nærvære i Noreg. Regjeringa held fram å leggja til rette for meir alliert trening og øving i Noreg. Det er viktig at denne går føre seg innanfor rammene

av etablerte nasjonale retningslinjer for alliert aktivitet i Noreg.

Regjeringa si vurdering er at eit synleg, militært nærvære i nord medverkar til stabilitet og ei føreseieleg utvikling. Samstundes er det viktig at den samla militære aktiviteten skjer på ein måte og i eit omfang som ikkje skapar uro eller rokkar ved stabiliteten i nordområda.

Med minkande havis i Arktis har det i fleire år vore aukande kommersiell interesse for transitt gjennom Nordaustpassasjen. Trafikken er førebels avgrensa, og det ligg ikkje an til omfattande kommersiell trafikk mellom aust og vest via nordområda i nær framtid. Derimot har det vore ein kraftig vekst i trafikken langs enkelte strekningar. Dette inkluderer ei skarp auke i frakt av flytande naturgass frå Russland ned langs Norskekysten. Regjeringa ser positivt på at kommersiell berekraftig aktivitet i nordområda aukar. Dette er i samsvar med norsk nordområdepolitikk. Samstundes inneber trafikken òg ein auka risiko for ulykker og hendingar med akutt forureining i nærrområde våre.

Teknologi

Ein teknologisk revolusjon finn stad. Teknologiutviklinga er mangesidig og prega av stor dynamikk og fart. Det er grunn til å tru at det er mange område som vil kunne påverka tryggingspolitikken og forsvaret.

Store teknologiske endringar med konsekvensar har skjedd i ulike fasar gjennom historia. På 1970- og 1980-tallet leia Vesten an i innføringa av nettverksbaserte system, GPS-styrte presisjonsvåpen og lavsignatur (*stealth*). Dette har vorte omtala som ein revolusjon i måten å tenkja og driva forsvar på. Den gongen, som ved tidlegare teknologisprang, var det statar (i første rekke USA) som dreiv utviklinga og som hadde monopol på bruk av teknologien. Det er ikkje lenger tilfellet. Den raske teknologiske utviklinga vi opplever i dag er driven delvis av statlege aktørar, men i langt større grad enn tidlegare er det sivile kommersielle og andre ikkje-statlege aktørar som er i front. Samtidig risikerer Vesten å miste det teknologiske fortrinnet sitt, særleg i den teknologiske kappestriden knytt til kunstig intelligens og superdatamaskinar.

Teknologi som kan trua statar sin tryggleik har i tillegg vorte langt meir tilgjengeleg, både for statar, ikkje-statlege aktørar og individ. Teknologier som kan nyttast til cybermakt kan vere vel så skadeleg som tradisjonelle militære verkemiddel. Fleire fleirbruksvarer som kan verte militarisererte

medverkar til dette. Ei rekkje ulike aktørar kan difor relativt enkelt tileigne seg og ta i bruk teknologi som kan undergrava norsk tryggleik.

Noreg er eit av dei mest digitaliserte landa i verda. Velstanden, velferda og den økonomiske utviklinga vår avheng av at vi held fram med å ta i bruk dei høva som teknologien gjev. Teknologi er eit gode og ein berebjelke i det moderne norske samfunnet. Samstundes er det enkelte typar teknologi og utviklingstrekk som kan undergrava tryggleiken vår. Vi brukar meir, og er meir avhengige av, teknologi, òg i forsvarssektoren. Dette gjer oss meir sårbare. Operasjonell aktivitet er avhengig av mobilnett, GPS, og satellittsystem. I tryggingpolitikken er teknologi relevant både fordi vi er sårbare og ved at ny teknologi medfører nye truslar mot tryggleiken vår.

Utviklinga innanfor kunstig intelligens, autonome system, kvantedata og mellom anna hypersoniske våpen og laservåpen understreker dette biletet.

Cyber

Dei mest alvorlege åtaka i det digitale rommet (cyberdomenet) har potensial til å setje funksjonar som er grunnleggjande for samfunnet og statstryggleiken ut av spel. Trusselen er aukande, og kjem frå primært statlege, men òg ikkje-statlege aktørar. Varslingstida har vorte kortare enn for få år sidan. Det kan ofte vere vanskeleg å slå fast at ein er under åtak, kven angriparen er og kva som er føremålet med åtaket. Ulike aktørar påverkar forståinga av røyndommen gjennom fornektning og desinformasjon i sosiale kanalar og nyhendemedium. Målet er å forme det strategiske handlingsrommet til eigen føremon. Eksempel på alvorlige åtak i cyberrommet er framand etterrettingsverksemd og moglege sabotasjehandlingar. Russiske og kinesiske aktørar er framleis dei mest aktive aktørane bak nettverksbaserte etterrettingsoperasjonar retta mot Noreg. Nettverksbasert sabotasje utgjer ein alvorleg, men førebels lite spesifikk trussel. Slike sabotasjeoperasjonar vil først og fremst vere aktuelle i ein alvorleg kresituasjon, og då i kombinasjon med andre verkemiddel. Det er semje i NATO om at cyberåtak kan få like alvorlege konsekvensar som åtak med konvensjonelle våpen og at dei difor er omfatta av artikkel 5 i Atlanterhavspakta om kollektivt forsvar. Cyberdomenet er ein integrert del av militæroperasjonar, og cyberkapabilitetar vil difor vere viktige element for eit forsvar, sjølv om cyberkapabilitetar aleine neppe vil kunne avgjere mellomstatlege konfliktar.

Terror

Terrorisme er først og fremst ein trussel mot samfunnstryggleiken, men terroren kan ramme og lamme både samfunn og regionar. Valdelege ekstremistar er ei alvorleg trygging utfordring for Noreg og andre europeiske land. Vi ser òg at terrornettverk som blant anna IS og Al-Qaida har vist evne til å utføre terroråtak globalt. Situasjonen i Midtausten er framleis uroleg, og sjølv om ISIL er territorielt nedkjempa utgjer dei framleis ein trussel. Vi må vere medvitne om at framandkrigarar som returnerer til vestlege land med kamperfarer kan utgjera ein fare for at menneske i sårbare lokalmiljø kan verte ytterlegare radikalisererte. Dei siste åra har vi sett ei forverring av tryggleiken i Sahel og Nord-Afrika, blant anna som fylgja av framveksten av valdeleg ekstremisme og framandkrigarar som har flytta seg frå Midtausten. Ustabile nærområde har direkte implikasjonar for Noreg og europeisk tryggleik.

Masseøydeleggingsvåpen

Spreiing av masseøydeleggingsvåpen er ein alvorleg trussel mot internasjonal tryggleik. Spreiing av kjernevåpenkompetanse til ustabile statar og aktørar står i ei særstilling med potensialet dei har for å gjera skade. Slike våpen kan føra til regional destabilisering og moglege våpenkaplaup. Masseøydeleggingsvåpen og spreiing av teknologi for langtrekkande leveringsmiddel vil kunne true europeisk tryggleik. Utviklinga av og utplasseringa av nye kjernevåpen med lågare sprengkraft og rekkjevidde set rustningsavtalar under press og kan dermed truge internasjonal tryggleik.

NATO og det transatlantiske samarbeidet

NATO-alliansen skal vera ein effektiv tryggingpolitisk garantist for alle medlemslanda. NATO er både ein politisk og militær tryggingssallianse, der medlemslanda solidarisk er klare til å verne felles territorium, verdiar og interesser. NATO er ein unik tryggingssorganisasjon med ein integrert militær struktur, eit integrert kommandoapparat og ei permanent tilgjengeleg politisk avgjerds mekanisme. Verdifelleskapet mellom medlemslanda er viktig for å styrkje evna til planlegging, konsultasjonar og gjennomføring av vedtak.

Som fylgja av den tryggingspolitiske utviklinga må NATO sitt strategiske utsyn fanne breitt. I tillegg må NATO vera i stand til å handtera grenseoverskridande utfordringar som nemnt i avsnitta ovanfor.

Etter to tiår prega av krisehandtering utanfor NATO-området, har prioriteringa av avskrekking og kollektivt forsvar av allierte land sitt territorium festa seg i heile alliansen. NATO har styrka evna til kollektivt forsvar. NATO held òg fram med å tilpassa seg ein varig endra tryggingsspolitisk situasjon. Dette er i samsvar med norske interesser og prioriteringar. NATO sitt toppmøte i juli 2018 stadfesta mellom anna alliansen sin endra kommandostruktur, ein styrka reaksjonsevne i alliansen ut over NATO sine reaksjonsstyrkar, og fornya merksemd på det maritime domenet.

Den militærstrategiske utviklinga på russisk side, og dei strategiske utfordringane denne utviklinga gjer for Nord-Atlanteren, har fått mykje merksemd i NATO. Den endra kommandostrukturen og arbeidet med NATO sin maritime profil er med på å svare på denne utviklinga. Opprettinga av eit nytt NATO-hovudkvarter i Norfolk i USA, som mellom anna vil få ansvaret for Nord-Atlanteren og forsterkingar over Atlanterhavet, er viktig. Noreg vil knytte seg tett opp til dette hovudkvarteret.

Russland moderniserer sitt kjernevåpenarsenal, kombinert med ein urovekkjande retorikk rundt bruken av slike våpen. Dette har fylgjer for NATO. Under toppmøtet i juli 2018 stadfesta alliansen at kjernevåpen inngår som ein del av NATO sin samla strategi. Det er samstundes inga endring i den grunnleggjande strategien til NATO for kjernevåpen, og mogleg bruk av slike våpen vil vere siste utveg.

For å nå målet om at NATO har dei naudsynte kapabilitetane som er definerte gjennom NATO *Defence Planning Process* (NDPP), må det til ei styrking av den europeiske forsvarsevna. Det er særleg viktig at evna til kollektivt forsvar vert varetatt i samband med utvikling av kapabilitetar.

NATO-samarbeidet er tufta på transatlantisk solidaritet og samarbeid, der aktiv amerikansk deltaking er avgjerande både for forsvar av alliansen og for avskrekking. Både for alliansen og Noreg er det avgjerande at amerikanske styresmakter held fram engasjementet sitt og støtta til NATO. USA står for ein stor del av dei totale forsvarsutgiftene i NATO, og den amerikanske administrasjonen har over tid signalisert auka forventningar om at dei europeiske allierte må medverke meir. Merksemda knytt til alliert byrdefordeling vil halda fram òg i 2020.

NATO har slått fast at spreining av masseødeleggingsvåpen og ballistisk missilteknologi er ein aukande trussel. Frå norsk side støttar regjeringa etableringa av eit alliert missilforsvar og utviklinga av dette held fram.

EU

Noreg og EU har i stor grad samanfallande tryggingsspolitiske interesser. EU har i dei seinare åra, og særleg i samband med Ukraina-krisa, vorte ein stadig viktigare utanriks- og tryggingsspolitisk aktør. Samstundes er NATO ramma for felles territorielt forsvar av landa som er medlem både i NATO og EU. Tilhøvet mellom NATO og EU er særleg viktig for å kunne sikre ein brei respons i møtet med fleirnasjonale og grenseoverskridande tryggingssutfordringar. Det er stor semje i begge organisasjonane om å styrkja samarbeidet for betre å kunne handtera den strategiske utviklinga i Europa sine nærområde.

Arbeidet i EU med tryggingss- og forsvarspolitik (Common Security and Defence Policy, CSDP) er i stadig utvikling. Det gjeld òg iverksettinga av dei nye forsvarsinitiativa, som omfattar Det europeiske forsvarsfondet (EDF) og det såkalla permanent strukturert samarbeid (PESCO). EDF har ein forskingsdel og ein del som skal gje støtte til forsvarsindustrien med prosjektkostnadar i utviklingsfasen, som no er inne i si forsøksfase. Her deltar Noreg fullt ut i forskingsdelen. Frå 2021 gjer EU-kommisjonen framlegg om at fondet skal vera på 13 milliardar euro i neste langtidsbudsjett, og vi sikter mot på at Noreg får full tilgang gjennom EØS-avtalen. Vi har frå norsk side interesse av å kome med i einstilte PESCO-prosjekt, med prioritet på prosjektet for auka militær mobilitet.

Direktivet for forsvarsmateriell og tryggingssanskaffingar inneber at sal av forsvarsmateriell har vorte del av den indre marknaden, og fell inn under EØS-avtalen. Difor er direktivet òg implementert i Noreg. Samarbeidsavtalen med det europeiske forsvarsbyrået (*European Defence Agency*, EDA) gir oss høve til å delta aktivt i byrået sine prosjekt og program.

Den britiske utmeldinga av EU påverkar dynamikken i europeisk politikk og samarbeid. Det er ikkje i norsk interesse at EU si rolle som tryggingsspolitisk aktør vert svekka som fylgja av Brexit. Forhandlingane mellom Storbritannia og EU om vilkåra for utmeldinga har vore kompliserte og krevjande. Det er viktig at eventuell usemje ikkje spelar over på NATO og det tryggingsspolitiske samarbeidet i Europa.

Nordeuropeisk og nordisk forsvarssamarbeid

Regjeringa legg vekt på å halde fram eit aktivt og omfattande regionalt samarbeid. Eit nærare forsvarssamarbeid i Norden medverkar til å styrkje

tryggleiken og stabiliteten i regionen vår. Dette er òg i NATO si interesse. Det er i dag ei tett kopling mellom samarbeid i ramma av det nordiske *Nordic Defence Cooperation*, (NORDEFECO), det nordisk-baltiske, samt i Nordsjø- og *Northern Group*-samarbeidet. Sistnemnde er eit uformelt samarbeid som, i tillegg til dei nordiske og baltiske landa, inkluderer Tyskland, Storbritannia, Nederland og Polen. Slik vert fleire nære allierte tatt med i sentrale spørsmål som vedkjem det nordeuropeiske området.

Eit viktig samarbeidsområde som er under utvikling er knytt til den britisk-leia *Joint Expeditionary Force (JEF)* der Noreg deltar. JEF blei erklært operasjonell i 2018. Det tysk-leia *Framework Nation Concept (FNC)* er òg eit samarbeidsområde innanfor kapabilitetsutvikling og større styrkeformasjonar, og Noreg deltar aktivt i fleire kapabilitetsaktivitetar. Begge desse samarbeidsområda knyter nære allierte nærare til Noreg innanfor rammene av alliansen.

Dagens tryggingsspolitiske situasjon har ført til auka felles situasjonsforståing og tryggingsspolitisk utsyn mellom dei nordiske landa. Nærområda vert prioriterte i aukande grad. Dette har resultert i eit behov for, og ynskje om, tettare tryggingsspolitisk dialog og samarbeid i ramma av NORDEFECO og bilateralt samarbeid mellom dei nordiske landa. Det tryggingsspolitiske samarbeidet blei styrka under det norske formannskapet av NORDEFECO i 2018 då ein ny visjon med tilhøyrande handlingsplan fram mot 2025 vart underteikna. Visjonen slår mellom anna fast at dei nordiske landa skal «samarbeida i fred, krise og konflikt». Eit bakteppe er at EU-landa Sverige og Finland har auka samarbeidet sitt med NATO og USA. Eit meir likt tryggingsspolitisk utsyn har ført til ein tettare dialog og meir samarbeid, mellom anna innanfor trening og øving. Til dømes deltok om lag 13 000 nordiske personell under NATO-øvinga *Trident Juncture 2018* i Noreg, og heile Brigade Nord deltok på *Northern Wind* i Sverige i 2019.

FN

FN-pakta gjev Tryggingssrådet i FN ansvar for å setja i verk kollektive tiltak for å fremja fred og global tryggleik. I tillegg til maktbruk legitimert av folkeretten, er FN den einaste globale instansen som kan legitimera bruk av makt, og den viktigaste arenaen for å søkja mellomstatlege løysingar på truslar mot internasjonal fred og tryggleik.

Dei siste ti åra har talet på fredsoperasjonar auka. Med deltaking frå over 100 medlemsland leiar FN i dag 14 fredsbevarande operasjonar med

om lag 100 000 personell. Dei fleste av konfliktane er interne, prega av ein vanskeleg tryggingssituasjon, mange krigførande partar og vald mot sivilbefolkninga. Vern av sivile er difor ei hovudoppgåve for FN sine fredsoperative verksemd. Stadig fleire FN-leia operasjonar har dei seinare åra vorte utrusta med robuste mandat, der styrkane har vore autoriserte for å bruke militærmakt for å verne sivile.

Det er viktig for internasjonal fred og tryggleik at FN lukkast som fredsbevarande organisasjon. Noreg har over tid vore pådrivar for at medverkinga frå vestlege land kan gje FN betre føresetnadar for å løyse dei komplekse oppgåvene som moderne fredsoperasjonar inneber. I arbeidet med å reformere FN sine fredsbevarande operasjonar har Noreg difor mellom anna retta fokuset mot bruk av ny teknologi. Noreg har òg vore ein pådrivar for at FN skal kunne betra situasjonsforståinga si på bakken i område som er utsette for konflikt for betre å handsama tryggleiken til FN sitt personell.

Noreg vil halda fram arbeidet med å styrkja FN si fredsbevarande evne. Dette skal skje gjennom militær deltaking i FN sine fredsbevarande operasjonar, gjennom samarbeid med mottakarland om opplæring og bygging av kapasitet, gjennom å tilby ekspertise til arbeidsgrupper og prosjekt, samt gjennom bistand til FN sine planleggingsapparatar. Noreg ynskjer at norsk militær deltaking i seg sjølv skal medverke til reform av FN sine fredsbevarande operasjonar. Den norsk-leia rotasjonsordninga for FN sine transportfly i Mali har hausta positiv omtale, og har vorte framheva av FN som ei ordning som bør danne modell for framtidige fleirnasjonale styrkebidrag.

Det er avgjerande med tydelege mandat frå Tryggingssrådet i FN, og vilje og evne til å gjennomføre dei. Tryggingssrådet har, med referanse til prinsippet om *Responsibility to Protect*, vist seg handlekraftig ved å reagere på akutte situasjonar der ingen stormaktsinteresser vert utfordra. Tryggingssrådet har diverre vist seg ute av stand til å koma til semje om handteringa av krise i Syria. Den aukande stormaktrivaliseringa kan gjera det meir krevjande å nå semje i Tryggingssrådet.

2.3 Tryggingss- og forsvarsspolitiske prioriteringar

Norsk tryggingss- og forsvarsspolitikk legg til grunn at endringar i dei tryggingsspolitiske omgjevningane våre kan kome svært raskt. Ein må

møta utfordringar mot europeisk og transatlantisk tryggleik med fast og føreseieleg samarbeid. Den meir utfordrande tryggingspolitiske situasjonen har konsekvensar for den operative ambisjonen vår, satsinga på Forsvaret og internasjonalt samarbeid. Regjeringa har difor i langtidsplanen for forsvarssektoren lagt fram dei tryggings- og forsvarspolitiske prioriteringane som skal gjelda for sektoren, jf. Prop. 151 S (2015–2016).

Ut frå dei tryggings- og forsvarspolitiske måla og utviklingstrekkja gjeld følgjande prioriteringar for den vidare utviklinga av Forsvaret: styrkja Forsvaret av Noreg og NATO sitt kollektive forsvar, og halda ved like evna til internasjonal innsats. I tillegg vil vidareutvikling av totalforsvaret verte vektlagt for å sikra at dei samla ressursane i samfunnet vert nytta til det beste for ei effektiv handtering av utfordringar mot både samfunns- og statstryggleiken.

Styrkja forsvar av Noreg

Forsvaret av Noreg skjer innanfor ramma av NATO sitt kollektive forsvar. Tette relasjonar til sentrale allierte, interoperabilitet, trening og øving, nærvær og alliert støtte har betydning for avskrekking og for norsk og alliert forsvarsevne i fred, krise og væpna konflikt. Slike relasjonar er òg viktig for beroligelse. Norsk tryggings- og forsvarspolitik skal leggja til rette for at allierte forsterkingar om ynskjeleg er på plass så tidleg som mogleg i ein situasjon som kan utvikle seg til ein krisehandterings- eller ein rein militær operasjon. Noreg må likevel kunne handtera tryggingspolitiske kriser, anslag og åtak av eit visst omfang, og sjølv halde oppe ein beredskap som gjer oss i stand til å kunne engasjera ein motstandar i alle domene, inntil alliert stønad er på plass. Ei slik evne vil, saman med planar for allierte forsterkingar, konkrete førebuingar for slik forsterking og ein tydeleg kommunisert garanti om alliert stønad, verke avskrekkande. Alliert øving, trening og nærvær i Noreg er ikkje i konflikt med basepolitikken. Nettopp på grunn av norsk basepolitikk er det avgjerande å ha allierte som øver og trenar i Noreg, i kortare eller lengre periodar.

Regjeringa styrkjar forsvar av Noreg gjennom målretta tiltak på følgjande område:

Oppretthalde situasjonsforståing og evne til krisehandtering

Forsvaret sine daglege operasjonar i fredstid danar grunnlaget for å oppdaga, varsle, avverja og om naudsynt handtera tryggingspolitiske episo-

dar og kriser. Varsling til rett tid er utgangspunktet for gode og raske avgjerder. God situasjonsforståing i nærområda våre er naudsynt for å kunne fatte gode avgjerder og for å bruke Forsvaret best mogleg. Forsvaret må ha tilstrekkeleg evne til overvaking for å kunne handtera situasjonar som oppstår, om naudsynt saman med allierte. Noreg er ein maritim nasjon med ansvar for store havområde, og maritim overvaking er ein premis for god situasjonsforståing. Den auka satsinga på Sjøforsvaret sitt nærvær i nord vert vidareført, trass i den reduserte kapasiteten til fregattvåpenet etter forliset av KNM Helge Ingstad. Førebuingane til mottak av nye P-8 maritime patruljefly har starta, dette vil på sikt gje ein betydeleg styrking av den maritime overvakinga. Etterretningstenesta skal òg føra vidare evna si til å medverke til at nasjonale styresmakter har tilstrekkeleg situasjonsforståing. Effektiv krisehandtering på nasjonalt nivå fordrar òg evne til å ta strategiske avgjerder raskt, på tvers av sektorar, og opp mot allierte, NATO, eller FN og andre samarbeidspartnarar. Den nasjonale forsvarsevna er avhengig av eit koordinert og øvd krisehandteringsapparat på alle nivå for å sikra samordna avgjerder mellom ulike sektorar, mellom politisk og militært nivå, og mellom Noreg og allierte.

Styrkja reaksjonsevne, kampkraft og uthald

Forsvaret si operative evne er eit produkt av reaksjonsevne, kampkraft og uthald. For at Forsvaret i ein krisesituasjon skal kunne reagere tilstrekkeleg raskt, må dei operative kapasitetane og støttefunksjonane vere tilgjengelege på kortare tid. Reaksjonsevne handlar om evna til å vere på rett stad, til rett tid, og med rett kapasitet for å oppnå ynskja effekt. Forsvaret må ha relevant kampkraft og uthald til å gjennomføra operasjonar over tid. Regjeringa har prioritert eit løft i vedlikehald, og i behaldningane for reservedelar og beredskapslagar. Aktivitetsauke er prioritert, og aktivitetsnivået held fram i 2020.

Forsvarssektoren skal betre førebyggjande tryggingstiltak mot cyberåtak, og utvikla vidare evna til å avdekkja slike åtak. Ein må oppdaga truslar i det digitale rommet tidleg. Ein skal òg utvikla vidare evna til å handtera cyberåtak ved å setja i verk relevante mottiltak. Forsvarsdepartementet har vurdert organiseringa av militære cyberkapasitetar for å handtera cyberdomenet i militære operasjonar, og fører vidare noverande organisering som beskriven i Prop. 1 S (2018–2019). Etterretningstenesta har ansvar for å gjennomføra eventuelle offensive cyberoperasjonar og

har ansvar for å samordna offensive og defensive cyberoperasjonar. Cyberforsvaret har ansvar for å gjennomføra eventuelle defensive cyberoperasjonar. Ei rekkje ytterlegare ansvars- og rolleavklaringsar er òg gjorde, som vert reflekterte i oppdatert regelverk.

Utnytting av verdsrommet skal i auka grad medverke til å styrkja den operative evna til Forsvaret. Nasjonalt og internasjonalt sivilt-militært samarbeid vil stå sentralt i forsvarssektoren si vidare utnytting av verdsrommet.

Leggja til rette for allierte forsterkingar

Forsterking av Noreg med allierte styrkar har vore sentralt i norsk tryggingsspolitikk og -strategi gjennom heile etterkrigstida. Ein aktiv alliansepolitikk er difor heilt naudsynt. Det vert viktigare å knyte NATO og nære allierte tettare til Noreg og norske interesser i det daglege, i kriser og i konflikt. USA er vår viktigaste allierte, og avtalane om amerikansk førehandslagring er særleg viktige. Desse avtalane skal vidareførast og vert i auka grad vidareutvikla og harmoniserte med allierte og nasjonale planverk.

Vi må leggja forholda til rette for at alliert stønad kan kome trygt og raskt på plass. Ved ei alvorleg tryggingsspolitisk krise eller væpna konflikt, må Noreg ha tilstrekkeleg evne til effektivt mottak av og stønad til allierte forsterkingsstyrkar, slik at desse kan delta i operasjonar. Det er ei auka vekt på evna til operativt samvirke med allierte forsterkingsstyrkar. Dersom satsinga på alliert stønad i krise og krig skal vere truverdig, må styrkar frå allierte land trenast og øva i Noreg i fredstid. Ei vidareutvikling av det nære samarbeidet med det amerikanske marinekorpset i form av auka trening og øving i Noreg, vil medverke til dette. Intensivt samarbeid med utvalde allierte, innanfor ramma av basepolitikken, er viktig for bilateral og alliert forsterkning av Noreg. Samarbeid vil i aukande grad tvinga seg fram for å kunne skaffa, drifta og operera kapabilitetar Noreg har behov for, for å sikra evna til å operera saman, og for å drøfta felles tryggingsspolitiske spørsmål.

Styrkja bilateralt og fleirnasjonalt samarbeid

Vidareutviklinga av det nære forholdet til USA, som òg omfattar avtalane om førehandslagring og forsterking, held såleis fram. Dette inneber vidareføring av Marine Corps Prepositioning Program – Norway (MCCP-N) i Trøndelag og fornying av avtalen om Collocated Operating Bases (COB) med det amerikanske luftforsvaret. Vidareut-

viklinga av samarbeidet må sjåast i samanheng med dei norske investeringane i nye kampfly og maritime patruljefly. Innfasinga av desse plattformane vil prege det bilaterale tilhøvet til USA. Det tette øvingssamarbeidet med det amerikanske marinekorpset i dei kommande åra vil styrkja det bilaterale samarbeidet med USA ytterlegare. Noreg vil prioritera å halda fram styrkinga av det bindande bi- og fleirnasjonale samarbeidet med dei nord-europeiske landa Storbritannia, Tyskland og Nederland. For Storbritannia vil ein, i tillegg til å føra vidare det tette policysamarbeidet, òg fokusera på investeringa i nye kampfly og maritime patruljefly, både bilateralt og i trilateral ramme (med USA). Arbeidet med å styrka samarbeidet innanfor trening og øving held òg fram i 2020.

Relevant samarbeid mellom Noreg og Nederland er ytterlegare forsterka, likeeins forsvars- og tryggleiksspolitisk samarbeid med Tyskland. Vedtaka om kjøp av ubåtar saman med Tyskland, avtalen om maritimt forsvarsmateriellsamarbeid, og det tette landoperative samarbeidet knytt til NATO sin hurtigreaksjonsstyrke, medverkar til ytterlegare forsterking av relasjonane til Tyskland. Den forsvars- og tryggleiksspolitiske dialogen med Frankrike er òg styrka. Dette har samanheng med eit styrka fransk fokus på Nordområda og Nord-Atlanteren, samtidig som ein utgreier høva til tettare samarbeid om handteringa av dei store tryggleiksutfordringane i Sahel-regionen i Afrika. Noreg og Frankrike har i tillegg tett dialog om dei nye europeiske forsvarssamarbeidsinitiativa innanfor og utanfor EU-ramma.

Regjeringa ynskjer å delta i det fransk-initierte *European Intervention Initiative* (EI2). Initiativet vart oppretta i 2018 og omfattar ti deltakarland. EI2 er eit ikkje-bindande forum av europeiske land som har evne og vilje til å medverke til militære operasjonar innanfor ramma av EU, NATO, FN eller koalisjonar av viljuge. Europa har felles interesse av å kunna svara raskare og meir koordinert. Noreg ser EI2 som ein arena som vil kunne supplera andre eksisterande format og initiativ innan det forsvars- og tryggleiksspolitiske feltet. Dei nordeuropeiske landa har eit tryggingsspolitisk og militært interessefellesskap som støttar opp om det breiare samarbeidet i NATO. Deltaking i fleirnasjonale samarbeidsforum innanfor alliansen er difor viktig. Samarbeid med andre allierte og NATO-partnarland blir prioritert der det er i norsk interesse. Vidareutviklinga av det nordiske forsvarssamarbeidet held fram i ramma av *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFCO) på område som gjev tryggingsspolitisk, kapasitetsmessig og operativt utbytte.

Sidan 2014 har Noreg delteke i den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF) samt den tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC). Begge initiativa er med på å styrkja interoperabiliteten mellom medlemslanda i alliansen, og med utvalde partnerland. JEF vert vidareutvikla og samøvingar med dei andre JEF-landa vil verte prioritert i 2020. Norsk deltaking i FNC vert vidareført. Noreg vil primært medverke til kapabilitetssamarbeid, som inkluderer stabsoffiserar til enkelte kapabilitetsprosjekt.

Auka militært nærvær og meir trening og øving

Norsk trygging- og forsvarspolitikkk legg vekt på militært nærvær i land-, sjø-, luft- og cyberdomena. Å vere til stades regelmessig i form av daglege operasjonar kommuniserer norske interesser og prioriteringar, verkar stabiliserande, sikrar naudsynt politisk og militær situasjonsforståing og gir kortare reaksjonstid. Det er difor viktig å prioritera militært nærvær med relevant operativ evne i nord, både på eige territorium og i dei maritime nærområda våre, for å skapa ein føreseieleg og stabil situasjon. Etableringa av ei integrert Hær- og HV-avdeling i Finnmark med base i Porsangmoen og ei kompanistridsgruppe ved Garnisonen i Sør-Varanger er viktige signal om styrking av nærværet i nord. Auka trening og øving i nord, både med nasjonale og allierte styrkar, er eit anna viktig signal om dette. Fredstidsnærvær vert teke hand om gjennom ein kombinasjon av militære basar, operativ aktivitet og trening og øving med nasjonale, fleirnasjonale og allierte styrkar. Nærvær over tid fordrar basar og militær infrastruktur med gode trenings- og øvingsområde i strategisk viktige og operativt relevante område. Alliert nærvær skjer innanfor ramma av norsk basepolitikk.

Styrkja NATO sitt kollektive forsvar

NATO må ha naudsynt politisk handlekraft og militær kampkraft for å avskrekke ein potensiell motstandar frå å true eller angripe alliansen sine medlemsland. Det er difor ein overordna prioritet å styrkja NATO si evne til kollektivt forsvar (NATO-traktatens artikkel 5) gjennom å styrkja medlemslanda si militære evne og evne til samhandling (NATO-traktatens artikkel 3), og som transatlantisk tryggingpolitisk forum for konsultasjonar (NATO-traktatens artikkel 4). Med den krevjande tryggingpolitiske utviklinga i det transatlantiske området er det naudsynt å retta meir merksemd mot avskrekking og trygging. Fornya

vektlegging av den kollektive forsvarsevna til NATO er i tråd med langsiktige norske prioriteringar og vil framleis stå sentralt i det norske arbeidet opp mot NATO.

Noreg vektlegg særleg innsats og initiativ innanfor følgjande område i NATO for å styrkja evna til kollektivt forsvar:

- Implementere den endra kommandostrukturen i NATO i tråd med semja frå toppmøtet i 2018. Målet er at kommandostrukturen skal verta betre i stand til å gjennomføra operasjonar på alle nivå i heile NATO-ansvarsområdet.
- Styrking av den maritime profilen i NATO. NATO må verte betre til å samordna dei maritime kapasitetane, auka det maritime nærværet, gjennomføra meir målretta trening og øving med særleg vekt på krevjande operasjonar. Noreg har vore pådrivar for å auka forståinga for den strategiske betydninga som det maritime domenet har for alliansen og særleg Nord-Atlanteren. Noreg ser fram mot ein oppdatert maritim strategi i NATO, som vil vera eit viktig tiltak.
- NATO som ramme for trening og øving. Noreg er pådrivar for at meir av den treninga og øvinga allierte allereie i dag er ansvarlege for vert lagt inn i ramma av Alliansen og får status som ein NATO-aktivitet. NATO bør i auka grad vere utgangspunktet for allierte land sine militære aktivitetar.
- Oppdatering av operasjons- og beredskapsplanar. NATO må tilpassa seg til den tryggingpolitiske utviklinga og dette krev oppdaterte og relevante operasjons- og beredskapsplanar. Mykje arbeid er gjort, men nye trugslar og utfordringar styrkjer behovet for meir samordna planar for forsvar av heile Europa. Særleg vil det vera krevjande å handtera fleire kriser på same tid i ulike delar av alliansen sitt geografiske ansvarsområde.

Den krevjande tryggingssituasjonen i Europa er ei tydeleg påminning om betydninga av at USA er engasjert og til stades i regionen vår. Dette fordrar ei betre transatlantisk byrdefordeling – politisk, militært og økonomisk – ved at europeiske land held fram med å auka forsvarsbudsjetta og bidrar med relevante kapasitetar for å løysa militære oppgåver òg utanfor NATO-området. Frå norsk side vert det lagt vekt på å føra fellesfinansiering og -løysingar for allierte kapasitetar vidare, både for eksisterande og nye kapasitetar. Noreg tar til orde for å tilpassa fellesbudsjetta i NATO for å bidra til at alliansen skal kunne gjennomføra oppdrag og oppgåver i tråd med dei auka politiske

ambisjonane. Dette bidrar til solidaritet og samhold i alliansen og sørgjer for at naudsynte kapabilitetar fungerer.

Noreg vil vektleggja å bidra med sin del av NATO sine samla kapabilitetar slik at alliansen er i stand til å løysa oppgåvene sine. Det er eit mål for Noreg å bidra regelmessig og substansielt til ståande styrkar og beredskapsstyrkar i NATO. Norge medverkar til å styrka NATO sitt kollektive forsvar gjennom å investera i forsvaret av Noreg.

Bidra til internasjonal innsats

Det er eit stort behov for internasjonal innsats for fred og tryggleik, både i form av internasjonale operasjonar og kapasitetsbygging. Slik innsats kan inkludere tryggleikssektorreform for å betra eit land si evne til å vareta eigen tryggleik, men det kan òg omfatte freds- og stabiliseringsoperasjonar. Forsvaret vil halda oppe evna til internasjonal innsats i 2020.

Norske militære styrkar skal i størst mogleg grad søkja samarbeid med nære allierte og utvalde partnarar ved internasjonale bidrag. Internasjonal innsats i allierte rammer er ei investering som skal tryggja at òg Noreg mottar alliert stønad om vi treng det. Dette gjeld særskilt i NATO-leia operasjonar eller anna form for militær innsats, jamfør deltakinga i NATO sitt nærvær i austlege medlemsland (eFP). Internasjonal innsats inkluderer i tillegg til deltaking i internasjonale operasjonar, ulike former for trening og øving i utlandet, deltaking i styrkeregister, roande tiltak og kapasitetsbygging. Omfanget av slik deltaking må avstemmast med behovet for nasjonal beredskap.

I 2020 vil Noreg halde fram innsatsen i dei NATO-leia operasjonane i Afghanistan og i Baltikum, koalisjonsoperasjonen *Inherent Resolve* i Irak samt FN-operasjonar i Midtausten og Afrika. Noreg tek òg sikte på utvida innsats for å setja land i Sahelregionen i stand til å betre ta vare på eigen tryggleik. Vi vil fortsatt gje teljande tilskot til NATO sitt styrkeregister.

Vidareutvikla totalforsvaret

Det sivile samfunnet sin stønad til Forsvaret har fått høgare prioritet. Forsvaret er samstundes meir avhengig av sivile leveransar. Det har difor vore naudsynt med fornya vektlegging av sivil stønad til Forsvaret. Støtta frå det sivile samfunnet må, saman med Forsvaret sine kapasitetar, kunne understøtte heile den nasjonale styrkestrukturen og allierte forsterkingsstyrkar på same tid. Drivstofforsyning, transport og helsetenester er priori-

terte område. I Totalforsvarsprogrammet er det oppretta eit eige prosjekt for sivil stønad til Forsvaret.

Det sivilt-militære samarbeidet må fungere godt. Det er heilt naudsynt for å vidareutvikle relevant forsvarsevne, og for å nytte samfunnet sine samla beredskapsressursar på ein best mogleg måte. Forsvaret skal i størst mogleg grad basere sine behov for sivil stønad på kommersielle avtalar, om naudsynt med beredskapsklausular der dette er kostnadseffektivt. Førehandsrekvirering vil verte vurdert som verkemiddel når det gjev høgare grad av leveransetryggleik og for å gjere det mogleg å dekkja alle Forsvaret sine behov for sivil stønad innanfor gjeldande økonomiske rammer.

Oppdatert utgåve av oppslagsverket «Støtte og samarbeid» vart gitt ut i 2018. Publikasjonen gir ei framstilling av totalforsvaret i dag. Dokumentet er eit godt grunnlag for vidareutvikling av totalforsvaret.

Totalforsvarsprogrammet har som mål eit tilpassa totalforsvar innan utgangen av 2020. Arbeidet er tidkrevjande og vidareutviklinga må halda fram òg etter den tid. Det vil vera naudsynt med ei kontinuerleg tilpassing i samsvar med utviklinga i Forsvaret, sivilsamfunnet og i omverda.

Samvirket mellom forsvarssektoren og sivilsamfunnet er omtalt gjennom handlingar og tiltak i Nasjonalt beredskapssystem (NBS), som omfattar Beredskapssystem for forsvarssektoren (BFF) og Sivilt beredskapssystem (SBS). Beredskapssystemet vert revidert årleg, og er heilt sentralt for å framstille korleis beredskapsplanverk og andre ordningar på militær og sivil side skal kunne verka saman der dette er naudsynt ved førebuing til, eller under, ei krise. Det nasjonale beredskapssystemet gjeld for handsaming av tverrsektorielle krisesituasjonar i fredstid, i tryggingsspolitiske kriser og ved væpna konflikter.

Regjeringa vil halde fram med å utvikla vidare Forsvaret si evne til støtte for samfunnstryggleik. Vidareutviklinga skal mellom anna skje gjennom tett samarbeid om oppdatering av planverk, sivilmilitær trening og samøving på alle nivå samt sikring av eit godt utvikla avgjerds- og krisehandteringsapparat. Sjølv om militære behov vil vere dei viktigaste for å utvikle Forsvaret sin struktur og sine kapasitetar, vil dei sivile behova på nokre område i større grad påverke innretning og dimensjonering av militære strukturar og kapasitetar.

Forsvaret kan etter førespurnad yta bistand til sivile styresmakter. På fleire område er Forsvaret sine kapasitetar avgjerande for effektiv krisehand-

tering når det er behov for særskilt kompetanse og materiell, og når dei sivile ressursane ikkje strekk til.

Det har i åra etter terrorhandlingane 22. juli 2011 vorte sette i verk ei rekkje tiltak i forsvarssektoren for å betra forsvarssektorens stønad til sivil krisehandtering. Ein forenkla og forkorta instruks om Forsvaret sin bistand til politiet har vorte fastsett, og yttergrensa for Forsvaret sin maktbruk mot eigne innbyggjarar. Den inneber meir effektive prosedyrar for førespurnad og godkjenning av bistand. Det er etablert permanent helikopterberedskap og kapasitet til å støtta politiet ved maritime kontraterroraksjonar mot skip i kystnære farvatn er etablert på nytt. Forsvarets spesialstyrkar er på kontinuerleg nasjonal kontraterrorberedskap. Det er vidare lagt auka vekt på målretta øvingssamarbeid mellom Forsvaret, politiet og andre sivile styresmakter. Samarbeidet mellom Etterretningstenesta, Nasjonalt tryggingssorgan og Politiets tryggingsteneste er styrkt.

Tiltak er sette i verk for å styrkja Heimevernet si operative evne, og dette gjev betre evne til mellom anna objektsikring. Arbeidet med å utvikla vidare sivil-militært samarbeid om objektsikring vil framleis ha prioritet. I 2019 vart det fastsett ein revidert instruks om vakthald og sikring av objekt ved bruk av sikringsstyrkar frå politiet og Forsvaret i fred, krise og væpna konflikt (objekt-sikringsinstruksen). Arbeidet med den nye instruksen har gjort at Riksrevisjonens tilråding etter undersøkinga av objektsikring, som vart lagt fram i 2018, om å sikre felles forståing av objektsikringsinstruksen mellom Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet, no har blitt følgd opp. Riksrevisjonens tilråding om å

avklare og sørge for at Heimevernet har nødvendig kapasitet til å sikre objekt med sikringsstyrkar er også følgd opp. Det er gjennomført vurderingar som viser at Heimevernet er i stand til å sikre nøkkelpunkta samt politiobjekta som er førehandsplanlagde med bistand frå Forsvaret. Dersom sikringsbehovet skulle strekkje seg over eit lenger tidsrom vil uthaldet vere avgrensa, og dersom Heimevernet også må løyse andre oppdrag vil det gå tilsvarande ut over kapasiteten til objektsikring.

Det er i langtidsplanen slått fast at Forsvaret si støtte til det sivile samfunnet i større grad skal vere styrande for innretning og dimensjonering av Forsvaret sine kapasitetar innanfor områda maritim kontraterror og smitteverntransport. Nærare vurderingar vil bli gjort av korleis og i kva grad dette òg skal gjelde innanfor områda bombeberedskap og eksplosivrydding, CBRNE (kjemiske, biologiske, radioaktive, nukleære midlar og eksplosivar)-beredskap, transport, redningsteneste, rekognosering og overvaking, ingeniørstøtte, ekspertise, spesialutstyr, IKT-støtte og EOS-tenestene si handtering av trugslar i det digitale rommet.

Samfunnet er avhengig av romverksemda, og dette krev ei nasjonal tverrsektoriell, internasjonal og sivil-militær tilnærming. Regjeringa vil difor vektleggja og styrkja den heilskaplege nasjonale tilnærminga gjennom ein nasjonal romverksemdsstrategi. Forsvarssektoren skal vere ein part i romstrategien og vil byggja på eiga forskning i sektoren, kompetanse og kapasitet som vert utvikla i tett samarbeid med andre forvaltings- og fagmiljø som Norsk romsenter, norsk romindustri og internasjonale samarbeidspartnarar.

3 Rapport om verksemda i 2018

3.1 Forsvarsdepartementet

2018 var det andre året i langtidsplanen for forsvarssektoren for perioden 2017–2020, jf. Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft». Forsvarsdepartementet følgde i 2018 opp langtidsplanen i samsvar med vedtak i Stortinget.

Hovudprioriteringane i 2018 var å:

- auke tilgjengeleg og uthaldet for dei samla kapabilitetane i Forsvaret,
- auke satsinga på vedlikehald, anskaffing av reservedelar og oppbygging av beredskapslagar,
- styrkje den operative evna i Hæren, Sjøforsvaret og Heimevernet,
- styrkje anskaffingane i forsvarssektoren og særskilt arbeidet med, hovudleveransen av nye kampfly, med baseløysing,
- gjennomføre NATO-øvinga *Trident Juncture* 2018 på ein god måte,
- styrkje evna til å bidra til IKT-tryggleik på tvers av samfunnssektorane og
- føre vidare satsinga på utdanningsreforma i Forsvaret.

Operativ evne

Den gjeldande tryggingpolitiske situasjonen har kravd auka merksemd når det gjeld operativ evne og beredskap. Satsinga på å styrkje den operative evna og gjere dei samla kapabilitetane i Forsvaret meir tilgjengelege og uthaldande har halde fram i 2018. Krava til kor raskt Forsvaret skal kunne vere klar, blir skjerpa gradvis, og også i 2018 har fleire einingar betra reaksjonstida si. Utdriningane i Forsvaret krev merksemd på lang sikt for å oppnå den nødvendige operative evna og beredskapen. Satsinga på å ta att etterslepet på vedlikehald, reservedelar og oppbygging av beredskapslagar har gitt resultat, og ein forventar at den positive utviklinga skal halde fram også neste år. Større vekt på totalforsvaret har òg bidrege til å betre den operative evna til Forsvaret. Felt- og kommandoplassøvinga *Trident Juncture*/Polaris Gram gav eit godt øvingsutbyte for norske og alli-

erte styrkar, og for sivile styresmakter og aktørar innanfor ramma av totalforsvaret.

Samarbeidet i NATO

NATO si evne til kollektivt forsvar og avskrekking er viktig for at alliansen skal kunne halde oppe truverd og forsvarsevna. Arbeidet med denne langsiktige tilpassinga av alliansen blei ført vidare i 2018, der toppmøtet i juni blei ein viktig milestolpe. Spørsmålet om byrdefordeling og arbeidet med å tilpasse alliansen til ein ny tryggingpolitisk situasjon stod høgt på dagsordenen.

Noreg har saman med fleire allierte tidlegare teke initiativ til ein gjennomgang av kommandostrukturen i alliansen. Under toppmøtet blei allierte samde om den overordna strukturen. Som ein del av dette blei det oppretta nye operative hovudkvarter i Norfolk i USA og Ulm i Tyskland, med mellom anna ansvaret for forsvaret av Nord-Atlanterhavet og sjøverts forsyningslinjer mellom Nord-Amerika og Europa, og for underhald og samvirke internt i Europa. Utviklinga av kommandostrukturen skjer parallelt med at ein legg meir vekt på det maritime domenet. Under toppmøtet blei det òg teke avgjerder som vil bidra til å styrkje reaksjonsevna og forsterkingsevna til alliansen. Noreg har vore ein aktiv pådrivar på fleire av desse områda.

Byrdefordeling blei eit viktig tema også i 2018. Utviklinga hos dei fleste europeiske allierte går i rett retning. Kvar alliert vil leggje fram nasjonale planar for arbeidet med å innfri NATO si to-prosentmålsetjing. Regjeringa står ved målet om å bevege seg i retning av to pst. av brutto nasjonalprodukt (BNP) til forsvarsformål innan 2024. Arbeidet med neste langtidsplan har som ein premiss at regjeringa tek sikte på å bevege seg ytterlegare i retning av to-prosentmålet. Dette skal gjerast gjennom auke i dei årlege budsjetta.

NATO si rolle i sør stod også i 2018 høgt på dagsordenen. På toppmøtet blei det mellom anna vedteke at NATO skulle opprette ein ikkje-stridande treningsmisjon til Irak. Misjonen blei avgrensa til kapasitetsbygging og reform av tryggleikssektoren. Medlemmene i alliansen blei

øg samde om å byrje medlemskapsforhandlingar med Makedonia.

Arbeidet med å auke NATO sitt forsvar mot digitale truslar blei følgd opp ved at alle medlemslanda for andre gong rapporterte til NATO om oppfølginga av cybererklæringa frå toppmøtet i 2016, *NATO Cyber Defence Pledge*. Sjå òg omtalen av forsvar mot digitale truslar under.

Nordisk samarbeid

Det nordiske forsvarssamarbeidet, *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO) blei vidareutvikla og styrkt i 2018. Eit meir likt tryggingsspolitisk utsyn har ført til ein tettare dialog og meir samarbeid, mellom anna gjennom trening og øving og i samband med internasjonale operasjonar.

Det nordiske samarbeidet om militære kapabilitetar har som føremål å styrkje nasjonal kapasitet og kompetanse, betre ressursutnyttinga og betre evna til samverknad mellom forsvaret i dei nordiske landa. Noreg hadde formannskapet i NORDEFECO i 2018 og leverte gode resultat på fleire område.

I november 2018 blei ein ny visjon med tilhøyrande handlingsplan fram mot 2025 signert. Her blir det slått fast at dei nordiske landa skal «samarbeide i fred, krise og konflikt». Den tilhøyrande handlingsplanen gir konkrete mål når det gjeld samarbeid om øving og trening, utvikling av kapabilitetar, totalforsvarssamarbeid, samarbeid med aktørar utanfor Norden, og samarbeid om logistikk og materiell. Under det norske formannskapet blei den tryggingss- og forsvarspolitiske dialogen styrkt, og ein gjennomførte fleire samarbeidsprosjekt. Døme på slike er prosjekt knytte til autonome og ubemanna system og til romdomenet (space). Noreg vidareførte det nordiske samarbeidsprosjektet om felles kjøp av feltuniformer. Dei nordiske luftsjefane signerte òg ein teknisk avtale knytt til utveksling av radardata for å betre luftovervakinga i Norden.

Over 13 000 nordiske soldatar deltok i NATO-øvinga *Trident Juncture* 2018 i Noreg. Luftbasar, luftrom og vegar over heile Norden blei brukte under øvinga. Dette blei gjort mogleg gjennom samarbeid innanfor militær mobilitet og såkalla «easy access», som forenkla flytting av styrkar og materiell på tvers av landegrensene. Kampflytrening i nord heldt fram mellom Noreg, Finland og Sverige, og det går føre seg arbeid for å vidareutvikle den store luftforsvarsøvinga *Arctic Challenge Exercise* (ACE).

Dei nordiske landa har delteke i FN-operasjonane i Mali. Dette er eit godt døme på verdien av

det nordiske samarbeidet. Dei nordiske landa har spelt ei sentral rolle i den norsk-initierte rotasjonsordninga for transportflykapasitet til FN-operasjonen i Mali, som framleis held fram. Det nordiske samarbeidet med dei baltiske landa gjennom *Nordic-Baltic Assistance Program* (NBAP) heldt fram også i 2018 med gode resultat. Dei baltiske landa deltok saman med dei nordiske landa i kapasitetsbygging i Georgia.

Også det bilaterale samarbeidet i Norden blei utvikla vidare i 2018. Til dømes blei ein avtale om framtidig bilateralt samarbeid med Finland signert i Kirkenes i september 2018. Siktemålet med denne avtalen er å utvikle samarbeidet om interoperabilitet, materiell, kapabilitetar, opplæring og øving, og forsvar mot digitale truslar.

Samarbeid med Russland

Grunna Russland si folkerettsstridige annektering av Krim og destabiliseringa i Aust-Ukraina har Noreg halde ved lag suspensjonen av det bilaterale militære samarbeidet med Russland. Samstundes har regjeringa vidareført samvirket med Russland på område som er vesentlege for tryggleiken til havs og for stabiliteten i nord. I 2018 blei det difor samarbeidd om kystvakt, grensevakt og søk og redning, og dialogen mellom dei operative hovudkvartera til Forsvaret og den russiske Nordflåten blei halden ved lag. Noreg heldt òg fram med konsultasjonane med russisk side om oppdatering av avtalen *Incidents at Sea* (INCSEA). Forsvarsdepartementet vedtok i 2018 å gjennomføre møte med det russiske forsvarsministeriet på embetsnivå, for første gong sidan den folkerettsstridige annekteringa av Krim. Dette blir vurdert som eit viktig verkemiddel for å halde ved like dialogen i ein utfordrande tryggingsspolitisk situasjon, og for å unngå misforståingar og eskalering.

Bi- og multilateralt tryggingss- og forsvarspolitisk samarbeid med nære allierte

Fleirnasjonalt tryggingss- og forsvarspolitisk samarbeid, mellom anna om nye kapabilitetar og om å auke evna til operativt samvirke, er prioritert. Det blei i 2018 gjennomført bilaterale besøk og møte på fleire nivå mellom Noreg og våre næraste allierte, især USA, Storbritannia, Tyskland, Nederland og Frankrike. Særleg gav NATO-øvinga *Trident Juncture* ei nyttig ramme for å diskutere tema av felles interesse mellom forsvarsministrane i dei ulike landa som gjesta Noreg hausten 2018. Besøka understrekar kor viktig det er med tette

relasjonar til sentrale allierte, og er med på å støtte opp under norsk trygging- og forsvarspolitik.

Samarbeidet med vår viktigaste allierte, USA, blei ført vidare, og innanfor tryggingpolitikken ser norske styresmakter nye høve til å styrkje tryggleiken, basert på felles verdiar og interesser. Det førte mellom anna til at det mangeårige øvings- og treningssamarbeidet med USA blei vidareutvikla gjennom ei fleirårig vidareføring av den rotasjonsbaserte øvinga og treninga i Noreg for det amerikanske marineinfanteriet. Dette er ein del av arbeidet med å leggje betre til rette for mottak av allierte styrkar i Noreg og føre vidare dialogen med USA om eventuelle infrastrukturinvesteringar i kommande år innanfor ramma av *European Deterrence Initiative* (EDI). Dette er ei utvikling vi ønskjer og som Noreg har oppmoda til, og som vil vere eit viktig supplement til NATO-samarbeidet.

Dei bilaterale kontaktane med andre nære allierte, mellom dei Storbritannia, Nederland, Tyskland og Frankrike, medverka òg til å synleggjere høve til samarbeid innanfor tryggingpolitikk, operativ verksemd og militære kapabilitetar. Slikt samarbeid blir òg søkt vidareutvikla i trilaterale format mellom Noreg, USA og Storbritannia, der det gir særleg meirverdi for Noreg.

Noreg samarbeider med andre land også i ei rad regionale forum, inkludert det nordiske samarbeidet innanfor NORDEFECO, den tysk-leidde *Framework Nations Concept*-gruppa (FNC) og initiativet til Storbritannia for eit fleirnasjonalt operativt samarbeid i den såkalla *Joint Expeditionary Force* (JEF). I tillegg er det nordeuropeiske forumet *Northern Group* ein god arena for trygging-politiske konsultasjonar og deling av informasjon. I 2018 var Noreg mellom anna vert for forsvarsmøte i ramma av NORDEFECO, nordisk-baltisk samarbeid og *Northern Group*.

Personellområdet

Reforma knytt til personell og kompetanse for forsvarssektoren blei også i prioritert 2018. Oppfølging av kompetansereforma, jf. Meld. St. 14 (2012–2013), er ei strategisk satsing som blei følgt opp i 2018 som i 2017.

I samsvar med HR-strategien for forsvarssektoren var styringa av Forsvaret på HR-området i 2018 knytt til satsingsområda leiing, kompetanse og kultur for kontinuerleg forbetring.

Ordnina for militært tilsette, som Stortinget vedtok innført frå 1. januar 2016, jf. Innst. 355 L (2014–2015) og Innst. 336 S (2014–2015) til

Prop. 111 LS (2014–2015), blei òg prioritert i 2018. Det er arbeid vidare med å implementere ordninga og vidareutvikle ein militær stillingsstruktur som legg til rette for nye personellkategoriar. Målet med ordninga er å etablere ein balansert personell- og kompetansestruktur som vil medverke til å styrkje den operative evna til Forsvaret.

Som del av arbeidet med oppfølginga av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) blei det sett i gang ein full gjennomgang av utdanningsverksemda i Forsvaret. I 2018 blei det arbeid vidare med utdanningsreforma, med mål om å tilpasse utdanningsverksemda til nye personell- og kompetansebehov. Nye utdanningsløp for master- og bachelorstudentar byrja sommaren 2018 under ein ny felles høgskule i Forsvaret.

Det har i 2018 òg blitt fokusert på at den operative strukturen skal styrkjast til fordel for stillingar i stab, støtteapparat og administrasjon. Dette har vore krevjande for både organisasjonen og personellet, og det er difor lagt vekt på personellomstilling og målretta personelltiltak.

I tråd med vidareutviklinga av landmakta blir det lagt opp til ei ny innretning av verneplikta og førstegongstenesta i Hæren, mellom anna auka differensiering av lengda på førstegongstenesta. Dei mest kompetansekrevjande stillingane vil få 16 månaders teneste.

Arbeidet med å implementere allmenn verneplikt var i godt gjenge i 2018, og det blir arbeid med å utvikle personlege klede og utrusting.

Fleire av dei militært tilsette har særaldersgrense på 60 år. I tråd med pensjonsavtalen mellom partane i arbeidslivet skal ei eventuell endring i særaldersgrensene i Forsvaret sjåast i samanheng med pågåande endringar i det offentlege pensjonssystemet og komme etter at desse endringane er vedtekne.

Effektivisering

I tråd med regjeringa sitt program for effektivisering gjennomfører Forsvarsdepartementet eit kontinuerleg arbeid for å betre og effektivisere arbeidsoppgåver og arbeidsprosessar i forsvarssektoren.

3.2 Økonomiske rammer

Stortinget vedtok ei utgiftsramme for forsvarsbudsjettet for 2018 på 54 945,2 mill. kroner, jf. Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018).

Dette var ein nominell auke på 3,7 mrd. kroner frå Prop. 1 S (2016–2017), i hovudsak knytt til styr-

king i tråd med langtidsplanen og NATO-øvinga *Trident Juncture*. Det blei gitt ein auke i løyvinga til trening, øving og aktivitet og til styrking av vedlikehald, anskaffing av reservedelar og oppbygging av beredskapslagra. Det blei òg tilført midlar til å etablere eit berekraftig vedlikehaldsnivå i tråd med føresetnaden i langtidsplanen. Investerings-

delen av budsjettet blei òg vesentleg styrkt, både på eigedomar, bygg og anleggsida og på materiell-sida, med til saman 2,4 mrd. kroner.

Endringar i løyvinga gjennom året er vist i tabell 3.1. Ut over desse endringane hadde forsvarssektoren til disposisjon overførte midlar frå 2017 på til saman 1 572,2 mill. kroner.

Tabell 3.1 Endringar i løyvinga for 2018

+/- Innstilling	Proposisjon	(i 1000 kr)
+ Innst. 400 S (2017–2018)	Prop. 85 S (2017–2018) «Tilleggsloyvingar og omprioriteringar i statsbudsjettet 2018»	317 922
+ Innst. 407 S (2017–2018)	Prop. 96 S (2017–2018) «Endringar i statsbudsjettet 2018 under Finansdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (lønsregulering for arbeidstakarar i det statlege tariffområdet 2018 m.m.)»	420 036
+ Innst. 112 S (2018–2019)	Prop. 16 S (2018–2019) «Endringar i statsbudsjettet 2018 under Forsvarsdepartementet»	1 142 193
= Rammeauke		1 880 151

3.3 Måloppnåing i Forsvaret

Leveransar

Leveransekravet til Forsvaret er gitt frå Regjeringa og Stortinget som ni oppgåver, fordelt på beredskap for krise og krig, fredsoperative oppgåver og krisehandtering nasjonalt og internasjonalt. Oppgåvene har vore stabile over tid, noko som gir eit godt bilete av utviklinga dei siste åra. Samstundes har dei tryggingpolitiske rammevilkåra endra seg. Dei gjeldande krava til Forsvaret når det gjeld krise og krig møtte ikkje den gjeldande tryggingpolitiske situasjonen godt nok. Forsvaret har heller ikkje fullt ut vore i stand til å møte dei krava som er sette med omsyn til beredskap for alvorleg krise og væpna konflikt. Beredskap handlar om å vere klar til rett tid, på rett stad og med rett kapasitet. Krava til kor raskt Forsvaret skal kunne vere klar, blir skjerpa gradvis, og også i 2018 har fleire einingar betra reaksjonstida.

Betring i reaksjonsevna er avhengig av mellom anna treningsnivå, beredskapslager, materiellberedskap, personell og planverk. I tillegg er støttestrukturen, som logistikk, sanitet og IKT, avgjerande for at Forsvaret samstundes skal kunne byggje opp styrkar. Trass i at krava til beredskap blei ytterlegare skjerpa i 2018, blir det også i år rapportert om framgang i utviklinga av operativ evne på fleire område. Ein ser no eit varig resultat av satsinga på å ta att etterslepet på vedlikehald, reservedelar og beredskapslager, i tillegg til at det er høgare oppfyllingsgrad av personell og eit høgare treningsnivå. Ein forventar at den positive utviklinga skal halde fram også neste år, og at den operative evna blir ytterlegare forbetra. Sjølv om Forsvaret framleis har nokre utfordringar med dei mest krevjande oppgåvene, er det viktig å poengtere at Forsvaret leverte særskilt godt når det gjeld dei oppgåvene som ikkje krev omfattande og samtidig oppbygging av styrkar.

Tabell 3.2 Utvikling av operativ evne 2016–2018

Oppgåvene til Forsvaret	Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne 2016	Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne 2017	Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne 2018
Utgjere ein krigsførebyggjande terskel med basis i NATO-medlemskap	Mindre god	Mindre god	Mindre god
Forsvare Noreg og allierte mot alvorlege truslar, anslag og åtak innanfor ramma av NATOs kollektive forsvar	Mindre god	Mindre god	Mindre god
Hindre og handtere episodar og tryggingpolitiske kriser med nasjonale ressursar, inkludert leggje til rette for alliert engasjement om nødvendig	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret
Sikre eit nasjonalt avgjerdsgrunnlag gjennom tidsmessig overvaking og etterretning	God	God	God
Hevde norsk suverenitet og suverene rettar	God	God	God
Utøve mynde på avgrensa område	God	God	God
Delta i fleirnasjonal krisehandtering, inkludert fredsstøttande operasjonar	Mykje god	Mykje god	Mykje god
Bidra til internasjonalt samarbeid på det forsvars- og tryggingpolitiske området	God	God	God
Bidra til å vareta samfunnstryggleik og andre sentrale samfunnsoppgåver	Mykje god	Mykje god	Mykje god

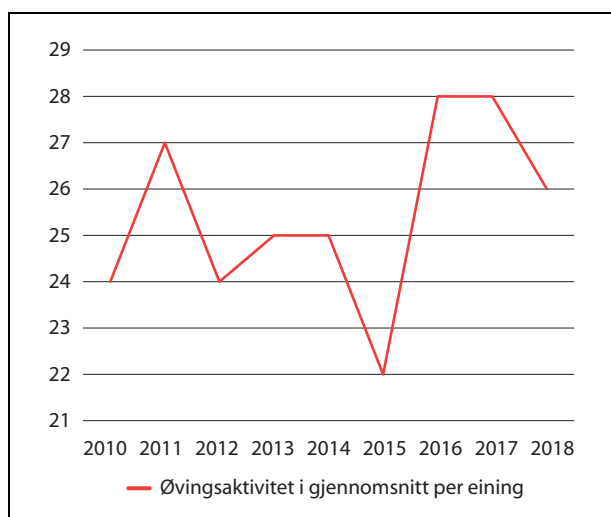
Forsvarsdepartementet si vurdering av den operative evna i 2018 var i samsvar med forsvarssjefen si vurdering. Generelt er Forsvaret si evne til å løyse oppgåver knytt til handtering av alvorlege kriser og kollektivt forsvar mindre god. Det går for seg tiltak og materiellinvesteringer som tek

tid, og prognosane framover er framleis positive. Evna til å løyse fredsoperative oppgåver er god, og evna til å løyse oppgåver knytte til krisehandtering nasjonalt og internasjonalt i den lågare delen av krisespekteret er mykje god.

Operasjonar og dagleg verksemd nasjonalt

Forsvaret løyser daglege nasjonale operasjonar, slik som grensevakt, kongevakt, kystvakt, overvaking og hevding av suverenitet. Grensevakta løyste også gjennom heile 2018 vakthald og Schengen-oppgåver i tett samarbeid med politiet. Kongevakta løyste òg sine oppgåver i samarbeid med politiet. Kystvakta har levert 99,8 pst. av dei patruljedøgna som det var stilt krav om for 2018. Det blei gjennomført 1 423 fiskeriinspeksjonar og 2 836 oppdrag på vegner av andre styresmakter og samarbeidande etatar. Innfasinga av NH90 er stadig forseinka og gir framleis Kystvakta dårlegare kapasitet enn planlagt. Det blei gjennomført færre tokt med maritime patruljefly i 2018 samanlikna med 2017. Som vist til i Prop. 1 S (2017–2018), er dette eit resultat av aldrande materiell og mangel på reservedelar, i tillegg til lav bemanning. Dette, saman med innføringa av nytt maritimt patruljefly (P-8), vil òg utfordre kapasiteten til å halde oppe aktivitetsnivået i åra som kjem. Norsk luftrom blei overvakt av ei lufttradarkjede, og ved 55 tilfelle blei kampfly i beredskap sende opp for å identifisere flygingar nær norsk luftrom.

Dei kontinuerlege nasjonale operasjonane er ein sentral del av norsk tryggingpolitikk, og Forsvaret har også i 2018 løyst oppgåvene på ein god måte.



Figur 3.1 Utvikling i øvingar i Hæren (øvingsdøgn)

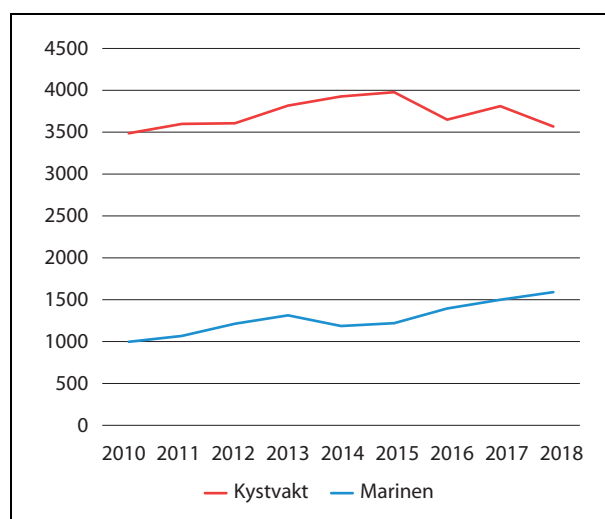
Hæren

I all hovudsak har Hæren i 2018 gjennomført aktivitet som planlagt. I 2018 var NATO-øvinga *Trident Juncture* hovudaktiviteten for heile Forsvaret. Øvinga testa Forsvaret sine planar og evna til å operere saman med allierte på norsk jord, samstundes som det blei øvd på evna til å ta imot og understøtte store allierte forsterkingar. Under øvinga hausta Hæren mange verdifulle erfaringar som dei tek med seg i arbeidet med å vidareutvikle landmakta. Vidare har Hæren gjennomført verdifull øving og trening saman med allierte og partnerland også ut over *Trident Juncture*, både i inn- og utland. Hæren har òg bidrege i fleire internasjonale operasjonar gjennom heile 2018.

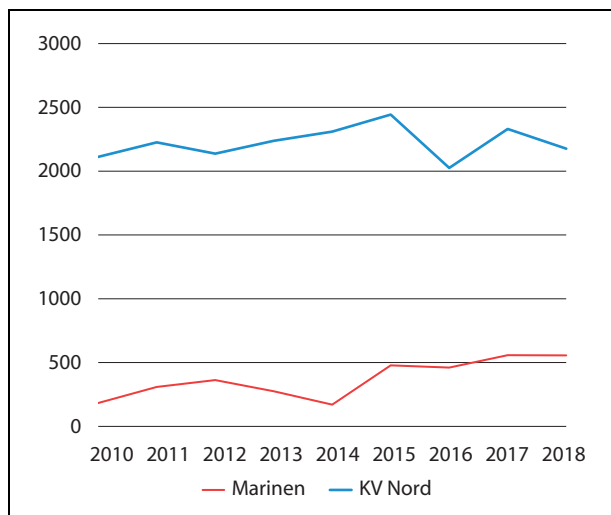
Hærens kampluftvern blei oppretta på nytt i 2018, og opptrappinga av avdelinga og kapasiteten vil bli gjennomført dei næraste åra. Den fysiske etableringa av Jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger og av leiinga til Finnmark landforsvar (FLF) ved Garnisonen i Porsanger blei påbyrja. Dette er eit ledd i regjeringa si satsing på at Forsvaret skal vere meir til stades i nordområda.

Forsvarets spesialstyrkar

Forsvarets spesialstyrkar (FS) har halde oppe si gode operative evne gjennom heile året. Beredskap og øving har også i 2018 vore tilfredsstillande. FS sitt bidrag til internasjonale operasjonar er ein viktig del av det totale bidraget frå Forsvaret, og det er ein kapasitet som er høgt verdsett av Noreg sine allierte.



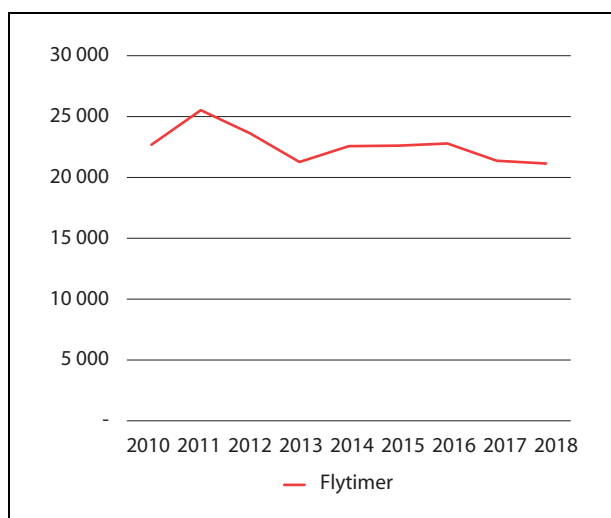
Figur 3.2 Utvikling i segling i Sjøforsvaret (seglingsdøgn)



Figur 3.3 Utvikling i Sjøforsvaret sin aktivitet i Nord-Noreg (seglingsdøgn)

Sjøforsvaret (Marinen og Kystvakta)

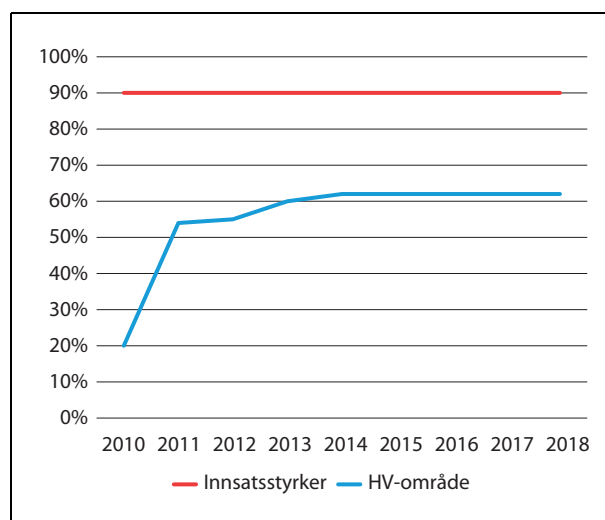
Aktivitetsnivået i Kystvakta var i 2018 i samsvar med planen. Kystvakta er ein vesentleg støtteressurs til det sivile samfunnet, med oppgåver innanfor mellom anna ressurskontroll og fiskeri- og miljøoppsyn. For Marinen førte forseinkinga av overleveringa av KNM Maud til at talet på seglingsdøgn blei noko lågare enn fastsett i planen. For dei andre einingane i Marinen blei aktiviteten i hovudsak som planlagt. Havariet av fregatten KNM Helge Ingstad påverkar den operative evna til Sjøforsvaret og Forsvaret. Det er enno ikkje avklart kva konsekvensar dette vil få på sikt, og kva tiltak ein må setje i verk. Sjøforsvaret har halde fram arbeidet med å omdisponere personell for å auke talet på operative besetningar.



Figur 3.4 Utvikling i aktiviteten i Luftforsvaret

Luftforsvaret

Aktiviteten i Luftforsvaret har vore lågare enn planlagt i 2018. Årsaka er i hovudsak aldrande materiell med utfordrande delesituasjon, i tillegg til lav bemanning i visse personellkategoriar. Dette er ei utfordring som vil vare ved fram til nytt materiell er fasa inn. I 2018 har innføring av nye system, som F-35, NH90 og AW101, kravd mykje ressursar. Samstundes har Luftforsvaret halde oppe kontinuerleg NATO-beredskap med F-16, og saman med patruljering med dei maritime patruljefly har Luftforsvaret medverka til viktig overvaking og etterretning. Luftforsvaret sine Sea King- og Bell-helikopter har gjennom heile 2018 stått i kontinuerleg beredskap til støtte for redningstesta, politiet og Forsvaret sine eigne styrkar.



Figur 3.5 Utvikling i trening i Heimevernet

Heimevernet

Heimevernet har kort reaksjonstid og er ein landsdekkjande ressurs. Einingane i Heimevernet har, i tillegg til å stå i beredskap for krise og krig, ytt bistand til sivilsamfunnet i leiteaksjonar og ved ulykker og naturhendingar. HV-distrikta utgjorde òg eit viktig element i gjennomføringa av NATO-øvinga *Trident Juncture* i 2018.

Heimevernet har øvd som føresett i 2018. Områdestrukturen i Heimevernet trener og øver etter ein treårig modell, «2+1-modellen». Denne modellen inneber at mannska trener i fire dagar to år på rad, medan spesialistar og befall trener i seks dagar to år på rad. Det tredje året trener berre spesialistar og befall i fem dagar. Frå 2019 vil aktivitetsnivået auke for områdestrukturen. Modellen sikrar ei god og praktisk tilnærming til

målet om at 62 pst. av områdestrukturen skal øve årleg.

Målsetjinga er at 90 pst. av innsatsstyrkane skal trene og øve kvart år, med 15 dagar for mannskap og 20 dagar for befalet. Nokre utvalde troppar trener meir.

Heimevernet har i 2018 arbeidd med å følgje opp Riksrevisjonen si undersøking av objektsikring. Dette har mellom anna omfatta arbeid med å vidareutvikle samarbeidet med fylkesmennene og politiet, i tillegg til at det er gjennomført øvingar for objektsikring og arbeidd med objektplanar.

Øving og trening, òg med allierte

Det var i 2018 svært stor øvingsaktivitet både for Forsvarets operative hovudkvarter og for land-, luft- og sjøstyrkane. Nivået av utanlandske besøk for trening og øving på norsk territorium var høgt. Forsvaret har auka samvirket med dei allierte styrkane i Noreg etter kvart som desse styrkane har flytta ut av Åsegarden leir, i tråd med avgjerslene i gjeldande langtidsplan.

Øvingsverksemda tok utgangspunkt i den operative statusen for styrkane våre og dei oppdraga dei skal løyse. Styrkar som stod i beredskap for episodar og kriser som kunne dukke opp, i tillegg til styrkebidrag til operasjonar i utlandet, fekk høgaste prioritet. Samstundes var det nødvendig med trening og øving av kommandostrukturen, med fokus på evne til å planleggje og leie operasjonar. Det blei øvd på den nasjonale evna til krisehandtering og hevding av suverenitet, og det var ei styrking av øvingssamarbeidet med sivile instansar og styresmakter, særleg med politiet. Trenings- og øvingsaktiviteten blei stort sett gjennomført i samsvar med planen for verksemda gjennom året.

Forsvarets største øving i 2018 var felt- og kommandoplassøvinga *Trident Juncture/Polaris Gram*. Øvinga gav eit godt øvingsutbyte for norske og allierte styrkar, men òg for sivile styresmakter og aktørar innanfor ramma av totalforsvaret. Samstundes viste øvinga alliansesolidaritet og NATO si evne til å flytte store styrkar i lufta, på havet og til lands for øve på kollektivt forsvar av medlemslanda. Heimevernet gjennomførte ei rad øvingar på regionalt og lokalt nivå saman med politiet og sivile styresmakter.

Forsvar mot digitale truslar

Dagens situasjonsbilete og tryggingsspolitiske utfordringar stiller nokså store krav til den evna Forsvaret har til å verje seg mot digitale truslar.

Cyberforsvaret og Etterretningstenesta blei styrkt i 2018, mellom anna for å bidra til å møte dei auka utfordringane på desse områda.

Cyberforsvaret har vidareført arbeidet med å vidareutvikle IKT-infrastrukturen for å gi Forsvaret evne til å leie og samverke i eit fellesoperativt perspektiv. Målet er å styrkje evna til å understøtte Forsvarets operasjonar og alliert mottak. Cyberforsvaret har òg vore sentralt for å verne Forsvaret sin eigen informasjonsinfrastruktur.

Gitt dagens situasjonsbilete og tryggingsspolitiske utfordringar er Etterretningstenesta eit viktig instrument for å forstå utfordringar i det digitale rommet. Etterretningstenesta har gjort eit omfattande arbeid med dette i 2018.

Felles cyberkoordineringssenter er leidd av Nasjonalt tryggingssorgan, og består elles av personell frå Etterretningstenesta, Politiets tryggingsteneste og Kripos. Senteret bidreg til å styrkje evna til å avdekkje og handtere dei mest alvorlege digitale åtaka. Koordineringssenteret er eit samlokalisert fagmiljø, men ikkje eit eige organ med eige avgjerdsmynde.

Arbeidet med forsvar mot digitale truslar i NATO

I 2018 rapporterte Noreg, saman med dei andre medlemslanda, for andre gong om Cybererklæringa, som blei vedteken av dei allierte stats- og regjeringssjefane under toppmøtet i Warszawa i juli 2016. Dei NATO-allierte har styrkt sitt forsvar mot digitale truslar på ei rad område, og vil i tida framover samarbeide om erfaringslæring og kompetansebygging på tvers av landa.

Noreg har i 2018 halde fram arbeidet med å styrkje samarbeidet med det NATO-akkrediterte *Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence* (CCD COE). I eit samarbeid mellom Forsvarsdepartementet, Utanriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet har Noreg søkt om medlemskap i CCD COE. Som vist til i Prop. 60 S (2018–2019), vil Noreg vere representert ved senteret frå 2019. Dette forsterka samarbeidet er med på å underbyggje Noreg si evne til forsvar mot digitale truslar og betrar samarbeidet med sentrale NATO-land og partnarar på dette området.

Revisjon av planverk

Forsvaret si evne til å vareta oppgåvene ved krise og væpna konflikt er mellom anna avhengig av oppdaterte og relevante planverk. Å halde planverket oppdatert er eit kontinuerleg arbeid som også avdekkjer utfordringar knytte til beredskap

og operative behov. Forsvaret gjorde i 2017 eit omfattande arbeid med å revidere det nasjonale planverket. Planverket blei samordna med NATO sin reviderte forsvarsplan for våre område, som blei godkjend i 2017. Dette har resultert i forsvarssjefen sin strategi *Arctic Guard*, som blei godkjend i mars 2018. Parallelt med dette arbeidet er også forsvarsplanar for operasjonelt og taktisk nivå blitt reviderte, og det komplette reviderte planverket blei sett i kraft frå juli 2018.

Bidrag til trygging- og forsvarspolitisk forskning

Forskning og utvikling innanfor trygging- og forsvarspolitikk var i 2018 retta inn mot fleire område: truslar frå/mot rommet (space), utviklinga knytt til Russland, nordområda og høgreekstrem innverknad på russisk politikk, europeisk tryggingpolitikk etter Brexit og utviklinga i Asia/Stillehavet, med særleg merksemd på Nord-Korea. Andre aktuelle FoU-aktivitetar var forskning på Tyrkia og landet sitt forhold til Russland og NATO og Kystvakta som tryggingpolitisk verktøy.

Kapasitetsbygging

Forsvarsdepartementet støttar ei rad land i utviklinga av forsvarssektorane deira. Vekta ligg på å setje desse landa i stand til å ha god demokratisk kontroll over sine væpna styrkar og å modernisere styrkane slik at dei blir i stand til å tryggje eige land og ta del i fleirnasjonale fredsoperasjonar.

I 2018 støtta FD slik verksemd i land på Vest-Balkan (Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Montenegro og Serbia), i Svartehavsområdet (Georgia, Ukraina) og i Aust-Afrika, der FD støtta utvikling av den regionale fleirnasjonale militærstyrken *East Africa Standby Force* (EASF). Tiltaka omfattar modernisering av militære skular og lærestader i landa, støtte til regionalt militærfagleg samarbeid, som fjernopplæring og sanitet, og støtte til tiltak for å leggje til rette for kvinner i dei væpna styrkane i landa. Tiltaka dannar òg grunnlag for regelmessige samtalar med landa på politisk nivå og på embetsnivå. Dette er til god nytte og gir Forsvarsdepartementet god forståing av sentrale tryggingspolitiske trekk i landa og i regionane dei ligg i. Slike samtalar er òg viktige for å motivere landa til å knyte seg til vestleg tryggingssamarbeid innanfor ramma av FN og NATO. Samla utgifter for verksemda i 2018 var om lag 16 mill. kroner.

Forsvarets støtte til samfunnstryggleik

Arbeidet med å vidareutvikle Forsvarets evne til å støtte sivile styresmakter i arbeidet med å vareta samfunnstryggleik har halde fram i 2018. Forsvarets operative evne har hatt ei positiv utvikling, og det verkar òg inn på evna til å støtte sivile beredskapsaktørar. Samla sett har Forsvarets evne til å bidra til samfunnstryggleik vore mykje god i 2018.

Forsvaret har i 2018 delteke i søk- og redningsaksjonar, og har gitt bistand etter førespurnad frå politiet og andre sivile styresmakter i samband med ulykker, naturkatastrofar og andre fredstidskriser. Forsvaret har ytt viktig støtte gjennom mellom anna Kystvakta, Heimevernet og Luftforsvarets fly og helikopter til søkje- og redningstenesta og på området eksplosivrydding. Kontraterrorberedskapskapen blei òg varetaken i 2018, medrekna beredskapskapen mot maritime terroraksjonar mot skip i kystnære farvatn. Beredskapskapen for Bell-helikoptera på Rygge og Bardufoss blei vidareført med klartid på éin time for å kunne gi rask bistand til politiet.

Forsvarets bistand til politiet blei handtert i samsvar med den nye bistandsinstruksjonen som kom i 2017. Denne instruksjonen har ført til ei enklare handsaming av førespurnader frå politiet om bistand frå Forsvaret.

Det blei gjennomført ei rad samvirkeøvingar mellom Forsvaret og sivile styresmakter. Øvinga *Trident Juncture* 2018 førte til at ein fokuserte på gjensidige sivil-militære forpliktingar til støtte og samarbeid innanfor totalforsvaret. Øvinga Gemini blei gjennomført for å auke evna til å handtere kontraterror for både Forsvaret og politiet. Det blei i tillegg gjennomført ei rad samvirkeøvingar mellom Forsvaret og politiet på regionalt og lokalt nivå, mellom anna i regi av Heimevernet og lokale politistyresmakter.

Vern mot kjemiske, biologiske, radiologiske og nukleære middel og mot eksplosiv (CBRNE-vern)

2018 har vore eit godt og aktivt år for CBRNE-vern i forsvarssektoren. Fleire store materiellprosjekt har fått gjennomføringsordre eller nærmar seg fullføring. Norske CBRN-spesialistar på øving med skarpe kjemiske og radioaktive stridsmiddel i Canada blei vurderte til å levere betre resultat enn spesialistar frå OPCW (*Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons*). Dette viser at kompetansenivået i Forsvaret er svært høgt. Høgdepunktet var likevel øvinga *Trident Juncture*. NATO's CBRN-innsatsstyrke *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTFF) CBRN deltok, med For-

svarets ABC-skule som vertskap. Det blei gjennomført samøving mellom NATO-innsatsstyrken, ABC-skulen, naudetatane, Direktoratet for strålevern og atomtryggleik (Statens strålevern i 2018), Mattilsynet, Veterinærinstituttet, Forsvarets forskingsinstitutt, Siviltforsvaret og fleire andre etatar og organisasjonar i totalforsvaret. Øvinga blei òg samordna med Nasjonal helseberedskapsøving, og den til no største CBRNE-øvinga i Noreg blei gjennomført på Elverum 5. og 6. november med aktørar frå heile totalforvaret. Alle desse aktivitetane er også direkte leveransar i Nasjonal strategi for CBRN-vern. Det er likevel framleis utfordringar knytte til at talet på CBRNE-personell i Forsvaret er svært lågt.

Forsvarets forskingsinstitutt blei i januar 2018 formalisert som nasjonalt CBRE-beredskapslaboratorium, med beredskapstelefon open 24 timar i døgnet alle dagar i veka, etter avtale mellom Forsvarsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Forsvarets forskingsinstitutt. Avtalen varer førebels til 31. desember 2020, og skal evaluerast før han går ut. I 2018 blei beredskapstelefonen kontakta i samband med CBRE-hendingar i om lag 60 tilfelle, og laboratoriet tok imot prøver til undersøking knytte til åtte av desse hendingane.

Forsvaret har gjennom året vidareført nasjonal beredskap for akutt handsaming av eksplosiv.

Norske styrkar i utlandet

I samband med koalisjonsoperasjonen mot ISIL (*Operation Inherent Resolve*) bidrog Noreg i 2018 med kapasitetsbygging av dei irakiske tryggingstyrkane. Hovudstyrken har primært utført trening og rådgiving av irakiske tryggingstyrkar i Anbar-provinsen.

I operasjon *Resolute Support Mission* (RSM) i Afghanistan var hovudinnsatsen til Noreg i 2018 framleis spesialstyrkebidraget til støtte for den afghanske spesialpolitieininga *Crisis Response Unit* (CRU 222) i Kabul og støtte til den afghanske *General Command of Police Special Units* (GCPSU).

Noreg hadde eit avgrensa bidrag frå Hæren i NATOs framskotne nærvær i Litauen (*Enhanced Forward Presence*) i 2018.

Noregs hovudbidrag til FN var i 2018 ei vidareføring av transportflyordninga til *United Nations Multidimensional Integrated and Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA). I tillegg drifta Noreg leiren for denne styrken og andre einingar forlagde på Bamako flyplass.

Noreg har òg stilt med personell i *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) og i *Multinational Force and Observers* (MFO) i Midtausten, og i *United Nations Mission in South-Sudan* (UNMISS).

Forsvaret hadde òg militært personell i *Kosovo Force* (KFOR) i Kosovo, i *NATO Headquarters in Sarajevo* (NATO HQ Sarajevo) i Bosnia-Herzegovina, i *Combined Maritime Forces* (CMF) i Bahrain og ved *NATO Shipping Centre* (NSC) i Northwood i England.

Dei ståande reaksjonsstyrkane til NATO

Noreg hadde kapasitetar frå Hæren og Sjøforsvaret i beredskap for NATO sine reaksjonsstyrkar (NRF) i 2018. Noreg deltok òg i dei ståande maritime styrkane til *NATO Standing Naval Maritime Group1* (SNMG1) og den ståande mineryddingsstyrken *Standing Naval Mine Countermeasures Maritime Group1* (SNMCMG1).

3.4 Økonomi

Planperioden 2017–2020 har som målsetjing å betre tilgjenge og uthald ved å auke vedlikehaldet, skaffe reservedelar og oppbygging av beredskapslager. Vidare skal auka trening og bemanning prioriterast, samstundes som det skal investerast i nye og framtidsretta strategiske kapasitetar. Planen byggjer på ein auke i løyvingane til langtidsplanteilak med om lag 8 mrd. kroner i 2020 samanlikna med referansenivået i 2016, som låg til grunn for planarbeidet. For gjennomføringsåret 2018 blei styrkinga på 2 033 mill. kroner. Kostnadseffektivitet og rasjonell drift er òg ein føresetnad for å nå målsetjingane i perioden. Å skaffe nye kampfly med baseløysing og vidareutvikling av JSM trinn 3 blei gjennomført med ei mellombels styrking på 4 846,9 mill. kroner i 2018. Avvik mellom nysaldert budsjett og rekneskap før lånetransaksjonar syner ei meirutgift på 119,3 mil. kroner for 2018. Overført løyving frå 2017 aukar den disponible løyvinga med 1 572,2 mill. kroner. Rekneskapen viser ei samla mindreutgift på 1 452,8 mill. kroner samanlikna med den disponible løyvinga. På programområdet er det inntektsført meirinntekter på i alt 631,2 mill. kroner. Det er overført til saman 2 012,8 mill. kroner til 2019 på postar merkte «kan overførast» og på vanlege driftspostar. Dette er ein netto auke på 441 mill. kroner, som for ein stor del skriv seg frå framdrifta i store anskaffingsprosjekt, inkludert kampflykjøpet med baseløysing, og frå andre aktivitetar der utbetalinga først skjer i 2019.

3.5 Interne prosessar

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda er ein føresetnad for forbetring i forsvarssektoren. Dette arbeidet har høg merksemd i styringsdialogen Forsvarsdepartementet har med dei underlagde verksemdene, og i styringa internt i verksemdene. Det omfattande og langsiktige arbeidet med å forbetre styringa og forvaltninga av tildelte ressursar blei ført vidare i 2018, og «Styring og kontroll» er eit av måla i langtidsplanen for forsvarssektoren 2017–2020.

Det er ein uttalt ambisjon for forsvarssektoren å unngå merknader frå Riksrevisjonen. Dette krev forbetring på område der det er avdekt veikskapar, men òg tiltak for å unngå feil i framtida. Forsvaret har sett i verk ei rad tiltak etter at Riksrevisjonen ikkje kunne konkludere om rekneskapen for 2016. Arbeidet har gitt tydelege forbetringar, men for 2017 og 2018 har Riksrevisjonen gitt ein konklusjon med atterhald. Forsvaret fikk merknader til rekneskapen også i 2018. Etaten heldt fram arbeidet med å utvikle periodisert rekneskap vidare. Forsvaret arbeider òg målretta med å leggje til rette for god oppgåveløysing gjennom systematisk oppbygging av kompetanse og rutinar for og etterleving av intern kontroll. Forsvarsdepartementet er nøgd med den positive utviklinga, men vil framleis følgje opp rekneskapane til Forsvaret.

Organisasjon og styrkestruktur

Arbeidet med å implementere og modernisere forsvarsstrukturen har i stor grad følgt planen.

Leiingselementet i Finnmark landforsvar blei etablert på Porsangmoen med ein prosjektorganisasjon i august 2018.

I 2018 har personell og materiell blitt tilført Jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger. Jegerkompaniet, som blei etablert i 2017, blir stegvis bygd opp fram mot 2020, og vil vere operativt innan 2022.

Innføring av kampluftvern til Artilleribataljonen tok til i 2018.

I 2018 var leveransen av kampvogna CV90 til Hæren nesten fullført. Dei siste vognene blei overleverte i april 2019. Totalt 144 nye kampvogner var då tilførte Hæren.

Aktivitetsnivået i Marinen og Kystvakta blei halde oppe i 2018, både totalt og i nordområda. Kystvakta har i all hovudsak segla etter planen, og yter ein vesentleg bistand til det sivile samfunnet,

mellom anna gjennom ressurskontroll og fiskeri- og miljøoppsyn. Nytt logistikkfartøy blei levert hausten 2018. Kystvakta og Marinen gjennomfører pålagde oppdrag med auka nærvær i Nord-Noreg. På grunn av avgrensa tilgang til maritime helikopter (NH90) er den operative evna til ytre kystvakt og fregattar redusert.

Fregatten KNM Helge Ingstad havarerte 8. november 2018. Havariet kjem til å påverke Forsvaret si operative evne, leveransar og beredskap.

Omstillinga av Luftforsvaret heldt fram, og seks F-35-kampfly blei mottekne. Ved utgangen av 2018 var ni fly stasjonerte på Ørland, samstundes som Noreg hadde sju fly stasjonerte i USA for opplæringsføremål. Leveranse og innfasing av NH90 er nokså mykje forseinka, noko som har hatt konsekvensar for Marinen og Kystvakta si evne til å løyse sine oppgåver.

I Heimevernet er to innsatsstyrkar frå høvesvis HV-16 og HV-08 øyremerkte for innsats i Finnmark. Innsatsstyrkane og områdestrukturen vidareutvikla kapasiteten, slik at dei, saman med hæravdelingane i Finnmark, gir eit mest mogleg heilskapleg og samansett verkesystem.

Cyberforsvaret styrkte evna til å støtte opp under Forsvaret sine operasjonar heime og ute gjennom 2018 ved å stille krav til, etablere, drifte og verne informasjonsinfrastrukturen i Forsvaret. IKT blei nytta som eit verkemiddel for å betre samhandlinga i Forsvaret sine operasjonar og effektivisere styrkeproduksjon og forvaltning i forsvarssektoren. Cyberforsvaret prioriterte oppgåver som berre kan løysast av Forsvaret, i tillegg til å vidareutvikle IKT som samhandlar med NATO.

Forsvarets sanitet vil halde fram med å utvikle ROLE-2-kapasiteten, slik at den blir beredskapsklar i samsvar med planen.

Forbetring og effektivisering

Det blei i 2018 både vidareført og sett i verk nye tiltak i forsvarssektoren for å styrkje evna til kontinuerleg forbetring og effektivisering. Tiltak for å heve kompetansen når det gjeld forbetring og effektivisering, både i FD og i verksemdene, blei vidareført.

Måla i langtidsplanen knytte til forbetring og effektivisering er å realisere gevinstar for om lag 1,8 mrd. 2017-kroner innan utgangen av 2020. Samla for etatane i forsvarssektoren er status god ved utgangen av 2018, men Forsvaret rapporterer dei vil ha utfordringar med å nå måla ved utgangen av perioden.

Materiellanskaffingar

Materiellanskaffingar i Forsvaret skal medverke til å tilpasse den framtidige strukturen til oppgåver og utfordringar og betre den eksisterande strukturen der det er nødvendig. Omfanget av og framdrifta i anskaffingane blir tilpassa dei gjeldande økonomiske rammene og strukturplanane, og tilhøve på leverandørsida.

Status og framdrift i dei einskilde materiellprosjekta, som er godkjende av Stortinget med ei total kostnadsramme på over 500 mill. kroner (kategori 1), er omtalte under prosjekta i del I, 4. Investeringer.

Forsvarsmateriell brukte tildelte midlar i hovudsak som planlagt i 2018. Samla sett blir den overordna tilstanden i materiellporteføljen vurdert som tilfredsstillande. Det er overlevert fleire store leveransar til Forsvaret: 14 kampvogner, logistikk- og støttefartøyet KNM Maud, seks F-35 og fem NH90-helikoptera. Ved utgangen av året var talet på materiellsikkerhetspåbod og meldte avvik frå Forsvarets materielltilsyn svært lavt. Det er fortsatt utfordringar knytte til nokre materiellsystem. Forsvarsmateriell bidro som føreset til effektiviseringa av materielldrifta i Forsvaret i 2018.

Situasjonen for NH90-prosjektet gir framleis utfordringar. Ulykka med fregatten KNM Helge Ingstad har vore krevjande for Forsvarsmateriell, som heile tida har støtta Forsvaret og hatt eit særleg ansvar for å leie sikringa av fartøyet, hevinga og berginga av utstyr.

Dei største utbetalingane i 2018, utanom nye kampfly, knytte seg til CV90-kampvogner til Hæren, NH90-helikopter, eit nytt logistikk- og støttefartøy og nytt ytre kystvaktfartøy til Sjøforsvaret.

Det er inngått 13 kontraktar på over 200 mill. kroner for framtidige leveransar, til ein samla verdi på om lag 10 mrd. kroner. Nye kystvaktfartøy utgjer den klart største delen, med ein verdi på 5 mrd. kroner.

Forsvarsmateriell har for å sikre omsetning og realisering av leveransar vurdert og sett i gang ei rad tiltak på område der det er avvik. Mellom anna har Forsvarsmateriell framleis merksemd retta mot arbeidet med å produsere grunnlagsdokument og effektivisere investeringsverksemda, spesielt innanfor informasjonsstrukturporteføljen (INI-porteføljen). Det er ei forsterka oppfølging av NH90 i linja. Vidare er ein oppteken av å betre bruken av Forsvarets felles integrerte forvaltings-

system (FIF 3.0), også i tilknytning til oppfølging av tiltak knytte til verksemdrekneskapen.

Stortinget har slutta seg til leveranseplanen for hovudanskaffinga av kampfly med baseløysing, jf. Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). I tråd med denne planen fekk Noreg ytterlegare seks F-35-kampfly leverte i 2018. I tillegg blei det levert nødvendig utstyr og våpen for å støtte Forsvaret sine aktivitetar og førebuinga til første operative evne (IOC). Alle flya blei leverte til kampflybasen på Ørland, der det ved slutten av året hadde komme ni F-35-fly.

2018 var prega av operativ testing av flya og trening av flygarar og støttemannskap. Utdanningsverksemda for teknikarar blei som planlagt flytta til Noreg, og flygarutdanninga heldt fram i USA.

Slipptestane på det norske missilet *Joint Strike Missile* (JSM) blei fullførte med vellykka resultat våren 2018. Den resterande delen av utviklinga av missilet (trinn 3) blei i hovudsak ferdigstilt, men enkelte teknologiområde i missilet vil bli oppdaterte i perioden fram til fullført integrasjon på F-35. Det blei inngått kontrakt på ei nødvendig mengd testmissil som skal nyttast når det fleirnasjonale programkontoret gjennomfører sjølvte integrasjonen på flyet.

Prosjektet for nye ubåtar fekk i oktober 2018 levert det bindande tilbødet frå leverandøren av dei nye ubåtane, Thyssenkrupp Marine Systems. Dette markerte starten på evalueringsfasen, som varte ut året og inn i 2019.

Planlegging av fleire luftvernprosjekt blei starta opp i 2018, mellom anna prosjekt for langt-rekkjande luftvern og områdeluftvern. Leveransar av NASAMS III heldt fram i 2018.

Forsvarsdepartementet starta i 2018 opp to program på informasjonsinfrastrukturområdet (INI-området). Program for taktisk informasjonsinfrastruktur, kalla Mime-programmet, skal sikre framskaffing og realisering av ein modernisert og framtidsretta taktisk informasjonsinfrastruktur som dekkjer noverande og framtidige operative behov for kommando og kontroll. Programmet skal ha fokus på «kampnær IKT» til bruk på taktisk nivå i Forsvaret. Program for militær bruk av sky-tenester, kalla MAST-programmet, skal sikre framskaffing og realisering av ei modernisert og framtidsretta sikker IKT-plattform basert på sky-teknologi. Programmet skal leggje til rette for tenester som blir nytta av alle i forsvarssektoren, og programmet vil vere viktig for å digitalisere, forbetre og effektivisere verksemda.

Nybygg og nyanlegg

Forsvarsbygg ferdigstilte 19 investeringsprosjekt i 2018, mellom anna nye befalsforlegningar i Rusta leir, vedlikehaldsbygg for nye kampfly og nye forlegningar for befal og verva mannskap på Ørland.

I 2018 blei forprosjekt for bygg og anlegg til maritime patruljefly (MPA) levert til ekstern kvalitetssikring. Det blei òg utarbeidd statleg reguleringsplan for Evenes. Forprosjekt for infrastruktur og vedlikehaldsfasilitetar for dei nye ubåtane på Haakonsværn er òg utarbeidd.

Forsvarsbygg har støtta dei andre verksemdene i forsvarssektoren med å vareta krava i tryggingsslova om sikring av skjermingsverdige objekt. Forsvarsbygg har prioritert sikring av skjermingsverdige objekt og har i 2018 arbeidd strukturert for å imøtekomme dei krava Forsvarsdepartementet har fastsett.

I 2018 blei sju prosjekt, som alle bidreg til å redusere bruken av fossil fyringsolje, avslutta.

Forsvarsbygg har også i 2018 vore svært opp-tekne av å leggje til rette for allmenn verneplikt innanfor tildelte rammer. Tildelte rammer resulterte i tilfredsstillande fasilitetar ved fire stader.

Fellesfinansierte byggje- og anleggsarbeid

Frå NATOs fellesfinansierte investeringsprogram for tryggleik (NSIP) tok Noreg imot om lag 250 mill. kroner i 2018. Desse fellesfinansieringane er primært knytte til prosjekt for mottak av alliert støtte i krise og krig, som det ikkje kan forventast at nasjonen åleine skal koste. Det største enkelttilskotet i 2018 var for forlenginga av rullebana på Ørland, og var på om lag 190 mill. kroner.

Fellesanskaffinga til NATO av luftkommando-systemet *Air Command and Control System* (ACCS), mellom anna til *Air Control Center Recognised Air Picture Production Center Sensor Fusion Post* (ARS) Sørreisa, har slite med fleire forseinkingar og problem med programvaredelen. Til liks med fleire andre allierte har Noreg difor avgjort at ein vil vente med å ta systemet i operativ bruk.

Avhending av overskotsmateriell

Forsvaret avhenda i 2018 materiell ved sal for om lag 21,5 mill. kroner. Beløpet inkluderer mellom anna inntekter frå sal av skrapmetall, og dessutan vrakpant. I tillegg blei det, der dette var tenleg, avhenda noko materiell ved vederlagsfrie overføringar.

Industrielt og internasjonalt samarbeid om materiell

I samband med anskaffingar til Forsvaret har Forsvarsdepartementet ført vidare ein aktiv politikk for industrisamarbeid med leverandørar og offentlege verksemdar nasjonalt og internasjonalt. Dette er nødvendig mellom anna for å vareta nasjonale omsyn til tryggingssinteresser. Næringslivet tok del i alt frå kompliserte og integrerte prosessar til levering av enklare materiell, varer og tenester.

Hovudmålet med regjeringa sin politikk på dette området er å vareta nasjonale omsyn til tryggingssinteresser ved å halde ved lag og vidareutvikle ein internasjonalt konkurransedyktig norsk forsvarsindustri. Regjeringa sin strategi blei presentert for Stortinget i Meld. St. 9 (2015–2016) «Nasjonal forsvarsindustriell strategi». Eit viktig verkemiddel i arbeidet til regjeringa er å sikre eit godt samarbeid mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien basert på dei behova forsvarssektoren har for kostnadseffektive leveransar av materiell og tenester. Eit av dei berande prinsippa i samarbeidet er tidleg dialog mellom aktørane og regjeringa har difor lagt stor vekt på å etablere vel fungerande møteplassar. Godt samarbeid mellom aktørane er også viktig i førebuingane til framtidige anskaffingar mellom anna nye ubåtar og luftromssensorar.

Internasjonalt samarbeid er eit viktig verkemiddel for å skaffe materiell til Forsvaret. Bi- og multilateralt samarbeid gir positive politiske, militære, industrielle og økonomiske gevinstar og bidreg til å styrkje anna forsvarssamarbeid med nære allierte og partnarar. Noreg har eit utstrekt samarbeid om materiell med fleire land, både innanfor og utanfor NATO. Samarbeidet i 2018 har vore prega av dei pågåande anskaffingane av hovudmateriell til Luftforsvaret og Sjøforsvaret.

Aerospace Industrial Maintenance AS

I samband med Stortinget si behandling av omdanninga av AIM Norway AS til aksjeselskap i 2016 fekk regjeringa fullmakt til å redusere statens eigardel i selskapet med inntil 50 pst., eventuelt 100 pst. dersom kjøparen har ein statleg eigardel på minimum 50 pst.

Forsvarsdepartementet inngjekk 13. desember 2018 ein avtale om sal av aksjane i AIM Norway AS med KDA, som er eit dotterselskap av Kongsberg Gruppen ASA. Salet er eit viktig tiltak for å styrkje og sikre Noregs beredskap til å understøtte Forsvarets militære luftsystemer, og dermed heilt i tråd med Meld. St. 9 (2015–2016)

«Nasjonal forsvarsindustriell strategi». Kongsberg vil, som ein robust industriell aktør, kunne vidareutvikle selskapet og bidra til å gjere AIM Norway AS meir konkurransedyktig nasjonalt og styrkje selskapet også internasjonalt. Gjennom salet tek vi òg vare på den vidare etableringa av eit motordepot for vedlikehald av F135-motorar, som føreset. Denne etableringa vil setje selskapet i ein god posisjon for framtidig satsing inn mot F-35-programmet, jf. Prop. 61 S (2018–2019) «Salg av Aerospace Industrial Maintenance Norway AS til Kongsberg Defence & Aerospace AS».

3.6 Menneske, læring og utvikling

Haldningar, etikk og leiing

Arbeidet med haldningar, etikk og leiing (HEL) blei ført vidare i 2018. Arbeidet byggjer på verdigrunnlag for forsvarssektoren og for kvar verksemd, lokale tiltaksplanar og formelle oppdrag frå Forsvarsdepartementet. Målet er å integrere HEL-perspektivet i den daglege drifta. Det blei gjennomført tiltak som dilemmatrening, leiartrening og faglege samlingar ved lokale einingar i Forsvaret, med fokus på etiske utfordringar.

Det blei i 2018 arbeidd vidare med å finne målbarare indikatorar for effekten av HEL-arbeidet. Det blir nytta spørjeundersøkingar til dette.

Etisk råd for forsvarssektoren hadde i 2018 særleg merksemd retta mot etiske og juridiske sider ved totalforsvaret og etiske spørsmål knytte til vern av kulturminne i væpna konflikt. Rådet har òg levert høyringsutkast til ny lov om Etterretningstenesta og utarbeidd nye nettsider for rådet. Rådet har skrive artiklar og halde foredrag både i sektoren og for eit breiare publikum. Rådet har bidrege til etikkundervising for forsvarssektoren og for departementet.

Senter for integritet i forsvarssektoren heldt fram som NATO sitt kompetansesenter og som fagleg leverandør av kurs og seminar på området integritetsbygging og anti-korrupsjonsarbeid. Senteret har forsterka innsatsen nasjonalt. Samarbeidsprosjekta i Søraust-Europa og Ukraina har elles stått sentralt i 2018.

Mobbing og seksuell trakassering

Mobbing og seksuell trakassering fekk mykje merksemd i 2018. Forsvaret gjennomførte ei spørjeundersøking blant alle tilsette og vernepliktige i førstegongsteneste for å kartleggje omfanget av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Undersøkinga blei utvikla av Forsvaret i samar-

beid med Forsvarets forskingsinstitutt og Forsvarsdepartementet, og blei gjennomført første gongen i 2018.

Undersøkinga tyder på at både menn og kvinner opplever mobbing og seksuell trakassering, men at kvinner, vernepliktige i førstegongsteneste og yngre tilsette er særleg utsette. Undersøkinga tyder òg på at Forsvaret ikkje har hatt god nok oversikt over omfanget av mobbing og seksuell trakassering, og at ikkje alle varslar om kritikkverdige forhold eller melder ulovlege forhold til politiet.

Omfanget av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret er gjennom fleire år blitt kartlagt gjennom Forsvarets medarbeidarundersøking og Vernepliktundersøkinga. Siktemålet med den nye undersøkinga er å ytterlegare fokusere på årsakene til mobbing og seksuell trakassering. Målet er å leggje til rette for betre og meir målretta tiltak for å handtere og førebyggje mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret.

Forsvaret har sett i verk fleire tiltak for å følgje opp resultatane frå undersøkinga. Siktemålet med tiltaka er å forsterke arbeidet med å motverke og førebyggje mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Forsvaret vil mellom anna revidere og samle interne regelverk i eit overordna direktiv. Forsvaret vil òg gjennomgå og forbetre systema for varsling, kvalitetssikre utdanningar på områda haldning, etikk og leiing, og tydeleggjere leiaransvaret i varslingssaker. Forsvarsdepartementet følgjer opp arbeidet gjennom rapporteringskrav til Forsvaret.

Veteranar

Regjeringa vedtok i 2017 å forlengje oppfølgingsplanen «I teneste for Norge» med to år, fram til utgangen av 2019. Det omfattande arbeidet regjeringa gjer for å anerkjenne, følgje opp og vareta personell før, under og etter teneste i utlandet heldt fram i 2018. Samarbeidet mellom Forsvarsdepartementet og dei seks andre departementa som er omfatta av samarbeidet om tiltaka i oppfølgingsplanen, heldt fram også i 2018. Oppfølgingsplanen legg vekt på å auke kompetansen og betre samhandlinga i det sivile tenesteapparatet. Blant dei viktige tiltaka er ei oppmoding til kommunane om å etablere lokale handlingplanar for veteranar. Arbeidet med å etablere kommunale handlingsplanar blei styrkt i 2018, mykje takk vere den nye rolla fylkesmennene har fått i veteranpolitikken.

Veteranar frå den andre verdskrigen og personell som har gjort teneste i internasjonale operasjonar, blei også i 2018 heidra og anerkjende

under regjeringa si markering av frigjerings- og veterandagen 8. mai på Akershus festning. Medlemmer av regjeringa deltok også ved ei rad lokale arrangement rundt om i landet.

I 2018 blei veterankonferansen gjennomført på Lillehammer, med kommunale veteranplanar som sentralt tema.

Helse, miljø og sikkerheit (HMS)

Forsvarets hovudarbeidsmiljøutval vedtek årleg Forsvarets handlingsplan for helse-, miljø- og sikkerheit. Denne handlingsplan har følgjande hovudområde: Forsvarets verneteneste, medrekna Forsvarets hovudarbeidsmiljøutval, Forsvarets bedriftshelseteneste, HMS i Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem (FIF 3.0), HMS-revisjon, IA og sjukefråværsførebyggjande arbeid, Forsvarets leiar- og medarbeidarundersøking, rusførebyggjande arbeid, sjølvmoordsførebyggjande arbeid og HMS-kompetanse.

Forsvarets hovudarbeidsmiljøutval er det øvste nivået i Forsvarets vernestruktur. I 2018 blei det arbeidd med å vidareutvikle ein vel fungerande verneorganisasjon med lokale arbeidsmiljøutval og verneombod.

Forsvaret arbeider systematisk med å førebyggje ikkje ønska hendingar. Forsvaret har etablert ein HMS-modul i FIF, som systemunderstøtte innan risiko- og hendingshandtering.

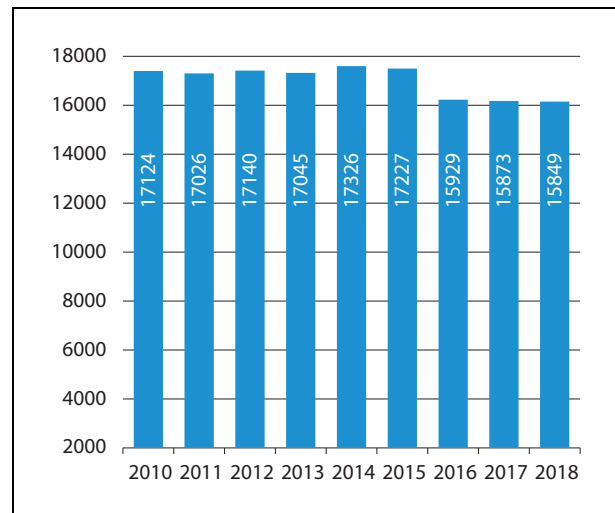
HMS-arbeidet i Forsvaret blir følgt opp ved revisjonar ved utvalde einingar.

Forsvaret legger vekt på å ha eit inkluderande arbeidsliv med lågt sjukefråvere, og har i mange år vore IA-verksemd.

HMS er integrert i fellesfaga i grunnleggjande befalsutdanning. HMS-grunnkurs er obligatorisk for linjeleiarar, HMS-forvaltarar/rådgivarar, verneombod og arbeidsmiljøutval-medlemmer. Det blir kontinuerleg gjennomført kurs og opplæring innan HMS.

Personellstruktur

Ved utgangen av 2018 hadde Forsvaret 15 849 årsverk. Det var ein nedgang på om lag 25 årsverk i høve til 2017. Forsvarssektoren hadde totalt 19 940 årsverk ved utgangen av 2018.



Figur 3.6 Utvikling i talet på årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året

Innføring av ordninga for militært tilsette starta i 2016, og vil halde fram dei kommande åra. Om lag 5 500 militært tilsette, som svarer til om lag 46 pst., var ved utgangen av 2018 spesialistar i den nye ordninga. Det er 500 fleire enn i 2017. Arbeidet med å auke prosentdelen spesialiststillingar opp mot målet på om lag 70 pst. vil halde fram i planperioden. I 2018 blei det lagt vekt på vidare innføring av ordninga for militært tilsette. Det er òg utvikla nye utdanningsløp både for offiserar og for spesialistar. Mellom anna innførte alle krigsskulane ny utdanningsmodell sommaren 2018.

Kvinnedelen totalt blant militært tilsette var 12,5 pst. i 2018, ein auke på 0,9 prosentpoeng frå året før. Kvinnedelen blant sivilt tilsette var 33,2 pst. i 2018, om lag det same som året før. Kvinnedelen samla sett var 18,2 pst., som er ein auke på 0,8 prosentpoeng. i høve til 2017. Innanfor dei nye personellkategoriane for militært tilsette er kvinnedelen på 11 pst. for offiserar og 16,6 pst. for spesialistar. På dei to høgaste nivåa for spesialistar, kommandørsersjant/orlogsmeister og sersjantmajor/flaggemeister, var det i 2018 5,8 pst. kvinner. Det var ingen kvinner tilsette i dei fem stillingane som finst på dei to høgaste officersnivåa; generalløytnant/viseadmiral og general/admiral.

I grunnleggjande befalsutdanning, inkludert befalskurs, var kvinnedelen i 2018 på om lag 20 pst. Dette er tal baserte på den tidlegare utdanningsmodellen, som blei avslutta sommaren 2018. I grunnleggjande officersutdanning, inkludert grunnleggjande officerspåbygging, var kvinnedelen i 2018 på om lag 17 pst., samanlikna med 20,7 pst. året før.

Mangfald

Forsvaret treng eit mangfald i samansetjinga av personell. Ettersom førstegongstenesta er grunnlag for rekruttering til utdanning og vidare teneste i Forsvaret, legg ein vekt på mangfald i seleksjon til førstegongstenesta. Målet er at seleksjon til førstegongstenesta skal spegle samfunnet vårt når det gjeld geografisk tilhøyrse, bakgrunn, kompetanse og kjønn. Innrettinga av seleksjonen til førstegongstenesta blir utvikla med dette som mål.

Innføringa av allmenn verneplikt heldt fram. Kvinnedelen blant dei som møtte til teneste i 2018 var 26,3 pst. Året før var kvinnedelen 25,3 pst. Høgare prosentdel kvinner i Forsvaret er eit viktig bidrag til at Forsvaret skal få det mangfaldet det treng.

Kvinner, fred og tryggleik

Handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet 2015–2018 gjekk inn i sitt siste år i 2018. Samstundes blei det arbeidd med å skrive ein ny handlingsplan for 2019–2022. Oppdrag til Forsvaret i samband med planen blei førte vidare i 2018. Forsvaret har mellom anna arbeidd med å følge opp at eit kjønnsperspektiv blir integrert i det nasjonale planverket for operasjonar. Vidare sette ei arbeidsgruppe nytt fokus på auka rekruttering av kvinner til Forsvaret ved å fremje ei rad tiltak.

Auka kvinnedel i operative einingar og i styrkebidrag til internasjonale operasjonar er eit av satsingsområda i handlingsplanen. Kvinnedelen i styrkebidrag var 10,5 pst. i 2018, mot 9,3 pst. i 2017. Blant dei norske offiserane som gjorde teneste i FN-operasjonar ved slutten av 2018 var 26,3 pst. kvinner. Pilotprosjektet med kvinnelege jegerar i Forsvarets spesialstyrkar blei ført vidare i 2018, og er forlengd til 2019. Målet er å få fleire kvinner inn i krevjande operativ teneste.

Spesialistkompetansen ved Forsvarets høgskule knytt til handlingsplanen blei ført vidare i 2018. Dette kompetansemiljøet bidrog til den nye handlingsplanen, og arbeidde vidare med ei handbok for bruk i FN-operasjonar for å møte og hindre seksualisert vald i krig og konflikt.

Særaldersgrense

Regjeringa vil gå igjennom alle særaldersgrenser for å vurdere om det er tenleg å halde dei ved lag. Fleire av dei militært tilsette har særaldersgrense på 60 år. Som del av oppfølginga av Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) og

Innst. 335 L (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015) gjennomførte Forsvarsdepartementet ei omfattande utgreiing, med forskingsstøtte frå Forsvarets forskingsinstitutt, om behovet for særaldersgrenser og ulike alternativ til dagens modell. Forsvarsdepartementet kom fram til at det framleis er behov for ein arbeidsgivarstyrt avgangsmekanisme i dei øvre alderskategoriane, med plikt til å fråtre etter ein gitt alder. Forsvarsdepartementet kom i utgreiinga like fullt fram til at det er eit handlingsrom for alternative løysingar til dagens modell. I tråd med pensjonsavtalen mellom partane i arbeidslivet skal ei eventuell endring av særaldersgrensene i Forsvaret sjåast i samheng med endringar i det offentlege pensjonssystemet.

Verneplikt

1. januar 2015 tredde lovendringane om allmenn verneplikt i kraft. Verneplikt omfattar dermed både kvinner og menn fødte 1. januar 1997 eller seinare. Det første innrykket der dei verneplikte møtte etter at allmenn verneplikt tredde i kraft, var ved sommarinnrykket i 2016. Arbeidet med å innføre allmenn verneplikt i Forsvaret har halde fram i 2018.

Forsvaret har ein grundig seleksjonsprosess for å velje ut personar til førstegongsteneste, og det er behovet til Forsvaret som styrer kor mange som blir kalla inn. Årleg hentar Forsvaret inn og behandlar personopplysningar frå om lag 60 000 kvinner og menn. Om lag 22 000 møter til sesjon, og mellom 8 000 og 10 000 blir kalla inn til førstegongsteneste. Det er om lag 15 pst. av årskullet.

I 2018 møtte totalt 8 682 personar til førstegongsteneste, og 2 284 av dei var kvinner. Dette gav ein kvinnedel på 26,3 pst., noko som var ein auke frå 25,3 pst. i året før.

I tråd med den vidare utviklinga av Hæren og Heimevernet blir det lagt opp til ei ny innretning av verneplikta og førstegongstenesta i Hæren, mellom anna med auka differensieringa av lengda på førstegongstenesta. Dei mest kompetanse-krevjande stillingane vil få 16 månaders teneste.

Det blei arbeidd vidare med å betre tilgangen på uniformer og personleg utrusting i rett utforming og storleik til dei vernepliktige. Tilpassing av kasernar for å ta imot fleire kvinner til førstegongstenesta heldt òg fram.

Forsvaret er den største lærebedrifta i Noreg, med 40 ulike lærefag. I 2018 var det 491 lærlingar, ein nedgang på 13,6 pst. frå året før. 23,6 pst. av lærlingane var kvinner. Dei aller fleste lærlingar som går opp til fagprøve, består prøva.

Vernepliktsundersøkinga

Vernepliktsundersøkinga for 2018 hadde ein svarprosent på 36. Av dei som svarte trivst 83 pst. av kvinnene og 82 pst. av mennene ganske eller svært godt i Forsvaret. Om førstegongstenesta hadde vore frivillig svarte 82 pst. at dei kanskje eller heilt klart ville ha gjennomført tenesta. Nesten ingen er negativt instilt til kjønnsblanda rom. Kvinnene som bur på kjønnsblanda rom er dei mest positive. Vidare ønskjer kvinner i større grad enn menn å søkje seg til vidare utdanning i Forsvaret, 64 pst. kvinner og 54 pst. menn. Menn er meir positive til å ta verva teneste, der 74 pst. svara at dei kunne tenkje seg dette mot for 56 pst. av kvinnene. Det store fleirtalet av dei vernepliktige oppfattar Forsvaret som ein open og inkluderande organisasjon. Oppslutninga om verneplikten og tilliten til Forsvaret er fortsatt stor blant dei tenestgjerdande.

Forsking og utvikling (FoU)

FoU-aktivitetane som blir finansierte over forsvarsbudsjettet, er i hovudsak innretta mot teknologi for militære føremål, utvikling av konsept for militære operasjonar og støtte for og tilrettelegging for anskaffingar. Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) utfører ein vesentleg del av desse FoU-aktivitetane. FoU utgjer òg grunnlaget for forskingsbasert undervisning ved forsvarrets skular, og Forsvarets høgskule (FHS) er hovudaktør innfor forskingsbasert undervisning. Institutt for forsvarsstudiar ved FHS har i tillegg ei særskild rolle i det ansvaret for forskning om tryggingssjittikk som ligg til sektoren.

Ikraftsetjing av ny tryggingsslov og fastsetjing av føresegner

Regjeringa fremja Prop. 153 L (2016–2017) «Lov om nasjonal sikkerhet» (tryggingsslova) til Stortinget i 2017. Arbeidet er seinast omtalt i Prop. 1 S (2017–2018). Stortinget behandla og vedtok den nye tryggingsslova 6. april 2018, jf. Lovvedtak 27 (2017–2018) og Innst. 103 L (2017–2018). Frå hausten 2017 til utgangen av 2018 leidde Forsvarsdepartementet eit arbeid med nye føresegner til tryggingsslova. Ny lov tredde i kraft og nye føresegner blei fastsette frå 1. januar 2019. Forsvarsdepartementet har i arbeidet med lova og føresegnene involvert alle dei aktuelle samfunnssektorane som lova vil kunne gjelde for.

3.7 Kulturverksemda i forsvarssektoren

Forsvarets musikk

2018 var det første året med budsjettssamarbeid mellom Forsvarsdepartementet og Kulturdepartementet om Forsvarets musikk. Det blei vedteke i 2016 at Kulturdepartementet skal dekkje 40 pst. av utgiftene knytte til drifta av korpsa i Horten, Bergen, Trondheim og Harstad, jf. Stortinget si behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Forsvarsdepartementet, Kulturdepartementet og Forsvaret arbeidde med ei utgreiing for å undersøkje om delar av drifta av Forsvarets musikk kunne finansierast av kommunar og fylkeskommunar. Omorganiseringa av Forsvarets musikk som Stortinget bad om i 2016, blei gjennomført i 2018. Musikkinspektoratet blei lagt ned og erstatta med ei felles sentral leiing. Stilingsramma Forsvarets musikk gjekk frå 180 til 173 stillingar.

Forsvarets museum

Hovudoppgåvene til Forsvarets museum blei førte vidare i 2018, med forvaltning av gjenstandar, forskning og formidling av kunnskap og opplevingar for eit breitt publikum. Utgreiinga om Forsvarets museum som blei gjennomført i 2017, blei overlevert frå Forsvaret til Forsvarsdepartementet i 2018. Forsvarsdepartementet byrja arbeidet med å vurdere tilrådingane i utgreiinga. Forsvaret sette i gang eit arbeid for å betre gjenstandsforvaltninga og magasinsituasjonen, med mål om eitt nytt, sentralt museumsmagasin.

3.8 Forsvarsrelaterte organisasjonar

Forsvarsdepartementet er tilskotsforvaltar for mellom anna drifts- og prosjektstøtte til frivillige organisasjonar og verksemdar i forsvarssektoren. Tilskota skal stimulere sivilsamfunnet til aktivitet som fremjar kunnskap og merksemd om norsk tryggingss- og forsvarssjittikk, eller som støttar opp om oppgåvene til Forsvaret. I 2018 blei det delt ut totalt om lag 58,2 mill. kroner.

Elleve organisasjonar fekk driftsstøtte, totalt om lag 34,9 mill. kroner. Tolv organisasjonar fekk totalt om lag 23,3 mill. kroner i prosjektstøtte. Dei organisasjonane som fekk høgast tilskot, fekk til saman om lag 56,1 mill. kroner, eller om lag 96,5 pst. av midlane. Av totaltildelinga fekk Det frivil-

lige Skyttervesen om lag 30,4 mill. kroner eller 52,3 pst. av tilskota i 2018.

Forsvarsdepartementet gjennomførte i 2018 ei evaluering av tilskotsordninga for frivillige organisasjonar. Evalueringa foreslo mellom anna å forskriftsfeste tilskotsordninga og presisere vurderingskriteria for ordninga. I 2018 blei tilskot til trykte tidsskrift og publikasjonar ytterlegare reduserte. Årsaka er at digitalisering og nye kommunikasjonsplattformer blir vurderte som meir kostnadseffektive.

Årsrapport med oversikt over tilskot for 2018 ligg tilgjengeleg på heimesida til Forsvarsdepartementet.

3.9 Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Nasjonalt tryggingorgan og Forsvarets forskingsinstitutt

Forsvarsbygg

Verksemnda til Forsvarsbygg spenner over alle aspekt knytte til utvikling, drift, vedlikehald og avhending av eigedommar, bygningar og anlegg (EBA) i forsvarssektoren. Dette omfattar òg å ta vare på dei nasjonale festningsverka. I tillegg støttar Forsvarsbygg andre delar av offentleg sektor med rådgiving knytt til vern og sikring av bygningar, og mellom anna til oppføring av bygningar for nye redningshelikopter.

Ved utgangen av 2018 var det totalt 1 312 tilsette og 1 266 årsverk i Forsvarsbygg. For 2017 var tala til samanlikning 1 266 tilsette og 1 228 årsverk

Forsvarsbygg forvaltar 13 012 bygningar og anlegg spreidde over heile landet, som er den største offentlege eigedomsporføljen i Noreg.

Forsvarsbygg prioriterer tilgjengelege vedlikehaldsmidlar til operativ EBA. I 2018 har ein gjennomført vedlikehald på EBA-porteføljen for om lag 0,5 milliardar kroner. 75 pst. av midlane har vore nytta til planlagde vedlikehaldstiltak. Året har vore prega av ein større del ikkje planlagde tiltak som følgje av hendingar og vesentlege leveransar til NATO-øvinga *Trident Juncture*.

I 2018 selde Forsvarsbygg eigedommar for 680 mill. kroner. Salet av områder knytt til Flesland flyplass til Avinor var det største salet.

4,1 mill. personar besøkte festningane i 2018, ein auke frå 3,8 mill. personar i 2017.

Forsvarsbygg har i fleire år arbeidd aktivt for å bidra til eit betre miljø. Grunna kontroll med årleg forbruksvekst og redusert energibruk blei det samla energiforbruket til Forsvaret redusert med 3,8 pst i 2018.

Forsvarsbygg vidareførte arbeidet med kontinuerleg forbetring og effektivisering i 2018. Forsvarsbygg har ein langsiktig ambisjon om å skape ein kultur der dei tilsette sjølve er medvitne om at oppgåvene kan gjerast på ein annan og meir effektiv måte, og har no teke i bruk prosessforbetningsmetoden «Lean» for å skape føresetnad for meir effektive arbeidsprosessar.

Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell blei etablert 1. januar 2016 som eit ordinært statleg forvaltingsorgan direkte underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsmateriell har ansvar for å skaffe og forvalte materiell i forsvarssektoren. Etableringa av verksemnda omfatta ei overføring av fem kapasitetsdivisjonar (land, maritim, luft, IKT og felles), anskaffingsstaben og delar av staben i Forsvarets logistikkorganisasjon. Om lag 1 300 tilsette, av dei om lag 500 militære, blei overførte til den nye verksemnda. I 2018 var talet på årsverk 1 428. Styrkinga skyldast behovet for å ta høgde for den store auken i materiellinvesteringane. Oppgåva til Forsvarsmateriell er å utruste Forsvaret og andre verksemder i sektoren med relevant og tidsrett materiell i tråd med vedteken langtidspan for å sikre kampkraft og berekraft.

Siktemålet med etableringa var å oppnå ei kvalitetsforbetring av materiellanskaffingar og materiellforvaltning i forsvarssektoren, med reduserte gjennomføringstider for materiellprosjekt og auka kvalitet i materiellforvaltninga. Siktemålet var òg å forbetre den strategiske styringa gjennom kortare og meir effektive styringslinjer. Forsvarsmateriell blei etablert etter planen.

Forsvarsmateriell har i 2018 mellom anna arbeidd med å utvikle kompetanseplanar for framtida, planar som skal styrkje evna til å gjennomføre investerings- og forvaltingsverksemnda. Vidare har det framleis vore merksemd retta mot utvikling av internkontrollsystemet og på IKT-området, samstundes som ein har omsett midlar for om lag 14,9 mrd. kroner.

Forsvarsmateriell fekk til liks med Forsvaret unntak av Direktoratet for økonomistyring (DFØ) frå visse krav i økonomireglementet. Det gjorde mellom anna at Riksrevisjonen konkluderte med at dei ikkje kunne uttale seg om rekneskapa for 2016. Sjølvstendig rekneskapsløyning er etablert frå 2018 i samsvar med føringar frå DFØ. Det har vore lagt ned eit omfattande arbeid med rekneskapa i 2017 og 2018, og tilbakemeldinga frå Riksrevisjonen for 2018-rekneskapa er konklusjon utan atterhald.

Ein nokså stor del av midlane har gått til innkjøp av nye kampfly. Ut over kampflyprogrammet omfattar dei største pågåande investeringane maritime patruljefly (P-8), NH90-helikopter, nytt artillerisystem og CV90-kampvagner til Hæren, nye kystvaktfartøy og nytt logistikk- og støttefartøy til Sjøforsvaret. Totalt blei det overlevert materiell til Forsvaret for 6,5 mrd. kroner.

Nasjonalt tryggingorgan

Nasjonalt tryggingorgan (NSM) er ei tverrsektoriell fag- og tilsynsstyresmakt innanfor den førebyggjande tryggingstenesta i Noreg. Direktoratet er nasjonal varslings- og koordineringsinstans for alvorlege dataangrep og andre hendingar som har med digital tryggleik å gjere. Oppgåvene til NSM er mellom anna å stille krav til, føre tilsyn og kontroll med, utvikle tryggleikstiltak for og byggje kompetanse hos dei over 600 nasjonale verksemdene som er omfatta av tryggingsslova. Vidare er direktoratet nasjonal distribusjonsstyresmakt, som produserer, distribuerer og fører rekneskap og kontroll med kryptomateriell for vern av tryggleiksgradert informasjon. NSM er dessutan fagstyresmakt for arbeidet med tryggleiksklaringar i Noreg og har eit eige sertifiseringsorgan for IT-tryggleik i produkt og system (SERTIT). I 2018 var det 271 årsverk i NSM, ein auke frå 253 i 2017.

NSM ser jamlege forsøk på å etablere digital kontroll over og hente inn sensitiv informasjon frå verksemdar som forvaltar viktige og til dels avgjerande samfunnsfunksjonar. NSM registrerte totalt 19 712 uønskte hendingar mot informasjonssystem i Noreg i 2018, talet inkluderer automatiske varsel. 4 689 av desse blei prioriterte for oppfølging av NSM. Felles cyberkoordineringssenter (FCKS) er lokalisert saman med fagmiljø som omfattar faste representantar frå Nasjonalt tryggingorgan, Etterretningstenesta, Politiets tryggingsteneste (PST) og Kripas. Administrativt ligg FCKS under NSM og blir leidd av NSM. FCKS har som føremål å styrkje den nasjonale evna til effektivt forsvar mot og handtering av alvorlege hendingar i det digitale rommet.

NSM leverte eigne rapportar og bidrog i andre rapportar og høyringar gjennom heile 2018. NSM leverte rapporten «Risiko 2018» i mars og «Helhetlig IKT-risikobilde» i slutten av september. Desse rapportane gir samla og kvar for seg unik innsikt i tryggleikstilstanden i Noreg.

NSM har i 2018 forbetra evna til å analysere og koordinere handteringa av alvorlege digitale angrep. Det er mellom anna brukt ressursar på å

vidareutvikle sensornettverket i Varslingssystem for digital infrastruktur (VDI), som fekk fleire deltakarar dette året.

Gjennom året har NSM satsa på rådgiving når det gjeld ugraderte IKT-system. Kapasiteten innanfor IKT-rådgiving er styrkt, og etterspurnaden etter NSM som deltakar i eksterne prosjekt er større enn ein har klart å imøtekomme. Grunnprinsippa for IKT-tryggleik blei lanserte i 2017 og oppdaterte i 2018. NSM har utvikla åtte rettleiingar knytte til IKT-tryggleik i 2018 og har vore fast bidragsytar til IKT-spaltene i Finansavisen gjennom heile 2018.

NSM har etablert ei kvalitetsordning for bruk av tredjepartsleverandørar når det gjeld handtering av IKT-hendingar. I 2018 blei ytterlegare eitt selskap godkjent som deltakar, og det er no tre leverandørar med i ordninga.

NSM har i 2018 støtta både Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet i arbeidet med fleire fagmeldingar, stortingsmeldingar og offentlege utgreiingar. NSM har i tillegg brukt vesentlege ressursar på å støtte arbeidet med revisjon av tryggingsslova i regi av Forsvarsdepartementet.

I 2018 var det stor etterspurnad etter råd og rettleiing når det gjaldt objektsikring, fysisk sikring og digital tryggleik. Det var god deltaking på kursa til NSM, som blir arrangerte på kurssenteret for førebyggjande tryggleik. NSM vidareutvikla kurssenteret i 2018, og i byrjinga av året etablerte NSM kurssenteret i større lokale for å kunne gi eit breiare tilbod, med fleire kurs parallelt.

På grunn av periodevis mangel på fagpersonar har det vore krevjande å dekkje etterspurnaden etter rådgiving på området objektsikring. Det er sett i verk tiltak for å styrkje kapasiteten på dette området i 2018, og nye ressurspersonar er rekrutterte.

I 2018 blei det gjennomført 20 tilsyn, som er ein reduksjon i talet på tilsyn frå 2017. Årsaka er NSM sitt arbeid med å førebu ny tryggingsslov. Tilsyn har mellom anna omfatta undersøkingar av digital tryggleik og objektryggleik. Eit av tilsyna i 2018 var ei tilsynssak om Svalbardfiberen, som omfatta undersøkingar hos fleire verksemdar. Dette var eit fellestilsyn med Nasjonal kommunikasjonsmyndigheit (NKOM). Eit anna tilsyn var hos Institutt for energiteknikk (IFE). Dette var eit samordna tilsyn med Direktoratet for strålevern og atomtryggleik (DSA), i 2018 Statens strålevern. Det har teke tid å rekruttere personell, men kapasiteten til å føre tilsyn med tekniske IKT-tryggingstiltak er noko forbetra.

Resultata frå NSM si tilsynsverksemd blei òg lagde fram i Stortinget si høyring om objekttryggleik hausten 2018. Direktøren i NSM konkluderte i den samanhengen med at NSM sine tilsyn viste manglar, men òg forbetring av tryggingarbeidet over tid.

Talet på personellklareringar var kontinuerleg høgt gjennom 2018. NSM sette i verk tiltak for å redusere behandlingstida for klareringar på alle nivå, og har lykkast med dette. Ved nyttår var talet på klagesaker som ikkje var behandla, på eit akseptabelt nivå. Klareringsorganet for Forsvaret blei etablert ved inngangen til 2017, og i 2018 blei det oppretta eit nytt, sivilt klareringsorgan i Moss. NSM støtta opp under etableringa av sivilt klareingsorgan.

Forsvarets forskingsinstitutt

Omsetninga i Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) var i 2018 på 939,6 millionar kroner, ein auke frå året før med 53,6 millionar. Årsresultatet for FFI viser eit driftsunderskot på 4,9 millionar kroner. Underskotet er dekt med den opptente verksemdskapitalen til instituttet. Basistildelinga finansierer grunnlagsstudiar og forskingsstrategiske program. I 2018 utgjorde tildelinga 20 pst. av omsetninga. Om lag 10 pst. av inntektene kom frå sivile og offentlege oppdrag i inn- og utland. Om lag 27 pst. kom frå oppdrag frå forsvarssektoren, ein prosentdel som er på eit stabilt nivå, men noko høgare i 2018 enn i 2017. Prosentdelen fri verksemdskapital i forhold til omsetninga er blitt redusert frå 2,8 pst. i 2017 til 2,0 pst. i 2018.

FFI har gjennom heile året lagt vekt på å gi råd til den politiske og militære leiinga i Forsvaret. Rådgiving til Forsvarsdepartementet har omfatta utviklinga av Forsvaret, val av kapabilitetar og råd om å skaffe og utvikle materiell.

I 2018 gav FFI ut ein ny forskingsplan for perioden 2019–2022. Planen peikar på dei prioriteringane som blir gjorde innanfor FoU i forsvarssektoren. Planen rettar òg særskild merksemd mot dei framveksande teknologiane som kan skape grunnleggjande endringar og gjere ein viktig skilnad for å oppretthalde eit relevant forsvar.

Eit viktig oppdrag for FFI i 2018 var å vurdere ulike konseptuelle innretningar for å utvikle Forsvaret vidare. Leveransen var eit forskingsbasert innspel til kommande langtidsplan. Arbeidet blei publisert i 2019 og fekk brei merksemd.

Under NATO-øvinga *Trident Juncture* 2018 deltok FFI med mellom anna ein demonstrasjon av samspelet mellom autonome system i eit scenario for baseforsvar. Gjennom heile NATO-øvinga fekk

FFI samla inn data frå mange ulike aktivitetar og hendingar og analysert dei for mellom anna å gjere våpen nytta av Forsvaret meir presise og treffsikre og å gi støtte til utvikling av konsept for landbasert langtrekkjande presisjonseld.

FFI er gjennom 2018 blitt betre kjend blant sivile aktørar og har etablert fleire prosjekt saman med aktørar som Direktoratet for samfunnsstryggleik og beredskap (DSB) og Politidirektoratet. Dette styrkjer samarbeidet mellom forsvar og politi. Samarbeid med NSM har medverka til å betre den nasjonale evna til å oppdage alvorlege dataangrep mot samfunnsviktige verksemdar. Direktør for FFI leier eit ekspertutval for å vurdere ny teknologi for transportinfrastrukturen og komme med tilrådingar til neste nasjonale transportplan.

Det er god kontakt og tett samarbeid mellom FFI og norsk forsvarsindustri, der FFI er med på å utvikle ein nasjonal forsvarsindustri med internasjonalt konkurransedyktige nisjeprodukt.

Formidling er ein viktig del av forskinga, og FFI publiserte 107 artiklar i fagfelleverderte tidskrift i 2017, mot 87 i 2016. I tillegg kjem andre FFI-publikasjonar (rapportar og notat), som talde 426 i 2018 mot 524 i 2017.

Internasjonalt samarbeid og internasjonale forskingsprosjekt bidreg i stor grad til å sikre at forskinga ved FFI er relevant og held høg kvalitet. FFI deltok i internasjonale vitenskaplege og teknologiske forum, mellom anna representasjon for Noreg i forskingsprogram og forskningssamarbeid knytt til *Science and Technology Organisation* innanfor NATO. Samarbeidet med *European Defence Agency* (EDA) blei ført vidare i 2018.

FFI leverer jamleg bidrag til materiellanskaffingane til forsvarssektoren, og bidraga i desse aktivitetane blir gjennomførte som leveransar i alle fasar av anskaffingsløpet. Ein stor del av aktivitetane ved instituttet er knytt til dei store våpensystema, til dømes kampfly, missil, ubåtar og ubemanna mineryddingskapabilitet. Gjennom 2018 auka talet på F-35-kampfly i Noreg til ni. Operativ test og evaluering er i gang, og FFI har bidrege med datafangst og analyse. FFI støtta òg analysar knytte til grunnlaget for den særskilde vurderinga av anskaffinga av dei siste seks flya.

Det er utvikla eigen teknologi for ubemanna system, og ein kan no demonstrere autonom oppdragsløysing i ubemanna fly, bilar, båtar og undervassfarkostar. Ubåtanskaffinga er det største materiellprosjektet retta mot Sjøforsvaret. I 2018 gjekk prosjektet inn i ein fase med evaluering av tilbod. I samband med dette er det etablert ein overordna avtale med Tyskland som gjeld for-

sking og utvikling innanfor maritime bruksområde. I tillegg til ubåtteknologi og minekrigføring er det inngått avtale om missilteknologi.

I 2018 vurderte FFI på oppdrag frå Forsvarsdepartementet ulike konseptuelle innretningar for å vidareutvikle Forsvaret. Arbeidet har gitt forskingsbaserte innspel i det vidare arbeidet med å fastsetje rammene for den nye langtidsplanen. Det er òg gjennomført fleire studiar av støtteverksemda i forsvarssektoren, som alle har som formål å etablere eit godt grunnlag for det kommande langtidsplanarbeidet. Aktivitetane innanfor kostnadseffektivisering, nye logistikk-konsept, materiellforvaltning og personell og kompetanse har vore spesielt viktige. Saman med ny simuleringsteknologi og meir effektiv trening og øving vil desse prosessane medverke til å forbetre ressursutnyttinga i sektoren og på den måten auke den operative evna til Forsvaret. Det er gjort studiar mellom anna innanfor tema som space, luftovervaking og forsvar mot ballistiske missil.

FFI-satsinga på samfunnstryggleik har i 2018 resultert i fleire prosjekt saman med sivile aktørar. Det nære samarbeidet med Justis- og beredskapsdepartementet, Direktoratet for sam-

funnstryggleik og beredskap og Nasjonalt tryggingssorgan er styrkt. Det er mellom anna inngått ein avtale med Politidirektoratet for å forsterke samarbeidet mellom forsvar og politi. I samarbeidet med Nasjonalt cybertryggingssenter (NSM NorCert) har FoU-verksemda til FFI på felte maskinlæring og kunstig intelligens betra evna til å avdekkje alvorlege dataangrep mot samfunnsviktige verksemdar. I 2018 har FFI halde fram med samarbeidet for å utvikle bruken av ny teknologi og innovasjon i Tolletaten.

Det er utarbeidd eit verktøy i eit geografisk informasjonssystem for å kartleggje dumpa ammunisjon. FFI har i tillegg vore ein sentral aktør i det internasjonale verifikasjons- og nedrustingsarbeidet knytt til kjernevåpen. Instituttet har òg føreslått tiltak mot fiendtlege dronar.

Forskningsprosjekt i regi av Forsvarsdepartementet på HR-området var i 2018 retta mot sentrale tema som mobbing og trakassering, strategisk kompetanseleiing, fag- og funksjonsretta utdanning, allmenn verneplikt, ordninga for militært tilsette og pensjonsreforma. I tillegg var det utviklingsprosjekt knytte til forbetring av HR-tenester i sektoren og bruk av ny teknologi.

4 Investeringer

4.1 Investeringer i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvaret for investeringer i forsvarssektoren. Fornyelse og modernisering av materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA) er viktig, og en nødvendig forutsetning for å opprettholde en relevant operativ evne.

Investeringer utgjør en betydelig andel av sektorens samlede utgiftsramme. Det er derfor avgjørende med langsiktighet og forutsigbarhet i investeringsarbeidet. Forsvarsdepartementets styring av investeringsvirksomheten gjøres i hovedsak gjennom etatene Forsvaret, Forsvarsmateriell og Forsvarsbygg. Tett koordinering og samhandling mellom disse etatene, i tillegg til god styring, er avgjørende for å legge til rette for nødvendig gjennomføringskraft.

Forsvarsmateriell er et ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsmateriell skal bidra til en kvalitetsforbedring og effektivisering av materiellinvesteringer og materiellforvaltning. Forsvarsmateriells virksomhet skal understøtte sektorens primærmål om å skape forsvarsevne. Kjernefunksjonen til Forsvarsmateriell er å understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom å sørge for at Forsvaret får tilgang på ferdigutviklet, kostnadseffektivt og sikkert materiell i tråd med vedtatte planer. Forsvarsmateriell skal avhende materiell som sektoren ikke lenger har behov for.

Forsvarsbygg er et ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet, med ansvar for å gjennomføre investeringer, forvaltning, drift, vedlikehold og avhending av EBA i forsvarssektoren. Forsvarsbyggs virksomhet skal understøtte sektorens primærmål om å skape forsvarsevne. Kjernefunksjonen til Forsvarsbygg er å understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom kostnadseffektive og funksjonelle EBA-tjenester og rådgivning. Forvaltning av sektorens EBA gjennomføres som en kombinasjon av egenproduserte tjenester og kjøp av varer og tjenester i det sivile markedet.

For å kunne bidra til en effektiv bruk av fellesskapets ressurser, og sikre bredden av kapasiteter

i Forsvaret, er det avgjørende å ha en nøktern tilnærming til det som skal anskaffes. I tråd med Prop. 151 S (2015–2016) skal en «godt nok»-tilnærming legges til grunn ved kravsetting av nye materiellsystemer og EBA. Dette vil bidra til mindre tidsbruk og lavere anskaffelseskostnad knyttet til de enkelte prosjektene. Materiell som anskaffes skal i størst mulig utstrekning være ferdigutviklet, og for bygg og anlegg skal standardiserte løsninger benyttes der det er hensiktsmessig. Videre skal muligheten for å anskaffe brukt materiell eller tilgjengelig overskuddsmateriell vurderes i alle investeringsprosjekter. Der det er hensiktsmessig og tjener norske interesser skal det søkes å etablere flernasjonalt samarbeid med allierte og partnere. Dette gjelder både ved utvikling og kjøp.

Investeringsprosjektene i forsvarssektoren deles i to kategorier. Kategori 1-prosjekter, som er forsvarssektorens største og viktigste investeringer, og kategori 2-prosjekter, som er mindre i omfang, og som normalt ikke omtales i budsjettproposisjonen. Kategori 1-prosjektene legges frem for Stortinget for godkjenning, og senere ved eventuelle vesentlige endringer. Forsvarssektoren deler også prosjektene inn i to typer investeringsprosjekter: EBA-prosjekter og materiellinvesteringsprosjekter.

Materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme over 500 mill. kroner defineres som kategori 1-prosjekter. I tillegg kan enkelte prosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner fremmes for Stortinget dersom de er av spesiell karakter. EBA-investeringsprosjekter med en kostnadsramme over 200 mill. kroner fremmes for godkjenning av Stortinget.

Prosjektporteføljen i sektoren er organisert i fem ulike programområder, med ett område for EBA og fire områder for materiell. I tillegg er det etablert egne programmer for nye kampfly og nye ubåter. Innenfor det enkelte programområdet vil omsetningen variere fra år til år i takt med at noen prosjekter avsluttes, nye igangsettes og noen justeres i tid. Det vil også bli brukt midler på tilrettelegging for fremtidige investeringer. Dette omfatter blant annet aktiviteter som internasjonalt

materiellsamarbeid, forskning og utvikling og utarbeidelse av dokumenter som grunnlag for beslutning om eventuell igangsetting.

I løpet av budsjettåret kan det bli nødvendig å endre leverings- og betalingsplaner i det enkelte prosjekt. For å legge til rette for god utnyttelse av ressursene for investeringer, arbeides det kontinuerlig med tiltak som skal håndtere den usikkerhet som alltid er til stede i investeringsporteføljen. Anslåtte utbetalinger i 2020 er basert på estimater, og vil kunne bli justert gjennom budsjettåret. Det legges til grunn at endringer i rammen for prosjektene som følge av priskompensasjon og valutaendringer ikke krever særskilt godkjenning av Stortinget, og dette omtales derfor ikke ytterligere i denne proposisjonen.

4.2 Flernasjonale programmer i NATO

De viktigste flernasjonale programmene som Norge deltar i er luftbåren bakkeovervåking (NATO *Alliance Ground Surveillance* (AGS)), luftbåren tidligvarsling og kontroll (NATO *Airborne Early Warning and Control*, NAEW&C (AWACS)), samt felles luftkommando- og kontroll system (*Air Command & Control System* (ACCS)).

AGS ble vedtatt på NATOs toppmøte i Chicago i 2012, og omfatter anskaffelse av fem ubemannede fly av typen *Global Hawk* og bakkebaserte støttesystemer. Disse skal eies, driftes og opereres av NATO i fellesskap. Hovedbasen for styrken er på Sicilia. Systemet vil gi alliansen en fremtidsrettet evne til å overvåke store landområder fra stor høyde og med lang rekkevidde. Norge er blant 15 NATO-land som deltar i anskaffelsen, mens alle medlemslandene vil bidra til drift og vedlikehold når systemet tas i bruk. Alle fem ubemannede flyene er nå produsert, og en rekke vellykkede prøveflyginger er gjennomført i California. Overføring av flyene til hovedbasen har imidlertid blitt skjøvet ut i tid på grunn av forsinkelser i tilknytning til testing av utstyr og dokumentasjon av luftdyktighet, som er en forutsetning for sertifisering av flyene. Dette har medført at systemet ikke ble levert i samsvar med opprinnelig tidsplan. Nødvendige justeringer av kontrakten sikrer at prioriterte operative krav kan imøtekommes og at programmet holder seg innenfor gitte økonomiske rammer. Planen er at AGS med relevant operativ kapasitet skal leveres innen utgangen av 2019.

NAEW&C er et nøkkelement i alliansens felles integrerte luftforsvar. I over 35 år har den stående NATO-eide styrken med 17 avanserte

AWACS overvåkingsfly og tilhørende støtte-systemer gitt tilgang på nødvendig varslings- og kontrollkapasitet. Programmet består i dag av 16 medlemsland, herunder Norge. For å tilpasse styrken til reduserte driftsrammer er antall fly redusert til 14. Moderniseringen av flyenes radar og cockpit, for å imøtekomme operative behov frem mot 2025, er i hovedsak fullført. I tråd med erklæringer fra NATOs toppmøter er det nødvendig å forlenge levetiden på flyene for å sikre at NATO-styrken forblir operativt relevant frem til 2035. Deltakernasjonene er innstilt på dette og har innhentet tilbud fra industrien. Målet er å forhandle og inngå kontrakt i løpet av 2019 med levering av de første oppgraderte flyene fra 2024. Utredning av alliansens fremtidige behov for en varslings- og overvåkingskapasitet etter 2035 pågår og videreføres som planlagt. Et av alternativene er at dette gjennomføres som et fellesprosjekt der alle medlemslandene deltar.

ACCS-programmet skal levere et felles kommando- og kontrollsystem til bruk både i NATOs egen kommandostruktur og ved kontroll- og varslingsstasjoner i nasjonene. Programmet har blitt mer enn ti år forsinket, hovedsakelig grunnet leverandørens problemer med å ferdigstille programvaren. Norge har besluttet å ikke ta systemet i operativ bruk foreløpig, da det fremdeles har store mangler i stabilitet og funksjonalitet. En ny vurdering vil tas på et senere tidspunkt når ACCS er videreutviklet. I mellomtiden vil de eksisterende systemene benyttes.

4.3 Industrielt samarbeid

For å styrke den nasjonale verdiskapingen fører regjeringen en aktiv og sammensatt næringspolitikk. Totalt planlegger forsvarssektoren å investere for om lag 16 mrd. kroner i 2020 i materiell, og gjennomfører i tillegg omfattende kjøp av varer og tjenester fra norsk næringsliv. Det er derfor viktige næringspolitiske aspekter knyttet til forsvarssektorens virksomhet.

Regjeringens politikk innenfor dette området ble presentert i Meld. St. 9 (2015–2016) «Nasjonal forvarsindustriell strategi». Strategien bidrar til å legge til rette for nasjonale sikkerhetsinteresser og til å opprettholde og videreutvikle en internasjonalt konkurransedyktig forsvarsindustri.

Regjeringen legger til grunn at samarbeidet med industrien skal ta utgangspunkt i Forsvarets behov for materiell og tjenester, og baseres på kostnadseffektive løsninger. Særlig vil samarbeidet innenfor teknologiområder av spesiell betyd-

ning for Forsvaret prioriteres. Det er en målsetting at norsk forsvarsindustri mulighet til å vinne frem i utenlandske forsvarsmarkeder skal styrkes. I denne sammenheng vil det i enkelte tilfeller være nødvendig å benytte krav om industrielt samarbeid som et særlig virkemiddel i forbindelse med forsvarssektorens anskaffelser fra leverandører i utlandet. Dette virkemiddelet er sentralt for å sikre forsvarsindustrien markedsadgang. Foruten industrisamarbeidet knyttet til anskaffelsen av nye kampfly, ble det i 2017 godskrevet samarbeidsprosjekter med en gjenkjøpsverdi for om lag 1,9 mrd. kroner mellom utenlandsk industri og 48 norske bedrifter fra 15 fylker. De fleste av bedriftene som er involvert i industrisamarbeidet, utenom kampflyanskaffelsen, er små eller mellomstore.

Regjeringen har i forbindelse med anskaffelse av nye ubåter lagt stor vekt på at det skal etableres et bredt samarbeid mellom Norge og Tyskland, også på det forsvarsindustrielle området. Norsk og tysk industri har funnet sammen og etablert forpliktende samarbeid om utvikling og leveranse av kampsystemer til fremtidige ubåter. Dette vil kunne gi norsk industri muligheter i et marked ut over den norsk-tyske anskaffelsen.

4.4 Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift

Stortinget har så langt gitt bestillingsfullmakt til å anskaffe 46 nye kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet, som også har inngått kontrakter for anskaffelsen av de norske flyene.

Totalt opererer Luftforsvaret nå 22 fly, hvorav 15 i Norge og sju i USA for utdanningsformål. Det er planlagt med mottak av seks fly årlig inntil anskaffelsen er fullført i 2024. Luftforsvaret gjennomfører nå operativ testing og evaluering (OT&E) av særnorske forhold som vinteroperasjoner, operasjoner i nordområdene og samvirke med norske hær-, sjø-, og spesialstyrker. OT&E inngår i forberedelsene for å nå første operative evne (IOC) ved utgangen av 2019. IOC innebærer evne til å respondere raskt på nasjonale hendelser og kriser i fastlands-Norge, norsk territorialfarvann og tilstøtende områder. Slike operasjoner kan innebære forflytning av fly og utstyr til andre baser enn hovedbasen. Utstyret som underbygger IOC anskaffes gjennom Kampflyprogrammet, mens utvikling av prosedyrer og trening av personell gjøres av Forsvaret gjennom daglige trenings-

rutiner og testprogrammer. Forsvaret vurderer status på baser i Norge som inngår i deployeringskonseptet for F-35.

Sju norske fly og ni instruktører inngår i det flernasjonale partnerskapets treningsbase ved Luke Air Force Base i USA. Her konverteres og utdannes flygere på F-35. Trening og øving i Norge inkluderer bruk av åtte taktiske simulatorer, som skal fungere som et effektivt tillegg til flytrening i luften.

Det globale understøttelsessystemet for logistikk er under utvikling og støtter drift av norske F-35 i samarbeid med det nasjonale logistikksenteret på Ørland. Logistikk-løsningen benytter seg av datasystemet *Autonomic Logistics Information System* (ALIS). Systemet skal knytte flyprodusenten og alle F-35-brukere sammen i en global, ytelsesbasert understøttelsesløsning. Det flernasjonale partnerskapet har utviklet en filterløsning for å sørge for nasjonal kontroll av beskyttelsesverdig informasjon i ALIS. Den tekniske løsningen er installert, og nasjonal konfigurering av løsningen pågår.

Luftforsvaret har hatt lavere tilgjengelighet på fly enn forutsatt, og jobber sammen med Kampflyprogrammet og det flernasjonale partnerskapet for å finne effektive løsninger på utfordringene. Hovedutfordringene kan tilskrives at den globale understøttelsesløsningen og drift av kampflyet er i oppstartsfasen. Det treffes tiltak både nasjonalt og i partnerskapet for å bedre flytilgjengeligheten. I den globale logistikk-løsningen jobbes det med å øke tilgjengeligheten på reservedeler. Nasjonalt er det behov for å videreutvikle og tilpasse driftsorganisasjonen. I tillegg vil Forsvaret jobbe videre med målrettede tiltak for å rekruttere og beholde personell.

Norge har i samarbeid med Nederland utviklet en bremseskjerm for F-35. Hensikten med bremseskjermen er å sikre flyoperasjoner på glatte rullebaner. Løsningen er installert på norske fly, men sertifisering gjenstår. På grunn av forsinkelser i produsentens dokumentasjon, samt enkelte utfordringer oppdaget ved testing, gjenstår noe arbeid før bremseskjermssystemet kan sertifiseres og brukes rutinemessig. Produsenten vurderer løsninger på utfordringene med sikte på at sertifisering kan oppnås innen vintersesongen 2019–2020.

Utbyggingen av baseløsningen ved Ørland flystasjon går i all hovedsak etter planen. Skvadrons-, vedlikeholds-, og forsyningsbygg for understøttelse av F-35-operasjoner er tatt i bruk av Forsvaret. Etablering av nye hangarer til F-35 med tilhørende infrastruktur pågår. Det vises til senere avsnitt for nærmere informasjon om hangarpro-

sjektet. Forsvaret utreder for tiden om det er behov for ytterligere parkeringskapasitet for F-35 på Ørland. Byggingen av *Norway Italy Reprogramming Laboratory* (NIRL) i USA er forsinket, men det er i samarbeid med det flernasjonale programkontoret truffet tiltak for å sikre nødvendig operativ programvare til IOC høsten 2019.

Antallsvurdering

Under behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) vedtok Stortinget å anskaffe inntil 52 F-35 kampfly. Det ble lagt til grunn at endelig beslutning om de siste seks kampflyene skulle tas etter at de første 46 flyene var bestilt. I Prop. 151 S (2015–2016) opplyste regjeringen at den legger opp til å anskaffe 52 F-35 kampfly, men presiserte at beslutningen om anskaffelse av de siste seks flyene skulle vurderes særskilt.

Stortinget sluttet seg til ambisjonsnivået for nye kampfly gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Stortingets ambisjonsnivå legger grunnlaget for antallsbehovet for kampfly. Kampflyprogrammet og Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) har ved flere anledninger gjennomført antallsanalyser. Analysene har benyttet samme metodikk, men med oppdaterte vurderinger fra Etterretningstjenesten. Siste antallsanalyse ble ferdigstilt i januar 2019. Analysen viser et behov for minimum 52 kampfly for å tilfredsstillende Stortingets ambisjon.

Behovsanalysene beskriver hvilke oppgaver den samlede kampflykapasiteten skal kunne løse. Oppgavene som skal ivaretas av den fremtidige kampflykapasiteten er gruppert i tre oppgavesett som alle er nødvendige for å nå Stortingets ambisjon. I analysene gjøres en vurdering av hvor mange kampfly som er nødvendig for å tilfredsstillende hvert oppgavesett. Behovet for kampfly dimensjoneres av det mest krevende oppgavesettet.

De tre oppgavesettene er:

1. Ivaretagelse av nasjonale oppgaver i hele konfliktspekteret, inkludert høyintensive strids handlinger. Dette er oppgaver som er avgjørende for Forsvarets evne til å avskrekke en potensiell motstander, samt å opprettholde nødvendig nasjonal luftkontroll og støtte egne og allierte land- og sjøstyrker i strid.
2. Evne til å løse flere oppgaver samtidig og over noe tid i en krisesituasjon. Dette inkluderer opprettholdelse av NATO *Quick Reaction Alert* (QRA), høy luftmilitær beredskap (HLB), kontinuerlig luftpatrulje (CAP) og å stille et bidrag

av skvadronsstørrelse for internasjonal innsats med multirolelekkampfly i henhold til NATOs krav.

3. Gjennomføring av nødvendig utdanning, trening og øving i fredstid. Kompetansekrav settes for at personellet skal kunne løse de pålagte oppdragene i oppgavesett 1 og 2.

De siste analysene viser at ivaretagelse av nasjonale oppgaver i hele konfliktspekteret er det mest krevende oppgavesettet. 52 F-35 kampfly er et minimum av hva Forsvaret trenger for å ha en tilfredsstillende operativ evne til å møte et mulig strategisk overfall på norsk territorium. Varslingstiden for et slikt overfall har blitt redusert som følge av den russiske militære oppbyggingen i nord, samtidig som det tar tid å få på plass allierte forsterkningsstyrker. Norge må derfor være i stand til å ivareta førstelinjeforsvaret på egenhånd, samtidig som mottak av forsterkningsstyrker forberedes.

Stortinget sluttet seg til leveranseplanen for nye kampfly ved behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Basert på resultatet av de oppdaterte analysene ber regjeringen i denne proposisjonen om fullmakt til å fullføre kampflyanskaffelsen ved å bestille de siste seks kampflyene med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester med forventet levering i 2024. Dette er nødvendig for å imøtekomme Stortingets ambisjon om å nå full operativ evne (FOC) i 2025.

Det samlede kostnadsbildet

Kampflyprogrammets oppdaterte usikkerhetsanalyse følger utviklingen i det samlede kostnadsbildet for anskaffelsen av F-35, og danner grunnlaget for styring og budsjettering av programmet. Usikkerhetsanalysen gir et oppdatert estimat for kampflyanskaffelsens forventede investeringskostnad. Dette er et øyeblikksbilde av anskaffelsens kostnadselementer som inkluderer justerte prisestimer, oppdatert organisering, valuta og usikkerhetsbilde. Den mest oppdaterte analysen viser en forventet kostnad på 82,4 mrd. kroner. Dette er høyere enn prisjustert styringsramme, men innenfor prisjustert kostnadsramme (P85), jf. tabell 4.1.

Økningen, sammenliknet med styringsrammen som ble lagt til grunn da kampflyanskaffelsen ble vedtatt gjennom Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), skyldes hovedsakelig en økt vekslingskurs mot amerikanske dollar. Dette motvirkes delvis av

reduerte priser på flyene, logistikkutstyr og reservedeler.

Sammenliknet med tilsvarende estimat fra forrige budsjettproposisjon, viser analysen en reell reduksjon i forventet kostnad på omlag to mrd. kroner. Dette skyldes at estimatene for flypris og noen våpentyper er redusert med mer enn økningen i gjennomsnittlig vekslingskurs mot amerikanske dollar.

Da kampflyanskaffelsen ble vedtatt, var det tatt hensyn til at vekslingskursen mot amerikanske dollar i investeringsperioden ville variere. Det ble lagt til grunn en markedsforventning om en gjennomsnittlig vekslingskurs på 6,47 kroner for perioden. Dersom denne vekslingskursen legges til grunn også i dag, viser usikkerhetsanalysen en redusert kostnad for anskaffelsen av F-35 som følge av gjennomførte forhandlinger og kostnadsreducerende tiltak i programmet. Siden kampflyanskaffelsen ble godkjent i 2012 har faktisk vekslingskurs mot amerikanske dollar variert mellom 5,44 og 8,98 kroner. For de utbetalinger som allerede er gjennomført, er det i usikkerhetsanalysen lagt til grunn faktisk valutakurs på utbetalingstidspunktet. I årets usikkerhetsanalyse er det beregnet en vektet gjennomsnittlig vekslingskurs mot amerikanske dollar på 7,87 kroner for den resterende del av anskaffelsen. Denne vekslingskursen er beregnet etter samme metode som ble brukt for Prop. 73 S (2011–2012). En slik valutausikkerhet håndteres i tråd med økonomireglementets prinsipp om selvassurans i staten.

Det flernasjonale programkontoret (JPO) har forhandlet frem gode kontrakter med leverandørene, og har iverksatt en rekke initiativer for å redusere kostnadene i produksjonen. Et vesentlig initiativ er inngåelsen av en felles bestilling av flyanskaffelser over flere år (*Block Buy*). For produksjonsserier med leveranser etter 2023 har programmet startet forhandlinger på tilsvarende flerårige kontrakter med betegnelsen *Multi-Year Con-*

tracting (MYC). For Norge berører dette flyanskaffelsene med leveranse i 2023 og 2024. I tillegg til disse virkemidlene har JPO gjennomført en rekke tiltak gjennom forhandlinger og i samarbeid med leverandørene for å redusere enhetsprisen på flyene. Flere kostnadsreducerende tiltak er kombinert i programmet. Eksempler på dette er *Blueprint for Affordability* (BFA) I og II. BFA I er nå evaluert av JPO og har gitt god effekt på enhetsprisene. Kampflyprogrammet har gjennom å erstatte en rekke prisestimer med kontraktsverdier, bekreftet store kostnadsbesparelser som følge av disse tiltakene. Partnerskapet vurderer å gjennomføre flere tiltak etter samme mal som skal gi kostnadsreducerende effekter både innenfor investering og vedlikehold og annen understøttelse i flyenes levetid.

De største usikkerhetselementene som kan gi utgiftsvekst i programmet er vekslingskurs mot amerikansk dollar, prisusikkerhet knyttet til våpenanskaffelse, videreutviklingsprogrammet, samt evnen til å opprettholde tilstrekkelig kapasitet i den norske programorganisasjonen.

Amerikanske myndigheter besluttet i juli 2019 å suspendere Tyrkias deltakelse i det flernasjonale partnerskapet. Suspensjonen vil medføre noe merkostnader for Norge og partnerskapet. Til tross for dette vurderes usikkerheten knyttet til de årlige totale produksjonsvolumene av fly og konsekvensene for enhetspriser på fly som skal leveres til Norge å være lav. Selv om det er for tidlig å stadfeste konkrete tall, forventes suspensjonen å ha liten effekt på den norske anskaffelseskostnaden. Det flernasjonale programkontoret vurderer nå alternative leverandører til Tyrkias leveranse av deler og vedlikeholdstjenester. Hvorvidt dette vil medføre flere oppdrag for norske industriaktører er for tidlig å si. Med mindre partnerskapet finner leverandører som kan produsere til samme lave kostnad som Tyrkia, må det forventes økte levetidskostnader.

Tabell 4.1 Formålstabell

Område	(i mill. kr.)			
	Prisjustert kostnadsramme (P85)	Prisjustert styringsramme (P50)	Forventet kostnad	Akkumulerte fullmakter
Nye kampfly med utrustning	86 969	76 256	82 410	82 410

De gjenstående utgiftene vil påløpe i perioden frem til 2025 med den usikkerhet knyttet til vekslingskurs dette medfører. Skulle fremtidige usikkerhetsanalyser vise et forpliktelsesbilde som gjør

det nødvendig med en justering av kostnadsrammen for programmet, vil regjeringen komme tilbake til Stortinget om dette.

Tabell 4.2 Kategori 1-prosjekter

	2012–2019	2020	Gjenstående	Total
Gjennomføringskostnader (post 01)	1 098	176	680	1 955
Samlet kostnadsbilde for F-35 kampfly med utrustning (post 45)	37 965	5 713	38 731	82 410
Kostnadsbilde produksjonsavtale F-35 (post 45)	1 256	150		
Kostnadsbilde for baseløsning (post 47)	6 344	780	642	7 766

Programmets rammer er beregnet inkludert merverdiavgift på de postene der dette påløper. Forslaget til bevilgning i 2020 inneholder ikke merverdiavgift.

Økt bestillingsfullmakt

I tråd med den leveranseplanen Stortinget sluttet seg til ved behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013) ber regjeringen i denne proposisjonen om en fullmakt for å kunne bestille seks kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester med forventet levering i 2024. Med denne fullmakten vil regjeringen ha fullmakt for å anskaffe til sammen 52 kampfly.

Forventet behov for økte bestillingsfullmakter knyttet til planlagte bestillinger i 2020 er netto på 15,1 mrd. kroner. Av dette utgjør flyprisen 4,3 mrd. kroner for seks fly. Den resterende del av fullmakten utgjøres av anskaffelse av presisjonsstyrte våpen mot luftmål og anskaffelse av *Joint Strike Missile* (JSM). I tillegg inngår økte oppgraderingskostnader fra gjeldende versjon av flyet og opp til block 4-versjon. Block 4 er den konfigurasjonen av F-35 som Forsvaret trenger for å nå full operative evne i 2025. I denne konfigurasjonen tilfredsstiller F-35 alle norske krav, og vil ha de tekniske og operative forutsetningene for å tilfredsstille ambisjonsnivået, slik Stortinget ga sin tilslutning til gjennom behandlingen av Innst. S nr. 318 (2007–2008) til St.prp. nr. 48 (2007–2008) og Innst. 388 (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012).

Leveranseplanen legger til grunn at Norge vil motta seks fly hvert år frem til og med 2024. For leveransen av nye fly er det, i henhold til bestillingsprosedyrene nedfelt i avtalen mellom partnernasjonene, behov for innmelding og bekrefte av bestilling fire år før leveranse. Dette med-

fører at fly som skal leveres i 2024 må bestilles i 2020.

Den akkumulerte bestillingsfullmakten for kampflyanskaffelsen vil med dette utgjøre 82,4 mrd. kroner. Dette er 6,1 mrd. kroner over programmets styringsramme og 4,6 mrd. kroner under kostnadsrammen.

Ved utgangen av 2019 vil om lag 46 pst. av forventet investeringskostnad fra siste usikkerhetsanalyse være utbetalt. Bevilgningsbehovet til materiellinvestering i 2020 beløper seg til om lag 5,8 mrd. kroner, noe som tilsier at påløpte kostnader for kampflyanskaffelsen ved utgangen av 2020 vil være om lag 44 mrd. kroner. Dette tilsvarer omlag 57 pst. av styringsrammen. Ved utgangen av 2020 vil omlag 50 pst. av den kostnadsrammen Stortinget sluttet seg til i 2012 gjenstå. Dette betyr at selv om forventet kostnad ligger over styringsrammen, vil ikke programmet bruke av usikkerhetsavsetningen i tilknytning til dette budsjettet. Sannsynligheten for å oppnå styringsrammen reduseres så lenge vekslingskurs mot amerikanske dollar ligger over basiskurskursen som ble lagt til grunn da styrings- og kostnadsrammen ble fastsatt.

Levetidskostnader

På tilsvarende måte som for forventet investeringskostnad, beregner Kampflyprogrammet årlig den forventede levetidskostnaden for kampflysystemet. Levetidskostnadene beskriver kampflyenes totale kostnader fra og med 2012 og ut levetiden i 2054. Kostnadene inkluderer både materiell- og EBA-anskaffelser samt tilhørende drifts- og videreutviklingskostnader for hele perioden. Som del av videreutviklingskostnadene ligger alle kostnader forbundet med strategien for videreutvikling

av kampflysystemet kalt *Continous Capability Development and Delivery* (C2D2).

Levetidskostnadene som lå til grunn for valget av F-35 som nytt kampfly i St.prp. nr. 36 (2008–2009) utgjorde, oppjustert til 2020-kroneverdi, 306 mrd. kroner. Fjorårets beregning utgjorde 304 mrd. kroner. Resultatet fra den sist gjennomførte beregningen viser en levetidskostnad på 276 mrd. kroner. I denne perioden er spesielt kostnadene forbundet med brukernivåvedlikehold, systemforvaltning, flyanskaffelsen og reanskaffelse av våpen redusert, mens kostnadsestimatene for våpenanskaffelse og kapasitetsutvikling for flyene har økt.

7707 Joint Strike Missile (Utvikling/kvalifisering/integrasjon)

Utviklingsprosjektet for *Joint Strike Missile* (JSM) trinn 3, som Stortinget godkjente ved behandlin-

gen av Innst. 278 S (2013–2014) til Prop. 98 S (2013–2014), har pågått siden høsten 2014. Utviklingen ble i all hovedsak ferdigstilt i løpet av høsten 2018, men enkelte teknologiområder i missilet vil videreutvikles og oppdateres i perioden frem til fullført integrasjon av missilet på F-35. Arbeidet med integrasjon er i gang, og det er inngått kontrakt for anskaffelse av et nødvendig antall testmissiler, som skal benyttes når det flernasjonale programkontoret nå skal gjennomføre selve integrasjonen av missilet på flyet. Ferdig integrasjon er planlagt slik at missilet er operativt på norske kampfly når F-35-systemet når full operativ evne i 2025. Parallelt med integrasjonen på flyet starter nå arbeidet med anskaffelse av JSM missiler til Forsvaret.

Formål/prosjektbetegnelse	Kostnadsramme (post 45)	Anslått utbetaling 2020 (post45)	Forventet gjenstående etter 1. jan 2020
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 2	1 266	–	209
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 3	4826	475	1 222

Øvrige våpenanskaffelser

Deler av våpenbeholdningen som i dag er til bruk på F-16 vil bli videreført for bruk på F-35. Dette gjelder i hovedsak luft-til-bakke-våpen som er, eller vil bli, integrert og sertifisert på F-35. I tillegg pågår en anskaffelse av kanonammunisjon, nye kortholds luft-til-luft-missiler, samt en første delbeholdning av medium rekkevidde luft-til-luft-missiler i oppbyggingen mot F-35s første operative evne. I perioden frem mot full operativ evne i 2025, vil beholdningen av medium rekkevidde luft-til-luft-missiler økes, i tillegg til anskaffelse av langtrekkende presisjonsvåpen mot sjø- og bakke-mål.

Forskning og utvikling

FFI støtter Kampflyprogrammet med forskning og utvikling (FoU). En vesentlig del av FoU-aktivitetene er knyttet til gjennomføringen av materiellprosjekter samt våpen- og taktikkutvikling. Videre støtter FFI Kampflyprogrammet i utarbeidelsen av antallsanalyser og økonomiske usikkerhetsanalyser.

Industrisamarbeid i tilknytning til kampflyanskaffelsen

Regjeringen legger stor vekt på opprettholdelsen og videreutviklingen av samarbeidet mellom norsk og amerikansk industri i tilknytning til kampflyanskaffelsen. Det etablerte industrisamarbeidet skal bidra til å styrke industriens konkurransevne, øke dens kunnskaps- og teknologibase og skape ringvirkninger til andre sektorer. Målsettingen for samarbeidet er over tid å sikre nasjonal verdiskaping i samme størrelsesorden som flyenes anskaffelseskostnad gjennom levetiden. Dette beløpet utgjør om lag halvparten av kostnadsrammen for hele kampflyanskaffelsen.

Industrisamarbeidet blant partnernasjonene har siden begynnelsen vært basert på prinsippet om *best value*, der industrien i partnernasjonene konkurrerer om oppdrag. Konseptet er valgt for å sikre lavest mulig levetidskostnad for F-35. Norges deltakelse i utviklingsfasen har gitt norsk industri anledning til å konkurrere om deleproduksjon til fly og motor, og har så langt gitt kontrakter til en verdi av om lag 6,7 mrd. kroner. Det foreligger fortsatt et betydelig potensial for inngå-

else av nye kontrakter med de amerikanske leverandørene i takt med den økende produksjonen av fly.

Regjeringen legger stor vekt på at både JSM og APEX (*Amour Piercing Ammunition Explosive*) 25 mm kanonammunisjon blir integrert i F-35. APEX fra Nammo integreres som del av utviklingsfasen til F-35. Begge prosjektene er nasjonalt finansierte prosjekter, som forventes å innebære betydelige eksportmuligheter for norsk industri når disse er fullført og ferdig kvalifisert.

Når det gjelder understøttelse av F-35, foreligger det betydelige industrielle muligheter. Det flernasjonale programmet legger til grunn et to-nivå vedlikeholdskonsept, der partnerskapet gjennom felles industriløsninger ivaretar det vedlikeholdet Luftforsvaret ikke utfører selv. I Prop. 73 S (2011–2012) ble det redegjort for planene knyttet til logistikk og vedlikehold av F-35, noe Stortinget, gjennom sin behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), ga sin tilslutning til.

Det er et mål for regjeringen at norsk industri skal være med å konkurrere om fremtidige vedlikeholdssopdrag i F-35 programmet. Norge ble i 2014, sammen med to andre europeiske nasjoner, utpekt til å etablere kapasitet for vedlikehold av motoren til F-35. Kongsberg Aviation Maintenance Services (tidligere AIM Norway AS) er av norske myndigheter utpekt til å etablere denne kapasiteten, og motordepotet er under etablering på Rygge. Det nye anlegget skal etter planen stå ferdig mot slutten av 2020. Vedlikeholdskapasiteten for F-35-motoren skal gradvis bygges opp i takt med økende antall operative fly globalt.

Ut over motorvedlikeholdet bygges det også opp kapasitet for å ivareta komponentvedlikehold i takt med at flyene settes inn i operativ drift. Kongsberg Defence & Aerospace og Kongsberg Aviation Maintenance Services, vant våren 2019 frem i konkurransen om vedlikehold av flere komponentgrupper for F-35. Dette viser at norsk industri har den kvalitet og kompetanse som er nødvendig for å vinne kontrakter innenfor F-35 programmet. Flere norske bedrifter forventes i fremtiden også å forestå vedlikehold av bakkeutstyr.

Norsk industris deltakelse i produksjonen av kampflyene, samt fremtidig vedlikeholdsaktivitet, vil sammen med de industrielle mulighetene som følger av APEX- og JSM-prosjektene representere betydelige muligheter for norsk industri. Det er lagt et godt grunnlag for at kampflyanskaffelsen

over tid skal møte den politiske målsettingen om samlet nasjonal verdiskaping. Dette forutsetter at norsk forsvarsindustri fortsetter å være konkurransedyktig.

Det lange tidsperspektivet i en så stor anskaffelse, og konkurransen med andre lands forsvarsindustri, gjør at det fortsatt knytter seg usikkerhet til det endelige omfang av kontrakter norsk industri vil klare å konkurrere seg til.

Status i det flernasjonale samarbeidet

Det flernasjonale F-35-programmet har god fremdrift. Produksjonen av F-35 nærmer seg full produksjonsrate. Arbeidet med å videreutvikle F-35 for å holde våpensystemet oppdatert i takt med den teknologiske og operative utviklingen er i full gang. Strategien for denne videreutviklingen er betegnet *Continuous Capability Development and Delivery* (C2D2). Hensikten med C2D2 er fortløpende å øke våpensystemets operative evne gjennom oppdateringer av program- og maskinvare.

Det er til nå levert over 450 fly til partnernasjonene USA, Australia, Storbritannia, Nederland, Italia og Norge. Partnernasjonen Danmark har besluttet å anskaffe 27 fly, og i Canada forventes nedvalgprosessen å være fullført i 2022. Japan, Israel og Sør-Korea har mottatt sine første fly som kunder utenfor partnerskapet. Mens Belgia har besluttet å anskaffe F-35, vurderer Finland, Sveits, Polen og Singapore F-35 som neste kampfly. Den store interessen for flyet vil underbygge stordriftsfordelene ved F-35 i anskaffelse og drift.

Amerikanske myndigheter besluttet i juli 2019 å suspendere Tyrkia fra det flernasjonale partnerskapet, etter at landet mottok de første leveransene av det russiske luftvernssystemet S-400. Tyrkia har planlagt anskaffelse av 100 F-35 og har industrielt vært en sentral bidragsyter til partnerskapet, blant annet gjennom deleproduksjon og vedlikeholdstjenester. De gjenværende åtte partnerne er enige om å videreføre det flernasjonale programmet i henhold til eksisterende avtale inn til en ny avtale er fremforhandlet, uten Tyrkia. Dette er nødvendig for å sikre allerede inngåtte investeringer, fremdrift i programmet og operative leveranser.

Den internasjonale interessen for de norskutviklede våpnene APEX kanonammunisjon og *Joint Strike Missile* (JSM) er økende. Begge våpentyper inngår i det flernasjonale integrasjonsløpet for F-35.

4.5 Investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA)

Investeringene i 2020 rettes inn mot den strukturen som ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) og Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018).

For materiellinvesteringene legger regjeringen i 2020 opp til betydelige utbetalinger til nye maritime patruljefly, nye ubåter, artillerisystem og brolegger- og ingeniørpanservogner til Hæren. I tillegg fortsetter utbetalingene til viktige pågående prosjekter som kampfly, NH90-helikoptrene og nye kystvaktfartøyer.

I 2020 er det planlagt å benytte store deler av den foreslåtte bevilgningen til EBA til å gjennomføre investeringsprosjekter på Evenes, Ørland, Værnes og Haakonsvern. På flere lokasjoner gjennomføres det investeringsprosjekter for å tilfredsstille kravene i sikkerhetsloven. Investeringsprogrammet for sikring av skjermingsverdige objekter omtales senere i kapitlet under saker til informasjon.

Nye prosjekter for godkjenning vil presenteres med en kostnadsramme som inneholder alle nødvendige tiltak for å realisere prosjektets mål, uavhengig av tiltakenes finansieringskilde (kapittel og post). Det betyr at et materiellprosjekt kan inneholde ett eller flere EBA-tiltak, samtidig som EBA-prosjekter kan inneholde materiellanskaffelser.

Nye prosjekter for godkjenning

Det legges frem to nye prosjekter for godkjenning i denne proposisjonen.

Evenes – sykestue, velferd og idrett

I forbindelse med re-etableringen av Evenes flystasjon er det behov for sykestue og velferds- og idrettsfunksjoner. Flystasjonen, som tidligere mobiliseringsbase, har i dag ikke slike dedikerte kapasiteter.

Prosjektet omfatter etablering av et samlet bygg for funksjonene velferdstjeneste, undervisning, prestetjeneste, idrett, kantine og tillitsmannsordning. Prosjektet omfatter også fasiliteter for basehelsetjenesten ved Evenes gjennom etablering av sykestue med direkte tilknytning til velferdsbygget. Sykestuen er dimensjonert for å gi helsetjeneste (lege/tannlege) til vernepliktige mannskaper som tjenestegjør ved Evenes flystasjon. Videre har sykestuen akuttfunksjon for alt personell i den daglige tjenesten.

Den anbefalte kostnadsrammen for prosjektet er 332 mill. kroner, medregnet innredning, merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning. Styringsrammen for prosjektet er 293 mill. kroner, medregnet innredning, merverdiavgift og gjennomføringskostnader.

Værnes – forsyningsbygg

Værnes garnison er strategisk viktig for Forsvaret i forbindelse med alliert mottak og under øvelser med våre allierte. Trøndelag heimevernsdistrikt 12 holder også til i Værnes garnison. Videre er det gjennom behandlingen av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) vedtatt at Luftforsvarets skolesenter skal lokaliseres til Værnes.

Stortinget har, gjennom behandlingen av Innst. S nr. 18 (2006–2007) til St.prp. nr. 77 (2005–2006) vedtatt at Norge skal drifte forhåndslagre for Amerikas forente stater (MC PP-N-programmet). Administrasjonen av disse lagrene gjøres i dag av Forsvarets logistikkorganisasjon fra et bygg i Trondheim som er avhendet. Bygget leies tilbake for en tidsavgrenset periode, men det er behov for et nytt forsyningsbygg når leieavtalen utløper.

Eksisterende bygg og anlegg ved Værnes garnison er ikke egnet til å drifte forsyningsvirksomheten for region Midt-Norge. Et nytt forsyningsbygg vil legge til rette for en fremtidsrettet effektiv logistikkjeneste som støtter opp under den operative virksomheten i hele regionen. Det nye forsyningsbygget skal blant annet inneholde forsyningslager, depoter og administrasjonslokaler.

Den anbefalte kostnadsrammen for prosjektet er 338 mill. kroner, medregnet innredning, merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning. Prosjektets styringsramme er 308 mill. kroner, medregnet innredning, merverdiavgift og gjennomføringskostnader.

Godkjenning av endring av omfang og kostnadsrammer

Det legges frem forslag om endring av kostnadsramme for ett prosjekt i denne proposisjonen.

Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon

Prosjektet for nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon på Eggemoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Prosjektets kostnadsramme og styringsramme, justert til 2020-kroner, er henholdsvis 238 mill. kroner og 214 mill. kroner medregnet

innredning, merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning.

Prosjektet omfatter et administrasjonsbygg, nytt teknisk bygg, etablering av ny teknisk infrastruktur for antenner og tiltak for å ivareta grunn sikringen av objektet. Hensikten med prosjektet er å utvide og oppgradere satellittstasjonen, som er viktig for å opprettholde Forsvarets operative evne.

Forsvarsbygg har gjennomført konkurranser for entreprisenanskaffelser. Basert på resultatet av konkurransene er det synliggjort behov for økt kostnadsramme for prosjektet. Årsaken til at kostnadsrammen må økes er at det i detaljprosjekteringen har vist seg at det er behov for økt kapasitet på nødvendig infrastruktur for å tilfredsstille krav til installasjoner i prosjektet. Videre er prisni-

vået i flere tekniske fagkategorier og til felleskostnader høyere enn det som var lagt til grunn i forprosjektet, og det har vært økte kostnader til prosjektering blant annet på grunn av sikkerhetskrav.

Det er vurdert kutt i prosjektet, og administrasjonsbygget reduseres ved at areal som er knyttet til kontorplasser, garderobe, kjøkken og møterom tas ut av prosjektet. Det er likevel ikke mulig å redusere kostnadene slik at prosjektet kan gjennomføres innenfor gjeldende kostnadsramme, og samtidig få tilstrekkelig operativ nytte av tiltaket. Det anbefales at prosjektet videreføres innenfor en ny kostnadsramme på 300 mill. kroner medregnet innredning, merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning. Prosjektets styringsramme er 275 mill. kroner.

Kategori 1-prosjekter

Materiellprosjekter – status og fremdrift

Tabell 4.3 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2020	Forventet gjenstående etter 2020
2047	Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet	10 722	182	7 403
2078	Sensorer for militær luftromsovervåking	8 218	68	8 161
2513	Logistikk- og støttefartøy	2 366	25	252
2559	Landbasert transportstøtte	2 049	1	2 048
4018	Hånd- og avdelingsvåpen	629	294	210
4019	Bekledning og beskyttelse	823	5	762
5044	Feltvogner til Heimevernet	575	285	128
5045	Broleggerpanservogn	756	22	695
5049	Ingeniørpanservogn	748	95	451
5436	Kampvogner til Hæren	11 242	113	922
5439	Landbasert, indirekte ildstøtte	2 342	0	1 454
5447	Artillerisystem 155 mm	3 400	1 366	924
5475	Elektroniske mottiltak	573	19	537
6086	AEGIS COTS <i>Baseline update</i>	1 396	194	265
6192	Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter	2 128	378	854
6345	Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter	1 643	66	120
6346	Nye ubåter	44 050	2 361	41 557
6370	Mellømløsning Ula-klassen	593	91	261

Tabell 4.3 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2020	Forventet gjenstående etter 2020
6401	Erstatning av <i>Stingray Mod 0</i>	2 172	5	804
6615	Nye kystvaktfartøyer	7 109	566	5 419
7628	Kampluftvern til Hæren	1 009	207	622
7660	Helikopter til fregatt og kystvakt	8 203	1 811	889
7806	Nye transportfly – anskaffelse	5 775	0	1 151
8164	Modernisering av kryptoløsninger	674	57	617

2047 Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 127 S (2016–2017) til Prop. 27 S (2016–2017). Prosjektet skal anskaffe fem nye maritime patruljefly av typen P-8A Poseidon i forbindelse med utfasing av dagens P-3 Orion og DA-20 Jet Falcon. Kapasiteten maritime patruljefly ble besluttet videreført ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Forsvarsmateriell inngikk avtale om anskaffelse av fly med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket i mars 2017. Første fly blir levert i 2022, og det siste flyet blir levert i 2023. Forsvarsmateriell inngikk avtale, gjennom samme avtaleverk med amerikanske myndigheter, om anskaffelse av antiubåtvåpen i april 2019.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme over kapittel 1760 er 10 722 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. I tillegg vil en del av kostnadene bli belastet kapittel 1735.

2078 Sensorer for militær luftromsovervåking

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet skal anskaffe åtte nye sensorer for overvåking av norsk og nærliggende luftrom. To av de nye sensorene vil være flyttbare. De eksisterende radarene som blir erstattet vil bli nedlagt så snart nye sensorer er operative. Prosjektet skal også anskaffe nødvendig eiendom, bygg og anlegg (EBA) med tilhørende infrastruktur (f.eks. vei, kraft og IKT) til stasjonene hvor sensorene plasseres, samt tre regionale vedlikeholdssentre (Rygge, Ørlandet og Sørreisa). Det planlegges med leveranser i prosjektet i perioden 2025–2029.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme for både materiell- og EBA-prosjektet er 8 218 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Kostnadsrammen er nedjustert som følge av en feil ved beregningen av prosjektets merverdiavgiftsandel.

2513 Logistikk- og støttefartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfatter anskaffelse av et nytt logistikk- og støttefartøy til understøttelse av Forsvarets maritime kapasiteter. Dette vil gi betydelig økt operativ tilgjengelighet og evne til tilstedeværelse over tid. Fartøyet skal også kunne understøtte andre avdelinger i Forsvaret og samfunnet for øvrig i beredskapssammenheng. Fartøyet vil inngå som en viktig plattform i et moderne og alliansetilpasset forsvar.

Byggingen av det nye logistikk- og støttefartøyet, KNM Maud, ble ferdigstilt høsten 2018, og fartøyet er overlevert til Sjøforsvaret. Fartøyet ankom Norge vinteren 2019, og skal gjennomgå en periode med teknisk og operativ innfasing i Sjøforsvarets struktur før fartøyet er planlagt klar for operasjoner i løpet av 2020.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 366 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

2559 Landbasert transportstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret anskaffet om lag 2 000 Scania lastevogner i flere varianter i perioden 1987–1996, og vognene nærmer seg slutten på sin tekniske

levetid. Gjennom prosjektet skal det anskaffes nye lastevogner som erstatning for Scania-lastevognene. Innenfor sine fullmakter har Forsvarsdepartementet tidligere godkjent anskaffelser av de 125 høyest prioriterte lastevognene i ulike varianter. Disse lastevognvariantene anskaffes gjennom avrop på en felles norsk-svensk rammeavtale inngått med det tyske selskapet Rheinmetal M.A.N. Military Vehicles. Den samme rammeavtalen ligger også til grunn ved anskaffelsene i prosjekt 2559. Prosjektet skal anskaffe om lag 290 nye lastevogner i ulike versjoner, og samtidig skal om lag 500 av de beste Scaniavognene levetidsforlenges.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 049 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4018 Hånd- og avdelingsvåpen

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret startet en moderniseringsprosess for hånd- og avdelingsvåpen i 2007. Prosjektet omfatter anskaffelse av avdelingsvåpen, og er i hovedsak en erstatning av dagens våpensystemer. Det vil anskaffes nye mitraljøser, maskingevær og et enhetlig øvingssystem til rekylfri kanon. Leveranser er planlagt innen 2025. Dette vil bidra til å gi Forsvaret økt operativ evne og beskyttelse for personellet i operasjoner.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 629 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4019 Bekledning og beskyttelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å erstatte og videreutvikle beklednings- og beskyttelsesmaterieell til militært personell i alle forsvarsgrenene og for Heimevernets innsatsstyrker. Det grunnleggende operative behovet er at Forsvaret har materieell som gir personellet tilstrekkelig stridsutholdenhet, stridseffektivitet, overlevelsessevne, mobilitet og beskyttelse mot ytre påvirkninger og trusler fra miljøet under alle operative forhold. Videre skal materieellet gi økt beskyttelse ved forbedret kamuflasje, og det skal gi personellet forbedret beskyttelse av syn og hørsel. Prosjektet gjennomføres i perioden 2014–2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 823 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5044 Feltvogner til Heimevernet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet skal tilføre Heimevernet (HV) et større antall upansrede feltvogner og tilhengere for økt laste- og transportkapasitet. HV har et landsdekkende og territorielt ansvar med hovedoppgaver innenfor vakthold og sikring av militære og sivile objekter. HV skal være tilgjengelig på kort varsel, slik at enheter med god lokalkjennskap kan løse rene militære oppdrag, eller på anmodning støtte det sivile samfunn ved ulykker og større hendelser. HV-områdene må følgelig være organisert, utrustet og trent for slike oppdrag. Tilgang til relevante kjøretøyer gir økt mobilitet, og er en viktig forutsetning for oppdragsløsningen.

HV benytter i dag upansrede feltvogner av typen Mercedes-Benz i kombinasjon med innleie av sivile kjøretøyer. Feltvognene har vært benyttet i Forsvaret siden 1980-tallet, og har redusert nytteverdi på grunn av stor slitasje over mange år. Kjøretøyene har passert beregnet levetid, og i tillegg er flere grunnleggende sikkerhetsmessige krav ikke tilfredsstilt. På grunn av kjøretøyenes alder er det en rekke komponenter som ikke lenger serieproduseres, og som dermed øker vedlikeholdsutgiftene.

Det er behov for å erstatte den fleksible transportkapasiteten som feltvognene gir. Formålet med prosjektet er å anskaffe om lag 360 kjøretøyer for bruk med vanlig personbilførerkort, samt et antall tilhengere. Rammeavtale for anskaffelsen er inngått. For å søke å redusere logistikk- og driftsutgiftene planlegges det anskaffet kommersielt tilgjengelige kjøretøyer og tilhengere som kan vedlikeholdes ved sivile verksteder i det enkelte HV-distrikt.

Med nye kjøretøyer vil HV få tilgang til en transportkapasitet som gir høyere driftssikkerhet, moderne sikkerhetsløsninger for personellet i kjøretøyet og tilfredsstillende fremkommelighet. Leveransene planlegges avsluttet innen utgangen av 2020.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 575 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5045 Broleggerpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøyer for å sikre gjennomføringen av operasjonene. Det innebærer bergingspanservogn, broleggerpanservogn og ingeniørpanservogn.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks broleggerpanservogner på et moderne Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. De eksisterende broene av typen Leguan som blir benyttet på dagens Leopard 1-vogner vil bli videreført da de tidligere er levetidsforlenget. Levering er planlagt i perioden 2021–2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme 756 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5049 Ingeniørpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøyer for å sikre gjennomføringen av operasjonene. Det innebærer bergingspanservogn, broleggerpanservogn og ingeniørpanservogn.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks ingeniørpanservogner på et moderne Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. Levering er planlagt i perioden 2021–2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 748 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5050 Hovedkampsystem Leopard 2

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjektet skal tilføre Hæren 36 oppgraderte stridsvogner av typen Leopard 2. I tillegg skal prosjektet levere to vogner for utdanning.

Løsningen baseres på ombygging av eksisterende stridsvogner gjennom å videreutvikle mine- og ballistisk beskyttelse, økt ildkraft, nye sensorer og digitaliserte systemer.

Hærens Leopard 2 stridsvogner vil, uten oppgradering, nå sin tekniske levealder rundt 2020. En rekke av delsystemene i vognen har behov for oppgradering eller utskifting. For å kunne opprettholde stridsvognene som et effektivt og relevant våpensystem for å møte fremtidens konvensjonelle og asymmetriske trusler er modernisering helt nødvendig.

Prosjektet, slik det opprinnelig var planlagt, beskrevet over, ble vedtatt stanset gjennom behandlingen av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Dette var basert på faglige anbefalinger fra Landmaktutredningen, som konkluderte med at den planlagte oppgraderingen ikke ville gi tilstrekkelig kampkraft og beskyttelse sett i forhold til utviklingen i trusselen fra moderne ammunisjon og våpensystemer.

Det planlegges nå i stedet med en anskaffelse av stridsvogner fra 2025 i en prosess der flere alternativer inngår. Det vises til omtale under fremtidige prosjekter.

Det opprinnelige prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme var 3 006 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning og merverdiavgift.

Eksisterende stridsvogner vil bli gitt en levetidsforlengelse for å opprettholde kapasiteten inn til nye stridsvogner er på plass. Levetidsforlengelsen vil bli gjennomført innenfor rammene av prosjekt 5050. Kostnadsrammen for levetidsforlengelsen er beregnet til om lag 230 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, en avsetning for usikkerhet og gjennomføringskostnader. Den videre oppfølging av prosjektet vil bli gjort av Forsvarsdepartementet som et kategori 2-prosjekt, jf. beskrivelse av kategorier i pkt. 4.1.

5436 Kampvogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 387 S (2011–2012) til Prop. 93 S (2011–2012). Prosjektet omfatter oppgradering og ombygging av 103 eksisterende stormpanservogner av typen CV90 i kombinasjon med nyan-skaffelse av vogner. Vognene vil tilføre Hæren økt kapasitet og kampkraft, og prosjektet er viktig for den fortsatte modernisering og videreutvikling av Hæren.

Prosjektet skal i alt levere 144 CV90 i ulike versjoner: stormpanservogner, stridsledelsesvogner, stormingeniørvogner, oppklaringsvogner, multirullevogner (bombekaster og transport) og vog-

ner for utdanningsformål. Det skal videre anskaffes blant annet fjernstyrte våpenstasjoner, kommunikasjonssystemer og ubemannede stridstekniske luft- og bakkefarkoster. Alle vogner er motatt fra leverandøren. Prosjektet planlegges avsluttet i 2020.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 11 242 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5439 Landbasert, indirekte ildstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfattet anskaffelse av inntil 24 selvdrevne artilleriskyts med systemer for ammunisjonshåndtering, logistikk og en viss mengde presisjonsstyrt ammunisjon og røykammunisjon til Hæren. De nye skytsene skulle erstatte eldre artilleriskyts av typen M109G. Anskaffelsen var planlagt gjennomført i samarbeid med Sverige som hovedaktør og svenske BAE Bofors som leverandør. Leveransene var planlagt avsluttet i 2013.

På grunn av betydelige forsinkelser grunnet forhold hos leverandøren, samt kvalitetsavvik og tekniske utfordringer med skyts og ammunisjonshåndteringssystem har regjeringen tidligere besluttet å avslutte kontrakten med leverandøren. Regjeringen redegjorde for disse forholdene i blant annet Prop. 1 S (2013–2014) og Prop. 1 S (2014–2015).

Sverige har valgt å gå videre med anskaffelsen og har reforhandlet kontrakten.

Prosessen mot leverandøren og svenske myndigheter når det gjelder avslutning av den norske delen av kontrakten er fullført. Det gjenstår enkelte mindre, nasjonale aktiviteter i prosjektet knyttet til ferdigstillingen av et ildlednings-system.

Anskaffelsen av nytt artilleri gjøres i prosjekt 5447, jf. omtale under.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 342 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5447 Artillerisystem 155mm

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 83 S (2017–2018) til Prop. 12 S (2017–2018). Prosjektet skal anskaffe 24 artilleriskyts med tilhørende ammunisjonskjøretøy, punktmålsammunisjon, røykammunisjon, materiell for utdanning og logistikk. Levering skal etter planen finne sted fra ultimo 2019 til 2022.

Hærens eksisterende artillerisystem av typen M109G ble anskaffet på slutten av 1960-tallet. Skytsene er vedlikeholdskrevende, lite fleksible og mindre effektive grunnet blant annet kort rekkevidde. En kontrakt med en sør-koreansk leverandør for levering av artillerisystemet K9 ble signert i 2017. Det nye systemet vil ha evne til å levere ildstøtte på avstander over 40 km på en effektiv og sikker måte.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 3 400 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5475 Elektroniske mottiltak

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å reanskaffe kapasiteten for å utføre elektroniske mottiltak (EMT). Det planlegges anskaffet et mindre antall systemer som skal monteres dels på pansrede kampstøttekjøretøyer av typen M113 F4 og dels på hjulkjøretøyer av en kommersielt tilgjengelig type. Alle systemene skal benyttes i Hæren. Anskaffelsen planlegges gjennomført i perioden 2021–2024.

Hæren har benyttet systemer for elektronisk krigføring i lang tid. Noen av systemene er fornyet gjennom mindre anskaffelser tidligere, men det gjenstår å fornye kapasiteten til å gjennomføre elektroniske mottiltak. EMT-systemer benyttes blant annet for å forstyrre en motstanders kommunikasjon, bryte motstanderens kommandokjede og forstyrre presisjonsvåpen som er avhengige av elektronisk kommunikasjon. I dagligtale omtales et slik EMT-system gjerne som et «jammesystem».

Hærens eksisterende EMT-systemer ble tatt i bruk på slutten av 1990-tallet. Systemene er oppsatt på beltegående kjøretøyer. Både EMT-systemene og kjøretøyene er i ferd med å nå slutten av sin tekniske og operative levetid.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 573 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6086 AEGIS COTS Baseline Update

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å opprettholde ytelsen til Fridtjof Nansen-klassens våpensystemer ved at delsystemer eller komponenter, hvor ukurans vil kunne påvirke teknisk tilgjengelighet, skiftes ut.

På denne måten sikres det at våpensystemet opprettholder sin operative og teknologiske relevans. Prosjektet skal oppdatere programvare og prosessorkraft, samt gjenanskaffe komponenter.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) at prosjektets omfang skulle økes til å omfatte restaktiviteter fra prosjekt 6088 Nye fregatter. Prosjektet omfatter aktiviteter knyttet til klargjøring for helikopter, kommunikasjonssystemer, styre- og fremdriftssystem, radarsystem, sensorsystem og elektrisk anlegg. Alle aktivitetene er igangsatt. For å oppnå mest mulig operativ tilgjengelighet for fregattene gjennomføres leveransene i hovedsak i forbindelse med hovedvedlikehold. Leveransene forventes ferdigstilt i perioden frem til 2025. Helikoptertilpasning på siste fregatt er planlagt fullført i 2023. Leveransen av kommunikasjonssystemer vil trekke ut i tid til 2025 grunnet utfordringer med tidligere leverandør.

Havariet av KNM Helge Ingstad, og beslutningen om å ikke reparere fartøyet, vil kunne få følger for omfanget i dette prosjektet. Det er foreløpig ikke klart hvordan prosjektet påvirkes av havariet med KNM Helge Ingstad. Stortinget vil bli informert på egnet måte når dette er avklart.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er på 1 396 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6192 Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å oppgradere *Evolved Sea-Sparrow Missile* (ESSM) for å forlenge levetiden til systemet, slik at behovet for beskyttelse mot kjente lufttrusler for fregattene ivaretas. Kravene til ESSM ble utviklet på 1990-tallet. Fremtidige, nye og endrede trusler gjør at det er behov for oppdateringer og videreutvikling av luftvernmissilsystemets ytelse og kapasitet. Oppdateringen og videreutviklingen av ESSM gjennomføres i et NATO-samarbeidsprosjekt, *NATO Sea-Sparrow Project*, som Norge deltar i. Prosjektet består i hovedsak av tre tiltak: 1) Deltakelse i utviklingen av missilet, 2) Anskaffelse av nye missiler av typen ESSM Block 2 og 3) Tilpasning av fregattenes våpensystem til de nye missilene og forlengelse av levetiden på eksisterende missiler av typen ESSM Block 1. Anskaffelsen og innfasingen av missilene er planlagt til perioden 2021–2025. Fregattene skal i prosjekt 6096 MLU fregatt,

planlagt i perioden 2024–2028, gjennomgå en omfattende oppgradering og levetidsforlengelse. Dette tiltaket omfatter også en større oppgradering av fartøyenes kommando- og kontrollsystem og tilpasning til våpensystemene. Omfanget i prosjekt 6192 er i 2019 justert for å ta hensyn til dette og sikre en kostnadseffektiv helhetlig tilpasning til nye ESSM Block 2 missiler. Det er foreløpig ikke klart hvordan prosjektet påvirkes av havariet med KNM Helge Ingstad. Stortinget vil bli informert på egnet måte når dette er avklart.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er på 2 128 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2008–2009) til St.prp. nr. 1 (2008–2009), og omfatter oppdatering og oppgradering av sensor- og våpensystemer på Ula-klasse ubåter. Prosjektet skal forbedre sikkerheten under dykking, navigasjonssikkerheten og sikkerheten om bord generelt, slik at nasjonale og internasjonale regelverk og sentrale NATO-krav oppfylles. Prosjektet ble startet opp i 2010 og er planlagt forlenget ett år med ferdigstilling i 2021. Forlengelsen skyldes justering av pågående kontrakter som følge av høyt aktivitetsnivå og lavere tilgjengelighet på fartøyer for prosjektet.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 643 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6346 Nye ubåter

Prosjektet for nye ubåter ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye ubåter.

Norge og Tyskland har inngått et omfattende, strategisk maritimt materiellsamarbeid, som omfatter nye ubåter, missiler, marine til marine samarbeid, forsknings- og utviklingssamarbeid samt industrisamarbeid. Samarbeidet med Tyskland preges av åpenhet og gjensidig tillit. Avtaleverk er på plass, og det er etablert gode arbeidsprosesser på tvers av landegrensene, der ulike prosjekt- og fagmiljøer jobber tett sammen for å skape felles resultater.

Den kommersielle prosessen mot hovedleverandøren av de nye ubåtene, tyske Thyssen Krupp Marine Systems (tkMS), pågår. Anskaffelsen og produksjonen vil bli samordnet for å oppnå stor driftsfordeler og synergier, og for å sikre identisk

konfigurasjon på ubåtene. I tillegg til selve anskaffelsen av identiske ubåter, vil ubåtsamarbeidet med Tyskland omfatte utdanning, trening, vedlikehold, levetidsunderstøttelse, reservedeler, oppdateringer og oppgraderinger.

Leverandørens tilbud ble fremsendt til de norske og tyske anskaffelsesorganisasjonene i oktober 2018. En grundig evaluering av tilbudet viste at det ikke møtte norske og tyske krav. Basert på gjennomførte avklaringsmøter mellom partene sendte leverandøren et nytt oppdatert tilbud i slutten av juli 2019. Den foreløpige evalueringen har identifisert det som hensiktsmessig at partene bruker noe mer tid enn opprinnelig planlagt for å komme frem til en avtale, som kan ivareta Norges behov innenfor de helhetlige rammene som er satt for ubåtprosjektet. Leveransen av første ubåt var planlagt mot slutten av 2026. Denne tidsplanen blir sannsynligvis påvirket av den nåværende situasjonen, og ny tidsplan vil bli fastsatt gjennom de forestående kontraktsforhandlingene.

Ula-klassen er planlagt redusert fra seks til fire fartøyer fra 2022 for å sikre operative ubåter frem mot 2028, inntil de nye ubåtene kan overta, jf. Prop. 151 S (2015–2016). Studiene som lå til grunn for denne vurderingen var fra 2014. Nå, fem år senere, og etter gjennomførte oppdateringsprosjekter på Ula-klassen, har man et noe bedre vurderingsgrunnlag for å anslå den potensielle levetiden til Ula-klassen. Foreløpige studier indikerer at, dersom nødvendige tiltak gjennomføres tidlig, er det mulig å utvide levetiden til Ula-klassen i et begrenset omfang. Dermed vil Norge kunne beholde et antall operative ubåter, selv om de nye ubåtene blir noe forsinket.

Arbeidet med å få på plass en ny og forbedret ubåtkapasitet gis stor prioritet, både på norsk og tysk side, med sikte på i størst mulig grad å minimere forsinkelser i prosjektet. Regjeringen vil holde Stortinget informert om den videre fremdriften i prosjektet.

Det strategiske partnerskapet med Tyskland omfatter også industrisamarbeid. Samarbeidet er positivt for høyteknologisk kompetanseutvikling i Norge, og for eksportpotensialet til norskutviklede produkter. Primærfokus er samarbeid om videreutvikling av missiler og missilteknologi, samt om kampløsløssystem til de nye norske og tyske ubåtene. Samarbeidet bidrar til å åpne opp det tyske markedet for en rekke norske forsvarsbedrifter, og inngåelse av forpliktende industriavtaler er en forutsetning for at ubåtkontrakten skal signeres.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 44 050 mill. kroner, inkludert merverdi-

avgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015), og omfatter oppdateringer og utskifting av ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene om bord på fire Ula-klasse ubåter. Dette gjøres for å kunne holde ubåtene teknisk tilgjengelige frem til ny ubåtkapasitet innføres. Mellomløsningen bidrar til at Norge opprettholder en kontinuerlig ubåtkapasitet, og legger til rette for innføring av en ny kapasitet.

Prosjektet omfatter en oppdatering av fire av dagens seks Ula-klasse ubåter. De to øvrige ubåtene planlegges faset ut fra om lag 2022. De fire oppdaterte ubåtene planlegges å være i drift til disse gradvis blir erstattet med nye ubåter.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 593 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6401 Erstatning av Stingray Mod 0

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 62 (2007–2008) til St.prp. nr. 22 (2007–2008), og omfatter anskaffelse av nye lettvektorpedoer. Torpedoene skal kunne benyttes av fregattene, NH90-helikoptre og P-3C Orion maritime patruljefly. Kontrakt ble inngått med BAE Systems i 2009, og det er også inngått en samarbeidsavtale mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og BAE Systems om vedlikehold og lagring av torpedoene. Samtlige torpedoer er levert, og de siste torpedoene er levert i en nyere konfigurasjon. De først leverte torpedoene vil bli oppdatert til samme nivå som de sist leverte. Videre gjenstår ferdigstillelse av våpenintegrasjon mot NH90 og nødvendig integrasjon på helikopterfartøyer før prosjektet planlegges avsluttet.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 172 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6615 Nye kystvaktfartøyer

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Prosjektet ble endret ved at omfanget i tidligere prosjekt 3049 Erstatning Nordkapp-klassen ble tatt inn som en del av prosjekt 6615. Antall kystvaktfartøyer ble økt fra ett til tre fartøyer. Sam-

menstlängen er tidligere omtalt i Prop. 151 S (2015–2016). Revidert prosjekt med ny kostnadsramme, basert på fremforhandlet tilbud fra norsk verft, ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å anskaffe tre helikopterbærende kystvaktfartøyer med godkjent isforsterket skrog (isklassing). Fartøyenes operasjonsområde skal i hovedsak være i de nordlige havområdene. Skroget på fartøyene må derfor ha en viss lengde og utforming for å oppnå god stabilitet, og fartøyene må ha evne til å operere under isforhold. Dagens Nordkapp-klasse vil nå sin tekniske levealder rundt 2020 etter om lag 40 år i operativ tjeneste.

Hovedkontrakt for tre nye kystvaktfartøyer ble i 2018 inngått med Vard Group AS, Langsten, og vil bidra til å videreutvikle nasjonal kompetanse og kapasitet innenfor den maritime næringen. I påvente av innfasing av nye fartøyer i tidsrommet 2022–2024, gjennomføres det en minimumsløsning for levetidsforlengelse av alle tre fartøyene i Nordkapp-klassen.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 7 109 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

7628 Kampluftvern

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Hærens luftvernssystem NALLADS (*Norwegian Army Low Level Air Defence System*) ble utfaset i 2004. Prosjekt Kampluftvern er opprettet for å etablere en evne til å forsvare Hærens manøveravdelinger mot luftangrep. Kapasiteten ble besluttet etablert ved Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Prosjektet skal etablere et kampluftvern-batteri til Hæren, og vil blant annet benytte eksisterende og allerede innarbeidede løsninger i Forsvaret. Kampluftvern-batteriet vil bestå av ulike enheter for ildledning, kortholdsluftvern, luftvern med middels lang rekkevidde og nødvendige stabsfunksjoner for ledelse og logistikk. Prosjektet gjennomføres som en rettet anskaffelse fra Kongsberg Defence & Aerospace AS. Kontraktforhandlingene har tatt noe lenger tid enn forventet. Det planlegges å signere en kontrakt innen utgangen av 2019.

Hæren har startet forberedelser for mottak av kampluftvern. Planlagte leveranser fra prosjektet er 2019–2023, og prosjektet planlegges terminert i 2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 009 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7660 Helikopter til fregatt og kystvakt

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2000–2001) til St.prp. nr. 1 (2000–2001). Prosjektet omfatter levering av 14 NH90-helikoptre til Kystvakten og Marinen. Kontrakt ble inngått mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og franske NATO Helicopter Industries (NHI) gjennom et felles nordisk anskaffelsesprogram, *Nordic Standard Helicopter Programme* (NSHP), i 2001. Helikoptrene skulle opprinnelig vært levert i perioden 2005–2008, men er vesentlig forsinket fra leverandørens side.

Forsvarsdepartementet iverksatte i 2016 særskilt oppfølging av dette prosjektet, og har stort fokus på anskaffelsen og innfasingen av NH90 i Forsvaret. Forsvarsdepartementet følger opp alle prosjektleveranser, inklusive problemstillinger knyttet til tilgjengeligheten på NH90, leveranser av helikoptre og reservedeler, vedlikehold og innfasing på fartøyer. Gjennom det siste året har hovedfokus vært på helikopterleveranser, reservedelsproblematikk og tydelig overordnet styring av innfasingen av NH90 i Forsvaret.

Forsvaret skal ha evne til å operere og løse oppdrag med NH90 både fra helikopterbærende kystvaktfartøyer og fregatter innen utgangen av 2022. Deretter vil kapasiteten bygges videre opp til å nå vedtatt ambisjonsnivå for NH90 mot midten av 2020-tallet.

Norge har mottatt seks helikoptre i en foreløpig versjon i perioden 2011–2016. I 2017 ble det første NH90 helikoptret i endelig versjon mottatt av Forsvarsmateriell. De resterende sju helikoptrene skulle etter planen mottas innen utgangen av 2019. Til tross for at Forsvarsmateriell gjennom det siste året har mottatt flere helikoptre og oppnådd en høyere leveransetakt sammenliknet med tidligere år, har leverandøren varslet noen ytterligere forsinkelser. Leveranse av det siste helikoptret forskyves til første kvartal i 2020, samt at det er varslet risiko for at også leveransen av det nest siste helikoptret vil forskyves inn i 2020. De seks helikoptrene som er levert i foreløpig versjon skal oppgraderes til endelig versjon. I løpet av 2019 skal tre helikoptre være tilbakeført til leverandøren for oppgradering. Planen er at alle helikoptrene i foreløpig versjon skal være ferdig oppgradert i løpet av 2022.

Alle tre Nordkapp-klasse kystvaktfartøyer er klargjort og godkjent for havgående operasjoner

med NH90. Det siste helikopterbærende kystvakt-fartøyet (KV Svalbard) er klargjort og planlegges godkjent for helikopteroperasjoner med NH90 i 2019. Helikopteroperasjoner med NH90 er iverk-satt på Kystvakten, og vil gradvis øke i omfang, i takt med tilgjengelighet på operative helikoptre. Ved oppstart av flyging med NH90 til støtte for Kystvakten var det midlertidige begrensninger knyttet til helikopteroperasjoner. Disse begrensningene vil reduseres i takt med økt erfaring med bruk av NH90. Fregattene skal tilpasses, klargjø-res og godkjennes for NH90-operasjoner. Arbeidet på fregattene gjennomføres samtidig med plan-lagte hovedoverhalingen for å oppnå størst mulig operativ tilgjengelighet med fregattene. Senest i 2022 skal Forsvaret ha evne til å løse operative oppdrag med NH90 ombord på fregattene.

De største utfordringene på kort sikt er anskaffelse og leveranse av et tilstrekkelig volum av reservedeler for å understøtte driften av NH90. Forsvaret og Forsvarsmateriell gjennomfører vurderinger vedrørende det totale behovet for reser-vedeler. For å løse utfordringene på kort sikt har Forsvarsdepartementet, etter anbefaling fra For-svaret og Forsvarsmateriell, prioritert ytterligere midler til reservedelsanskaffelser innenfor pro-sjektets tilgjengelige styringsrammer. For å løse reservedelsutfordringer på lengre sikt vurderer Forsvarsdepartementet fortløpende behovet for å gi oppdrag om ytterligere reservedelsanskaffel-ser.

Reservedelsutfordringene, sammen med for-skyvninger i leveransene, betyr lavere helikopter-tilgjengelighet enn planlagt på kort sikt. Dette innebærer at Forsvarets evne til å produsere flyti-mer med NH90 i 2020 blir noe lavere enn planlagt. Denne situasjonen vil bedres når alle helikoptrene er levert og reservedelsbeholdningen er tilstrek-kelig bygget opp til å understøtte planlagt drift.

I parallell med Forsvarsmateriells fokus på helikopter- og reservedelsleveranser arbeider Forsvaret med å rekruttere, utdanne og beholde flygere og teknisk personell for å operere og understøtte drift av NH90.

Forsvarets forskningsinstitutt gjennomførte i 2018 analyser som viser at det blir vesentlig dyrere å drifte NH90-helikoptrene enn forutsatt i gjeldende langtidsplan, når alle helikoptrene har kommet i endelig versjon og er faset inn etter 2022. Forsvarsdepartementet arbeider aktivt med alternative driftsmodeller for å redusere det esti-merte utgiftsnivået. NH90-helikoptrene driftes i inneværende planperiode innenfor planforutset-ningene som ligger til grunn for langtidsplanen. Utfordringene med hensyn til driftsutgifter vil spe-

sielt gjøre seg gjeldende i neste planperiode, og vil bli en del av den videre langtidsplanleggingen.

Forsvarsdepartementets særskilte oppfølging av anskaffelsen og innfasingen av NH90 i Forsva-ret, samt etableringen av et eget programstyre i Forsvaret og FMA, har gitt resultater gjennom bedre samordning i forsvarssektoren det siste året. Det fokuseres spesielt på tiltak for å oppnå høyest mulig helikoptertilgjengelighet gjennom anskaffelse av reservedeler og oppfølging av slutt-leveranse av helikoptre i endelig versjon. Samtidig har programstyret et helhetlig fokus på innfasin-gen av NH90 i Forsvaret for å gi raskest mulig operativ effekt for fregattene og Kystvakten.

Stortinget har bedt regjeringen om å komme tilbake til Stortinget på egnet måte med vurderin-ger om alternative helikoptre kan være mer for-målstjenlig for deler av Luftforsvarets behov grun-net forventede driftsutgifter og flytid. Regjeringen planlegger å komme tilbake til Stortinget med en orientering om dette arbeidet i 2020.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnads-ramme er 8 203 mill. kroner, som er inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7806 Nye transportfly – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye transportfly av typen C-130J. Forsvaret inngikk avtale med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket. Før-ste fly ble levert i november 2008, andre fly i juni 2009 og de to siste sommeren 2010.

I mars 2012 styrtet et C-130J transportfly i Sve-rige og fem offiserer omkom. Ved behandlingen av Revidert nasjonalbudsjett for 2012, jf. Innst. 375 S (2011–2012) til Prop. 111 S (2011–2012), vedtok Stortinget en tilleggsfinansiering på 720,0 mill. kroner for å erstatte det havarerte flyet. Forsvaret fikk tilgang til et nytt fly som opprinnelig skulle leveres til det amerikanske luftforsvaret. Erstat-ningsflyet ankom Norge allerede høsten 2012.

Prosjektet var opprinnelig planlagt avsluttet i 2013, men ble videreført for å kunne ivareta nød-vendige ombygginger av erstatningsflyet til norsk konfigurasjon, samt ferdigstilling av SATCOM-installerings og leveranse av nye redningsflåter. Prosjektet planlegges terminert i 2019.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnads-ramme er, inkludert tilleggsbevilgningen på 720 mill. kroner, 5 775 mill. kroner, som er inklu-dert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

8164 Modernisering av kryptoløsninger

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter anskaffelse av et høygradert og et lavgradert kryptosystem til forsvarssektoren. Anskaffelsen planlegges gjennomført i perioden 2020–2024.

I et moderne forsvar utveksles store mengder gradert informasjon mellom ulike systemer, og slik informasjon må beskyttes. Prosjektets hensikt er å modernisere kryptoløsningene, slik at fremtidige krav til kapasitet, beskyttelse, interoperabilitet og drift imøtekommes. Løsningene skal ivareta konfidensialitet, integritet og autentisitet for informasjonsutveksling mellom stasjonære, deployerbare og mobile enheter på alle graderingsnivåer. Systemene som tas frem vil være relevante for Forsvaret, totalforsvaret og eksport til allierte.

Det er viktig for Norge å ha nasjonal kontroll og nasjonal kompetanse innenfor kryptoteknologi, og det stilles derfor krav til norske leverandører. For høygraderte kryptoløsninger vil det bli gjennomført en direkteanskaffelse hos en norsk industripartner, da høygradert krypto er spesielt sensitivt.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 674 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Eiendom, bygg og anleggsprosjekter – status og fremdrift

Under følger oversikt over EBA-investeringsprosjekter med en kostnadsramme over 200 mill. kroner.

Tabell 4.4 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner

Formål/Prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2020	Forventet gjenstående etter 2020
Bardufoss – helikopterbase	548	1	0
Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon	300	35	181
Evenes – beskyttelse og sikring av basen	460	221	99
Evenes – fasiliteter for maritime patruljefly	1 842	331	932
Evenes – fasiliteter for NATOs kampflyberedskap	224	92	46
Evenes – fornyelse og oppgradering av infrastruktur	735	177	201
Evenes – nye befalsforlegninger	232	133	44
Evenes – sykestue, velferd og idrett	332	84	191
Haakonsværn – etablering av helikopterdetasjement	291	1	0
Haakonsværn – oppgradere infrastruktur og utfase fossilt brensel	680	126	430
Haakonsværn – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg	3 381	27	2616
Haakonsværn – oppgradere utrustningskai	233	30	151
Mauken-Blåtind – sammenbinding av skytefelt	461	2	3
Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff	360	161	0
Værnes – forsyningsbygg	338	160	143
Ørland – vedlikeholdsbygg F-35	1 482	9	0
Ørland – hovedinfrastruktur F-35	298	10	0
Ørland – ytre perimeter	509	70	88

Tabell 4.4 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner

Formål/Prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2020	Forventet gjenstående etter 2020
Ørland – hovedrullebane	780	12	45
Ørland – nye hangarer for F-35	2 381	417	1
Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen	232	62	59
Ørland – støyreducerende tiltak utenfor baseområdet	1 369	165	159
Ørland – tilpasning Hårberg skole og nytt idrettsbygg	280	125	99
Ørland – forsyningsbygg	229	105	49

Bardufoss – helikopterbase

Prosjektet for etablering av helikopterbase på Bardufoss ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Prosjektet omfatter nye hangarer, administrasjonsbygg, helikopteroppstillingsplasser og nødvendige flyoperative flater på Bardufoss. Videre skal det gjennomføres tilpasningsarbeider i eksisterende hangarer.

Hovedprosjektet ble overlevert til bruker i desember 2016, og bygningen er i bruk. Arbeidene i de eksisterende byggene var ferdigstilt i 2018. Det pågår en reklamasjonssak på enkelte arbeider, og prosjektet kan ikke termineres før prosessen er fullført. Det er derfor usikkerhet om utbetalingene i 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 548 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – beskyttelse og sikring av basen

Prosjektet for beskyttelse og sikring av Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter en rekke tiltak som samlet skal utgjøre et balansert og helhetlig sikringskonsept for Evenes flystasjon. Blant annet skal ytre område rundt basen og eksisterende adkomstområder oppgraderes. Det skal etableres et overvåkingssystem, nytt vaktbygg med kontrollområde for kjøretøy og nødvendige porter, bomber, barrierer og sperringer. Et post- og varemottak føres opp ved ytre vakt nord og en avfallsstasjon bygges i tilknytning til dette.

Det er gjennomført detaljprosjektering, og byggestart er planlagt høsten 2019. Prosjektet vil være i byggefase hele 2020 og 2021, med planlagt overlevering i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 460 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – fasiliteter for maritime patruljefly

Prosjektet for fasiliteter for maritime patruljefly ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Byggeprosjektet omfatter etablering av en hangar med plass for tre P-8, der to plasser er knyttet til vedlikehold og én plass til vask av flyene. Videre inneholder prosjektet administrative fasiliteter, verkstedsfasiliteter for P-8 samt teknisk lager og verksted- og lagerfasiliteter for bakkeutstyr og redningsutstyr. Det skal også etableres oppstillingsplasser for P-8, plattform for lasting av ammunisjon og utendørs spyleanlegg for flyene.

Byggestart er planlagt ultimo 2019. Det er planlagt at fasilitetene kan tas i bruk høsten 2022. Det gjennomføres for tiden detaljerte analyser av byggenes plassering på flyplassen. Analysene skal avklare byggenes eventuelle innvirkning på vindforhold (turbulens) ved landing og avgang, og om det må iverksettes avbøtende tiltak. Stortinget vil på egnet måte informeres om resultatet av analysene.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 842 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – fasiliteter for NATOs kampflyberedskap

Prosjektet for fasiliteter for NATOs kampflyberedskap (QRA) ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter tilpasning og oppgradering av fire av de spredte kampflyhangarene som skal benyttes til oppbevaring, klargjøring og lettere vedlikehold av F-35 på QRA-beredskap. Videre blir hangar H2 tilpasset for å kunne ivareta vedlikehold av kampfly ut over normal flyklargjøring. Prosjektet vil også omfatte bygging av et vakt- og beredskapsbygg og fasiliteter for planlegging av operasjoner, trening og øving for NATOs kampflyberedskap, med tilhørende forlegning og mulighet for enkel forpleining. Som del av prosjektet vil det også bli etablert et oppfangingsystem for kampfly på rullebanen.

Det er byggestart høsten 2019, og fasilitetene skal kunne tas i bruk høsten 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 224 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – fornyelse og oppgradering av infrastruktur

Prosjektet for fornyelse og oppgradering av infrastruktur på Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter oppgradering og økning av kapasiteten innenfor alle infrastrukturområder ved Evenes flystasjon. Tiltakene omfatter blant annet etablering av ny høyspent kraftforsyning, ny strømforsyning, nytt reservekraftanlegg, nye rør for vann og avløp, fjernvarme-/kjølerør, oppgradering av IKT-infrastrukturen på hele basen og ny adkomstvei fra administrativt område til det nye MPA-området sørvest på basen.

Byggestart var våren 2019. Det er inngått avtale med leverandør om etablering av ny høyspentlinje inn til basen. I 2020 og 2021 vil prosjektet være i byggefase med planlagt overlevering primo 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 735 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – nye befalsforlegninger

Prosjektet for nye befalsforlegninger på Evenes ble igangsatt etter Stortingets behandling av Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019). Utbyggingen på Evenes flystasjon innebærer at forlegningskapasiteten for befal må økes for å dekke det totale behovet. Dette er planlagt gjennomført i flere byggetrinn tilpasset personellplanen ved Evenes og tilgjengelige investeringsmidler. Prosjektet omfatter etablering av 94 kvarter fordelt på to forlegningsbygg med overdekket utendørs forbindelse.

Det planlegges byggestart høsten 2019. Planlagt overlevering er første halvår 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 232 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – etablering av helikopterdetasjement

Prosjektet for etablering av helikopterdetasjement på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Prosjektet omfatter nødvendige hangarer, kontorer og oppstillingsplasser for NH90 på Haakonsvern.

Prosjektet er ferdigstilt og ble overlevert til bruker i august 2016. Det er uenighet om sluttoppgjøret, og prosjektet er derfor ikke terminert. Det er usikkert om det vil påløpe utbetalinger i 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 291 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel

Prosjektet for oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter tiltak innenfor høyspent og lavspent elektro, utskifting av vannledninger og etablering av grøfter med el-kabler og rør til fjernvarme og fjernkjøling. Forurensede masser fra grøfter leveres til godkjent mottak. Videre omfatter prosjektet utfasing av fossilt brensel ved at oljetanker og oljekjeler fjernes og erstattes med fjernvarme og fjernkjøling fra en ny energisentral basert på sjøvarme.

Det er gjennomført detaljprosjektering i 2019, og byggherrerigg er på plass. Det er forventet at

entreprenør kontraheres senhøstes 2019. Prosjektet vil være i byggefase i 2020, og det er planlagt overlevering i 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 680 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg

Prosjektet for vedlikeholdsfasiliteter for nye ubåter med tilhørende kaianlegg på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Byggeprosjektet omfatter etablering av et bygg med to vedlikeholdshaller med tilhørende verksted og lager, et administrasjonsbygg med kontor og møterom, et kaianlegg og utomhusanlegg. Kaianlegget inkluderer skipsheis og kaihus for klargjøring av ubåtene før tokt. Utomhusanleggene omfatter transportsystem for ubåtene og infrastruktur.

I 2020 vil det pågå arbeider knyttet til videre prosjektering. Forventet byggestart er i løpet av 2021, og prosjektet planlegges ferdigstilt før leveranse av nye ubåter.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 3 381 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradere utrustningskai

Prosjektet for oppgradering av utrustningskai på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019).

Prosjektet omfatter oppgradering av utrustningskaia og punktvis utdyping av sjøbunnen for å oppnå nødvendig seilingsdybde. Eksisterende omformerstasjon blir oppgradert, og det blir etablert nytt omformeranlegg for landstrøm. To nye kaihus med punkter for tilknytning til blant annet vann, avløp og landstrøm vil bli etablert. Videre blir det gjennomført nødvendige tiltak for sikkerhet rundt kaia.

Arbeidene i prosjektet planlegges kontrahert primo 2020, og forventet overlevering er i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 233 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Mauken-Blåtind – sammenbinding av skytefelt

Sammenbinding og utvidelse av Mauken-Blåtind skyte- og øvingsfelt ble besluttet ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 145 (1996–1997) til St.prp. nr. 85 (1995–1996). Hensikten var å dekke Forsvarets øvingsbehov i Nord-Norge. Ved behandlingen av Innst. S. nr. 238 (1999–2000) til St.prp. nr. 58 (1999–2000) besluttet Stortinget at utbyggingen av feltet videreføres med en kostnadsramme for investering i EBA, samt grunnerverv og planarbeid. I 2006 inngikk staten og reindriftsnæringen en avtale om en ny trase og kjøp av beiterettigheter. Det reviderte prosjektet ble ved behandlingen av Innst. S. nr. 317 (2007–2008) til St.prp. nr. 55 (2007–2008) kostnadsberegnet med en ny ramme. Utbyggingen er nå ferdigstilt, men det gjenstår utbedring av vannforsyning til enkelte berørte grunneiere. Det vil derfor påløpe utbetalinger i prosjektet i 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 461 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff

Prosjektet for lager og forsyning av flydrivstoff på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019) ble prosjektets kostnadsramme endret.

Behovet for prosjektet er begrunnet med Norges forpliktelse i en avtale mellom Norge og USA om forhåndslagring og forsterkning av Norge. Denne avtalen ble inngått etter Stortingets behandling av Innst. S. nr. 18 (2006–2007) til St.prp. nr. 77 (2006–2007). I avtalen er forsyning av drivstoff en av Norges vertslandsforpliktelser.

Prosjektet omfatter etablering av tanker for flydrivstoff på en kai i Muruvik i Malvik kommune. I tillegg til tanker plassert i et oppsamlingsbasseng, omfatter prosjektet teknisk bygg med lager, verksted, pumper og reservekraft og et bygg med kaikontor. En ledning for drivstoff skal gå fra anlegget i Muruvik og inn til Værnes. Det var byggestart i prosjektet i februar 2019, og det er planlagt overlevering høsten 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 360 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – vedlikeholdsbygg F-35

Prosjektet for vedlikeholdsbygg for F-35 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Bygget vil inneholde fasiliteter for vedlikehold og reparasjon av flyene, samt undervisningslokaler for opplæring av verkstedpersonell på F-35. Bygget ble overlevert våren 2018, men det gjenstår mindre kompletteringsarbeider som vil pågå i 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 482 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – hovedinfrastruktur F-35

Prosjektet for hovedinfrastruktur for F-35 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjektet omfattet høyspent kraftforsyning til basen, ny hovedinfrastruktur for vann og avløp, etablering av fjernvarme- og fjernkjølerør, IKT-infrastruktur til F-35-området og adkomstveier til F-35-området. Prosjektet er nå i hovedsak fullført, men det gjenstår blant annet noe asfalteringsarbeider ved nye bygg som ble ferdigstilt sent i 2018. Det vil derfor også bli noen mindre utbetalinger i prosjektet i 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 298 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – ytre perimeter

Prosjektet for etablering av ytre perimeter ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017). Prosjektet omfatter tiltak for nødvendig grunnsikring på basen i form av forsterking av ytre perimeter, inkludert hindring av personell og kjøretøyer, overvåkingssystem for deteksjon og verifikasjon, samt nytt adgangskontrollområde for effektiv og sikker kontroll. Arbeidene gjennomføres i fem faser der tre faser ferdigstilles i 2019. Prosjektet er planlagt fullført i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 509 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – hovedrullebane

Prosjektet for forlengelse av hovedrullebanen ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet innebærer en 286 meters

forlengelse av hovedrullebane og parallellrullebane ved Ørland flystasjon. Rullebanen ble tatt i bruk i 2017, men noe arbeid ble gjennomført i 2018. Prosjektet er nå i hovedsak fullført, men det gjenstår noen arbeider som vil pågå i 2020 og 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 780 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – nye hangarer for F-35

Prosjektet for nye hangarer for F-35 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer bygging av tolv hangarer, hver med plass til to F-35 kampfly og med en robust konstruksjon som gir tilstrekkelig beskyttelse mot inntrengning og ytre påvirkning. Hver hangar har rom og utstyr for klargjøring av flyene før oppdrag. Byggearbeidene startet høsten 2017. De seks første hangarene er ferdigstilt i 2019, og resterende seks er planlagt ferdige i 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 381 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen

Prosjektet for gjennomføring av støytiltak på Forsvarets egen bygningsmasse på Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å gjennomføre støyreducerende tiltak i henhold til reguleringsplanbestemmelsene og arbeidsmiljøloven på eksisterende bygningsmasse, som skal videreføres i forbindelse med etableringen av Ørland flystasjon som Forsvarets kampflybase. Støytiltak på egen bygningsmasse startet i 2017 og er planlagt gjennomført innen utgangen av 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 232 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støyreducerende tiltak utenfor baseområdet

Prosjektet for gjennomføring av tiltak for å redusere støykonsekvensene for bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål utenfor baseområdet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å tilby innløsning av bygninger med støyømfintlig bruksformål i rød støysone, og å gjennomføre støyreducerende til-

tak på bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål i gul støysone innen utgangen av 2019, i henhold til reguleringsplanens bestemmelser for Ørland flystasjon. I tillegg skal eventuell bygningsmasse som innløses i rød støysone avhendes, sikres eller rives.

I hovedsak vil både innløsning og støyreduserende tiltak på boliger være gjennomført innen fristen i reguleringsplanen. Det har vært en prosess for å avklare om fritidsboliger er omfattet av reguleringsplanvedtaket. Konklusjonen er at fritidsboliger er omfattet av vedtaket, og i 2020 og 2021 vil det derfor pågå støytiltak på fritidsboliger i Ørland og Agdenes kommuner. Videre vil det i 2020 gjennomføres støytiltak på de boligene i rød støysone hvor eierne nylig har takket nei til innløsning av boligen.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 369 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – tilpasning av Hårberg skole og nytt idrettsbygg

Prosjektet for tilpasning av Hårberg skole og nytt idrettsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter gjenbruk av bygningene ved den gamle Hårberg skole og bygging av nytt idrettsbygg i tilknytning til denne. Velferdsbygget skal inneholde funksjoner som kantine, møterom, areal for prest og aktiviteter i forbindelse med religion og livssyn samt kontorfasiliteter. Idrettsbygget skal inneholde areal for hallidrett, styrketrening og trening av utholdenhet. Det skal også være våtrom, garderøber, resepsjon og lager for utstyr.

Byggestart er planlagt ved årsskiftet 2019/2020, og prosjektet er planlagt ferdig i løpet av 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 280 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Det nye forsyningsbygget vil bli etablert i forlengelsen av det allerede ferdigbygde forsyningslageret til F-35, og skal blant annet inneholde forsyningslager for intendantur, depoter og administrasjonslokale for den økte bemanningen ved flystasjonen.

Byggestart er planlagt høsten 2019, og det nye forsyningsbygget er planlagt ferdigstilt innen utgangen av 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 229 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Prosjekter som er avsluttet

6300 Skjold-klasse MTB

Prosjektet ble vedtatt av Stortinget ved behandlingen av Innst. S. nr. 11 (2003–2004) til St.prp. nr. 82 (2002–2003). Prosjektet omfatter anskaffelse av fem nye Skjold-klasse fartøyer og tilpasning av forseriefartøyet KNM Skjold, samt anskaffelse av våpensystemer og løsninger for logistikk og opplæring. Serieleveransen av de fem fartøyene ble omlag to og et halvt år forsinket på grunn av utfordringer hos leverandøren. Fartøyene var opprinnelig planlagt levert i 2008 og 2009. Forsvaret fikk kompensasjon for forsinket levering ved å motta ytelser som er av stor nytteverdi for Forsvaret og som bedrer fartøyenes operative kapasitet. Det ble levert to fartøyer i 2010, ett fartøy i 2011 og to fartøyer i 2012. Oppgraderingen av prototypefartøyet, KNM Skjold, var ferdig i 2013. Integrering av sjømålsmissil (NSM) på fartøyene er utført, og installasjon av satellittkommunikasjon (SATCOM) ble slutført i 2014. Arbeidet med å rette opp mindre feil og mangler og garantisaker ble utført i 2016.

Prosjektet er ferdigstilt innenfor prisjustert kostnadsramme (post 45) på 6 493 mill. kroner.

7512 F-16 elektronisk krigføringsmateriell

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (1997–1998) til St.prp. nr. 1 (1997–98) og omfatter elektronisk krigføringsmateriell til alle F-16 kampfly med nødvendig støtte- og kontrollsystemer. Leveranser av jamme-pod og opphengsmekanismer ble slutført i 2005, styringssystemet ble levert i 2010 og missilvarslingssystem ble levert i 2014.

Prosjektet er ferdigstilt innenfor prisjustert kostnadsramme (post 45) på 1 295 mill. kroner.

Bardufoss – befalsforlegning fase 2 Rusta leir

Prosjektet for fase 2 for etablering av forlegninger for befal og vervede på Bardufoss ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet omfatter eta-

blering av 108 nye befalskvarter, fordelt på tre bygg i Rusta leir og et garasjeanlegg for parkering av kjøretøyer.

Prosjektet hadde byggestart i juli 2016, og ble overlevert til bruker i desember 2018. Prosjektet er ferdigstilt innenfor kostnadsrammen på 234 mill. kroner, og er nå under terminering.

Haakonsvern – bygg for Marinejegerkommandoen

Prosjektet for bygg for Marinejegerkommandoen på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Det er etablert administrasjonsbygg og flerbrukshall i området rundt den gamle MTB-havnen på Haakonsvern.

Prosjektet ble i hovedsak ferdigstilt våren 2018, og prøvedrift har pågått frem til overtakelse fra entreprenør ved årsskiftet 2018/2019. Prosjektet er ferdigstilt innenfor kostnadsrammen på 325 mill. kroner, og er nå under terminering.

Setermoen – ombygging av mannskapskaserner til forlegning for befal og vervede

Stortinget ble i Prop. 1 S (2018–2019) informert om at regjeringen ville komme tilbake til Stortinget dersom prosjektet for ombygging av mannskapskaserner til forlegning for befal og vervede på Setermoen ikke skal gjennomføres. Regjeringen informerte i Prop. 60 S (2018–2019) om at prosjektet er terminert.

Til informasjon

Investeringsprogrammet for sikring av skjermingsverdige objekter

Forsvarsdepartementet gjennomfører flere investeringsprosjekter hvor sikring for å tilfredsstillende krav i sikkerhetsloven er inkludert. I tillegg gjennomføres et landsomfattende investeringsprogram (SVO-programmet) for å få tilfredsstillende sikring av øvrige skjermingsverdige objekter i Forsvaret. Programmet består av en rekke enkeltprosjekter som er planlagt pr. lokasjon. I programmet gjennomføres fysisk sikring av objektene, som barrierer, deteksjon og verifikasjon. Enkeltprosjektene igangsettes av Forsvarsdepartementet innenfor fullmakten til å starte opp og gjennomføre EBA-prosjekter med en kostnadsramme under 200 mill. kroner.

Forsvarsdepartementet sendte oppdrag til Forsvarsbygg om å starte planleggingen i

november 2016, og det ble i 2017 satt av 450 mill. kroner til SVO-programmet. Pr. september 2019 har Forsvarsdepartementet sendt gjennomføringsoppdrag til Forsvarsbygg for prosjekter i SVO-programmet innenfor en samlet forventet sluttkostnad på i underkant av 180 mill. kroner. Basert på oppdatert prognose pr. september 2019 vil om lag 40 pst. av skjermingsverdige objekter med behov for investeringstiltak i SVO-programmet være tilfredsstillende fysisk sikret ved utgangen av 2020.

Investeringsprogrammet består av prosjekter i ulike faser. Det er derfor betydelig usikkerhet knyttet til behov, løsninger og leverandørmarked, og dermed kostnad og tidspunkt for ferdigstillelse. Det er likevel ansett at fysiske sikringstiltak på gjeldende liste over skjermingsverdige objekter kan gjennomføres innenfor avsatt ramme og innen utgangen av 2023.

Fremtidige prosjekter

6023 Videreutvikling NSM

Norge og Tyskland har innledet et strategisk samarbeid om videreutvikling av missil og missilteknologi. Norge og Tyskland gjennomfører nå en risikoreduserende fase som forberedelse til et prosjekt for videre utvikling av det norske sjømålsmissilet (NSM). Målsettingen er at dette på sikt resulterer i at marinene i Norge og Tyskland opererer identiske sjømålsmissiler. Prosjektet sees i sammenheng med øvrige deler av det bilaterale materiellsamarbeidet med Tyskland, herunder ubåtprosjektet. Videre sees prosjektet også i sammenheng med vedlikehold av eksisterende missilbeholdning, samt behovet for anskaffelse av nye missiler. Regjeringen vil eventuelt komme tilbake til Stortinget med en anbefaling på et senere tidspunkt.

6025 Hovedvedlikehold NSM

Naval Strike Missile (NSM) ble introdusert i Sjøforsvaret mellom 2012 og 2017. Missilsystemet vil ha behov for et hovedvedlikehold for videre drift. Prosjektet er til vurdering, og flere alternativer vurderes. Med forbehold om nødvendig omfang kan prosjektet nå grensen for kategori 1-prosjekter, og dermed kreve godkjenning av Stortinget. Prosjektet sees i sammenheng med pågående og andre mulige, fremtidige sjømålsmissilprosjekter. Regjeringen vil eventuelt komme tilbake til Stortinget med en anbefaling på et senere tidspunkt.

8043 Taktisk ledelsessystem for landdomenet

Hensikten med prosjekt 8043 Taktisk ledelsessystem for landdomenet (TLL) er at Forsvaret opprettholder, moderniserer og forbedrer sin evne til effektiv ledelse og utnyttelse av Forsvarets styrkestruktur. TLL benyttes til å lede og gjennomføre operasjoner i landdomenet i et fellesoperativt samvirke med nasjonale og allierte land-, sjø- og luftstridskrefter. TLL består av IKT-systemer med nødvendige plattformer. Disse systemene skal muliggjøre effektiv informasjonsutveksling, situasjonsforståelse og samhandling, og er en forutsetning for utøvelse av kommando og kontroll i et moderne forsvar.

Dagens TLL er i ferd med å gå ut på levetid, og har ikke de nødvendige egenskapene for å understøtte Forsvaret i fremtiden. Det er derfor behov for en omfattende fornyelse.

Basert på fremtidige behov og antatt teknologisk utvikling, anbefaler konseptuell løsning for TLL et hybridkonsept der det benyttes både tradisjonell militær teknologi og militært tilpasset kommersiell teknologi. Regjeringen godkjente anbefalt konsept for TLL 15. november 2018, og prosjektet har startet forprosjektering.

Prosjektet faller innenfor de teknologiske kompetanseområdene identifisert i nasjonal forsvarsindustriell strategi (Meld. St. 9 (2015–2016)).

Det er aktuelt å etablere strategisk samarbeid mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien for å sikre nasjonale sikkerhetsinteresser.

Det er planlagt å legge frem prosjektet for behandling i Stortinget i budsjettproposisjonen for 2021.

9360 Fremtidig stridsvognkapasitet

Anskaffelsen av moderne stridsvogner er planlagt fra 2025 gjennom et ordinært anskaffelsesløp, i tråd med fagmilitære anbefalinger og beslutninger fattet av Stortinget i forbindelse med behandlingen av Landmaktproposisjonen høsten 2017.

Forsvarsdepartementet utarbeider nå prosjektdokumentasjon for en anskaffelse av stridsvognkapasitet fra 2025. Det vurderes flere alternativer i prosjektet, både hva gjelder antall, ytelse og type. Regjeringen planlegger å fremme et anskaffelsesprosjekt for Stortingets godkjenning i 2021. Kostnadsrammen for anskaffelsen utredes gjennom prosessene som pågår, og er derfor på nåværende tidspunkt ikke fastsatt.

Eksisterende stridsvognkapasitet vil bli opprettholdt inntil en ny er på plass fra 2025. Dette gjøres i form av levetidsforlengende tiltak, f.eks. kjøp av komponenter med lang leveringstid og/eller som står i fare for å gå ut av produksjon.

Del II
Budsjettforslag

5 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Programområde 04 Militært forsvar

Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.

Kapitlene i budsjettet

De følgende to tabellene viser prosentvis nominell endring på de forskjellige budsjettkapitlene og -postene. I forslaget for 2020 er det lagt inn lønns-, soldat- og priskompensasjon. I nominell endring på utgiftssiden inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med en reduksjon på 191,6 mill. kroner.

Utgiftssiden er inkludert budsjetterte inntekter i henhold til etablert praksis. Dersom inntektene blir lavere enn budsjettert, vil forsvarsrammen bli tilsvarende redusert. Dersom inntektene blir større enn budsjettert, gjelder Forsvarsdepartementets generelle merinntektsfullmakt.

For en del av budsjettpostene er det satt inn en tabell som viser mer detaljert nedbrytning av endringene på posten fra 2019 til 2020. I tabellene fremgår kompensasjoner som er lagt til posten. I tillegg fremgår tekniske endringer, som blant

annet er flytting av oppgaver og organisatoriske endringer, med tilhørende ressurser, som endrer bevilgningen uten at det har økonomisk betydning for virksomheten. Videre inngår frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering, og avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. Så fremkommer de budsjettmessige endringene inndelt i hva som er direkte knyttet til oppfølging av langtidsplanen (LTP), jf. Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) og øvrige reelle endringer i 2020.

For budsjettkapitlene 1720, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1760 og 1790 er det i tillegg lagt inn en tabell som viser bevilgningsmessige økninger i 2020 til oppfølging av LTP og til oppfølging av landmaktproposisjonen, jf. Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Disse tabellene er en detaljering av tabellene 1.3 og 1.4 i del I, 1. Hovedmål og prioriteringer.

Utgifter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelser	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020	Pst. endr. 19/20
1700	Forsvarsdepartementet	1 250 646	1 389 404	1 493 371	7,5
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	6 434 051	6 717 196	7 408 570	10,3
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	186 247	193 830	198 975	2,7
1720	Felleskapasiteter i Forsvaret	11 137 471	9 239 665	9 496 607	2,8
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	332 383	316 418		-100,0
1731	Hæren	5 403 066	5 566 035	5 979 989	7,4
1732	Sjøforsvaret	4 303 267	4 389 630	4 545 051	3,5
1733	Luftforsvaret	4 899 601	5 292 845	5 992 775	13,2
1734	Heimevernet	1 453 917	1 394 798	1 439 422	3,2
1735	Etterretningstjenesten	2 007 156	2 005 584	2 188 783	9,1
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	8 440 513	10 965 650	12 350 573	12,6
1761	Nye kampfly med baseløsning	8 443 729	8 377 432	6 821 079	-18,6
1790	Kystvakten	985 358	1 157 875	1 184 726	2,3
1791	Redningshelikoptertjenesten	816 796	866 848	876 527	1,1
1792	Norske styrker i utlandet	850 451	990 316	1 000 928	1,1
	Sum kategori 04.10	56 944 652	58 863 526	60 977 376	3,6

Oppgaver og midler fra kapittel 1723 er rammeoverført til Justis- og beredskapsdepartementet fra 2020.

Inntekter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020	Pst. endr. 19/20
4700	Forsvarsdepartementet	65 656	25 745	40 856	58,7
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	4 487 080	4 157 109	4 224 763	1,6
4720	Felleskapasiteter i Forsvaret	1 347 512	517 737	404 358	-21,9
4723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	65 244	11 895		-100,0
4731	Hæren	108 058	91 984	93 538	1,7
4732	Sjøforsvaret	68 521	55 089	56 020	1,7
4733	Luftforsvaret	143 847	109 679	111 532	1,7
4734	Heimevernet	23 241	5 766	21 626	275,1
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	636 901	238 126	384 015	61,3
4761	Nye kampfly med baseløsning	182			
4790	Kystvakten	3 231	1 139	1 158	1,7
4791	Redningshelikoptertjenesten	729 971	774 747	774 340	-0,1
4792	Norske styrker i utlandet	33 007	39 115	38 919	-0,5
4799	Militære bøter	727	500	500	0,0
	Sum kategori 04.10	7 713 178	6 028 631	6 151 625	2,0

Inntekter fra kapittel 4723 er flyttet til Justis- og beredskapsdepartementet fra 2020.

Kap. 1700 Forsvarsdepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	870 969	821 030	830 361
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, overslagsbevilgning</i>	59 070	128 779	132 900
43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>		10 242	9 467
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	63 517	66 346	86 226
73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	28 002	29 724	85 393
78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	229 088	333 283	349 024
Sum kap. 1700		1 250 646	1 389 404	1 493 371

I tillegg til Forsvarsdepartementets driftsutgifter, dekker kapitlet utgifter til blant annet den særskilte kompensasjonsordningen for veteraner, tilskudd til frivillige organisasjoner, forskning og utvikling, Norges tilskudd til NATOs ulike driftsbudsjetter samt uforutsette utgifter som trenger rask avklaring.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker Forsvarsdepartementets ordinære driftsutgifter, utgifter til Forsvarets materielltilsyn,

Statens havarikommisjon for Forsvaret, internrevisjonsfunksjonen i forsvarssektoren, Norges faste delegasjon til NATO, Militærmisjonen i Brussel, forsvarsråder, forsvarsattachéer og militærrådgivere ved norske utenriksstasjoner samt deler av den personlige staben til generalsekretæren i NATO. Posten dekker videre utgifter knyttet til blant annet, beredskap, krisehåndtering og forsvarssektorens miljødatabase.

Posten foreslås økt nominelt med 9,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.1 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	821,0
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	19,0
Tekniske endringer	-21,5
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-0,4
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-4,1
Øvrige endringer	16,3
Forslag 2020	830,4

De tekniske endringene på 21,5 mill. kroner som foreslås på posten er hovedsakelig knyttet til omdisponering av midler til romvirksomhet og overføring av Statens havarikommisjon for Forsvaret til Samferdselsdepartementet. Videre fore-

slås det at Forsvarsdepartementet skal effektivisere for 4,5 mill. kroner i 2020, hvorav 4,1 mill. kroner er knyttet til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås en økning på posten på

16,3 mill. kroner. Økningen er knyttet til inntekter fra brukerbetaling for tilkobling til Nasjonalt BEGRENSET Nett og midler til et nasjonalt monument for personell som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner.

Styrke FNs fredsoperative virksomhet

Fredsoperasjoner er et av FNs mest sentrale og etterspurte virkemidler for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet. Norge er opptatt av å bidra til at arbeidet med å reformere FNs fredsbevarende og politiske operasjoner styrkes. Norge vil i 2020 videreføre støtten til ulike reformtiltak i FN, herunder prosjekter knyttet til beskyttelse av sivile i væpnede konflikter og bekjempelse av konfliktrelatert seksualisert vold.

Nordisk forsvarssamarbeid (NORDEFECO)

Et mer selvhevdende og uforutsigbart Russland har satt betydningen av felles situasjonsforståelse og sikkerhetspolitisk utsyn på dagsorden i de nordiske landene. Dette gir rom for tettere dialog og økt forsvarssamarbeid innenfor NORDEFECO-rammen. Fra norsk side vil en fortsatt tett sikkerhets- og forsvarspolitisk dialog i de nordiske landene vektlegges også i 2020. Med utgangspunkt i den nye visjonen for NORDEFECO, som ble utviklet under det norske formannskapet i 2018, vil implementering av de konkrete målsettingene som ble utviklet bli vektlagt i 2020. Målsettingene omfatter blant annet samarbeid innenfor totalforsvar, logistikk, øving, trening og operasjoner, støtte til sivilsamfunnet, samt muligheter for langsiktig kapabilitetsutvikling og materiellsamarbeid.

Forsvarsattacheer, forsvarsråder og militærrådgivere

Forsvarsattacheene og militærrådgiverne er Forsvarsdepartementets militære representanter, mens forsvarsrådene er Forsvarsdepartementets sivile representanter ved norske utenriksstasjoner. Attacheer, råder og militærrådgivere har ansvar for koordinering og oppfølging av forsvarssamarbeid, forsvarsmateriellsamarbeid samt oppfølging av sikkerhets- og forsvarspolitiske forhold i de land eller organisasjoner de er akkreditert og sideakkreditert til. Den norske NATO-delegasjonen ivaretar Norges interesser i NATO-hovedkvarterets stående komiteer og arbeidsprosesser. Attachéordningen vurderes kontinuerlig, og personellens lokalisering endres etter behov. Behovet knyttes

blant annet til sikkerhetspolitisk viktighet, forholdet til nære allierte og prioriterte samarbeidspartnere samt omfang av bilateralt forsvarsrelatert samarbeid. Norge har innenfor denne ordningen i dag attacheer og råder ved 14 ambassader og ved fire organisasjoner (NATO, FN, OSSE og EU). Attacheen i New Dehli avvikles 1. august 2020.

Militærmisjonen i Brussel

Militærmisjonen i Brussel (MMB) er regjeringens militære representasjon ved NATOs hovedkvarter. Misjonen ivaretar Norges interesser og er stedlig militær representasjon i både NATO og EU. MMB spiller en sentral rolle i Forsvarsdepartementets og Forsvarets beslutningsprosesser knyttet til håndteringen av militærfaglige spørsmål i NATO og EU. MMB har også en administrativ støttefunksjon for alle norske militære og sivile stillinger i Belgia og for enkelte andre norske stillinger i NATOs kommandostruktur. MMB og Norges delegasjon til NATO er samlokalisert i NATOs nye hovedkvarter.

Oppdatering av lov om Etterretningstjenesten

Forsvarsdepartementet arbeider med en oppdatering av lov om Etterretningstjenesten. Revisjonen inkluderer en utredning av tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon (tidligere omtalt som digitalt grenseforsvar). Det tas sikte på å fremme en lovproposisjon for Stortinget i løpet av 2020.

Statens havarikommisjon for Forsvaret

Statens havarikommisjon for Forsvaret (SHF) ble opprettet 1. november 2017. SHF er en faglig uavhengig enhet plassert direkte under departementsråden i Forsvarsdepartementet, og er undersøkelsesmyndighet for ulykker og alvorlige hendelser i Forsvaret.

Regjeringen besluttet i juni 2019 at SHF skal overføres fra Forsvarsdepartementet til Samferdselsdepartementet ved Statens havarikommisjon for transport fra 1. juli 2020.

Det er i 2020-budsjettet foreslått rammeoverført om lag 6,9 mill. kroner fra Forsvarsdepartementet til Samferdselsdepartementet. Midlene er knyttet til personellutgifter, undersøkelser og midlertidige lokaler, med halvårseffekt, samt enkelte andre etableringsutgifter.

Forskning på personellområdet

Bevilgningene til forsknings- og utviklingsaktivitetene på personell- og kompetanseområdet foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019. Midlene er fra 2020 flyttet fra post 73 til post 01 for å tilfredsstille økonomiregelverket på en bedre måte.

I 2020 vil midler prioriteres til å fremskaffe kunnskap om nye og kostnadseffektive tiltak som bidrar til at forsvarssektoren blir en mer moderne kompetanseorganisasjon. Forsvarsdepartementet vil blant annet iverksette prosjekter knyttet til utvikling av seleksjonskriterier for å imøtekomme behovet for et bredere kompetansemangfold, digitalisering og videreutvikling av lønns- og insentivsystemer.

Oppfølgingen av Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) «Kompetanse for en ny tid», legger til rette for høy reform- og omstillingstakt innenfor personell- og kompetanseområdet i sektoren. Innføringen av ordningen for militært tilsatte, allmenn verneplikt og utdanningsreformen er viktige bidrag for å styrke den operative evnen. Dette er sentrale reformer som krever et solid faktagrunnlag i implementeringen. Det settes derfor av midler til å følge opp disse reformene og andre strategiske initiativer innenfor personell- og kompetanseområdet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, overslagsbevilgning

Statens pensjonskasse forvalter den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i utenlandsoperasjoner. Statens pensjonskasse utarbeider også prognoser for utbetalinger under ordningen. Prognosene gjelder for utbetalinger etter 35G- og 65G-ordningene samlet. Det er likevel knyttet stor usikkerhet til utgiftene etter den særskilte kompensasjonsordningen. Statens pensjonskasse opplyser at anslagene i prognosene er usikre, og sensitive for endringer i de underliggende driverne. Usikkerheten beror i stor grad på antall erstatningskrav som blir innvilget, ventetid for spesialisterklæringer og gjennomsnittlig utbetalingsbeløp.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som saldert budsjett for 2019. For nærmere omtale av dette temaet vises det til del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, der anmodningsvedtak nr. 56 og nr. 57 omtales.

Post 43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet

Posten vil bli benyttet til dekning av uforutsette utgifter som trenger rask avklaring. Posten er redusert med 1 mill. kroner, som er overført til Justis- og beredskapsdepartementet som et bidrag til etablering av HF-dekning i nord.

Post 71 Overføringer til andre

Bevilgningen på posten foreslås økt nominelt med 19,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Økningen er knyttet til at midler til kapasitetsbygging i forsvarssektoren og opplæring og treningstiltak er flyttet fra post 01 til post 71.

Kapasitetsbygging i forsvarssektoren

Kapasitetsbygging i forsvarssektoren omfatter tiltak for å bistå konfliktutsatte staters lovlige myndigheter i reform av forsvarssektoren. Tiltakene skjer innenfor rammen av bilateralt samarbeid så vel som innenfor flernasjonale operasjoner og koalisjonsoperasjoner. Tiltakene kan være i hele spekteret fra langsiktig institusjonsbygging til støtte i skarpe operasjoner. Langsiktig innsats i 2020 omfatter støtte til Georgia, Ukraina, Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Montenegro og Serbia. Norge leder utviklingen av *Nordic-Baltic Assistance Program* (NBAP). Dette er et åttelandssamarbeid som støtter NATO-, EU-, og FN-ledet kapasitetsbygging ved å tilby nøkkelferdige moduler som kan plugges inn i disse organisasjonenes programmer og operasjoner. NBAP danner kjernen i NATOs støttepakke til Georgia. NBAPs medlemsland vurderer å yte liknende innsats i rammen av NATOs treningsmisjon i Irak.

Midlene er fra 2020 flyttet fra post 01 til post 71 for bedre å tilfredsstille økonomiregelverket.

Støtte til forsvarsrelaterte organisasjoner

Forsvarsdepartementet ønsker å stimulere til at samfunnet bidrar til, og støtter opp om, Forsvarets mål og virksomhet, samt bidra til økt kunnskap om, og forståelse for, norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Organisasjoner og virksomheter som bidrar til dette kan søke om midler fra denne posten. Tildelingene skjer etter gitte kriterier innenfor tilskuddsordningen, som det opplyses om på regjeringens nettsider. Forsvarsdepartementet ønsker å prioritere konkrete prosjekter samt tiltak som kan bidra til Forsvarets operative evne. Tiltak som fører til

fornyning, gevinster av digitalisering, tverrsektorielt samarbeid og samarbeid mellom virksomheter eller organisasjoner vil bli prioritert i 2020.

Tildelingen til forsvarsrelaterte organisasjoner foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019

Støtte til prosjekter relatert til andre verdenskrig og kulturhistoriske hendelser

Forsvarsdepartementet tildeler midler etter søknad til mindre prosjekter knyttet til andre verdenskrig og andre kulturhistoriske prosjekter og hendelser.

Tildelingen til prosjekter relatert til andre verdenskrig og kulturhistoriske hendelser foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019

Nasjonalt opplysningskontor i tilfelle krig og annen væpnet konflikt

I tråd med Genèvekonvensjonene III og IV av 12. august 1949, om henholdsvis behandling av krigsfanger og beskyttelse av sivile i krigstid, samt Tilleggsprotokoll I av 1977 til Genèvekonvensjonene, har statspartene en plikt til å etablere og drifte et nasjonalt opplysningskontor. Dette skal opprettes straks etter fiendtlighetenes åpning eller okkupasjon, og skal motta og videresende opplysninger om krigsfanger og beskyttede personer som befinner seg i statens makt. Norges Røde Kors påtok seg i 2007 dette ansvaret på vegne av Norge gjennom avtale med Forsvarsdepartementet. Det årlige tilskuddet inkluderer utgifter til å delta på møter, trening og øvelser på dette området.

Tildelingen til Nasjonalt opplysningskontor foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Stiftelsen Akershus Festning for kunst og kultur

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur (SAKK) ble etablert av Forsvarsdepartementet i 1989. Stiftelsens formål er å styrke, organisere og koordinere kulturell virksomhet på Akershus festning, med de særskilte begrensninger festningen har som et verneverdig, historisk og militært område i sentrum av Oslo. Samarbeidet med andre kulturinstitusjoner står sentralt. Videre har stiftelsen en målsetting om å styrke kunnskapen om Norges historie og å åpne festningsområdet ytterligere for kunst og kulturutfoldelse.

Tildelingen til SAKK foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Støtte til Narvik Krigsmuseum ved Stiftelsen Narvik-senteret

Som nasjonalt og internasjonalt opplærings- og dokumentasjonscenter utvikler og formidler Stiftelsen Narviksenteret kunnskap om krigen 1940–1945, med særlig vekt på Nord-Norge. Stiftelsen har overtatt driften av Narvik Krigsmuseum, tidligere Nordland Røde Kors Krigsmuseum.

Tildelingen til museet foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Post 73 Forskning og utvikling

Bevilgningene på posten foreslås økt nominelt med 55,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Bakgrunnen for økningen er at forsknings-, materiell- og utviklingsstøtte foreslås flyttet fra kapittel 1760, post 45. Samtidig foreslås bevilgningene til forsknings- og utviklingsaktivitetene på personell- og kompetanseområdet flyttet fra post 73 til post 01 for å tilfredsstille økonomiregelverket på en bedre måte. Tilskuddet til det planlagte treårige forskningsprosjektet i regi av Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress vil fortsatt tildeles over denne posten. Forskningsprosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Forsvarsdepartementet, Barne- og familiedepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet om ny forskning på Forsvarets personell som har deltatt i internasjonale operasjoner og deres familier.

Forskning på sikkerhets- og forsvarspolitiske problemstillinger er av økende interesse i en tid med rask endring i Norges sikkerhetspolitiske omgivelser og i teknologiske forhold av sikkerhetspolitisk betydning. Det er en målsetting å bidra til et høyt kunnskapsnivå og en informert offentlig debatt om tema av interesse for forsvarssektoren. Forskningsstøtten vil bli gradvis vridd mot forskning som fokuserer på implikasjoner for Norge og nærområdene som følge av endringene i Norges omgivelser. I 2020 vil støtten omfatte både kortvarige prosjekter på inntil ett år og langvarige prosjekter. Kortvarig prosjektstøtte base-res på faglige kriterier som revideres årlig for å gjenspeile relevante temaer. Langsiktige prosjekter vil være støtte til flerårige forskningsprogrammer og doktorgradsstipender. Støtten skal styrke forskning som bidrar til kunnskap om sikkerhetspolitiske utviklingstrekk som også Norge må forholde seg til. Forskningen konsentreres om geografiske og tematiske områder som er særlig relevante for norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk.

Samarbeid med relevante utenlandske institusjoner bidrar i tillegg til å fremme norske interesser og synspunkter i utlandet.

Forsvarsdepartementet støtter sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning for å bidra til å opprettholde og styrke et fagmiljø på dette feltet i Norge. Forsvarsdepartementet stiller 0,5 mill. kroner til rådighet for Norges forskningsråd for 2020. Det legges til grunn at de midler som stilles til disposisjon for Forskningsrådet blir brukt på områder som er relevante for norsk sikkerhets- og forsvarspolitik.

Norske bedrifter kan søke Forsvarsdepartementet om midler til samarbeidsprosjekter mellom forsvarssektoren og industrien. Denne ordningen er beskrevet nærmere i Meld. St. 9 (2015–2016) «Nasjonal forsvarsindustriell strategi». Meldingen inneholder blant annet åtte teknologiske kompetanseområder som Forsvarsdepartementet prioriterer når søknadene vurderes. Søknader som blir godkjent vil bli fulgt opp av Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), som ivaretar det faglige og merkantile ansvaret for slike samarbeidsprosjekter. Prosjektene varer normalt fra ett til fire år, og vil i de fleste tilfeller innebære utvikling av prototyper. På regjeringen.no, under Forsvarsdepartementet/forsvarsindustri, kan bedriftene finne mer informasjon om denne ordningen. Her ligger mal for søknad og mal for kontrakt som Forsvarets forskningsinstitutt eventuelt vil inngå med de virksomhetene som får godkjent sin søknad. For-

svarsdepartementet foreslår å bruke inntil 74 mill. kroner på denne ordningen i 2020.

Post 78 Norges tilskudd til NATO og internasjonale driftsbudsjetter

Bevilgningene på posten foreslås økt nominelt med 15,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Økningen på posten skyldes hovedsakelig at prosjektet knyttet til fylling av drivstoff i luften er flyttet fra Forsvarsmateriells kapittel 1760, post 45.

Posten dekker Norges bidrag til driftsbudsjettene i NATO, inkludert drift av kommandostrukturen og overvåkings- og kommunikasjonssystemer. Dette inkluderer blant annet driftsutgiftene knyttet til samarbeidet innenfor NATO *Airborne Early Warning and Control* (NAEW&C), NATO *Alliance Ground Surveillance* (AGS), NATO *Communications and Information Agency* (NCIA) og NATO *Support and Procurement Agency* (NSPA) med tilhørende programmer. Posten dekker også øving av NATO-styrker, pensjonsutbetalinger og den fellesfinansierte delen av NATO-ledede operasjoner. Videre dekker posten utgifter forbundet med Norges tilknytning til materiellsamarbeidet innenfor rammen av det forsvarspolitiske samarbeidet i EU, samt til flernasjonalt samarbeid innenfor områdene strategisk lufttransport og tankfly.

Kap. 4700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	65 656	25 745	40 856
	Sum kap. 4700	65 656	25 745	40 856

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med 15,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Inntektene gjelder i all hovedsak viderefakturerer av husleie og andre driftskostnader knyttet til Forsvarsdepartementets lokaler på Akershus festning, samt brukerbetaling for tilkobling til Nasjonalt BEGRENSET Nett.

Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	4 185 041	4 171 164	4 414 351
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 47</i>	2 249 010	2 546 032	2 994 219
	Sum kap. 1710	6 434 051	6 717 196	7 408 570

Forsvarsbygg er et bruttobudsjettert ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsbygg er totalleverandør av eiendomstjenester til forsvarssektoren og forvalter sektorens eiendommer, bygg og anlegg (EBA). Virksomheten dekker sine utgifter gjennom bevilgninger, husleie fra brukerne og betaling for utførte oppdrag.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter utgifter knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftninger og utvikling av for-

svarssektorens EBA, inkludert bygninger og festningsmurer ved de nasjonale festningsverkene. I tillegg omfatter posten blant annet utgifter til miljøtiltak, beredskapsarbeid, tilrettelegging for allmenn verneplikt og oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter.

Posten foreslås økt nominelt med 243,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.2 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	4 171,2
Lønns-, priskompensasjon	99,8
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-1,9
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-20,8
Øvrige endringer	166,1
Forslag 2020	4 414,4

I økningen ligger det at Forsvarsbygg skal effektivisere for 22,7 mill. kroner i 2020, knyttet til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen, men også gjennom forbedrings- og effektiviserings tiltak. Posten foreslås økt hovedsakelig som følge av høyere aktivitet på oppdragsfinansierte aktiviteter innenfor forsvarssektoren, herunder også NATO-finansierte aktiviteter, som følges av en tilsvarende inntektsøkning.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten foreslås økt nominelt med 448,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Posten omfatter investering i eiendom, bygg og anlegg. Det gjennomføres investeringsprosjekter for å ivareta krav innenfor arbeidsmiljø, helse, miljø og sikkerhet og andre tiltak for å oppfylle krav i lover og forskrifter. Videre vil det bli prioritert å gjennomføre omstillingstiltak for å understøtte vedtatte flyttinger, og investeringer i EBA som følger av langtidsplanen, herunder til grunn sikring av skjermingsverdige objekter for å møte kravene i sikkerhetsloven. Posten omfatter også tiltak som er nødvendige for å ivareta fornyelse av bygningsmassen.

Tabell 5.3 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	2 546,0
Lønns-, priskompensasjon	56,0
Tekniske endringer	323,1
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	7,1
Øvrige endringer	62,0
Forslag 2020	2 994,2

I 2020 foreslår regjeringen å prioritere prosjekter for å understøtte Stortingets vedtak til langtidsplanen for 2017–2020, jf. Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Det er planlagt å benytte en stor del av bevilgningen til å gjennomføre prosjekter for å oppgradere Evenes flystasjon til ny base for de maritime patruljeflyene (333 skvadron) og fremskutt operasjonsbase for kampfly. Bevilgningen i 2020 prioriteres også til å gjennomføre nødvendig fornyelse av eksisterende EBA og andre tiltak på Ørland flystasjon som ikke er budsjettet på kapittel 1761, post 47.

For å øke tilstedeværelsen og kapasiteten i Finnmark er det ved Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018)

besluttet å etablere et jegerkompani på Garnisonen i Sør-Varanger. Det er i 2020 planlagt å benytte investeringsmidler til eiendom, bygg og anlegg i forbindelse med etableringen. På Værnes pågår tiltak knyttet til oppfølgingen av vedtaket om lokalisering av Luftforsvarets skolesenter. Videre foreslås bevilgningen i 2020 prioritert til prosjekter for å bedre grunnsikring og til prosjekter for å tilfredsstille kravene i sikkerhetsloven.

Det legges frem to nye prosjekter for godkjenning i denne proposisjonen, og ett prosjekt foreslås videreført med en ny kostnadsramme. For nærmere omtale av status i prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner vises det til del I, 4. Investeringer.

Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	3 970 245	3 892 456	3 954 288
47	Salg av eiendom	516 835	264 653	270 475
	Sum kap. 4710	4 487 080	4 157 109	4 224 763

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt med 61,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Posten omfatter inntekter knyttet til blant annet forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens EBA samt oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter, med tilsvarende utgifter på kapittel 1710, post 01. Posten foreslås økt hovedsakelig som følge av

økte inntekter relatert til NATO-finansierte prosjekter. Økningen samsvarer med tilsvarende endringer på kapittel 1710, post 01.

Post 47 Salg av eiendom

Posten omfatter netto inntekter fra salg av fast eiendom. For 2020 foreslås at inntektskravet øker med 5,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	186 247	193 830	198 975
	Sum kap. 1716	186 247	193 830	198 975

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Styret er instituttets øverste organ, og er ansvarlig for instituttets virksomhet overfor Forsvarsdepartementet. Instituttet har som formål å drive forskning og utvikling for forsvarssektoren. Om lag 10,5 pst. av FFIs driftsinntekter kom fra oppdrag fra kunder utenfor forsvarssektoren i 2018.

Post 51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt

Regjeringen foreslår en basisfinansiering av FFI for 2020 på 199,0 mill. kroner, som vil utgjøre omlag 20 pst. av FFIs budsjetterte inntekter i 2020. Den nominelle økningen sammenliknet med 2019 er om lag 5,2 mill. kroner som er 6,2 mill. kroner i lønns- og priskomp minus 1,0 mill. kroner i interneffektivisering.

FFI er et tverrfaglig institutt som representerer fagene matematikk, fysikk, informasjonsteknologi, kjemi, biologi, medisin, psykologi, statsvitenskap og økonomi. Virksomhetens filosofi er å utvikle ideer til et effektivt og relevant forsvar. Instituttet har et aktivt samarbeid med ledende institusjoner i inn- og utland. Forskning og utvikling (FoU) utgjør kjernen i instituttets virksomhet og er inndelt i ti områder:

- Sikkerhetspolitikk.
- Forsvarspolitik, struktur og organisasjon.
- Militære operasjoner.
- Totalforsvaret, samfunnssikkerhet og beredskap.
- Personell og kompetanse.
- Nettverk, kommando, kontroll og kommunikasjon.

- Etterretning, overvåking og oppklaring.
- Kampsystemer.
- Sensorsystemer, signaturtilpassing og elektronisk krigføring.
- Våpensystemer, virkninger og beskyttelse.

Disse FoU-områdene utgjør viktige innsatsområder som bygger oppunder et helhetlig forsvar. En løpende utvikling av forsvarsteknologi med mer effektive og presise våpen endrer bruksområdene og samspillet mellom personell og teknologi, og krever utvikling av nye konsepter og operasjons-scenarier.

Utviklingen fra den kalde krigens personellintensive invasjonforsvar til et mer høyteknologisk og fleksibelt forsvar har styrket behovet for instituttets kompetanse og tjenester. Instituttet oppgave er, innenfor de gitte økonomiske rammer, å understøtte regjeringens viktige arbeid i å utvikle et tidsriktig, effektivt og relevant forsvar.

I tillegg til å gjøre en innsats innenfor moderne høyteknologi, yter FFI et betydelig bidrag til forsvarsektorens langtidsplanlegging. Dette arbeidet er ikke minst viktig i en tid med en mer omskiftelig verden hvor maktbalansen og trusselbildet endres oftere. Instituttet gjennomfører hovedsakelig analyser og utviklingsprosjekter for forsvarsektorens behov, men har også sivilt rettede prosjekter.

I samsvar med etablerte prosedyrer for innrapportering av nettobudsjetterte virksomheters konstantbeholdning er det utarbeidet tre standardtabeller med nøkkeltall og kommentarer til FFIs regnskapstall for 2016, 2017 og 2018, jf. vedlegg 2 til denne proposisjonen.

Kap. 1720 Fellekapasiteter i Forsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	11 116 060	9 217 413	9 473 868
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	21 411	22 252	22 739
	Sum kap. 1720	11 137 471	9 239 665	9 496 607

Kapittel 1720 omfatter ni driftsenheter i Forsvaret samt militære stillinger ved NATOs ulike hovedkvarter. Driftsenhetene er nærmere beskrevet under.

Regjeringen vil i 2020 videreføre arbeidet med å hente inn vedlikeholdsetterslep samt oppfylning av reservedels- og beredskapsbeholdninger. Forberedelse av driftssetting av strategiske investeringer skal også prioriteres. Videre skal de økonomiske konsekvensene av effektforbedring materiell systematiseres og dokumenteres. Modernisering av informasjonsinfrastruktur er viktig for å

Tabell 5.4 Endringer fra 2019

kunne bedre operativ evne. Regjeringen vil også i 2020 prioritere utvikling av dette området i alle avdelinger. Innenfor utdanningsområdet skal fagmiljøene styrkes, og økonomiske ressurser knyttet til utdanningsreformen skal frigjøres.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 256,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	9 217,4
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	208,5
Tekniske endringer	-145,8
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-60,1
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-126,3
LTP-styrking	31,7
Øvrige endringer	348,5
Forslag 2020	9 473,9

Tabell 5.5 LTP-styrking

	(i mill. kr.)
Effektforbedring materiell	31,7
Sum LTP-styrking	31,7

Se forklaring av tabellen på side 93.

I nominell endring inngår det at fellekapasitetene i Forsvaret skal effektiviseres for 186,4 mill. kroner i 2020.

Regjeringen foreslår å omdisponere 203,0 mill. kroner til posten fra kapittel 1760, post 45 til forsyningsberedskap for kjøp av ammunisjon, jf. omtale under kapittel 1760, post 45.

Det foreslås videre å omdisponere 33,0 mill. kroner fra kapittel 1731, post 01 knyttet til overføring av Hærens verksteder til Forsvarets logistikkorganisasjon. 44,4 mill. kroner foreslås omdisponert fra posten til kapittel 1731 knyttet til overføring av Alliert treningssenter til Hæren. Det vises til omtale under kapittel 1731.

Regjeringen foreslår videre å omdisponere 106,5 mill. kroner fra posten til kapittel 1733, post 01 knyttet til overføring av Sensorskvadronen fra Cyberforsvaret til Luftforsvaret, jf. omtale under kapittel 1733. Det er i tillegg en rekke mindre omdisponeringer til og fra posten.

Posten er videre nedjustert med 40,0 mill. kroner som følge av redusert ramme til internasjonale stillinger.

Forsvarets operative hovedkvarter

Forsvaret operative hovedkvarter (FOH) er forsvarssjefens overordnede, utøvende, operative enhet. Sjef FOH utøver operativ kommando over Forsvarets styrker, samt støtter og kontrollerer norske styrker som bidrar i internasjonale operasjoner.

FOH vil fortsette arbeidet med å styrke NATOs evne til å planlegge og lede operasjoner i Norge og på alliansens maritime flanke. For Norge er det et mål at alliansen skal ha en tydeligere rolle i nord, samt få økt kompetanse og situasjonsforståelse for alliansens maritime flanke. Sjef FOH er tillagt et ansvar for planlegging, ledelse og gjennomføring av fellesoperative øvelser og tilrettelegging for utenlandsk trening og øving i Norge.

Forsvarets spesialstyrker

Forsvarets spesialstyrker (FS) inkluderer Forsvarets spesialkommando og Marinejegerkommandoen.

FS vil også i 2020 bidra i internasjonale operasjoner samtidig som nasjonal beredskap ivaretas. Enheten skal på anmodning yte bistand til justis-sektoren i forbindelse med kontraterroroperasjoner, med et særskilt oppdrag innenfor maritim kontraterror mot offshoreinstallasjoner. Evnen til å bistå politiet på anmodning, innenfor avklarte ansvarsforhold og med tilgjengelige ressurser, vil også i 2020 ha høy prioritet.

Cyberforsvaret

Cyberforsvaret understøtter Forsvarets operasjoner hjemme og ute ved å stille krav til, etablere, drifte og beskytte Forsvarets informasjonsinfra-

struktur. Cyberforsvaret vektlegger sikker drift av kritiske IKT-systemer, herunder tidsmessige utskiftninger av komponenter og maskinvare. Forsvaret har over lengre tid opplevd utfordringer med økte utgifter til driftssetting av nye systemer og økte driftsutgifter som følge av omfattende utskiftninger og oppgraderinger. Nye prosjekter gir også økte driftsutgifter for IKT-området. Etterslepet er betydelig, og det er en prioritert oppgave å redusere dette.

IKT skal benyttes som et virkemiddel for bedret samhandling i forsvarsoperasjoner og for å effektivisere styrkeproduksjon og forvaltning i forsvarssektoren. Cyberforsvaret er ansvarlig for at det utvikles en IKT-infrastruktur som gir Forsvaret nødvendig evne til å lede og samvirke i et fellesoperativt perspektiv. Videreutvikling av IKT som samvirker med NATO skal fortsette for å kunne oppnå bedret samhandling i fremtidige operasjoner.

Det vises for øvrig til omtale i del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om videreutvikling av IKT-virksomheten i forsvarssektoren.

Forsvarets logistikkorganisasjon

Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) er på vegne av forsvarssjefen fagmyndighet for logistikk. FLO har gjennomgående ansvar for forsyningstjenester i Forsvaret og utfører tyngre vedlikehold. Vertslandstøttebataljonen settes opp som et operativt strukturelement av FLO, og ansvaret for strategisk luft- og sjøtransport er tillagt FLO. Nasjonalt logistikkoperasjonssenter (NLOGS) er et felles nasjonalt ledelselement for logistikk, sanitet og vertslandsstøtte på det taktiske kommandonivået.

Understøttelse av Norges bidrag til NATOs hurtige reaksjonsstyrke NRF (*NATO Response Force*), inkludert styrken VJTF (*Very High Readiness Joint Task Force*) og stående styrker er prioritert. I samarbeid med styrkesjefene vil FLO fortsette arbeidet med å redusere etterslep på vedlikehold, reservedelsbeholdninger og beredskapslagre.

I tråd med Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft», vil forsyningstjenesten videreutvikles og antall forsyningslagre i Forsvaret reduseres. Hovemoen leir ble besluttet avvirket som en del av moderniseringen av forsyningsvirksomheten i Forsvaret ved Stortingets behandling av langtidsplanen for forsvarssektoren, jf. Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Aktiviteten ved leiren ble forutsatt løst på andre måter.

Siden vedtaket har imidlertid Forsvarets behov for lagerstruktur blitt ytterligere konkretisert og endret. Dette med bakgrunn i arbeidet med å bedre tilpasse forsyningsvirksomheten til de operative behov, samt for å kunne modernisere og effektivisere virksomheten med målsetting om betydelige besparelser.

FD informerte Stortinget i Prop. 1 S (2018–2019) om at Forsvaret i forbindelse med utarbeidelsen av helhetlig plan for lagerkapasitet vurderte behovet for likevel å videreføre Hovemoen leir.

Forsvaret har utarbeidet et nytt konsept for forsyningstjenesten i Forsvaret, der digitalisering, bruk av sivile strategiske partnere er viktige grep. For å realisere konseptet, og samtidig legge til rette for en rasjonalisering av virksomheten, blant annet gjennom en halvering av lagerstrukturen nasjonalt, fremhever Forsvaret videre at det er avgjørende å etablere en sentrallagerfunksjon. Av beredskapshensyn er det behov for å etablere ett sentrallager i Nord-Norge og ett på Østlandet. Sentrallagrene er tenkt å absorbere mye av materiellet fra lagrene som nedlegges. Sentrallagrene skal igjen forsyne driftslagre og depoter.

Det har vært vurdert ulike alternativ for å ivareta en sentrallagerfunksjon på Østlandet, herunder å splitte lagerbeholdningen på flere eksisterende lokasjoner, investere i nye fasiliteter og leie fasiliteter fra sivile leverandører. Det beste alternativet, vurdert ut fra logistiske og økonomiske betraktninger, er en videreføring av fasilitetene ved Hovemoen leir.

Regjeringen anbefaler derfor at Hovemoen leir opprettholdes og videreutvikles som lager tilpasset forsvarsets organisasjon og struktur, jf. forslag til vedtak XI.

Det ble også i langtidsplanen lagt til grunn at vedlikeholdsvirksomheten skal effektiviseres og tilpasses styrkestrukturen. Behovet for verksteder vil gjennom dette arbeidet kunne endres. Gjennom videre strategisk samarbeid med forsvarsindustrien skal vedlikeholdsvirksomheten effektiviseres ytterligere på de områder dette er hensiktsmessig.

Arbeidet med strategiske beredskapsavtaler med norsk næringsliv for å sikre Forsvaret tilgang på nødvendige logistikkressurser i fred, krise og krig, fortsetter og utvikles videre.

Forsvarets sanitet

Sjef Forsvarets sanitet (FSAN) med stab er lokalisert på Sessvollmoen. FSAN er den sentrale, overordnede sanitetsorganisasjon i Forsvaret. FSAN

leverer sanitet til understøttelse av operativ virksomhet, og er fagmyndighet innenfor sanitet og veterinærtjenester. FSAN skal styrkeprodusere og bemanne de felles militærmedisinske kapasitetene i nært samarbeid med samfunnets øvrige helse tilbud. ROLE 2-driftsbygget er under oppsetting og skal stå ferdig i 2019. Dette vil bidra til at ROLE 2-kapasiteten blir beredskapsklar i henhold til plan.

FSAN skal styrkeprodusere forsterkende, militære sanitetskapasiteter til støtte for FOH og styrkesjefene. FSANs operative leveranser skal videreutvikles som modulbaserte, fleksible og deployerbare kapasiteter. Dette vil skape mulighet for multinasjonalt samarbeid på helseområdet der det er hensiktsmessig, og vil bidra til videreutvikling av det sivilt-militære samarbeidet. Målet er en mer sammenhengende sanitetstjeneste i hele konfliktspekteret, slik at tjenesten skal kunne understøtte operativ, militær virksomhet.

Se forøvrig del III, 6. Informasjonssaker, om helsepersonell i Forsvarets styrkestruktur.

FSAN skal videreutvikle opplegget for kartlegging av fysisk og psykisk helse for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner. Målet er å gjennomføre slik kartlegging to, seks og ti år etter avsluttet tjeneste.

Forsvarets høgskole

Kjernevirksomheten ved Forsvarets høgskole (FHS) er utdanning og formidling, samt forskning og utvikling (FoU). Ny organisering av høyskolen ble iverksatt 1. august 2018. FHS omfatter nå Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen, Cyberingeniørskolen, Forsvarets befalsskole, Institutt for forsvarsstudier og Institutt for militær ledelse og operasjoner.

Ansvaret for all akkreditert og nivådannende utdanning i Forsvaret for offiserer og befal er nå samlet i én høyskole. Dette gir grunnlag for økt effektivisering og mer robuste fagmiljøer. Målet er mer felles utdanning for militært personell, økt faglig samarbeid på tvers av forsvarsgrenene og utvidet samarbeid med sivile utdannings- og forskningsinstitusjoner.

FoU ved FHS tar utgangspunkt i kravene til militær kjernekompetanse. FHS ivaretar forskningsbasert undervisning for forsvarssektoren, og ivaretar samfunnets behov for kunnskap om norsk og internasjonal sikkerhets- og forsvarspolitik, militær ledelse og operasjoner, samfunnssikkerhet og beredskap, samt sivilt-militære relasjoner. I 2019–2020 vil FHS videreutvikle sine utdanningsprogrammer for offiserer og befal,

samle og prioritere forskningsinnsatsen, og fortsette omstillingen innenfor rammen av utdanningsreformen i Forsvaret.

Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester

På vegne av forsvarssjefen har Forsvarsstaben (FST) gjennomførings- og oppfølgingsansvaret for oppdrag fra Forsvarsdepartementet. Gjennomføring av tiltak i iverksettelsesbrevet til langtidsplanen for 2017–2020, jf. Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft», vil fortsette i 2020.

Forsvarets fellestjenester (FFT) har et særskilt ansvar for å koordinere og videreutvikle kulturvirksomheten i Forsvaret. Kulturvirksomheten inngår i Forsvarets profesjonskultur, og leverer sentrale bidrag til utvikling av profesjonsidentiteten. Kulturvirksomheten omfatter Forsvarets kommandantskap, Forsvarets musikk og Forsvarets museer. De tre avdelingene skal forvalte Forsvarets kultur og en rekke tradisjoner. Forsvarets museer skal i tillegg bidra til innsikt i Forsvarets historie og utvikling. Regjeringen vil vurdere videreutvikling av museumsvirksomheten som del av arbeidet med ny langtidsplan.

Forsvarets musikk videreføres med fem profesjonelle korps. I tråd med Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) skal 40 pst. av de samlede utgiftene til fire av korpene i Forsvarets musikk finansieres av Kulturdepartementet. I Kulturdepartementets budsjettforslag for 2020 foreslås bevilgningen til korpene videreført med 48,7 mill. kroner, jf. omtale under kapittel 323, post 22, i Prop. 1 S (2019–2020) for Kulturdepartementet.

Bevilgningen til Forsvarets musikk foreslås videreført på 2019-nivå, med en justering knyttet til gjennomføring av Norsk Military Tattoo. Se for øvrig del III, 6. Informasjonssaker, vedrørende utredning om Forsvarets musikk.

Forsvarets personell- og vernepliktssenter

Sjef Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS) utøver forsvarssjefens arbeidsgiveransvar innenfor de rammer som er fastsatt av Forsvarsdepartementet. Dette omfatter blant annet ivaretagelse av arbeidsgiverrolle innenfor delegerte avtaler, samt ivaretagelse av forhandlingsmyndighet på vegne av forsvarssjefen for særavtaler i Forsvaret.

FPVS har ansvaret for forvaltning av verneplikten. Forvaltningen omfatter blant annet gjennomføring av sesjon, innkalling til førstegangs- og

repetisjonstjeneste, gjennomføring av opptak og seleksjon, styrkedisponering og kontinuerlig oppdatering av verneplikts- og tjenesteregisteret. FPVS forvalter tilbudet om stipend og lærlingutdanning til soldater i førstegangstjenesten.

FPVS forvalter og kurser personell før, under og etter internasjonal tjeneste og operasjoner, herunder forsvarsattachéer og militærrådgivere. I tillegg håndteres lønns-, flytte- og reisekompensasjon for alt personell i Forsvaret. Ved behov ytes det også støtte til Forsvarets operative hovedkvarter og driftsenhetene i Forsvaret ved krisehåndtering med responstelefon, pårørendesenter og pårørendekontakter. Gjennom Forsvarets narkotikagruppe ivaretar FPVS ansvaret for forebygging, etterforskning og strafferettslig forfølging innenfor fagområdet doping og narkotika.

Dagens systemunderstøttelse for HR-tjenester baserer seg på Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem. Eksisterende teknologi videreutvikles innenfor alle domener for å ivareta Forsvarets fremtidige behov for personellforvaltning.

Nasjonale og internasjonale stillinger i utlandet og NATO-stillinger i Norge

Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen etter 2014 synliggjorde at NATO hadde store mangler i evnen til avskrekking og forsvar. Det var bakgrunnen for beslutningen på NATO-toppmøtet i Wales i 2014, hvor en større tilpasning av alliansen ble initiert, særlig evnen til kollektivt forsvar.

For å legge til rette for ivaretagelse av norske interesser er det viktig for Norge å være representert i NATOs kommandostruktur og øvrige nasjonale ledelsesstrukturer. Norges internasjonale representasjon skal til enhver tid være tilpasset NATOs byrdefordelingsprinsipp, nasjonale behov og balanse mellom stillinger innenlands og utenlands.

Post 71 Overføringer til andre

Posten omhandler tilskuddsmidler til veteranrelatert virksomhet, og midler tildeles veteranorganisasjonene i form av drifts- og prosjektstøtte etter søknad. Tildelingene skjer etter gitte kriterier som det opplyses om på Forsvarets hjemmesider. Veteranorganisasjonene bidrar på denne måten i gjennomføringen av regjeringens veteranpolitikk. Bevilgningen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Stortinget øremerket i 2019 et tilskudd på 0,2 mill. kroner til Veteranforbundet Skadde i internasjonale operasjoner (SIOPS) til gjennomfø-

ringen av meritterende kurs for leger og psykologer i militærpsykiatri. Det er vurdert om slike kurs bør bli et fast tilbud samt hvordan dette bør tilrettelegges. Vurderingen er at denne kompetansehevingen er viktig og nødvendig, men at kursene bør gjennomføres av det sivile helsevesenet i samarbeid med Forsvaret. Øremerkingen til

SIOPS er derfor ikke foreslått videreført i 2020. SIOPS vil fortsatt kunne være en viktig samarbeidspartner i forbindelse med slik kompetanseheving, og kan søke om tilskudd til denne eller liknende aktivitet, over Forsvarets tilskuddsordning for veteranorganisasjoner og andre organisasjoner som bevilges over denne posten.

Kap. 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	1 347 512	517 737	404 358
	Sum kap. 4720	1 347 512	517 737	404 358

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås redusert nominelt med 113,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Inntektene øker gjennom økt salg av verk-

stedtjenester til Forsvarsmateriell og øvrige avdelinger i Forsvaret samt økning i lisensavtaler, men reduseres likevel total grunnet bortfall av inntekter knyttet til øvelse Trident Juncture 2018.

Kap. 1723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	332 383	316 418	
	Sum kap. 1723	332 383	316 418	

Justis- og beredskapsdepartementet (JD) overtok 3. mai 2019 det administrative ansvaret for oppfølgingen av Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM). Utgiftene er derfor foreslått rammeoverført til JD i sin helhet, og kapittel 1723 foreslås avviklet. I rammeoverføringen ligger 5,4 mill. kroner, som er

planlagt styrking av NSM i 2020 i tråd med forutsetningene i LTP i 2020 for å kunne ansette ytterligere personell til analyse og avdekking av alvorlige digitale angrep mot digital infrastruktur.

NSMs budsjett for 2020 omtales i JDs Prop. 1 S (2019–2020).

Kap. 4723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	65 244	11 895	
	Sum kap. 4723	65 244	11 895	

Kapittel 4723 foreslås avviklet. Inntektene er i sin helhet rammeoverført til JD.

Kap. 1731 Hæren

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	5 403 066	5 566 035	5 979 989
	Sum kap. 1731	5 403 066	5 566 035	5 979 989

Regjeringen foreslår å videreføre det samme høye aktivitetsnivået i Brigade Nord, i Hans Majestets Kongens Garde (HMKG) og ved Garnisonen i Sør-Varanger (GSV) som i 2019, samtidig som aktivitetsnivået i Etterretningsbataljonen foreslås økt til samme nivå som avdelingene i Brigade Nord, i tråd med ambisjonene i langtidsplanen. Etableringen av jegerkompaniet ved GSV fortsetter gjennom en gradvis oppbygging mot full operativ kapasitet innen 2022. Artilleribataljonen fortsetter oppbyggingen i henhold til plan for etableringen av kamp-luftvern og mottak av nye artilleriskyts.

For å styrke den landmilitære tilstedeværelsen i Finnmark fortsetter oppbyggingen av en manøverenhet på Porsangmoen. Avdelingen er første del i etableringen av Kavaleribataljonen i tråd med Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Kavaleribataljonen vil inngå som del av Finnmark landforsvar (FLF). Hæren vil utnytte ledig kapasitet i 2020 ved Garnisonen i Porsanger for å videreføre en pilot grunnutdanning av rekrutter. Dette vil legge til rette for en gradvis innføring av differensiert førstegangstjeneste og gi erfaring med utdanning utenfor de operative avdelingene i Hæren. For å legge til rette for innfasing av den vedtatte strukturen i Hæren legger regjeringen i 2020 opp til å styrke

driften av Hæren. Videre legger regjeringen opp til å styrke forsyningsberedskapen i Hæren, og å bidra til økt operativ tilgjengelighet gjennom å anskaffe reservedeler til Leopard stridsvognene. Tiltakene vil bidra til å bedre Hærens beredskap i nordområdene.

Regjeringen legger i 2020 opp til trening, øving og samvirke i Norge mellom Hærens avdelinger og utvalgte allierte som vil være aktuelle i forsterkningsøyemed. Regjeringen er opptatt av å finne funksjonelle og effektive løsninger, slik at alliert tilstedeværelse i Norge gir best mulig utbytte for utenlandske og egne avdelinger. Denne satsingen er i tråd med regjeringens nordområdepolitikk og langtidsplanen.

Det er satt av omstillingsmidler til Hæren for å legge til rette for gjennomføring av utdanningsreformen, etablering av en manøverenhet på Porsangmoen og for å forberede omstillingen og omvæpning av 2. bataljon.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 414,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.6 Endringer fra 2019

(i mill. kr)

Saldert budsjett 2019	5 566,0
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	144,4
Tekniske endringer	80,3
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-23,7
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-7,5
LTP-styrking	240,9
Øvrige endringer	-20,4
Forslag 2020	5 980,0

I nominell endring inngår at Hæren skal effektivisere for 31,2 mill. kroner i 2020. De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til overføring av Hærens verksteder til kapittel 1720 Forsvarets logistikkorganisasjon, overføring av Alliert treningssenter fra kapittel 1720 Forsvarets

operative hovedkvarter og overføring av Garnisonen i Porsanger fra kapittel 1734 Heimevernet.

Ut over dette foreslås Hærens budsjett økt med 240,9 mill. kroner i samsvar med langtidsplanen. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 220,5 mill. kroner.

Tabell 5.7 LTP-styrking

	(i mill. kr)
Etablering og drift av jegerkompaniet ved GSV	19,0
Effektforbedring materiell	44,7
Etablering av kampluftvern	21,7
Økt materielldrift og ammunisjon i Hæren	69,5
Reservedeler til Leopard stridsvogn for å bidra til operative vogner	75,0
Økt antall øvingsdøgn i Etterretningsbataljonen	11,0
Sum LTP-styrking	240,9

Se forklaring av tabellen på side 93.

Overordnede oppgaver

Hæren skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere landmilitære styrker som har nødvendig og tilstrekkelig operativ evne. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider.

Hærens hovedoppgave er å produsere evne til å gjennomføre taktiske samvirkeoperasjoner i et fellesoperativt miljø. Denne evnen relaterer seg til de av Forsvarets oppgaver som omfatter forsvar av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar, samt å avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser. For å oppnå dette skal Hæren fortsette videreutviklingen av Brigade Nord med vekt på evne til gjennomføring av taktiske samvirkeoperasjoner i en fellesoperativ ramme.

Hæren vil i all hovedsak bidra til å løse oppgavene knyttet til å hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter ved å nytte avdelingene GSV og HMKG til formålet. Gjennom tilstedeværelse og informasjonsinnhenting har Grensevakten, med utgangspunkt i to moderne grensestasjoner (Pasvik og Jarfjord), evne til å reagere mot krenkelser av norsk suverenitet langs den norsk-russiske grensen. HMKG utfører kontinuerlig vakt- hold og sikring av kongehuset. I tillegg skal HMKG kunne løse oppdrag i hovedstadsområdet relatert til samfunnssikkerhet innenfor rammen av bistandsinstruksen. Øvrige oppdrag som seremonier, parader og musikk videreføres.

Hæren vil også i 2020 ha avdelinger og enheter med høy reaksjonsevne for raskt å kunne møte oppdukkende hendelser, men også for å kunne bidra til ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Hærens hovedbidrag til Forsvarets oppgave om å delta i flernasjonalt krisehåndtering vil for 2020 være én mekanisert bataljonsstridsgruppe med støtteelementer, hvor Telemark bataljon utgjør kjernen i stridsgruppen. Stridsgruppen skal stå på NATO-beredskap og inngår som del av oppfølgingsstyrken til *Very High Readiness Joint Task Force* i 2020 (VJT20). Videre vil Hæren være forberedt på å bidra i *Operation Inherent Resolve* i Irak samt bidra med stabsoffiserer til øvrige pågående operasjoner og misjoner i utlandet. Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar i Estland, Latvia, Litauen og Polen, vil Hæren også i 2020 være forberedt på å kunne bidra med styrker til et forsterket fremskutt nærvær, *Enhanced Forward Presence* (eFP), sammen med multinasjonale styrker i Litauen.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Hæren med stab er lokalisert i Heggelia i Troms. Hærens tyngdepunkt i Indre Troms og Østerdal garnison videreføres innenfor rammen av Brigade Nord. Landmakten vil fortsette omstillingen og fornyelsen i tråd med Stortingets beslutninger gjennom behandlingen av Innst. 50 S

(2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) og Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019). Etableringen av FLF for felles ledelse av operasjoner i Finnmark ble påbegynt i Porsanger i 2018. I 2020 fortsetter den videre oppbyggingen av en manøverenhet på Porsangmoen. Dette er første ledd i etableringen av Kavaleribataljonen, med fremskutte elementer fra støtteavdelinger. Nytt jegerkompani ved GSV fortsetter oppbyggingen mot full operativ kapasitet innen 2022.

Hæren vil i 2020 forberede omstillingen av Brigade Nord, og vil i 2020 videreføres med to mekaniserte bataljoner (Telemark bataljon og Panserbataljonen) og én infanteribataljon (2. bataljon). I tillegg kommer ledelses-, kampstøtte- og logistikkavdelinger.

HMKG videreføres som en oppdragstilpasset lett infanteribataljon.

Hærens våpenskole er Hærens kompetanse- og utviklingsavdeling. Avdelingen holder til i Østerdal garnison, og avdelingen videreutvikles i tråd med vedtakene om omstillingen av landmakten og utdanningsreformen i Forsvaret.

Operasjonsstøtteavdelingen med ansvar for leirdrift og vedlikehold videreføres. Avdelingen holder til i alle Hærens garnisoner og ledes fra Bardufoss.

Personell, utdanning og kompetanse

Hæren har behov for motivert personell med riktig kompetanse for å løse komplekse oppgaver i fred, krise og krig. Videreutvikling og tilpasning av nye teknologiske løsninger innenfor personell- og kompetanseområdet skal bidra til økt operativ evne, slik at styrkestrukturen er tilstrekkelig robust og operativ innenfor gitte klartider.

I 2020 vil rekvirering av vernepliktige og utdanning av personell være viktige bidrag for å lykkes med de endringene som skal gjennomføres i Hæren. Dette stiller krav til at planlegging og gjennomføring av personellutdanningen er tilpasset Forsvarets behov.

Vernepliktige i førstegangstjeneste er sentrale for rekruttering til fast tilsetning og utdanning i Forsvaret, og menige utgjør en vesentlig del av den operative bemanningen.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Hæren. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4731 Hæren

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	108 058	91 984	93 538
	Sum kap. 4731	108 058	91 984	93 538

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Kap. 1732 Sjøforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	4 303 267	4 389 630	4 545 051
	Sum kap. 1732	4 303 267	4 389 630	4 545 051

Regjeringen foreslår å styrke satsingen i Sjøforsvaret på vedlikehold, reservedeler og bered-

skapslogistikk i 2020. Dette bidrar til å redusere et etterslep, samtidig som styrkingen bidrar til et

varig, bærekraftig vedlikeholds nivå. Videre foreslår regjeringen å fortsette oppbyggingen av en femte fregattbesetning. Dette bidrar til å øke tilstedeværelsen i nord, og vil gi en mer robust evne til internasjonale bidrag, i tråd med langtidsplanen.

For å redusere konsekvensene som følger av tapet av KNM Helge Ingstad foreslår regjeringen at KNM Maud bemannes med dobbel besetning og etter hvert øker antall seilingsdøgn. Dette vil gi de øvrige overflatefartøylene mulighet til å oppholde seg lenger i et operasjonsområde. I tillegg er logistikkfartøyer en etterspurt ressurs som kan være et selvstendig bidrag i allierte styrker og internasjonale operasjoner.

Tabell 5.8 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	4 389,6
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	105,4
Tekniske endringer	2,0
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-9,6
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-4,9
LTP-styrking og tiltak etter fregatthavariet	112,5
Øvrige endringer	-50,0
Forslag 2020	4 545,1

I nominell endring inngår at Sjøforsvaret skal effektivisere for 14,5 mill. kroner. De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til mindre overføringer av oppgaver og ressurser mellom driftsenhetene.

Regjeringen har foreslått å gjennomføre en rekke tiltak for å redusere konsekvensene av havariet til fregatten KNM Helge Ingstad. I hovedsak inkluderer dette erstatning av reservedels- og ammunisjonsbeholdning (kapittel 1760, post 45)

Videre foreslår regjeringen å forberede innfasingen av nye ubåter ved at det legges opp til økt bemanning av og seiling med de eksisterende ubåtene.

Sjøforsvarets moderniserte struktur gir et moderne og styrket sjøforsvar med betydelig operativ slagkraft og økt evne til tilstedeværelse i nord.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter Sjøforsvaret eksklusiv Kystvakten. Posten foreslås økt nominelt med 155,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

og dobbel besetning på KNM Maud. Selv om tiltakene ble iverksatt i 2019, vil de ikke være fullført før i 2021. For 2020 har regjeringen foreslått 35 mill. kroner til formålet på kapittel 1733.

Ut over dette foreslås Sjøforsvarets budsjett økt med 77,5 mill. kroner i samsvar med langtidsplanen. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 62,5 mill. kroner.

Tabell 5.9 LTP-styrking og tiltak etter fregatthavari

	(i mill. kr.)
Økt bemanning av og seiling med ubåtene og forberedelser til innfasing av nye ubåter	26,1
Effektforbedring materiell	0,8
Vedlikehold, reservedeler og forsyningsberedskap	13,2
Oppbygging av en femte fregattbesetning	37,4
Sum LTP-styrking	77,5
Tiltak etter fregatthavari	35,0
Sum LTP-styrking og tiltak etter fregatthavari	112,5

Se forklaring av tabellen på side 93.

Overordnede oppgaver

Sjøforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere sjømilitære styrker som har nødvendig og tilstrekkelig operativ evne. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider. Sjøforsvarets kapasiteter skal bidra til suverenitetshevdelse, utøve myndighet og støtte opp om ivaretagelsen av norske interesser. Tilstedeværelse av Sjøforsvarets styrker bidrar til å skape stabilitet, troverdighet og forutsigbarhet, og er viktig for den daglige maritime sikkerheten i norske havområder.

Kontinuerlig tilstedeværelse med ubåt i Nord-Norge videreføres for å gi en maritim operativ tilgjengelighet i nord.

Forsvarets oppgaver omfatter forsvar av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar. Gjennom trening og deltakelse i øvelser, nasjonalt og i utlandet, bygges kompetanse for effektivt å utnytte Sjøforsvarets kapasiteter i løsning av gitte oppgaver, selvstendig eller i samarbeid med andre.

Sjøforsvaret vil i 2020 delta med substansielle bidrag til NATOs *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF), *Initial Follow-on Forces Group* (IFFG) og *Follow-on Forces Group* (FFG). Som del av VJTF-beredskapen vil Sjøforsvaret periodevis delta med fartøyer i *Standing Naval Maritime Group 1* (SNMG1), *Standing Naval Mine Countermeasures Maritime Group 1* (SNMCMG1) og et mindre antall offiserer til *Naval Co-operation and Guidance for Shipping* (NCAGS).

Organisasjon og styrkestruktur

Sjøforsvaret omfatter Marinen og basestrukturen. I tillegg kommer Kystvakten, som omtales under kapittel 1790.

Sjef Sjøforsvaret med stab er lokalisert til Haakonvern orlogsstasjon og har et helhetlig ansvar som styrkesjef. Et taktisk ledelselement (Nasjonalt sjøoperasjonssenter) styrker den operative ledelsen av Marinens enheter. Fregattene viderefører sin kapasitet som mobil kommandoplattform for operativ ledelse på taktisk nivå. Styrkestrukturen i Marinen videreføres og videreutvikles i 2020.

Arbeidet med å redusere etterslepet i vedlikehold, anskaffe av reservedeler og bygge opp beredskapsbeholdninger fortsetter, og vil bidra til økt operativ evne.

Personell, utdanning og kompetanse

Sjøforsvarets høyteknologiske plattformer bemannes av offiserer, befal, konstabler og vernepliktige med riktig kompetanse for å sikre at de kan løse komplekse oppgaver i fred, krise og krig. I 2020 videreføres arbeidet med å øke besetningene for å øke utholdenhet og robusthet.

Andelen stillinger i NATOs kommandostruktur som skal bemannes av personell fra Sjøforsvaret har økt som følge av etableringen av *Joint Force Command Norfolk* (USA), og økt andel norske stillinger ved *Maritime Command Northwood* (UK). Dette vil på sikt gi god maritim kompetanse tilbake til Forsvaret.

Vernepliktige i førstegangstjeneste og lærlinger utgjør en vesentlig del av den operative bemanningen på fartøyene. I tillegg rekrutteres menige til videre tjeneste og utdanning i Forsvaret. Arbeidet med tilrettelegging for allmenn ver-

neplikt og økt rekruttering til videre tjeneste videreføres.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i

Sjøforsvaret. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4732 Sjøforsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	68 521	55 089	56 020
	Sum kap. 4732	68 521	55 089	56 020

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Kap. 1733 Luftforsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	4 899 601	5 292 845	5 992 775
	Sum kap. 1733	4 899 601	5 292 845	5 992 775

Luftforsvaret står midt i en stor omstilling med fornyelse på mange områder. Mye nytt materiell mottas, som vil bidra til å øke den operative evnen og beredskapen for Forsvaret. Ny og viktig kompetanse er under oppbygging. Flere baser har stor aktivitet med bygging av ny infrastruktur og klargjøring for mottak og drift av det nye materiellet. Regjeringen foreslår videre å styrke satsingen på vedlikehold, reservedeler og beredskapslogistikk i 2020. Dette bidrar til et varig, bærekraftig vedlikeholdsnivå. I sum vil dette gi et styrket og moderne Luftforsvar.

I tråd med langtidsplanen foreslår regjeringen å styrke Luftforsvaret i 2020, herunder til materi-

elldrif, innfasing av NH90-helikoptre, overgangen mellom F-16 og F-35, samt økt øving med luftvern.

Det er satt av omstillingsmidler for Luftforsvaret for å legge til rette for utskifting av hovedsystemer, reetablering av 334 skvadron og nedleggelse av Kjevik leir.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 700,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.10 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	5 292,8
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	133,3
Tekniske endringer	113,0
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-19,0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-9,1
LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen	305,1
Øvrige endringer	176,6
Forslag 2020	5 992,8

I nominell endring inngår at Luftforsvaret skal effektivisere for 28,1 mill. kroner. De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til overføring av Sensorskvadronen fra kapittel 1720 ved Cyberforsvaret, overføring av vaktoppdrag knyttet til Evenes fra kapittel 1732 Sjøforsvaret, samt i tillegg en rekke mindre tekniske omdisponeringer til og fra posten.

Ut over dette foreslås Luftforsvarets budsjett økt med 305,1 mill. kroner i samsvar med langtidsplanen og oppfølging av landmaktproposisjonen. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslår regjeringen en økning på 481,7 mill. kroner.

Tabell 5.11 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen

	(i mill. kr.)
Økt aktivitet, innfasing og drift av NH90	47,1
Økt aktivitet, innfasing og drift av F-35 og utfasing av F-16	217,0
Effektforbedring materiell	3,7
Økt øving med luftvern	7,0
Vedlikehold, reservedeler og forsyningsberedskap	13,1
Sum LTP-styrking	287,9
Delt helikopterløsning Bell helikoptre (oppfølging av landmaktproposisjonen)	17,2
Sum LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen	305,1

Se forklaring av tabellen på side 93.

Overordnede oppgaver

Luftforsvarets hovedoppgave er å styrkeprodusere luftmilitære kapasiteter til Forsvarets styrkestruktur, samt stille styrker på beredskap for luftovervåking, myndighetsutøvelse og suverenitetshevdelse, nasjonalt og i utlandet, i hele spekteret fra fred til væpnet konflikt. Deler av den luftoperative strukturen er tilgjengelig på kort varsel for operasjoner hjemme og ute. Tilstedeværelse i nordområdene prioriteres.

Luftromsovervåking og suverenitetshevdelse med F-16 kampfly på beredskap blir ivaretatt i henhold til operativ ambisjon i overgangsfasen hvor F-35 innfases. Tilstedeværelse i nordområdene prioriteres og synliggjøres gjennom aktiviteter som kontroll- og varslingstjeneste, kampflyenes evne til beredskap og ivaretagelse av NATOs kampflyberedskap (QRA), samt overvåking og patruljering med maritime patruljefly.

Luftforsvaret skal også kunne løse oppdrag innenfor ressurs- og miljøoppsyn over havområ-

dene samt søk- og redningsoperasjoner (SAR). Beredskapen på Rygge med Bell 412 videreføres, med tilhørende aktivitet. Beredskapen med helikopter til støtte for politiet på Bardufoss avvikles så snart Justis- og beredskapsdepartementet har etablert alternativ beredskap, fortrinnsvis innen 1. januar 2020. C-130J transportfly bidrar med transport av gods og personell i inn- og utland. Støtte til maritim kontraterrorberedskap videreføres. Trening og øving i Luftforsvaret i 2020 vil bidra til å løse oppdrag i nordområdene, herunder evnen til maritim luftovervåking og håndtering av eventuelle krenkelser av norsk territorium på en troverdig måte.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Luftforsvaret videreføres på Rygge samlokalisert med Luftforsvarsstaben og Luftoperativt inspektorat.

Luftforsvaret vil de kommende årene gjennomgå en nødvendig og omfattende endring og modernisering, inkludert innfasing av nye materielle systemer. Den videre omstillingen mot et kraftig styrket og mer slagkraftig luftforsvar er kompleks. Tiltakene vil bidra til økt kampkraft og bærekraftig drift.

Luftforsvarets organisasjon og styrkestruktur vil i 2020 være på om lag samme nivå som i 2019. Moderniseringen av forsvarsgrenen fortsetter. Etablering av en ny basestruktur, utfasing av F-16 og innfasing av F-35 fortsetter som planlagt. Forsvarets evne til å ta vare på personellet og deres kompetanse vil være en kritisk suksessfaktor gjennom hele omstillingen i årene som kommer. Ved enhver omstilling vil det likevel være en risiko for midlertidig tap av kompetanse. Forsvaret vil iverksette nødvendige tiltak for å sikre fortsatt høy operativ leveranse med maritime patruljefly fra Andøya, og i budsjettforslaget er det satt av midler til omstilling for å beholde kompetanse i Luftforsvaret.

Anskaffelse av F-35 skjer i henhold til plan. Det vil i løpet av 2020 være mottatt 28 fly, og det legges til grunn at første operative evne (IOC) er nådd ved inngangen til 2020. Utdanning av norsk personell foregår med norske fly ved det internasjonale treningssenteret for F-35 i USA. Utbyggingen av kampflybasen på Ørland fortsetter i 2020. Oppbyggingen av Evenes er i gang, og 133 Luftving vil være etablert på Evenes fra januar 2020.

F-16 videreføres som kampflysystem, og helt nødvendige oppgraderinger blir foretatt i tråd med overgangsløpet mellom gamle og nye kampfly. Utfasingen av F-16 vil være balansert opp mot

innfasingen av F-35. Kampflyberedskap (QRA) vil bli utført fra Bodø med F-16 ut dennes levetid.

Den operative virksomheten videreføres ved alle helikopteravdelingene. Flytting av Bell 412 til Rygge styrker også evnen til å bistå politiet på Østlandet, beredskapstroppen og spesialstyrkene i kontraterroroperasjoner. Operativ testing og evaluering av NH90-helikoptrene gjennomføres fortsatt ved Bardufoss flystasjon. Levering av NH90 i endelig utgave fortsetter i 2020. NH90, underlagt 337 skvadron på Bardufoss, innfases for bruk på kystvaktens helikopterbærende fartøyer. NH90 integreres gradvis for bruk på fregattene under 334 skvadron på Haakonsværn orlogsstasjon.

De nye redningshelikoptrene AW101 innfases gjennom operativ testing og evaluering på Sola. Det tas sikte på å sette de første helikoptrene i drift første halvår 2020. Alle helikoptrene er planlagt å være i drift i løpet av første halvår 2022. Se forøvrig omtale under kapittel 1791 Redningshelikoptertjenesten.

Luftforsvarets skolesenter er under etablering på Værnes, og Luftforsvarets rekruttutdanning videreføres på Madla, i samarbeid med Sjøforsvaret.

Personell, utdanning og kompetanse

Luftforsvaret har daglig oppdrag over hele landet. Dette krever motivert personell med høy kompetanse som kan løse oppdrag i fred, krise og krig. Luftforsvaret skal fase inn nye kampfly, maritime helikoptre og nye maritime patruljefly, og anvende disse på en effektiv og forsvarlig måte. Luftforsvaret skal rekruttere og beholde personell med riktig kompetanse, og forlenge tiden den enkelte står i samme stilling. Det er særlig viktig at Luftforsvaret gjennomfører den pågående omstillingen på en god måte, også gjennom å ivareta personellens interesser.

Innføring av ordningen for militært tilsatte vil også i 2020 bli prioritert. Ordningen for militært tilsatte åpner for direkte rekruttering fra førstegangstjenesten til spesialistutdanning og tilsetning som spesialist. Rekruttering til Luftforsvaret vil i større grad rettes inn mot vernepliktige i førstegangstjeneste i tiden som kommer. Som ledd i dette arbeidet vil Luftforsvaret rette særlig oppmerksomhet mot ytterligere å legge til rette for allmenn verneplikt.

I tillegg vil Luftforsvaret søke å rekruttere personell med relevant kompetanse fra sivil sektor.

Rekrutteringen vil prioriteres mot flygerutdanning, flyteknikerutdanning og flyteknikere, luft-

vern, baseforsvar, operativ støtte, samt Luftkrigsskolens operativ linje.

Tiltak for å rekruttere og beholde personell med riktig kompetanse er en forutsetning for at Luftforsvaret skal nå målsettingen om nok personell med riktig kompetanse til rett tid.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Luftforsvaret. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4733 Luftforsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	143 847	109 679	111 532
	Sum kap. 4733	143 847	109 679	111 532

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Kap. 1734 Heimevernet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	1 453 917	1 394 798	1 439 422
	Sum kap. 1734	1 453 917	1 394 798	1 439 422

Regjeringen foreslår at Heimevernet (HV) i 2020 styrkes i tråd med Stortingets beslutning om den fremtidige utviklingen av landmakten, jf. Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Videre prioriterer regjeringen å fortsette å legge til rette for å øke evnen til objektsikring.

Regjeringen foreslår å opprettholde det samme høye nivået på øving av hele HVs områdestruktur som for 2019. Dette innebærer at det økte antallet soldater som er inne til årlig trening, og den økte lengden på den årlige øvingen, videreføres. I tillegg foreslår regjeringen å fortsette investeringer i moderne bekledning og utrustning, som blant annet inkluderer moderne våpen til den enkelte soldat. Rekvisisjonssystemet for sivile fartøyer er tatt i bruk, som sammen med anskaffelsen av kommersielle småbåter og mari-

timt markerings- og sperremateriell, vil gi økt evne til vakthold og sikring av objekter med sjøside.

Innsatsstyrkene fortsetter å innarbeide, ivareta og videreutvikle nødvendig kompetanse i sjødomenet, herunder blant annet evnen til å sikre utvalgte nøkkelobjekter i kystsonen.

Regjeringen foreslår å styrke HVs budsjett til vertslandsstøtte for amerikanske styrker på rotasjonsordning på Værnes.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 44,6 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.12 Endringer fra 2019

	(i mill. kr)
Saldert budsjett 2019	1 394,8
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	34,8
Tekniske endringer	-50,4
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-5,6
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-1,7
LTP-styrking	3,3
Øvrige endringer	64,3
Forslag 2020	1 439,4

I nominell endring inngår at Heimevernet skal effektivisere for 7,3 mill. kroner i 2020. De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til overføring av Garnisonen i Porsanger til kapittel 1731 Hæren.

Ut over dette foreslås Heimevernets budsjett økt med 3,3 mill. kroner i samsvar med langtidsplanen. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 67,6 mill. kroner.

Tabell 5.13 LTP-styrking

	(i mill. kr)
Effektforbedring materiell	3,3
Sum LTP-styrking	3,3

Se forklaring av tabellen på side 93.

Overordnede oppgaver

HV skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å styrkeprodusere militære kapasiteter til innsatsstyrkene og områdestrukturen, slik at HV som helhet har tilstrekkelig og nødvendig operativ evne bestående av fastsatt reaksjonstid, strids-evne, tilgjengelighet og utholdenhet.

HV har et territorielt ansvar som innebærer vakt og sikring av utpekte objekter og infrastruktur, territoriell overvåking og kontroll, tilrettelegging for og mottak av allierte forsterkninger og sivilt-militært samarbeid. HV skal også ha evne til nedkjemping av mindre, fiendtlige styrker, til grensevakt og til styrkebeskyttelse av nasjonale og allierte styrker. HV utgjør derfor et vesentlig bidrag til løsning av Forsvarets oppgaver med forsvaret av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar, samt til avverging og håndtering av episoder og sikkerhetspolitiske kriser.

Som del av styrkeproduksjonen, og for å kunne ivareta det territoriale ansvaret, gjennomfører HV oppdragsrelaterte øvelser med relevante

militære og sivile samvirkepartnere. HV utgjør også en betydelig ressurs for ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver, både for den militære og den sivile sektoren, og kan bli anmodet om å bistå sivile myndigheter ved naturkatastrofer, ulykker, leteaksjoner og terrorhendelser.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Heimevernet med stab er lokalisert på Terningmoen på Elverum.

HV skal fortsatt være mobiliseringsbasert, og videreføres med elleve heimevernsdistrikter innenfor en ramme på 37 000 befall og mannskaper i områdestrukturen, og 3 000 befall og mannskaper i innsatsstyrkene. HVs innsatsstyrker skal kunne benyttes over hele landet og der behovet er størst.

Sjef HV vil i 2020 fortsette sin videreutvikling av sin rolle som styrkesjef. Territorielt operasjonssenter (TOS), videreutvikles som en integrert del av HV-staben for taktisk ledelse av HVs styrker.

Distriktsstaben i Finnmark heimevernsdistrikt (HV-17) er samlokalisert med ledelseelementet i Finnmark landforsvar. HV-17 er styrket med blant annet økt mobilitet og kapasitet til sperreoppdrag. Innsatsstyrkene og områdestrukturen i HV-17 skal styrkes med nye kapasiteter, slik at disse, sammen med hæravdelingene i Finnmark, utgjør et mest mulig helhetlig og sammensatt samvirke-system.

Forsvarets logistikkorganisasjon har utviklet et eget logistikkonsept for HV, basert på leveranser fra sivile leverandør.

Personell, utdanning og kompetanse

HVs behov for militært personell er forutsatt dekket av styrkeproduksjonen i forsvarsgrenene. Tilgangen på befal fra forsvarsgrenene dekker imidlertid ikke HVs behov fullt ut. HV må derfor rekruttere personell uten befalsutdanning og gi

særskillt opplæring til disse for å dekke kompetansebehovet i befalsstillinger.

De fleste avdelingene i HVs struktur vil nå full oppfyllingsgrad i 2019, men i Finnmark og enkelte andre områder er rekruttering av personell til førstegangstjeneste utfordrende. Det ble derfor i 2019 iverksatt en prøveordning med seks måneders førstegangstjeneste ved Garnisonen i Porsanger for vernepliktige fra Finnmark, som etter endt utdanning overføres direkte til HV-17. Effekten av dette tiltaket vil inngå i vurderingen av om ordningen videreføres.

HV har i dag et betydelig gap knyttet til behovet for formell kompetanse på troppeførersiden. HV prioriterer kompetanseheving i 2019, og denne satsingen vil fortsette i 2020.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i HV. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	23 241	5 766	21 626
	Sum kap. 4734	23 241	5 766	21 626

Posten foreslås økt nominelt med 15,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Økningen skyldes i hovedsak inntekter fra US Marine Corps sin rotasjonsordning på Værnes.

Kap. 1735 Etterretningstjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
21	Spesielle driftsutgifter	2 007 156	2 005 584	2 188 783
	Sum kap. 1735	2 007 156	2 005 584	2 188 783

Norges sikkerhetspolitiske omgivelser er i økende grad komplisert og uforutsigbar. Regjeringen anser at en relevant og effektiv utenlandsetetterretningstjeneste er svært viktig for å sikre en god situasjonsforståelse og et relevant beslutningsgrunnlag for norske myndigheter. Dette er igjen en viktig forutsetning i arbeidet med å trygge norsk sikkerhet og norske interesser.

Norges evne til å håndtere det uforutsette må fortsatt styrkes. Regjeringen vil i tråd med Prop. 151 S (2015–2016) fortsette styrkingen av Etterretningstjenesten i perioden 2017–2020, for å ytterligere øke kapasitet, kompetanse og relevans innenfor tjenestens ansvarsområde. Den stadig raskere teknologiske utviklingen innebærer betydelige utfordringer med tilhørende behov for rask støtte og høy endringstakt på stadig nye felt. De

økte bevilningene bidrar til en teknologisk og kapasitetsmessig modernisering av tjenesten. Dette gjør Etterretningstjenesten bedre i stand til å utføre sine lovpålagte oppgaver i fremtiden.

Forsvarsdepartementet har foretatt en full gjennomgang av Etterretningstjenestens rettsgrunnlag. Dagens lov og forarbeider er kortfattede, og Forsvarsdepartementet mener det er behov for et mer omfattende og helhetlig regelverk. Å sikre at lovforslaget er i overensstemmelse med menneskerettighetsforpliktelsene i Grunnloven og internasjonale konvensjoner har vært en sentral del av utredningsarbeidet. Forsvarsdepartementet har også utredet hvordan tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon kan reguleres i lov. En lovproposisjon forventes å kunne fremmes for Stortinget i løpet av 2020. Se omtale i del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, vedrørende oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak.

Etterretningstjenesten vil i 2020 prioritere å følge opp utviklingen i Russland og nordområdene, det digitale rom og utfordringene fra internasjonal terrorisme. Utviklingen i Ukraina, Midtøsten og Nord-Afrika er forhold som blir fulgt nøye, og vil bli gitt høy prioritet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 183,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Etterretningstjenesten er regulert ved lov av 20. mars 1998 nr. 11 om etterretningstjenesten. Etterretningstjenesten skal bidra til å kartlegge og motvirke ytre trusler mot Norge og viktige nasjonale interesser. Oppgavene omfatter innsamling av relevant og oppdatert etterretningsinformasjon og gjennomføring av analyser til støtte for utformingen av norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik, samt å opprettholde et godt situasjonsbilde som grunnlag for norske myndigheters beslutninger. Etterretningstjenesten støtter i til-

legg forsvarsplanleggingen og norske styrker som deltar i operasjoner i utlandet. Norges sivile og militære utenlandsetterretningstjeneste er underlagt forsvarssjefen, og støtter både militære og sivile myndigheter, samt Norges allierte, med informasjon og vurderinger innenfor rammene av etterretningstjenesteloven.

Etterretningstjenesten skal holde Forsvarsdepartementet og andre departementer orientert om relevante endringer i den militære og politiske situasjonen i norsk interesseområde. Bidrag til kampen mot internasjonal terrorisme, trusler i det digitale rom og spredning av masseødeleggesvåpen utgjør videre sentrale deler av Etterretningstjenestens aktiviteter. Viktigheten av et rettidig og godt beslutningsgrunnlag for militære og sivile myndigheter stiller store krav til den videre utviklingen av Etterretningstjenesten.

For å ivareta oppgavene som er tillagt tjenesten vektlegges høy faglig kompetanse tilpasset det nye trusselbildet, samt videreutvikling av tjenestens tekniske kapasitet og evne til å prosessere store mengder informasjon. Det sammensatte og til dels uklare trusselbildet, sammen med den raske teknologiske utviklingen, vil også i fremtiden utfordre kravene til en moderne og effektiv tjeneste med god tilgang til relevant informasjon fra utenlandske samarbeidspartnere. Dette gjør det nødvendig med tiltak for å modernisere tjenesten.

Felles kontraterrorsenter (FKTS) med bemanning fra Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og Etterretningstjenesten skal sikre et effektivt samarbeid mellom de to tjenestene på kontraterrorfeltet og for de grenseoverskridende truslene. For å videreutvikle samarbeidet mellom PST, Kripos, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Etterretningstjenesten, er det etablert et felles cyberkoordineringssenter (FCKS). Senteret bidrar til å styrke evnen til å motvirke truslene i det digitale rom.

Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 760 039	1 629 765	1 638 693
44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	97 877	83 185	83 794
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	6 412 691	8 952 590	10 179 932
48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	62 973	205 000	350 000
75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	106 933	95 110	98 154
	Sum kap. 1760	8 440 513	10 965 650	12 350 573

I 2020 legges det opp til betydelige utbetalinger til nye maritime patruljefly, nye ubåter samt artillerisystem og brolegger- og ingeniørpanservogner til Hæren. I tillegg fortsetter utbetalingene til viktige pågående prosjekter som NH90-helikoptrene og nye kystvaktfartøyer. For å følge opp det økonomiske løftet i langtidsplanen vil investeringsnivået videreføres på et høyt nivå også i 2020. Det vises til proposisjonen del I, 4. Investeringer, for omtale av materiellinvesteringssporteføljen.

der til materiellanskaffelsesprosjekter og utgifter knyttet til materiellforvaltning i forsvarssektoren. I tillegg omfatter posten bidrag til markedsføring av norskprodusert materiell som Forsvaret anvender eller planlegger å anskaffe, herunder markedsføring overfor utenlandske myndigheter og bidrag fra Forsvarets personell med brukerinnsett og som referansekunder.

Posten foreslås økt nominelt med 8,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Post 01 Driftsutgifter

Posten finansierer driftsutgiftene til etaten Forsvarsmateriell, og dekker gjennomføringskostna-

Tabell 5.14 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	1 629,8
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	39,7
Tekniske endringer	-54,2
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-0,4
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-8,1
Øvrige endringer	32,0
Forslag 2019	1 638,7

I nominell endring inngår at Forsvarsmateriell skal effektivisere for 8,5 mill. kroner i 2020. De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til flytting av utgifter for verkstedtjenester til post 45.

Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 32,0 mill. kroner. I økningen ligger forslag til styrking av IKT-investeringer, innfasing av NH90-helikoptre og forberedelser for fremtidig avhending av ulike materiell-systemer.

Post 44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel

Posten dekker de nasjonale utgiftene knyttet til gjennomføring av NATOs investeringsprogram for sikkerhet, samt prefinansiering av NATO-prosjekter når dette er nødvendig. Posten foreslås videreført på omlag samme nivå sammenliknet med saldert budsjett 2019.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til materiellanskaffelser til forsvarssektoren, unntatt nye kampfly med

baseløsning som bevilges over kapittel 1761, og flernasjonale investeringsprogrammer i NATO. For omtale av kategori 1-prosjektene, vises til del I, 4. Investeringer. Posten omfatter også utgifter til forsknings- og utviklingsaktiviteter (FoU) og innovasjon. Investeringsmidler kan også nyttes til tiltak for å redusere driftsutgifter, øke produktiviteten eller forbedre kvaliteten på leveranser innenfor vedtatt struktur og ambisjonsnivå.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarsbygg har en egen FoU-portefølje på denne posten. NSMs FoU-aktiviteter skal rettes mot utvikling av sikkerhetstiltak for å bedre sikkerhetstilstanden i samfunnet. FoU-aktivitetene vil i hovedsak være rettet mot økt kompetanse om forebyggende sikkerhet, utvikling av forebyggende IKT-sikkerhetstiltak, hendeshåndtering og objektsikkerhet. For Forsvarsbygg vil FoU-aktivitetene i hovedsak rettes mot utvikling av bygningsmessige sikringstiltak.

Posten foreslås økt nominelt med 1 227,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.15 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	8 952,6
Lønns- og priskompensasjon	187,0
Tekniske endringer	-599,1
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	0
LTP-styrking og tiltak etter fregatthavariet	1 710,6
Øvrige endringer	-71,1
Forslag 2020	10 179,9

I nominell endring inngår tekniske endringer med en reduksjon på 599,1 mill. kroner som i hovedsak er knyttet til en omdisponering på 829,1 mill. kroner til kapittel 1761 Nye kampfly med baseløsning og en økning knyttet til tilbakeføring av 247,7 mill. kroner fra kapittel 1761 for kjøp av AMRAAM-missiler til de nye kampflyene.

Posten er tilført 70,0 mill. kroner for tiltak etter fregatthavariet av KNM Helge Ingstad samt 1 640,6 mill. kroner til strategiske kapasiteter i

tråd med langtidsplanen, jf. omtale under tabell 5.16.

Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en reduksjon på 71,1 mill. kroner. Den samlede reduksjonen fremkommer gjennom flere større endringer. Det er tilbakeført midler fra kapittel 1761, post 45 på 1 203,0 mill. kroner knyttet til fremdriftsplan og prognoser på nye kampfly og den totale materiellinvesteringsporteføljen. Posten er redusert med 729,2 mill. kroner som

følge av tilbakebetaling av midler til statskassen som ble bevilget i 2018 og 2019 til forsert anskaffelse av nye kystvaktfartøyer. Posten er videre redusert med 84,0 mill. kroner som følge av en ettårig bevilgning i 2019 til finansiering av motormoduler knyttet til AIM Norway AS' etablering av motordepot for understøttelse av F-35 i Norge. I

tillegg er det omdisponert 203,0 mill. kroner til kapittel 1720, post 01 til forsyningsberedskap for kjøp av ammunisjon, jf. omtale under kapittel 1720, post 01, samt at det er samlet omdisponert 86,0 mill. kroner til innfasing og styrket forvaltning av NH90 til hhv. kapittel 1733 og kapittel 1760, post 01.

Tabell 5.16 LTP-styrking og tiltak etter fregatthavari

	(i mill. kr.)
Materiellinvesteringer i tråd med LTP	1 640,6
Tiltak etter fregatthavari	70,0
Sum LTP-styrking og tiltak etter fregatthavari	1 710,6

Se forklaring av tabellen på side 93.

Materiellinvesteringsporteføljen styrkes i budsjettforslaget i samsvar med langtidsplanen til strategiske investeringer i nye ubåter, videreutvikling av missilet NSM med Tyskland, nye maritime patruljefly, prosjekter innenfor informasjonsinfrastruktur samt til artillerisystem til Hæren.

foreslås økt med 145,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019, grunnet økt omfang av fellesfinansierte prosjekter i Norge. Det er foreslått en tilsvarende inntektsøkning på kapittel 4760, post 48.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel

Posten dekker nasjonal forskuttering av den fellesfinansierte andelen av NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. For autoriserte prosjekter forskutteres utgifter på grunnlag av prognoser for forbruk. Utgiftene refunderes fra NATO, og inntektsføres på kapittel 4760, post 48. Posten

Post 75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Posten dekker Norges tilskudd til de fellesfinansierte investeringene i NATO. Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019. Utbetalingene er avhengige av fremdriften i prosjekter i alle NATOs medlemsland, og kan i liten grad påvirkes av Norge.

Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	178 531	33 090	33 979
45	Store nyanskaffelser	209 810		
48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	248 560	205 036	350 036
	Sum kap. 4760	636 901	238 126	384 015

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarsmateriell gjenopptar i løpet av 2019 arbeidet med å avhende materiell ved gjennomføring av nasjonale auksjonssalg, i tråd med føringer i

Normalinstruksen. Slike salg har siden 2015 vært midlertidig stanset i påvente av en omfattende og detaljert gjennomgang av avhendingsområdet, noe som har medført betydelige regelverksendringer, forbedrede rutiner og intensivert kon-

troll av avhendingen. Materiellet som vil være aktuelt for slikt salg i 2020 er utelukkende materiell som ikke er underlagt krav om tredjepartsgodkjenninger eller utførselslisens etter Utenriksdepartementets varelistes. En gjenoptakelse av salg av materiell kan føre til økte inntekter fra salg og reduserte utgifter til lagring og destruksjon. Det er imidlertid ikke mulig å beregne eksakte økonomiske konsekvenser, da dette blant annet avhenger av materielltyper og markedssituasjonen.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter

Posten foreslås økt med 145,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Posten gjelder refusjoner fra NATO i forbindelse med NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. Inntektene blir justert hvert år ut fra forventet fremdrift og forbruk i allerede godkjente prosjekter. Inntektene på post 48 er i hovedsak knyttet til refusjon av utgifter på kapittel 1760, post 48. Refusjon fra NATO på prosjekter som er prefinansiert vil også bli inntektsført på kapittel 4760, post 48.

Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	153 519	191 471	178 076
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	6 945 531	7 009 512	5 863 471
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 47</i>	1 344 679	1 176 449	779 532
	Sum kap. 1761	8 443 729	8 377 432	6 821 079

Kapitlet omfatter anskaffelsen av inntil 52 F-35 kampfly med baseløsning, som Stortinget sluttet seg til ved behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012).

Da kampflyanskaffelsen ble besluttet, ble det lagt opp til en midlertidig styrking av forsvarsbud-

sjettet med samlet inntil 28 mrd. 2012-kroner. Tabellen under synliggjør forventet fordeling mellom ordinær bevilgning på kapittel 1761 og den midlertidige styrkingen av kapitlet.

Tabell 5.17 Finansiering av kampfly med baseløsning

		(i 1000 kr)			
	2012–2019	2020	Gjenstående	Totalt	
Ordinær bevilgning på kap. 1761, post 45	21 164	2 051			
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 45 Kampfly	14 818	3 355	10 245	28 419	
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 45 JSM	1 983	307	245	2 534	
Ordinær bevilgning på kap. 1761, post 47	1 680	274			
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 47	4 664	505	125	5 294	

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker gjennomføringsutgifter for kampflyprogrammet. Dette er driftsutgifter for prosjektorganisasjonen både i Norge og internasjonalt, prosjektaktiviteter ved Ørland flystasjon og utdan-

ningsvirksomhet for flygere og teknikere. Posten er redusert med 13,4 mill. kroner som følge av mindre reisevirksomhet til USA i tillegg til reduserte utgifter knyttet til utdanningsvirksomheten i USA.

Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.18 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	191,5
Lønns- og priskompensasjon	4,5
Tekniske endringer	17,1
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	1,0
Øvrige endringer	0
Forslag 2020	178,1

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til investeringer i nye kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Posten foreslås redusert nominelt med 1 146,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Hovedgrunnen til reduksjonen er at produksjonen av de norske flyene nå er inne i en stabil produksjonstakt, og at de initielle anskaffelsene knyttet til etableringen av Ørland flystasjon som hovedbase for kampflyvåpenet er gjennomført.

I løpet av budsjettåret kan det bli nødvendig å endre leverings- og betalingsplaner som følge av den usikkerhet som alltid vil være til stede i den

årlige gjennomføringen av investeringer. Oversikten over kontrakter og utbetalinger i 2020 er basert på estimater, og vil kunne bli justert gjennom budsjettåret. Kostnadsrammen for hele kampflyanskaffelsen og for de enkelte prosjekter oppjusteres årlig i forhold til den faktiske priskompensasjonen på kapittel 1761, post 45. Regjeringen legger til grunn at endringer i økonomisk omfang for prosjekter som følge av priskompensasjon og valutaendring ikke krever særskilt behandling av Stortinget.

Ut over de direkte utgiftene til anskaffelsen påløper det programrelaterte utgifter til deltakelse i produksjonsavtalen for F-35, som i 2020 vil beløpe seg til om lag 150 mill. kroner.

Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.19 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	7 009,5
Priskompensasjon	139,6
Tekniske endringer	581,3
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	0
Øvrige endringer	-1 867,0
Forslag 2020	5 863,5

Øvrige endringer på -1 867,0 mill. kroner skyldes at kostnadsreducerende tiltak i partnerskapet har resultert i lavere prognoser på utbetalinger på allerede bestilte kampfly. I tillegg er forventede utgifter til våpenanskaffelser flyttet til årene 2023–2025 grunnet reviderte leveranseprognoser for våpnene.

De tekniske endringene som foreslås er knyttet til omdisponeringer mellom kapittel 1760, post 45, og kapittel 1761, post 45, i tråd med oppdatert utbetalingsplan for kampflyprosjektet.

Kampflyanskaffelsen – endring i bestillingsfullmakter

I tråd med den leveranseplanen Stortinget sluttet seg til ved behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013) ber regjeringen i denne proposisjonen, jf. nærmere omtale i del I, 4. Investeringer, om fullmakt for å fullføre kampflyprogrammet ved å bestille seks kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester med forventet levering i 2024.

Det samlede beløpet for forslaget til bestillingsfullmakt knyttet til kapittel 1761, post 45, er som følge av dette på 39,5 mrd. kroner. Denne bestillingsfullmakten vil, sammen med foreslått bevilgning i 2020, dekke de samlede gjenstående forpliktelser for å anskaffe 52 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester.

Leveranseplanen legger til grunn at Norge vil motta seks fly hvert år frem til og med 2024.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten omfatter investering i eiendommer, bygg og anlegg (EBA) for F-35, og foreslås redusert nominelt med 396,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019, i tråd med gjennomføringsplanen for utbyggingen på Ørland og Evenes.

Stortinget har ved behandlingen av Innst. 388 (2011–2012) til Prop. 73 (2011–2012) vedtatt at hovedbasen for Forsvarets nye kampfly skal etableres på Ørland flystasjon. Foreslått bevilgning i 2020 vil i hovedsak bli benyttet til å videreføre prosjektene for å redusere støykonsekvensen for omgivelsene og til nye hangarer for kampflyene. Disse prosjektene ble besluttet igangsatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S. (2016–2017). Som oppfølging av vedtaket ved Stortingets behandling av Innst. 388 (2011–2012) til Prop. 73 (2011–2012) videreføres også prosjektet for etablering av en fremskutt base på Evenes for NATOs kampflyberedskap (QRA) med F-35.

I denne proposisjonen legges det ikke frem nye EBA-prosjekter knyttet til innfasing av nye kampfly på Ørland.

Når det gjelder kostnadsbildet for etablering av EBA for F-35 vises det til Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019).

Status i de enkelte investeringsprosjektene er omtalt under del I, 4. Investeringer.

Kap. 4761 Nye kampfly med baseløsning

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	182		
	Sum kap. 4761	182		

Kap. 1790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	985 358	1 157 875	1 184 726
	Sum kap. 1790	985 358	1 157 875	1 184 726

Regjeringen foreslår å styrke Kystvakten gjennom å etablere en åttende besetning til Ytre kystvakt. Dette vil gjøre Kystvakten mer robust, og bidra til å opprettholde det høye antallet døgn kystvaktfartøyene skal seile. Ivaretagelsen av Kystvaktens oppgaver må ses i sammenheng med Forsvarets øvrige kapasiteter, som etterretning og overvåking, herunder maritim luftovervåking. Fartøystrukturen er gjennom Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) besluttet til 13 fartøyer fra 2018, hvorav åtte i Ytre kystvakt og fem i Indre kystvakt. Aktiviteten

i 2020 vil være på et normalt nivå for strukturen. Ny løsning for slepeberedskap innebærer et nytt oppdrag for Kystvakten, som skal ivareta den nasjonale slepeberedskapen på vegne av Samferdselsdepartementet fra 1. januar 2020.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 26,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.20 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	1 157,9
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	27,0
Tekniske endringer	11,9
Interneffektivisering	-0,1
LTP-styrking	15,3
Øvrige endringer	-27,3
Forslag 2020	1 184,7

Kystvakten overtar operativ slepeberedskap fra 2020. Utgiftene til dette faktureres Kystverket som er den formelle eier av oppdraget.

Ut over dette foreslås Kystvaktens budsjett økt med 15,3 mill. kroner i samsvar med langtidsplanen. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en reduksjon på 12,0 mill. kroner som

i hovedsak er knyttet til bortfallet av engangsoverføring fra Samferdselsdepartementet for klargjøring av fartøyer til slepeberedskapen. Ser vi bort fra dette har Kystvakten en generell styrking. Kystvakten skal i 2020 effektivisere for 0,1 mill. kroner.

Tabell 5.21 LTP-styrking

	(i mill. kr)
Oppbygging av 8. besetning for Ytre kystvakt	15,3
Sum LTP-styrking	15,3

Se forklaring av tabellen på side 93.

Overordnede oppgaver

Kystvaktens hovedfunksjon i fredstid er suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. Kystvakten skal også øves for sine krigsoppgaver. De nordlige havområdene er fortsatt et prioritert område for Kystvaktens aktivitet.

Kystvaktens oppgaver er fastsatt i Lov om Kystvakten, som legger til rette for at Kystvakten best mulig kan bidra til det statlige oppsynet med

kysten og havområdene. Innenfor ressursforvaltning har Kystvaktens bidrag betydning gjennom effektiv overvåking, relevant tilstedeværelse og jevnlig og målrettede inspeksjoner i områder med fangst og fiske. «Nasjonal strategisk risikovurdering», utarbeidet av fiskeridirektøren, gir rammer for og prioritering av innsats og ressurskontroll knyttet til fiskeriene. Kystvakten bidrar til redningsberedskap, sjøsikkerhet, oljevernberedskap, slepeberedskap og andre sivile oppgaver

som er fastsatt i kystvaktloven og avtaler med andre statlige etater. Kystvakten representerer Norge i internasjonalt kystvaktssamarbeid, som for eksempel *Arctic Coast Guard Forum* og *North Atlantic Coast Guard Forum*.

Organisasjon og styrkestruktur

Kystvaktens felles ledelse videreføres på Sortland. Innfasingen av nye maritime helikoptre (NH90) vil være en prioritert aktivitet for de helikopterbærende fartøyene, som vil gi et betydelig og utvidet dekningsområde. Potensialet vil kunne utnyttes fullt ut når alle helikoptrene er innfaset og operative. Fem av fartøyene som opererer i kystnære farvann er utstyrt med mindre, hurtiggående patruljefartøyer for å øke fleksibilitet og rekkevidde, samt redusere reaksjonstiden ved hendelser.

Det vises til del I, 4. Investeringer, hvor planlagte investeringsprosjekter for videre modernisering av Kystvakten omtales. Det er vedtatt en fornyelse av fartøystrukturen med tre nye helikopterbærende fartøyer. Dette vil gi Kystvakten fartøyer med betydelig bedre egenskaper og kapasiteter. Dette gjelder i særlig grad økt overvåkingskapasitet, mobilitet og økte kommunikasjonsmuligheter. Den operative evnen en slik

oppgradering vil gi, vil forsterkes ytterligere ved innfasing av nye maritime helikoptre. For å sikre evnen til luftovervåking for Kystvakten videreføres samarbeidet med Kystverket for bruk av Kystverkets overvåkingsfly på samme nivå som i 2019.

Moderniseringen medfører at Forsvarets og Kystvaktens primære oppgaver innenfor suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse i havområdene under norsk jurisdiksjon også i fremtiden kan ivaretas på en god måte.

Personell, utdanning og kompetanse

Forsvarets utdanningssystem skal også ivareta Kystvaktens personellbehov. Det foregår styrt utveksling av personell mellom Kystvakten og andre deler av Sjøforsvaret. Kystvakten må innenfor utdanning, trening og øving ses i sammenheng med Sjøforsvaret, jf. omtale under kapittel 1732. Utdanning, trening og øving vil også i 2020 rettes mot å videreutvikle kompetanse med tanke på suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, og å løse Kystvaktens øvrige oppgaver.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	3 231	1 139	1 158
	Sum kap. 4790	3 231	1 139	1 158

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	816 796	866 848	876 527
	Sum kap. 1791	816 796	866 848	876 527

Post 01 Driftsutgifter

Redningshelikoptertjenesten utgjør en vesentlig del av Forsvarets daglige bistand til det sivile samfunn. I 2018 utførte 330 skvadron 1 505 søk-, rednings- og ambulanseoppdrag (jf. Justis- og beredskapsdepartementets årsrapport for 2018). Skvadronen har en spesiell kompetanse og særskilt utstyr til å utføre søk etter savnede personer, også under vann. Det er vesentlig at samfunnsberedskapen opprettholdes, og det omfattende vedlikeholds- og modifiseringsprogrammet SK 2020 for dagens Sea King-redningshelikoptre videreføres i 2020. Programmet skal anskaffe reservedeler for å sikre en forutsigbar og god beredskap og tilgjengelighet i perioden frem til nye redningsheli-

koptre AW101 er innfaset. Utgiftene til Redningshelikoptertjenesten fordeles etter en fastlagt fordelingsnøkkel mellom Justis- og beredskapsdepartementet (JD) og Forsvarsdepartementet (FD). Denne er formalisert i en driftsavtale mellom de to departementene. Dette innebærer for 2020 at JD dekker i underkant av 90 pst. av de budsjetterte utgiftene til operativ og teknisk drift samt den delen av budsjettet som omfatter SK 2020, mens Forsvaret dekker resterende drift. Arbeidet med revidert fremtidsplan for innfasing av nye redningshelikoptre pågår, og koordineres mellom FD og JD.

Posten foreslås økt nominelt med 9,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.22 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	866,8
Lønns- og priskompensasjon	3,6
Teknisk endring	2,6
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-0,0
Avbyråkratisering og effektiviseringsreformen	0,0
Øvrige endringer	3,5
Forslag 2020	876,5

De tekniske endringene som foreslås er knyttet til mindre justeringer. Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen er allerede trukket fra JDs overføring til Redningshelikoptertjenesten og fremkommer ikke under FDs bevilgning. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 3,5 mill. kroner som i hovedsak skyldes justert inntektsanslag fra JD.

Oppdrag og organisering

Hovedoppgaven for 330 skvadron i fredstid er å utføre søk- og redningsoppdrag så hurtig og sikkert som mulig. Luftforsvaret utdanner, trener og bemanner nødvendige besetninger for å sikre en tilfredsstillende redningshelikoptertjeneste. Det inngår tolv Sea King-helikoptre i 330 skvadron

som støtter redningstjenesten på permanent basis.

Den operative virksomheten for Redningshelikoptertjenesten opprettholdes i 2020. De nye redningshelikoptrene, AW101, innfases gjennom operativ testing og evaluering på den nye redningshelikopterbasen på Sola, som ble åpnet i 2017.

I tillegg til tilstedevakt for ivaretagelse av redningstjeneste inngår helikoptrene i statens luftambulansetjeneste. De inngår også i den nasjonale beredskapen for å støtte innsetting av militære og sivile kapasiteter i forbindelse med krisehåndtering i norske områder på land og til havs. Maritim kontraterrorberedskap, som ble reetablert i 2016, videreføres med eksisterende systemer, og vedlikeholder kapasiteten til hurtig innsetting av personell mot skip i fart i kystnære farvann.

Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	729 971	774 747	774 340
	Sum kap. 4791	729 971	774 747	774 340

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarets inntekter på kapitlet er den del av utgiftene som belastes Justis- og beredskapsdeparte-

mentet, og foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2019.

Kap. 1792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsutgifter	850 451	990 316	940 928
70	Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund			60 000
	Sum kap. 1792	850 451	990 316	1 000 928

Norge vil også i 2020 aktivt bidra til internasjonal innsats. Regjeringen vil videreføre innsatsen mot internasjonal terrorisme, med hovedvekt på de norske bidragene til *Operation Inherent Resolve* og *Resolute Support Mission*. Videre vil regjeringen opprettholde internasjonal innsats for å bidra til NATOs kollektive forsvar gjennom deltakelse i NATOs forsterkede nærvær i Øst-Europa og inn-

meldinger til NATOs beredskapsstyrker, samt NATOs beredskapsinitiativ.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås redusert nominelt med 49,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019. Nedenfor følger endringene fra 2019 til 2020:

Tabell 5.23 Endringer fra 2019

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2019	990,3
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	13,0
Tekniske endringer	-57,4
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-5,0
Øvrige endringer	0
Forslag 2019	940,9

De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til at tilskudd til den afghanske hæren (ANA Trust Fund) på 60 mill. kroner er omdisponert til post 70. Hensyntatt de budsjettekniske endringene er posten foreslått videreført på om lag samme nivå som saldert budsjett for 2019.

Overordnede målsettinger

Deltakelse i internasjonale operasjoner og NATOs reaksjonsstyrker er en viktig og etablert del av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik, og tjener flere formål. For det første bidrar norsk deltakelse ute til å møte sikkerhetsutfordringer knyttet til hele spekteret av NATOs kjerneoppgaver, fra kollektivt forsvar til krisehåndtering og partnerskap. For det andre er internasjonalt engasjement en viktig del av den internasjonale byrdefordelingen for å møte globale sikkerhetsutfordringer. Internasjonale bidrag er en integrert del av byrdefordelingsdiskusjonen i NATO, og er dermed en viktig del av Norges allianseforpliktelser. Internasjonalt engasjement styrker også Norges posisjon i FN, som de senere år har intensivert sitt arbeid med reform av fredsoperasjonene for å tilpasse de til stadig mer komplekse sikkerhetsutfordringer. For det tredje bygger deltakelse ute verdifull kompetanse som videreutvikler både Forsvarets egen operative evne og kapasiteten til å operere sammen med nære allierte. Tilstedeværelse med styrker i utlandet styrker også Norges situasjonsforståelse og evne til nasjonal krisehåndtering i ustabile regioner. Den sikkerhetspolitiske utviklingen medfører økt behov og etterspørsel etter norske styrkebidrag til NATO og innenfor flernasjonale krisehåndtering. Dette legger press på Forsvarets struktur.

Irak

ISIL utgjør fortsatt en betydelig trussel. Til tross for at de har mistet all territoriell kontroll i Irak og Syria, opererer de fortsatt som en terrororganisasjon med store ressurser. Det norske militære styrkebidraget til den internasjonale koalisjonen som bidrar til å bekjempe terrorgruppen ISIL i Irak, gjennom *Operation Inherent Resolve* (OIR), vil også i 2020 være et av Norges største internasjonale, militære bidrag. Bidraget vil støtte irakiske myndigheter med trening og rådgivning av landets sikkerhetsstyrker i deres kamp mot ISIL. I tillegg vil Norge stille et mindre bidrag til NATOs operasjon som skal komplimentere OIRs kapasitetsbygging av irakiske sikkerhetsstyrker.

Jordan

Norge har lagt til rette for å utvide forsvarssamarbeidet med jordanske styrker. I 2020 planlegger regjeringen med et begrenset bidrag til trening, øving og kapasitetsbygging av jordanske sikkerhetsstyrker. Dette vil også legge til rette for bedret norsk situasjonsforståelse i regionen.

Mali og Sahel

Sikkerhetssituasjonen i Sahel er alvorlig. Utviklingen preges i økende grad av separatisme, voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet. Konflikten i Mali har eskalert ytterligere i løpet av det siste året, og man ser en urovekkende rask spredning til nabolandene. Norge vil videreføre sin innsats i FN-operasjonen *Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali* (MINUSMA) i 2020. Norge har tatt initiativ til videreføring av den flernasjonale rotasjonsordningen for transportflybidrag til MINUSMA ut 2022, og vil videreføre driften av den norske leiren (Camp Bifrost) ut 2022. Dette tilrettelegger for andre nasjoners transportflybidrag i denne perioden, og gir forutsigbarhet for nære allierte og partnere. I tillegg viderefører Norge deltakelsen med stabsoffiserer og etterretningsspersonell i operasjonens stab i hele perioden.

På grunn av de krevende sikkerhetsutfordringene i Sahel-regionen, vurderer regjeringen å øke deltakelsen i flernasjonale kapasitetsbyggingsaktiviteter i 2020.

Afghanistan

Sikkerhetssituasjonen i Afghanistan er fortsatt krevende. Norge tar sikte på en videreføring av det norske bidraget i 2020 med hovedvekt på opplæring og støtte til den afghanske spesialpolitienheten *Crisis Response Unit* (CRU). CRUs hovedoppgave er å forhindre og bekjempe terrorisme i Kabul og omkringliggende provinser, men CRU er samtidig en nasjonal kapasitet med hele Afghanistan som ansvarsområde. De pågående fredsforhandlingene kan resultere i en politisk løsning, og dette vil kunne påvirke den internasjonale tilstedeværelsen i landet, herunder NATOs *Resolute Support Mission* og det norske styrkebidraget.

Styrket fremskutt alliert tilstedeværelse i Estland, Latvia, Litauen og Polen

Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar har alliansen etablert et

forsterket fremskutt nærvær (*Enhanced Forward Presence* (eFP)) med multinasjonale styrker deployert til Estland, Latvia, Litauen og Polen. Dette innebærer at det er etablert en mekanisert bataljonsstridsgruppe i hver av de fire landene. De fire stridsgruppene ledes av et multinasjonalt divisjonshovedkvarter i Polen. Norge har stilt med styrker til den tyskledede bataljonsstridsgruppen eFP i Litauen siden 2017, og vil i perioden fra andre halvdel av 2019 og ut 2022 stille et betydelig landbidrag.

Balkan

Norge deltar med et mindre antall stabspersonell under NATOs ledelse i Kosovo og i Bosnia. For at Forsvarets innsats kan innrettes mot høyere prioriterte områder vil disse stillingene avvikles innen utgangen av 2020.

Deltakelse i flernasjonale stående beredskapsstyrker

Norge har innmeldte styrker i en rekke flernasjonale beredskapsstyrker. Forberedelser, trening og øvelser forut for deltakelse i flernasjonale beredskapsstyrker dekkes innenfor styrkeproducentenes driftskapitler. En eventuell innsetting av norske styrker forutsetter en politisk behandling. Det vil i forbindelse med den politiske behandlingen også tas stilling til utgiftsinndekningen.

NATOs hurtigreaksjonsstyrke (NRF)

NATO har de siste årene økt reaksjonsevnen og volumet for NRF. Norge opprettholder målsettingen om langsiktig deltakelse som bidrar til forutsigbarhet for nasjonale beredskapsstyrker, og alliansens behov for reaksjonsstyrker. Det er viktig å se sammenheng mellom deltakelse i NRF med norske bidrag til NATOs fremskutte bidrag til Baltikum, deltakelse i NATOs luftpatruljering på Island samt innmeldinger til NATOs nye *Readiness Initiative* (NRI). I 2020 vil Norge ha sjøstyrker på høy beredskap og landstyrker på lavere beredskap for NRF. I tillegg melder Norge inn et antall stabspersonell på NRF-beredskap til relevante hovedkvarter. Det meldes også inn sjø- og luftstyrker til NRI. Deltakelse i NATOs luftpatruljering på Island og NRI dekkes innenfor styrkeproducentenes driftskapitler.

Andre operasjoner

Norge vil videreføre tilpassede bidrag til ulike andre operasjoner og beredskapsregistre. Bidragene til *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (UNMISS), *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) samt *Multinational Force and Observers* (MFO) planlegges videreført på om lag samme nivå som i 2019. Regjeringen vurderer fortløpende behovet for å stille bidrag til andre internasjonale operasjoner.

Ivaretagelse av personell før, under og etter operasjoner i utlandet

Det er også i 2020 avsatt 1,5 mill. kroner til uavhengig tilsyn av Forsvarets helsetjenester i utlandet. Mellomlanding for alle kontingenter, i forbindelse med hjemkomst etter tjeneste i operasjoner i utlandet, videreføres i 2020. Ett år etter hjemkomst gjennomføres avslutningssamling, som markerer avslutningen på Forsvarets ettårsoppfølging.

Kjønnsperspektiv i operasjoner

Regjeringen har utarbeidet en egen handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet for perioden 2019–2022. Arbeidet med å implementere handlingsplanen, herunder integrering av kjønnsperspektivet i operasjoner, videreføres i 2020.

Post 70 Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund

Posten foreslås opprettet for bedre å tilfredsstille økonomiregelverket og skille ut tilskudd som tidligere har vært budsjettert på post 01.

Afghan National Army (ANA) Trust Fund

Det internasjonale samfunns finansiering av de afghanske sikkerhetsstyrkene kanaliseres blant annet gjennom *ANA Trust Fund* (støttefond til den afghanske hæren). Fondet ble opprinnelig opprettet i 2007. I oppfølgingen av *ANA Trust Fund* vektlegger regjeringen utvikling av en effektiv afghansk sikkerhetsstyrke, i tråd med *ANA Trust Funds* opprinnelige formål. Norge har forpliktet seg å yte finansiell støtte til *ANA Trust Fund* frem til 2024. For 2020 vil Norges andel utgjøre 60 mill. kroner.

Kap. 4792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
01	Driftsinntekter	33 007	39 115	38 919
	Sum kap. 4792	33 007	39 115	38 919

Posten foreslås nominelt redusert med 0,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2019.

Kap. 4799 Militære bøter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2018	Saldert budsjett 2019	Forslag 2020
86	Militære bøter	727	500	500
	Sum kap. 4799	727	500	500

Post 86 Militære bøter

Inntektene gjelder militære bøter.

Del III
Omtale av særlige tema

6 Informasjonssaker

6.1 Lån eller leasing av stridsvogner

Ved Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen», ble det besluttet å anskaffe en ny, moderne stridsvognkapasitet til Hæren. Stortinget ba samtidig regjeringen legge frem en sak om lån eller leasing av stridsvogner tilgjengelige fra 2019 for å oppnå en raskest mulig oppgradering av brigadens stridsvognkapasitet, jf. romertallsvedtak VII og anmodningsvedtak nr. 86 av 5. desember 2017.

Ved Stortingets behandling av Innst. 291 S (2018–2019) til Meld. St. 12 (2018–2019) «Anmodnings- og utredningsvedtak i stortings sesjonen 2017–2018», er det vist til at det ikke er lagt frem en egen sak om stridsvogner, og at komiteen avventer dette før vedtaket kvitteres ut.

Regjeringen har fulgt opp vedtaket. Det ble redegjort for lån eller leasing av stridsvogner, slik Stortinget har bedt om, i Prop. 85 S (2017–2018) «Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2018» og i Prop. 1 S (2018–2019) del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om landmaktens videre utvikling. Stortingsflertallet hadde ikke merknader til dette i Innst. 400 S (2017–2018) eller Innst. 7 S (2018–2019).

Regjeringen har lagt til grunn at Stortinget gjennom sin behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen» sluttet seg til Hærens struktur, jf. romertallsvedtak X i Innst. 50 S (2017–2018), med de forutsetninger som er beskrevet i Prop. 2 S (2017–2018), og forutsatt regjeringens oppfølging av romertallsvedtak VII i samme innstilling, samt Stortingets behandling av denne. Når det ikke foreligger flertallsmerknader eller vedtak etter Stortingets behandling av saken i Prop. 1 S (2018–2019) og Innst. 7 S (2018–2019) som endrer regjeringens anbefaling, har regjeringen lagt til grunn at det ligger til regjeringens og Forsvarets fullmakter å anskaffe en moderne stridsvognkapasitet i tråd med beskrivelsene forelagt Stortinget.

Det vises også til del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om oppfølging av anmodningsvedtak nr. 86, samt romertallsvedtak XII.

6.2 Helhetlig vurdering av økt oppsetting av 2. bataljon

Ved Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen», ba Stortinget regjeringen innen 1. kvartal 2018 komme tilbake med en kostnadsoversikt for å beholde 2. bataljon oppsatt med minimum én stridsgruppe med ett til to kompanier med støtteelementer på Skjold. Før endelig beslutning om endret sammensetning i 2. bataljon skulle kostnadsoversikten foreligge, jf. romertallsvedtak VIII og anmodningsvedtak nr. 87 av 5. desember 2017.

Ved Stortingets behandling av Innst. 291 S (2018–2019) til Meld. St. 12 (2018–2019) «Anmodnings- og utredningsvedtak i stortings sesjonen 2017–2018» 3. juni 2019 viste kontroll- og konstitusjonskomiteen til spørsmål fra mindretallet i utenriks- og forsvarskomiteen i Innst. 7 S (2018–2019) om regjeringens fullmakt til å omgjøre 2. bataljon til å være basert på mobiliseringsdisponert personell. Komiteen finner ikke en slik hjemmel dokumentert og ber om regjeringens tilbakemelding før vedtaket eventuelt kan utkvitteres.

Regjeringen har fulgt opp vedtaket. Kostnadene ved at 2. bataljon videreføres slik Stortinget har bedt om i anmodningsvedtaket er vurdert og redegjort for i brev til Stortingets presidentskap datert 7. mars 2018, i Prop. 85 S (2017–2018) og i Prop. 1 S (2018–2019) del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om landmaktens videre utvikling. Stortingsflertallet hadde ikke merknader til dette i Innst. 400 S (2017–2018) og Innst. 7 S (2018–2019).

Regjeringen har lagt til grunn at Stortinget gjennom sin behandling av Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen» sluttet seg til Hærens struktur, jf. romertallsvedtak X i Innst. 50 S (2017–2018), med de forutsetninger som er beskrevet i Prop. 2 S (2017–2018), og forutsatt regjeringens oppfølging av romertallsvedtak VIII i samme innstilling og Stortingets behandling av denne. Når det ikke foreligger flertallsmerknader eller vedtak etter Stortingets behandling av saken i Prop. 1 S (2018–2019) og Innst. 7 S (2018–2019) som endrer regjeringens anbefaling, har regjeringen lagt til grunn

at det ligger til regjeringens og Forsvarets fullmakter å gjennomføre endringen i sammensetningen og den daglige oppsetningsgraden i 2. bataljon i tråd med beskrivelsene forelagt Stortinget.

Det vises også til del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om oppfølging av anmodningsvedtak nr. 87, samt romertallsvedtak XII.

6.3 Helsepersonell til Forsvarets styrkestruktur

Forsvaret utdanner i all hovedsak sitt eget personell. Etaten har imidlertid behov for personell fra sivile fagområder, der sivil utdanning og arbeids erfaring er en forutsetning for å fylle en rolle i Forsvaret. Dette gjelder ulike faggrupper, og spesielt helsepersonell.

Styrkestrukturen trer i kraft ved krig eller når krig truer. Den må imidlertid øves i fredstid. Å ta helsepersonell ut fra sine funksjoner i den sivile helsetjenesten for trening og øvelser i Forsvaret, har til tider medført utfordringer knyttet til å opprettholde normal aktivitet ved avdelinger i helsetjenesten.

Det er nå etablert en ordning som vil sikre at helsepersonellens øving og trening i regi av Forsvaret ikke hindrer normal produksjon av sivile helsetjenester. Uttak av helsepersonell til Forsvaret gjennomføres i et systematisk samarbeid mellom Forsvaret og helsetjenesten for å sikre at ikke enkelte avdelinger i helsetjenesten tømmes for kritisk kompetanse.

Ordningen omfatter vernepliktig helsepersonell som disponeres i Forsvarets styrkestruktur. Den omfatter ikke tjenestepiktig personell som har inngått særskilt kontrakt om tjeneste i Forsvaret. Ordningen forutsetter et kontinuerlig samarbeid mellom Forsvaret og sivil helsetjeneste.

6.4 Utredning om Forsvarets musikk

Som oppfølging av Stortingets vedtak om å undersøke muligheten for om kommuner og fylkeskommuner kunne finansiere deler av virksomheten til Forsvarets musikk, jf. Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017), pkt. 3.25, til Prop. 151 S (2016–2017), ble det i 2017 til 2019 gjennomført en utredning om Forsvarets musikk. Arbeidet ble utført av en arbeidsgruppe ledet av Forsvarsdepartementet, og besto av representanter for Forsvarsdepartementet, Kulturdepartementet og Forsvaret.

Utredningen konkluderer med at Forsvarets musikk har betydning for Forsvaret og sivil-

samfunnet. Forsvarets musikk oppfattes å representere Forsvaret på en god måte, og bidrar i tillegg til lokalt musikkliv. Fylkeskommuner og kommuner bidrar med prosjektstøtte til Forsvarets musikk, om enn i svært varierende omfang fra år til år. Utredningen har anbefalt at kommuner og fylkeskommuner ikke pålegges å bidra med driftsstøtte til Forsvarets musikk. Forsvarsministeren og kulturministeren har gitt sin tilslutning til anbefalingen. Forsvarsdepartementet legger dermed ikke opp til å gå videre i saken. Samtidig vil Forsvarets musikk fortsette å samarbeide med kommuner og fylkeskommuner om konkrete prosjekter, der finansiering også vil komme fra kommuner og fylkeskommuner. Inntektene til Forsvarets musikk vil variere, avhengig av blant annet markedet, budsjett situasjonen for kommuner og fylkeskommuner og kapasiteten til Forsvarets musikk.

6.5 Veteranmonument

I tråd med regjeringens handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste, vil et felles, nasjonalt veteranmonument for personell som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner for Norge, bli etablert på Akershus festning. Monumentet vil bli et viktig uttrykk for en samlende, offentlig anerkjennelse av alle som har deltatt i internasjonal tjeneste for Norge. Foruten Forsvarets veteraner, opprettes monumentet også for personell fra andre sektorer som har deltatt i internasjonal tjeneste, hovedsakelig fra justis- og utenrikssektorene. Et nasjonalt veteranmonument forventes å få stor verdi som ramme for seremonier og minnestunder. Den valgte lokaliseringen, sør på festningsplassen på Akershus festning, vil gi rom for anerkjennelse, refleksjon og ettertanke. Forsvarsbygg er gitt i oppdrag å gjennomføre prosjektet. Det skal organiseres slik at medvirkning fra interessenter blir ivare tatt, og det skal legges opp til god informasjon utad gjennom hele prosessen. Veteranmonumentet skal etter planen ferdigstilles til frigjørings- og veteran dagen 8. mai i 2021.

6.6 Arbeidsgruppe for gjennomgang av erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner

Regjeringen besluttet i 2018 å nedsette en arbeidsgruppe som skal foreta en helhetlig gjen-

nomgang og vurdering av om de allerede eksisterende erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner som har fått psykiske belastningsskader etter internasjonal tjeneste, fungerer etter intensjonen. Arbeidsgruppen skal også vurdere innretningen på klageordning for veteraner som får saken sin behandlet etter forsvarsloven § 55, i tråd med Innst. 28 S (2018–2019), til dok 8:203 S og dok 8:220 S (2018–2019). Arbeidsgruppen er bredt sammensatt, med blant annet representasjon fra arbeidstaker- og veteranorganisasjonene i Forsvaret. Arbeidsgruppen hadde sitt konstituerende møte i begynnelsen av 2019, og rapport fra arbeidet er forventet å foreligge innen utgangen av 2019. Når rapporten foreligger vil Forsvarsdepartementet vurdere anbefalingene nærmere, og iverksette nødvendige lov- og forskriftsendringer.

Det vises også til del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om oppfølging av anmodningsvedtak nr. 56 og nr. 57.

6.7 Utredning om styrking av rekruttering og kompetanseutvikling i Forsvaret – Svendsenutvalget

Et endret trusselbilde med skjerpede klartider og høyere krav til reaksjonsevne, tilgjengelighet og utholdenhet stiller nye krav til Forsvarets personell. Forsvaret har blant annet behov for større bredde i de ansattes kompetanse. I tillegg vil fremtidens arbeidstakere stille andre krav til arbeidsgiver enn tidligere generasjoner. Regjeringen har derfor satt ned et utvalg som skal utrede hvordan Forsvaret kan videreutvikle evnen til å rekruttere de beste og utvikle, anvende og avvikle kompetanse. Utvalget skal blant annet foreslå tiltak til hvordan Forsvaret kan samarbeide med offentlige og private aktører for å sikre tilgang på nødvendig kompetanse. Utvalget ledes av Berit Svendsen, Vipps AS, og skal levere sin rapport til Forsvarsdepartementet våren 2020.

6.8 Implementering av ny sikkerhetslov

Ny lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven) ble vedtatt av Stortinget 6. mars 2018. Loven ble sanksjonert ved kgl.res. 1. juni 2018 og trådte i kraft 1. januar 2019, samtidig med fastsettelse av nye forskrifter til loven. Loven erstatter lov av 20. mars 1998 nr. 10 om forebyggende sikkerhetstje-

neste. Forsvarsdepartementet har igangsatt et implementeringsløp som det tas sikte på å få gjennomført i løpet av 2019. I påvente av at implementeringen sluttføres vil Forsvarsdepartementet følge de overgangsregler som er fastsatt ved kgl.res. 20. desember 2018 om Ikraftsetting av lov 1. juni 2018 nr. 24 om nasjonal sikkerhet med overgangsregler, fordeling av myndighet, videreføring av forskrifter m.m.

Etter den nye sikkerhetsloven skal departementene identifisere grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF) innenfor sine ansvarsområder. GNF har betydning for fastsettelse av virkeområdet til sikkerhetsloven, og utpeking av skjermingsverdige objekter, infrastruktur og informasjonssystemer. Forsvarsdepartementet sluttførte identifiseringen av GNF for forsvarssektoren 1. april 2019.

Etatene i forsvarssektoren er underlagt sikkerhetsloven i kraft av å være offentlige etater. I de tilfeller der Forsvarsdepartementet har fattet vedtak om at også andre virksomheter skal underlegges sikkerhetsloven, må Forsvarsdepartementet foreta en ny vurdering i tråd med nytt regelverk. Eventuelt nye vedtak skal fattes i løpet av 2019. I henhold til ny lov skal departementene holde oversikt over virksomheter som har avgjørende eller vesentlig betydning for GNF. Forsvarsdepartementet vil i løpet av 2019 etablere en slik oversikt, og eventuelt fatte vedtak om underleggelse av sikkerhetsloven dersom virksomheter av avgjørende betydning ikke allerede er underlagt loven.

Forsvarsdepartementet gjennomfører en årlig revisjon av forsvarssektorens skjermingsverdige objekter i slutten av hvert år. I 2019 vil revidering av skjermingsverdige objekter skje med grunnlag i nytt regelverk og i tråd med identifiserte GNF. Forsvarsdepartementet vil etablere fysisk grunn sikring av de eksisterende skjermingsverdige objektene i Forsvaret i henhold til den forserte tidsplanen som ble lagt frem i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett for 2019, og som løper frem til og med 2023. I påvente av at den permanente sikringen skal komme på plass, har Forsvaret etablert midlertidige tiltak på 58 pst. av de objektene som er vurdert som mindre eller ikke tilfredsstillende sikret, mens det forventes at 38 pst. enten fases ut eller avklassifiseres i løpet av 2020. Det vil ikke bli prioritert ressurser til objektene som fases ut. For de resterende 4 pst. av objektene som er vurdert som mindre eller ikke tilfredsstillende sikret er det foreløpig vurdert at kostnadene ved midlertidige tiltak ikke står i et rimelig forhold til effekten som oppnås. Eventuelt nye skjermingsverdige objekter som utpekes vil

måtte håndteres fortløpende. I nye investeringsprosjekter inkluderes sikring i kostnadsrammen. For eksisterende bygg, anlegg og installasjoner, som i fremtiden eventuelt vil bli utpekt, er det ikke satt av midler til sikring. Det kan derfor ikke utelukkes at det vil oppstå ytterligere investeringsbehov for sikringstiltak.

I den nye loven er begrepet skjermingsverdig infrastruktur tydeliggjort. Etatene skal i løpet av 2019 vurdere og foreslå eventuell skjermingsverdig infrastruktur i sammenheng med den årlige revisjonen av skjermingsverdige objekter. Det vil kunne være behov for investeringsmidler for å etablere sikringstiltak på fremtidig utpekt infrastruktur. Inntil denne infrastrukturen er utpekt, er det ikke mulig å anslå størrelsen på et slikt behov.

En av hovedutfordringene innenfor personell-sikkerhet er knyttet til nasjonal sikkerhet i en globalisert verden. Klareringssaker hvor hovedperson eller nærstående har tilknytning til andre stater kan være utfordrende. Den nye sikkerhetsloven er innrettet slik at det gis mer fleksibilitet og handlingsrom til klareringsmyndighetene i denne type saker.

Ny sikkerhetslov utvider virkeområdet til beskyttelse av informasjonssystemer gjennom at informasjonssystemer, som i seg selv er av avgjørende betydning for grunnleggende nasjonale funksjoner, skal beskyttes etter loven. Etatene skal i løpet av 2019 kartlegge skjermingsverdige informasjonssystemer.

Forsvarssektoren benytter i dag en rekke IKT-systemer med varierende kompleksitet og utbredelse. Forsvaret og Forsvarsmateriell har utfordringer knyttet til å beskytte systemene som er i bruk i samsvar med lovpålagte krav. Dersom sårbarhetene i IKT-systemene utnyttes, vil det kunne få negative konsekvenser for forsvarssektorens evne til å løse sine oppgaver, særlig i øvre del av krisespekteret. Forsvarets og Forsvarsmateriells arbeid innenfor informasjonssikkerhet er blitt særskilt fulgt opp i planperioden 2017–2020, herunder har etatene utarbeidet en handlingsplan for å forbedre sikkerheten i IKT-porteføljen. Pågående prosesser og planlagte tiltak vil bidra til å forbedre situasjonen, men det vil ta tid før statusen er tilfredsstillende.

Investeringsporteføljen innenfor informasjonsinfrastrukturområdet er et prioritert satsingsområde i gjeldende langtidsplan. Det skal blant annet fremskaffes og realiseres en fremtidsrettet og sikker IKT-plattform. Gjennom prosjektet «varslingssystem for digital infrastruktur» skal også Forsvarets evne til å avdekke hendelser i Forsvarets egne informasjonssystemer forbedres.

Den pågående moderniseringen og omstruktureringen av cyber- og IKT-virksomheten i forsvarssektoren skal bidra til å tydeliggjøre delegering av myndighet og ansvar til etatene innenfor rammene av en helhetlig styringsmodell.

7 Oppfølging av § 26a i likestillings- og diskrimineringsloven

7.1 Forsvarsdepartementet

Arbeidet med likestilling i Forsvarsdepartementet er integrert i departementets daglige virksomhet. Forsvarsdepartementet er en IA-bedrift. Det tilrettelegges for fleksibilitet med utgangspunkt i den enkeltes livssituasjon. Forsvarsdepartementet tilrettelegger individuelt, spesielt for småbarnsforeldre, gravide, langtidssyke og eldre arbeidstakere.

Økt mangfold gir større erfaringsgrunnlag og ny og variert kompetanse. Det er et mål i Forsvarsdepartementets personalpolitikk at rekruttering skal bidra til økt mangfold. For å være troverdig i dagens samfunn, er det viktig at Forsvarsdepartementet er en inkluderende arbeidsplass. Regjeringens inkluderingsdugnad følges opp. Kravet til sikkerhetsklarering begrenser likevel i noen grad muligheten til å rekruttere fritt.

Medarbeiderundersøkelse gjennomføres hvert annet år. Gjennom oppfølgingen av resultatene i medarbeiderundersøkelsen arbeider Forsvarsdepartementet for å være en trivselsfremmende og inkluderende arbeidsplass. Undersøkelsen inkluderer spørsmål om mobbing og seksuell trakassering. Dette er fulgt opp ved at Forsvarsdepartementet har avholdt et seminar for ledere og tillitsvalgte der det lovmessige grunnlaget i forbindelse med seksuell trakassering var tema. Forsvarsdepartementet er opptatt av at ansatte har rett og plikt til å varsle om kritikkverdige forhold i Forsvarsdepartementet. For å øke fokuset på varsling tilbys ledere i Forsvarsdepartementet kurs om temaet. Rutiner for varsling er tilgjengelig for alle ansatte på Forsvarsdepartementets intranett.

Ved utgangen av 2018 var 428 personer ansatt i Forsvarsdepartementet. 133 var kvinner, altså 31,1 pst., mot 29,6 pst. ved utgangen av 2017. Av 428 var 82 militære stillinger. Sju var kvinner, altså 8,5 pst., mot 6,4 pst. i 2017 og 7,7 pst. i 2016.

Kvinneandelen i lederstillinger var 25 pst. i 2018, mot 28,6 pst. i 2017. I toppledergruppen på ni var det to kvinner. Forsvarsdepartementet ønsker å rekruttere og beholde kvinner på alle nivåer og i alle funksjoner i organisasjonen. Forsvarsdepartementet er særskilt oppmerksom på

områder der kvinneandelen er lav. Ledere er ansvarlige for at likestillingsaspektet er vurdert ved all rekruttering.

7.2 Forsvaret

Behovet for mangfold har bakgrunn i behovet for økt kompetanse, operative hensyn og et ønske om å speile samfunnet Forsvaret er satt til å forsvare. Mangfold, riktig kompetanse og et godt arbeidsmiljø preget av likeverd er viktig for effektiviteten til organisasjonen og i operasjoner. Forsvarets økte vektlegging av arbeidet for mangfold og likestilling har derfor direkte tilknytning til hvordan oppdragene løses.

Forsvaret jobber aktivt for at det ikke skal være strukturelle, funksjonelle eller kulturelle hindre for at organisasjonen og personellet skal fortsette å utvikle seg og løse oppgavene på best mulig måte.

Ambisjonen for arbeidet med likestilling, mangfold og ikke-diskriminering er at det skal integreres i det daglige arbeidet på alle nivåer i virksomheten for å reflektere organisasjonens verdier. Arbeidet skal være systematisk og forankret i hele organisasjonen.

Forsvaret iverksatte i 2018 flere nye initiativ for å sørge for at arbeidet med likestilling og mangfold blir godt ivaretatt. En intern arbeidsgruppe for likestilling og mangfold har lagt frem anbefalinger om konkrete tiltak for å løse oppdrag og utfordringer knyttet til likestilling, mangfold og ikke-diskriminering. Disse anbefalingene gjøres om til oppdrag for gjennomføring i organisasjonen.

Forsvaret har nulltoleranse for mobbing og seksuell trakassering, også blant de vernepliktige. Samarbeidet med Tillitsvalgtordningen i Forsvaret (TVO) for de vernepliktige er svært viktig.

Siden 2015 har Forsvaret samarbeidet med Forsvarsdepartementet og Forsvarets forskningsinstitutt om å utvikle en aktivitetsbasert spørreundersøkelse om mobbing og seksuell trakassering, MOST-undersøkelsen. Målet er å finne årsaker til, og dermed motvirke, mobbing og seksuell trakas-

sering i virksomheten. Undersøkelsen ble sendt ut til alle Forsvarets faste ansatte og til de som var inne til førstegangstjeneste høsten 2018. Resultatene av undersøkelsen følges opp i 2019, ved at en rekke tiltak er igangsatt.

Oppfølgingstiltakene fra MOST-undersøkelsen, sammen med blant annet innføring av allmenn verneplikt, spesialstyrkenes jegertrupp bestående av bare kvinner, bruk av kjønnsblandede rom, og det faktum at generalmajor Kristin Lund har ledet FN-operasjonen United Nations Truce Support Operation (UNTSO) i Midtøsten frem til 2019, får stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt.

Forsvaret bidrar i arbeidet med å implementere regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet, ved å utvikle et kjønnsperspektiv internt i organisasjonen og eksternt i operasjoner. Fra 2016 har Norge hatt to offiserer ved det nordiske senteret for gender i militære operasjoner (NCGM) i Sverige. I tillegg er det et fagmiljø på gender og kultur ved Forsvarets høgskole. Norsk personell deltar i NATOs arbeid på området. Det arbeides med å utvikle et kjønnsperspektiv i all analyse, planlegging, gjennomføring, rapportering og evaluering av militære øvelser og operasjoner. Arbeidet skal bidra til kvinners deltakelse i fredsbygging og konflikthåndtering, samt å forebygge og beskytte spesielt utsatte grupper for overgrep, inkludert seksualisert vold.

Kvinneandelen i Forsvaret er økende. Blant de som avtjente førstegangstjeneste i 2018 var 28,5 pst. kvinner, mot 25,3 pst. ved utgangen av 2017. Blant dem som ble tatt opp på krigsskolene i 2018 var kvinneandelen 17,8 pst., mot 16,5 pst. i 2017. Det ble ikke gjennomført befalsutdanning i 2018, men på befalskurs som ble gjennomført var kvinneandelen 11,7 pst.

Andelen kvinner blant Forsvarets sivilt ansatte var i 2018 33,2 pst. Tallet har ligget stabilt i en rekke år. Kvinneandelen blant militært ansatte var 12,5 pst., mot 11,6 pst. i 2017. Det var 11,0 pst. kvinnelige offiserer (OF) og 14,2 pst. kvinnelige spesialister (OR). Tallene er fremdeles lavere enn ønsket.

Kvinneandelen på oberst-/kommandørnivå og høyere viser en positiv utvikling, med en kvinneandel på 10,8 pst. i 2018, mot 9,9 pst. i 2017. Forsvaret fortsetter å jobbe aktivt for å få flere kvinner i ledende stillinger, både sivilt og militært. Det har imidlertid vært utfordrende å beholde militære kvinner i en livslang militær karriere. Noen bruker Forsvaret som springbrett til annen karriere, mens andre ikke finner seg til rette i organisasjonskulturen. For å motvirke det siste, er Forsva-

ret bevisst på å utvikle en god og inkluderende organisasjonskultur, der ledere og ansatte sammen skaper et godt arbeidsmiljø og bidrar til å fremme verdiene, holdningene og normene som Forsvaret ønsker i organisasjonen.

Det kunngjøres generelt ikke deltidsstillinger i Forsvaret. De som arbeider deltid, gjør det i all hovedsak frivillig. Blant disse var i 2018 47 pst. kvinner og 53 pst. menn. Når det gjelder midlertidige stillinger var 19 pst. av disse besatt av kvinner. Statistikk for avvikling av foreldrepermisjon viser at av de dagene som er brukt til foreldrepermisjon i 2018, er 21 pst. benyttet av kvinner. Tallene inkluderer ikke skjærmede avdelinger.

Under forsvarssjefens årlige likestillingskonferanse ble likestillingsprisen for 2018 tildelt oberst Erlend Bekkestad, sjef for Krigsskolen. Han fikk prisen for sitt mangeårige arbeid og virke som rollemodell for verdier som fremmer likestilling og mangfold.

Forsvaret har i 2018 fulgt opp tiltak i tråd med oppdragene som ligger i regjeringens handlingsplan «Trygghet, mangfold og åpenhet» (2017–2020). Dette er en handlingsplan mot diskriminering på bakgrunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Forsvaret deltar blant annet med personell på stand i Oslo Pride Park og i Oslo Pride Parade og andre pride-parader i landet. Det jobbes også videre med å øke kompetansen om temaet blant Forsvarets personell.

Sykefraværet i Forsvaret er lavt sammenliknet med andre statlige sektorer. Dette skyldes dels demografiske og strukturelle forhold, og dels er det resultat av et målrettet arbeid for å forebygge og følge opp sykdom. Menn har generelt et lavere sykefravær enn kvinner. En stor overvekt av menn i organisasjonen kan derfor delvis forklare det lave fraværsnivået. Både menn og kvinner i virksomheten har et lavere fravær enn i den generelle befolkningen.

Militært tilsatte er selektert inn i Forsvaret på bakgrunn av blant annet sin helsestatus. Helsemessige utfordringer diskvalifiserer dermed arbeidstakere til noen stillinger, men Forsvaret har også en andel militære arbeidstakere som har fått sitt arbeid tilrettelagt på grunn av endret funksjons- og arbeidsevne. Seleksjon forklarer derfor ikke det lave sykefraværet alene. For et utvalg arbeidstakere medfører arbeidet mange og tøffe fysiske påkjenninger gjennom øvelser og annen krevende aktivitet. Dette kan bidra til økt fravær dersom arbeidsgiver ikke følger opp sin omsorgs- og oppfølgingsplikt.

Forsvaret har vært en IA-bedrift siden 2006. Gjennom disse årene har Forsvaret stadig bedret

sine prosedyrer og kunnskap om forebygging og oppfølging ved sykdom. Forsvaret vil fortsatt være en IA-bedrift i ny avtaleperiode frem mot 2022.

Forsvaret jobber bevisst og målrettet for å tilrettelegge for de som får sin funksjons- og/eller arbeidsevne redusert. Det er utarbeidet hensiktsmessige og tilgjengelige prosedyrer som følges opp av arbeidsgiver. Dette gjøres i nært samarbeid med Forsvarets bedriftshelsetjeneste, hovedverneombudene, tillitsvalgte, veteran-tjenesten, tros- og livssynstjenesten med flere, samt NAV arbeidslivssenter. Målet er at ingen skal miste arbeidet sitt på grunn av svekket funksjons- og/eller arbeidsevne uten en målrettet og dokumentert prosess for å hindre dette.

Forsvaret arbeider med å implementere regjeringens inkluderingsdugnad. I tråd med regjeringens føringer vurderes måltallet på 5 pst. opp mot særskilte krav ved rekruttering av operativt personell innenfor politiet og Forsvaret. I Forsvaret vil dette noen ganger omhandle krav til sikkerhetsklarering eller fysisk skikkethet.

7.3 Forsvarsbygg

Likestilling er et eget tema i Forsvarsbyggs kompetanse- og lønnspolitikk i den overordnede HR-politikken. HR-politikken legger føringer for alle HR-tiltakene i virksomheten, og inneholder også leder- og medarbeiderprinsipper, livsfasepolitikk og arbeidsmiljøpolitikk. Forsvarsbygg har som målsetting at arbeidsmiljøet skal preges av tverrfaglighet, mangfold og likestilling. Som del av arbeidet utarbeides det regelmessig HR-rapporter, hvor det blant annet vises tall for kjønnsbalanse totalt i virksomheten, avdelinger, ulike stillingskategorier, lederstillinger, samt turnover med kjønnsfordeling. Dette gjøres for å skape bevissthet om kjønnsbalansen i virksomheten, og for at hver enkelt leder skal kunne sette i verk tiltak for å bedre kjønnsbalansen.

Ved utgangen av 2018 var kvinneandelen på 26,6 pst., mot 25,9 pst. i 2017. For å forsterke den positive trenden fremover vil Forsvarsbygg oppfordre kvinner til å søke i utlysningstekster til stillinger der det erfaringsvis er få kvinnelige søkere. Videre vil Forsvarsbygg ansette kvinnelige søkere dersom disse er like godt kvalifisert som menn til underrepresenterte stillingskategorier. Forsvarsbygg vil også delta på karrieredager på universiteter hvor det finnes aktuell kompetanse og en større andel kvinnelige studenter.

Andelen kvinnelige ledere var på 24 pst. ved utgangen av 2018, mot 21,9 pst. i 2017. Forsvars-

bygg vil i årene fremover fortsette å oppfordre kvinner til å søke på lederstillinger i utlysningstekster, og ansette kvinner dersom de er like godt kvalifisert som menn. Videre vil Forsvarsbygg kvalifisere kvinner til lederjobber ved å la dem få erfaring gjennom funksjoner i lederstillinger, skape bredere erfaring gjennom jobbrotasjon i andre avdelinger og oppfordre kvinnene til å søke interne stillinger.

I 2018 begynte det 149 nye medarbeidere i Forsvarsbygg, mot 72 i 2017. Av disse var 50 kvinner, mot 30 i 2017, noe som utgjør 33,5 pst, mot 41,6 pst. i 2017, av de som ble rekruttert. Det er særlig krevende å rekruttere kvinner til forvaltnings-, drifts-, og vedlikeholdsstillinger, noe som blant annet skyldes en lavere andel kvinner i rekrutteringsgrunnlaget. I stillingene knyttet til forvaltning, drift og vedlikehold er 5 pst. kvinner. 21,8 pst. av ingeniør-/arkitektstillingene og prosjektlederstillingene er besatt av kvinner, en økning på 2,8 prosentpoeng fra 2017. Det er en god kjønnsbalanse blant rådgiverne i Forsvarsbygg, der 42,9 pst. er kvinner. Det er en overvekt av kvinner i administrative stillinger, der det ved utgangen av 2018 var en kvinneandelen på 57 pst. I Forsvarsbygg er det 16 militært tilsatte, hvorav alle er menn.

Gjennom kommunikasjon, profileringsmateriale og stillingsannonser skal Forsvarsbygg bygge opp under og styrke arbeidet for mangfold i virksomheten. Dette gjøres blant annet gjennom å kvalitetssikre rekrutteringsprosessene. Forsvarsbygg kaller inn det underrepresenterte kjønn, samt kandidater som har bedt om å bli vurdert på bakgrunn av etnisk minoritet, til intervju, så sant de er kvalifiserte. Tillitsvalgte inviteres til å delta i intervjuene, for å sørge for at kandidatene behandles rettferdig og likeverdige.

I 2018 er handlingsplanen for IA-arbeidet videreført. Forsvarsbygg har utviklet et eget HMS-kurs, som samtlige ledere og HMS-aktører skal gjennomføre. Inkluderende arbeidsliv og oppfølging av sykefravær er en sentral del av dette kurset. I 2018 holdt Forsvarsbygg ett HMS-kurs, og har lagt opp til to kurs i 2019. Forsvarsbygg er i gang med å revidere modellen for HMS-opplæringen, for å sikre at den gjøres på en mest mulig effektiv måte. I 2019 startes et nytt lederutviklingsprogram, der HMS og praktiske utfordringer vil være ett av temaene.

I 2018 var sykefraværet på 4,4 pst. Dette er innenfor målet på 5 pst. eller lavere. Sykefraværet blant kvinner var 5,9 pst., mens det var 3,9 pst. blant menn. Differansen i sykefraværsprosent mellom kvinner og menn i Forsvarsbygg ligger

under landsgjennomsnittet, som er på 4,76 pst. for menn og 8 pst. for kvinner. Forsvarsbyggs sentrale arbeidsmiljøutvalg har i 2018 hatt fokus på å få ned differansen i sykefravær mellom kjønnene ytterligere. Ledere oppfordres til å legge til rette for ansatte i alle livsfaser, herunder legge til rette for et familievennlig arbeidsliv og rekruttering av kvinner i ledende stillinger.

Forsvarsbygg jobber bevisst med å beholde en god og rettferdig lønnsbalanse mellom kjønnene. Forsvarsbygg vurderer at det innenfor samme stillingskode ikke er systematiske lønnsforskjeller mellom kjønnene. Det er 13 stillingskoder i Forsvarsbygg hvor det er fire eller flere av hvert kjønn. I seks av stillingskodene har kvinner høyest lønn, mens menn har høyest lønn i sju. I fire av stillingskodene er differansen i gjennomsnittslønnen mellom kjønnene mindre enn 5 000 kroner, og kvinnene har høyest gjennomsnittslønn i tre av disse. I de øvrige tre stillingskodene der kvinner har høyest gjennomsnittslønn, har de 10 000–33 000 kroner høyere lønn enn mennene. I de øvrige stillingskodene der menn har høyere lønn enn kvinnene, har de 18 000–32 000 kroner høyere gjennomsnittslønn.

Av de som tok ut foreldrepermisjon i 2018 var andelen 62 pst. menn og 38 pst. kvinner. 55 pst. av permisjonsdagene ble tatt ut av kvinner og 45 pst. ble tatt ut av menn. Den høye prosentandelen av permisjonsdager tatt ut av menn skyldes at menn utgjør over 73 pst. av de ansatte. Kvinner i Forsvarsbygg tar ut betydelig flere permisjonsdager enn menn, og tallene fra Forsvarsbygg er dermed i tråd med landsgjennomsnittet.

Deltidsstillinger er jevnt fordelt mellom kvinner og menn i Forsvarsbygg. Deltidsansatte utgjorde 4,3 pst., mot 5 pst. i 2017. Totalt 8,6 pst. av kvinnene og 2,6 pst. av menn jobber deltid.

7.4 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

Ved utgangen av 2018 var 32,0 pst. av de ansatte i Nasjonal sikkerhetsmyndighet kvinner. Dette var på samme nivå som i 2017. Blant topplederne var fordelingen 50/50, mens blant mellomlederne (enhets- og seksjonsledere) var fem av 34 kvinner, altså 14,7 pst. I 2017 var det ti kvinnelige mellomledere.

I stillinger hvor det har vist seg vanskelig å rekruttere kvinner, oppfordres kvinner til å søke. Kvalifiserte kvinnelige søkere inviteres alltid til intervju. Dette gjelder spesielt tekniske stillinger, og mer spesifikt innenfor IKT-sikkerhet. I andre fagmiljøer er kjønnsfordelingen jevn, og i enkelte

miljøer er kvinneandelen høy. I de tilfellene hvor det er to like godt kvalifiserte kandidater til en stilling, kan kjønn være utslagsgivende.

I profilering utad, blant annet i media, ser Nasjonal sikkerhetsmyndighet at det er av betydning at begge kjønn er representert. Dette følges kontinuerlig opp.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet skal være en attraktiv arbeidsplass for begge kjønn og preges av et arbeidsmiljø der begge kjønn er likt representert. Dette kan først og fremst påvirkes gjennom rekrutteringsprosessene. Nasjonal sikkerhetsmyndighet er opptatt av å ha personalgoder som kan appellere til alle ansatte, uavhengig av kjønn.

I 2018 var sykefraværet totalt 4,45 pst. Kvinner hadde 7,45 pst. sykefravær, og blant menn var det 3 pst.

7.5 Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarets forskningsinstitutt har som mål en sammensetning av ansatte som viser mangfold i alder, kjønn, etnisitet og funksjonsevne. Måltsettet rekrutteringsopplegg, gjennomarbeidet lønnspolitikk og bevisstgjøring av lederne er tiltak for å oppnå dette. Det er et mål å øke kvinneandelen i de gruppene der andelen er lav.

Ved utløpet av 2018 hadde Forsvarets forskningsinstitutt 711 ansatte. Av disse er 27 pst. kvinner, som i 2017. Blant de vitenskapelige ansatte har kvinneandelen vært stabil på rundt 21 pst. de siste fem årene.

Forsvarets forskningsinstitutt arbeider for å øke andelen kvinner i lederfunksjoner. For 2018 er kvinneandelen blant lederne på de ulike nivåene 23 pst., noe som er en økning på sju prosentpoeng over en femårsperiode.

Den vitenskapelige virksomheten er teknologitung, og Forsvarets forskningsinstitutt rekrutterer fra fag der en stor andel av studentene er menn. Det er et mål å rekruttere de beste vitenskapelige medarbeiderne. Forsvarets forskningsinstitutt skal prioritere å rekruttere nyutdannede, faglig svært gode forskere og ingeniører fra velrennomerte internasjonale og nasjonale universiteter og høyskoler. For å sikre rekruttering til vitenskapelige stillinger tar Forsvarets forskningsinstitutt inn 60 studenter fra høyere utdanning på to måneders sommerjobb hvert år. I 2018 var 32 pst. av disse kvinner, mot 23 pst. i 2017.

Forsvarets forskningsinstitutt kartlegger relevante forhold knyttet til å beholde kvinner i vitenskapelige stillinger. Dette gjøres for eksempel ved

å analysere relevante faktorer i medarbeiderundersøkelsene, gjennom tilbakemeldinger fra nyansatte og i samtaler med ansatte som slutter.

Arbeidstiden blir tilrettelagt ved spesielle behov, i tråd med livsfasepolitikken ved instituttet. I 2018 hadde 54 ansatte deltidsarbeid etter eget ønske og behov. 57 pst. av disse var kvinner. Andelen som velger deltid er relativt stabil, men til forskjell fra de foregående år var det i 2018 flere kvinner enn menn som valgte en slik ordning.

Sykefraværet i 2018 var 3,5 pst., mot 3,0 pst. i 2017. Dette er 0,1 pst. over målet satt i «Handlingsplan for inkluderende arbeidsliv». I hovedsak er det lengre sykefravær som har bidratt til dette, og det er økende bruk av gradert sykemelding.

Antall ansatte med nedsatt funksjonsevne er uendret. For egne ansatte som får nedsatt funksjonsevne, sørger Forsvarets forskningsinstitutt for tilrettelegging og omplassering ved behov, og benytter bedriftshelsetjenesten som bistand i oppfølging av de dette gjelder. Rekruttering av personell med nedsatt funksjonsevne behandles på ordinær måte i tilsettingsprosessen, i tråd med lover og regler for hvordan dette skal registreres og behandles.

Statistikk for avvikling av foreldrepermisjon viser at av de dagene som er brukt til foreldrepermisjon i 2018, er 54 pst. benyttet av kvinner. I snitt tok menn ut tilsvarende antall uker som etter regelverket er avsatt til barnefaren. Det var omlag tilsvarende som året før.

Andelen ansatte med utenlandsk statsborgerskap er om lag 3 pst., hvilket har ligget relativt stabilt de siste par årene. Den lave andelen må sees i sammenheng med at Forsvarets forskningsinstitutt har mange arbeidsoppgaver innenfor forskning som krever at den som utfører dem har norsk statsborgerskap. Ansatte med innvandrerbakgrunn utgjorde om lag 6 pst. i 2018, tilnærmet uendret fra året før.

7.6 Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell har som målsetting å gjenspeile samfunnets mangfold, og jobber aktivt for likestilling og økt mangfold. Dette preger sentrale HR-prosesser som rekruttering, kompetanseutvikling og lønnsfastsettelse.

Arbeidet med likestilling og mangfold starter allerede i ansettelsesprosessen. I alle stillingsutlysningene understrekes målet om et variert og mangfoldig arbeidsmiljø, og alle kvalifiserte kandidater oppfordres til å søke uten hensyn til alder, kjønn og bakgrunn.

Forsvarsmateriell har gjennom 2018 videreutviklet og profesjonalisert alle prosessene som gjelder rekruttering. Det brukes arbeidspsykologiske tester ved tilsetting, både i lederstillinger og stillinger med særskilte krav. Strukturerte og kompetansebaserte intervjuer reduserer sjansen for ubesvist diskriminering, og bidrar til at den som er best kvalifisert, blir ansatt. Det gjøres individuelle vurderinger av kandidatene uavhengig av kjønn, etnisitet og funksjonsevne. Det legges vekt på at det ikke skal være noen strukturelle, funksjonelle eller kulturelle begrunnelser for at den enkelte ikke skal få utnyttet kompetansen sin i Forsvarsmateriell. Tiltakene som er iverksatt innenfor rekruttering og seleksjon bidrar også til å redusere sannsynligheten for at kandidater blir diskriminert med utgangspunkt i etnisk eller kulturell bakgrunn. Virksomheten ser verdien av økt mangfold, også når det gjelder etnisitet. Forsvarsmateriell legger arbeidsforholdene til rette for personer med redusert funksjonsevne.

Kvinneandelen i Forsvarsmateriell var 20,4 pst. i 2018, mot 19,8 pst. i 2017. Blant sivile var andelen 31,0 pst., mot 36,5 pst. i 2017. Blant militære var andelen kvinner 3,4 pst., mot 4,1 pst. i 2017. Det jobbes aktivt med å rekruttere kvinner inn i lederfunksjoner. I 2018 var det tre militære og 17 sivile kvinnelige ledere i etaten. Dette utgjorde en kvinneandel på om lag 14 pst. I ledergruppen var to av ti personer kvinner. Seks av ti leveranse- og stabsavdelinger hadde kvinner i ledergruppene. En stor andel av lederne er militære. Kjønnfordelingen blant militære ledere i Forsvarsmateriell var omtrent den samme som i Forsvaret. Forsvaret jobber aktivt for å øke andelen kvinnelige, militære ledere. Dette vil kunne ha en positiv effekt også for Forsvarsmateriell.

Det ble i 2018 etablert en egen arbeidsgruppe for å utarbeide en handlingsplan for mangfold i Forsvarsmateriell. Handlingsplanen skal etter planen være ferdig i løpet av 2019.

Ansatte i Forsvarsmateriell kan deles inn kategori 1–4, der 1 er toppledernivået og 4 er ingeniører. Hovedtyngden ligger i kategori 3: seniorrådgiver, rådgiver, prosjektleder, oberstløytnant og saksbehandler. Det er flest kvinner i saksbehandler- og rådgiverstillinger i organisasjonen (om lag 37 pst.). Sett opp mot kjønnsbalansen i Forsvarsmateriell i dag, er kvinner underrepresentert i lederstillinger og tyngre tekniske fagstillinger.

I etatens lønnspolitikk er det angitt at objektive faktorer som har med stilling, person eller marked skal vurderes. Forsvarsmateriell jobber kontinuerlig med likelønn. Fastsettelse av lønn til nytilsatte er basert på kvalifikasjoner og er kjønns-

nøytrale. Likevel viser tall at gjennomsnittslønn for kvinner i 2018 i snitt er lavere enn for menn, også i sammenliknbare stillinger. Totalt sett er gjennomsnittslønn for kvinner 605 659 kroner, mot 642 962 kroner for menn. Samtidig, isolert sett for 2018, økte gjennomsnittslønnen for kvinner med 3,9 pst. og for menn med 3,7 pst. Altså hadde kvinner noe bedre lønnsutvikling enn menn.

Den største lønnsforskjellen er på mellomleder- og saksbehandlernivå. På mellomledernivå inngår totalt 64 personer, av disse er kun elleve kvinner. Det kan stilles spørsmål ved om denne

gruppen er så liten at lønnsforskjellen kan ansees som statistisk signifikant. Dessuten omfatter gruppen fra avdelingsdirektør/oberst, der det er svært få kvinner, og underdirektør/kontorsjef, der de fleste av kvinnene befinner seg. Dette betyr at forskjellen i ledernivå delvis kan forklare lønnsforskjellen for denne kategorien.

Når det gjelder kjønnsmessige lønnsforskjeller blant saksbehandlere er årsaken noe av den samme. Prosjektledere og senior saksbehandlere/rådgivere har som gruppe høyere lønn enn seniorkonsulent/førstekonsulent. Uansett vil Forsvarsmateriell ha fokus på dette fremover.

8 Omtale av klima- og miljørelevante saker

8.1 Innledende del

Regjeringens klima- og miljøpolitikk bygger på at alle samfunnssektorer har et selvstendig ansvar for å legge miljøsinn til grunn for aktivitetene sine, og for å medvirke til at de nasjonale klima- og miljøpolitiske målene kan nås. For en omtale av regjeringens samlede klima- og miljørelevante saker, vises det til Klima- og miljødepartementets budsjettproposisjon.

Etatene i forsvarssektoren har et selvstendig ansvar for å finne gode løsninger og effektive virkemidler for å redusere belastningen på miljøet. Miljøvernarbeidet i forsvarssektoren omfatter både forebygging av naturskade og forurensning, bevaring av kulturminner, reduksjon av klimagassutslipp og fortsatt innsats for opprydding etter tidligere tiders forurensning.

Forsvarssektorens klima- og miljøutfordringer er spesielt knyttet til at bruk av materiell, trening, øving og operativ virksomhet kan påføre omgivelsene støyplasser, skader på natur og miljø og utslipp av klimagasser. Forsvarssektorens omfattende bygningsmasse medfører dessuten et betydelig forbruk av energi til drift og oppvarming, som direkte og indirekte medfører utslipp av klimagasser. Forsvarets miljøoffiserer og kompetansmiljøer i etatene legger ned en omfattende innsats for å redusere skader på miljøet under utdanning og øvelser, og de samarbeider i den forbindelse tett med sentrale og lokale myndigheter.

8.2 Naturmangfold

Forsvarssektoren er en av landets største eienomsforvaltere, med til dels store og svært varierte arealer spredt over hele landet. Store landområder benyttes som skyte- og øvingsfelt. Det legges betydelige ressurser i å forebygge skade på naturen. Forvaltning av forsvarssektorens eiendommer skal være kunnskapsbasert, og det skal gjøres naturfaglige vurderinger ved gjennomføring av aktiviteter og tiltak.

Tilbakeføring av Forsvarets utrangerte skyte- og øvingsfelt til sivile formål omfatter, i tillegg til

rydding av eksplosivrester og forurensning, også landskapsforming og etablering av ny vegetasjon. Rydding av skyte- og øvingsfelt er tid- og ressurskrevende, og pågår over mange år. Rydding av Hjerkinnskytefelt ble påbegynt i 2006 og planlegges avsluttet i 2020.

8.3 Kulturminner og kulturmiljø

Kulturminner og kulturmiljøer i forsvarssektoren skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser, og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. De nasjonale festningsverkene er viktige kulturminner og skal sikres for dagens og fremtidens generasjoner. Forsvarssektoren skal ha kunnskap om forekomster av kulturminner og kulturmiljøer i øvings- og operasjonsområdene. Det utføres kartlegging, arkeologiske utgravninger og merking av arkeologiske kulturminner i forsvarssektorens områder.

8.4 Forurensning

Virksomhet ved forsvarssektorens baser og anlegg skal ikke medføre fare for alvorlig forurensning. Det gjennomføres derfor blant annet tiltak for å rydde opp i grunn og i sjøbunn som er forurenset som følge av tidligere tiders virksomhet. I samarbeid med sentrale og lokale myndigheter og andre samarbeidspartener gjennomføres tiltak for opprydding av forurenset sjøbunn. Ved Laksevåg i Bergen følges det opp med måling av effekt på tiltaket som er gjennomført i 2017, mens det planlegges med gjennomføring av miljøopp-rydding i Horten indre havn i samarbeid med andre partener i området.

Det gjennomføres forebyggende tiltak på eksisterende skyte- og øvingsfelt for å redusere fremtidig utlekking av tungmetaller og andre miljøfarlige stoffer som følge av Forsvarets ammunisjonsbruk. Det gjøres kartlegging og iverksettes tiltak for å rydde opp i tidligere tiders forurensning på flyplasser og ved andre baser og anlegg.

Bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier er en stor utfordring for forsvarssektoren, og det skal kontinuerlig arbeides for å redusere utslipp og bruk av kjemikalier som utgjør en trussel mot helse og miljø. Det er et mål å stanse eller redusere vesentlige utslipp og spredning av miljøgifter innen 2020.

8.5 Klima

Forsvarssektoren følger opp regjeringens arbeid for å fase ut fossil fyringsolje til oppvarming. Det gjennomføres omfattende prosjekter for å konvertere varmesentraler og fyrkjeler fra fossil fyringsolje til bioenergi, varmepumper eller tilknytning til fjernvarme. Bruken av fyringsolje var ved utgangen av 2018 redusert til 2,8 pst. av det totale energiforbruket, mot 18,5 pst. i 2010. Det gjenstår fremdeles noe arbeid for å nå målet om å fase bru-

ken av fyringsolje helt ut. For å redusere fremtidig energibehov er det krav om at nye bygg skal være passivbygg eller nullenergibbygg der det er relevant.

8.6 Miljøansvar ved forsvarssektorens anskaffelser

Forsvarssektoren er en stor innkjøper av bygg, materiell, varer og tjenester, og kan således påvirke og stimulere leverandører til å utvikle og prioritere løsninger som er miljøvennlige og holder et etisk forsvarlig nivå. Det skal stilles miljøkrav når forsvarssektoren inngår avtaler om anskaffelser. Forsvarssektoren skal sikre at leverandører dokumenterer at leveranser ikke bryter med relevante konvensjoner. Aerospace Industrial Maintenance Norway AS (AIM) ble solgt til Kongsberg Aviation Maintenance Services.

9 Lederes ansettelsesvilkår i heleide foretak under Forsvarsdepartementet

9.1 Aerospace Industrial Maintenance Norway AS (AIM Norway AS)

Administrerende direktør i AIM Norway AS, Ove Haukåsveen, mottok i 2018 en fastlønn på 2 166 000 kroner og 400 000 kroner i bonus. Andre godtgjørelser utgjorde 51 000 kroner. Administrerende direktør er del av foretakets inn-

skuddsbaserte pensjonsordning, og beregnet pensjonsutgift utgjør 68 000 kroner. Dersom styret sier opp ansettelsesforholdet gis det tolv måneders etterlønn etter oppsigelsestidens utløp. Aerospace Industrial Maintenance Norway AS (AIM) ble solgt til Kongsberg Gruppen ASA 13. desember 2018 og benevnes nå som Kongsberg Aviation Maintenance Services.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2019–2020) om statsbudsjettet for år 2020 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et fremlagt forslag.

Forslag

Under Forsvarsdepartementet føres det i Prop. 1 S (2019–2020) statsbudsjettet for budsjettåret 2020 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 1700–1792, 4700–4799

I

Utgifter:

Kap.	Post		Kroner	Kroner
		Alle		
1700		Forsvarsdepartementet		
	01	Driftsutgifter	830 361 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, overslagsbevilgning</i>	132 900 000	
	43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	9 467 000	
	71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	86 226 000	
	73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	85 393 000	
	78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	349 024 000	1 493 371 000
1710		Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg		
	01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	4 414 351 000	
	47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 47</i>	2 994 219 000	7 408 570 000
1716		Forsvarets forskningsinstitutt		
	51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	198 975 000	198 975 000
1720		Felleskapasiteter i Forsvaret		
	01	Driftsutgifter	9 473 868 000	
	71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	22 739 000	9 496 607 000
1731		Hæren		
	01	Driftsutgifter	5 979 989 000	5 979 989 000
1732		Sjøforsvaret		
	01	Driftsutgifter	4 545 051 000	4 545 051 000
1733		Luftforsvaret		
	01	Driftsutgifter	5 992 775 000	5 992 775 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
1734	Heimevernet		
	01 Driftsutgifter	1 439 422 000	1 439 422 000
1735	Etterretningstjenesten		
	21 Spesielle driftsutgifter	2 188 783 000	2 188 783 000
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 638 693 000	
	44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	83 794 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	10 179 932 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	350 000 000	
	75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	98 154 000	12 350 573 000
1761	Nye kampfly med baseløsning		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	178 076 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	5 863 471 000	
	47 Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 47</i>	779 532 000	6 821 079 000
1790	Kystvakten		
	01 Driftsutgifter	1 184 726 000	1 184 726 000
1791	Redningshelikoptertjenesten		
	01 Driftsutgifter	876 527 000	876 527 000
1792	Norske styrker i utlandet		
	01 Driftsutgifter	940 928 000	
	70 Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund	60 000 000	1 000 928 000
	Sum alle		60 977 376 000
	Sum departementets utgifter		60 977 376 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Alle			
4700	Forsvarsdepartementet		
	01 Driftsinntekter	40 856 000	40 856 000
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg		
	01 Driftsinntekter	3 954 288 000	
	47 Salg av eiendom	270 475 000	4 224 763 000
4720	Felleskapasiteter i Forsvaret		
	01 Driftsinntekter	404 358 000	404 358 000
4731	Hæren		
	01 Driftsinntekter	93 538 000	93 538 000
4732	Sjøforsvaret		
	01 Driftsinntekter	56 020 000	56 020 000
4733	Luftforsvaret		
	01 Driftsinntekter	111 532 000	111 532 000
4734	Heimevernet		
	01 Driftsinntekter	21 626 000	21 626 000
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold		
	01 Driftsinntekter	33 979 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter	350 036 000	384 015 000
4790	Kystvakten		
	01 Driftsinntekter	1 158 000	1 158 000
4791	Redningshelikoptertjenesten		
	01 Driftsinntekter	774 340 000	774 340 000
4792	Norske styrker i utlandet		
	01 Driftsinntekter	38 919 000	38 919 000
4799	Militære bøter		
	86 Militære bøter	500 000	500 000
	Sum alle		6 151 625 000
	Sum departementets inntekter		6 151 625 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2020 kan benytte alle merinntekter til å overskride enhver utgiftsbevilgning under Forsvarsdepartementet, med følgende unntak:

- a. Inntekter fra militære bøter kan ikke benyttes som grunnlag for overskridelse.
- b. Inntekter ved salg av større materiell kan benyttes med inntil 75 pst. til overskridelse av bevilgningen under kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse, skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kapittel 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift. Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser ut over gitte bevilgninger

III

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2020 kan:

1. foreta bestillinger ut over gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye bestillinger og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	01	Driftsutgifter	34 mill. kroner
1720		Felleskapasiteter i Forsvaret	
	01	Driftsutgifter	2 187 mill. kroner
1731		Hæren	
	01	Driftsutgifter	30 mill. kroner
1732		Sjøforsvaret	
	01	Driftsutgifter	1 080 mill. kroner
1733		Luftforsvaret	
	01	Driftsutgifter	1 500 mill. kroner
1734		Heimevernet	
	01	Driftsutgifter	65 mill. kroner
1760		Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	
	01	Driftsutgifter	1 100 mill. kroner
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel	80 mill. kroner

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	65 000 mill. kroner
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel	165 mill. kroner
1761		Nye kampfly med baseløsning	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	39 600 mill. kroner
1790		Kystvakten	
	01	Driftsutgifter	1 910 mill. kroner
1791		Redningshelikoptertjenesten	
	01	Driftsutgifter	60 mill. kroner
1792		Norske styrker i utlandet	
	01	Driftsutgifter	25 mill. kroner

2. gi Forsvarets forskningsinstitutt fullmakt til å ha økonomiske forpliktelser på inntil 60 mill. kroner ut over det som dekkes av egne avsetninger.

IV

Tilsagnsfullmakt

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2020 kan gi tilsagn om økonomisk støtte ut over bevilgningen, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	73	Forskning og utvikling	68 mill. kroner

Andre fullmakter

V

Nettobudsjettering av salgsomkostninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2020 kan trekke salgsomkostninger ved salg av materiell og fast eiendom fra salgsinntekter før det overskytende inntektsføres under kapittel 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter, og kapittel 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, post 47 Salg av eiendom.

VI

Personell

Stortinget samtykker i at:

1. Forsvarsdepartementet i 2020 kan fastsette lengden på førstegangstjenesten, repetisjons-tjenesten og heimevernstjenesten slik det går frem av Prop. 1 S (2019–2020).
2. enheter oppsatt med frivillig heimeverns-personell kan overføres til forsvarsgrener og fellesinstitusjoner, og benyttes i operasjoner i utlandet.

VII

Investeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2020 kan:

1. starte opp nye investeringsprosjekter som er presentert i Prop. 1 S (2019–2020), innenfor de kostnadsrammer som der er omtalt.
2. endre tidligere godkjente prosjekter som anført i Prop. 1 S (2019–2020), herunder endrede kostnadsrammer.
3. starte opp og gjennomføre materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner.
4. starte opp og gjennomføre eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) med en kostnadsramme under 200 mill. kroner.
5. nytte bevilgningen på den enkelte investeringspost, hhv. post 44, 45, 47 og 48 fritt mellom formål, bygg- og eiendoms kategorier, anskaffelser og prosjekter som presentert i Prop. 1 S (2019–2020).
6. gjennomføre konsept- og definisjonsfasen av planlagte materiellanskaffelser.
7. igangsette planlegging og prosjektering av eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) innenfor rammen av bevilgningen på de respektive poster.
8. inkludere gjennomføringskostnader i eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter på post 47.

VIII

Fullmakter vedrørende fast eiendom

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2020 kan:

1. avhende fast eiendom uansett verdi til markedspris når det ikke foreligger annet statlig behov for eiendommen. Eiendommene skal normalt legges ut for salg i markedet, men kan selges direkte til fylkeskommuner eller kommuner til markedspris, innenfor EØS-avtalens bestemmelser. Dersom eiendommene er aktuelle for

friluft- eller kulturformål kan de selges på samme vilkår til Statskog SF hvis ikke fylkeskommuner eller kommuner ønsker å kjøpe eiendommene. Likeledes kan eiendommer som er nødvendige for å oppfylle samfunnets målsetting om å opprettholde en selvfinansiert sivil luftfart, selges direkte til Avinor AS. Dette gjelder følgende eiendoms kategorier:

- a. rullebaner, taksebaner med tilhørende sikkerhetsområder, flyoppstillingsplasser og andre arealer og infrastruktur for flyoperasjoner
 - b. terminal innrettet mot det service- og tjenestebehov som forbrukere og myndigheter har bruk for
 - c. områder for kollektiv og privat tilbringertjeneste
 - d. kontorer og lignende
 - e. eiendommer for fremtidig utbygging.
2. avhende fast eiendom til en verdi av inntil 100 000 kroner vederlagsfritt eller til underpris når særlige grunner foreligger.

IX

Tidspunkt for belastning av
utgiftsbevilgninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2020 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestillinger gjennom NSPA (NATO *Support and Procurement Agency*), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.

X

Kjøp/innløsning av boliger med fellesgjeld

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet gjennom Forsvarsbygg i 2020 kan kjøpe/innløse boliger med fellesgjeld, slik at samlet gjeld knyttet til eierskap av slike boliger ikke overstiger 100 mill. kroner.

Andre vedtak

XI

Hovemoen leir

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet kan videreføre Hovemoen leir tilpasset Forsvarets organisasjon og struktur.

XII

Oppheving av anmodningsvedtak

Vedtak nr. 86, 5. desember 2017 og nr. 87, 5. desember 2017 oppheves.

Vedlegg 1

Ordninger i tilknytning til verneplikten

Følgende bestemmelser gjelder for verneplikten i 2020

Førstegangstjenesten

Førstegangstjenestens varighet er normalt tolv eller 16 måneder, men kan differensieres mellom seks og 18 måneder. Førstegangstjeneste ut over normal varighet baseres på frivillighet.

All førstegangstjeneste er ordinær tjeneste etter forsvarsloven § 18.

Forsvaret kan forkorte førstegangstjenesten med inntil seks uker. Tjenestepliktige som ikke ønsker å få redusert tjenestetiden skal gis anledning til å fullføre tjenesten dersom forholdene ligger til rette. Av hensyn til utdanning og arbeid kan den enkelte vernepliktige som er innkalt til minimum tolv måneders tjeneste, få redusert tjenestetiden med inntil seks uker. Reduksjon i tjenestetiden skal være forutsigbar for de vernepliktige og ikke få konsekvenser for beredskapen.

Tjenestepliktige som avtjener førstegangstjeneste kan ta ut inntil seks uker av foreldrepengerperioden. Dette kommer i tillegg til 14 dagers omsorgspermisjon etter arbeidsmiljøloven § 12-3.

Repetisjons- og heimevernstjeneste samt kurs

Tjenestepliktige kan kalles inn til repetisjons- og heimevernstjeneste hvert år.

Repetisjonstjeneste skal normalt ikke overstige 21 dager. Offiserer, befal og øvrig militært nøkkelpersonell med kompetanse Forsvaret har behov for, kan i tillegg kalles inn til tjeneste i inntil ni dager før og etter hver repetisjonstjeneste.

Tjenesteplikten i Heimevernet er inntil seks dager for vernepliktige med menig grad, og inntil ni dager for offiserer, befal og spesialister (OR 2–4).

Det er ingen begrensning i antall innkallinger i tjenesteperioden. Tjenestepliktige kan inngå kontrakt om utvidet tjenesteplikt. Slik tjenesteplikt kommer i tillegg til den årlige tjenesteplikten.

Tjenestepliktige kan kalles inn til fag- og funksjonsrettet etterutdanningskurs av inntil tolv dagers varighet. Denne tjenesten regnes som ordinær tjeneste, og kan, dersom det er nødvendig, komme i tillegg til den årlige repetisjons- eller heimevernstjenesten.

Tjenestepliktige som sier seg villige til sjefsstillinger og forutbestemte nøkkelstillinger på lavere og midlere nivå, kan kalles inn til etterutdanningskurs av inntil fem ukers varighet.

Tjenestepliktige som ikke er pålagt annen tjeneste, kan kalles inn for å støtte gjennomføring av repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs. Tjenesten omtales som hjelpetjeneste.

Godtgjøringer til tjenestepliktige

Godtgjøringer til tjenestepliktige med menig grad (OR 1) skal reguleres årlig med grunnlag i justering av grunnbeløpet i folketrygden.

Offiserer, befal og spesialister (OR 2–4), som ikke er tilsatt i Forsvaret, skal under ekstraordinær tjeneste og repetisjons- og heimevernstjeneste etter forsvarsloven § 17, godtgjøres i samsvarende med lønnsoppjøret i staten og Forsvarets praksis. Godtgjøring gis for alle tjenestegjørende dager, inklusive reisedager til og fra tjenesten.

Vedlegg 2**Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)**

Tabell 2.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	(1 000 kroner)			
			Regnskap	Budsjett
	2016	2017	2018	2019 (i 2019 kr)
1. Utgifter				
<i>Driftsutgifter</i>				
Lønnsutgifter	591 901	606 692	641 593	665 000
Varer og tjenester	226 596	211 788	250 994	265 000
<i>Sum driftsutgifter</i>	<i>818 497</i>	<i>818 479</i>	<i>892 587</i>	<i>930 000</i>
<i>Investeringsutgifter</i>				
Investering, større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	39 901	49 662	43 474	45 000
<i>Sum investeringsutgifter</i>	<i>39 901</i>	<i>49 662</i>	<i>43 474</i>	<i>45 000</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>				
Utbetalinger til andre statlige regnskaper				
Andre utbetalinger	5 616	2 264	0	2 500
<i>Sum overføringsutgifter</i>	<i>5 616</i>	<i>2 264</i>	<i>0</i>	<i>2 500</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>				
Kjøp av aksjer og andeler				
Andre finansielle utgifter				
<i>Sum finansielle utgifter</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum utgifter	864 013	870 405	936 061	977 500
2. Inntekter				
<i>Driftsinntekter</i>				
Inntekter fra salg av varer og tjenester	638 528	732 380	793 745	740 000
Inntekter fra avgifter, gebyrer og lisenser				

Tabell 2.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	(1 000 kroner)			
			Regnskap	Budsjett
	2016	2017	2018	2019 (i 2019 kr)
Andre driftsinntekter	4 168	2 029	10 401	10 000
<i>Sum driftsinntekter</i>	<i>642 696</i>	<i>734 409</i>	<i>804 146</i>	<i>750 000</i>
<i>Investeringsinntekter</i>				
Salg av varige driftsmidler	28	1 088	935	0
<i>Sum varige driftsmidler</i>	<i>28</i>	<i>1 088</i>	<i>935</i>	<i>0</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>				
Inntekter fra statlige bevilgninger	239 535	208 817	238 695	246 712
Andre innbetalinger				
<i>Sum overføringsinntekter</i>	<i>239 535</i>	<i>208 817</i>	<i>238 695</i>	<i>246 712</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>				
Innbetalinger ved salg av aksjer og andeler				
Andre finansielle innbetalinger	0	0	100	0
<i>Sum finansielle inntekter</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>100</i>	<i>0</i>
Sum inntekter	882 260	944 314	1 043 876	996 712
3. Netto endring i kontantbeholdningen (2-1)	18 246	73 909	107 815	19 212

Generelt

FFI følger de Statlige regnskapsstandardene (SRS) ved føring av sitt regnskap.

Årsregnskapet til FFI viser en kostnadsøkning på 4,5 pst. fra 2017 til 2018. Leverandørgjelden har vært stabil. Periodiserte inntekter har økt i løpet av det siste året, og er ved årsskiftet 2018 på 42,7 pst. Dette gjenspeiles i høye innbetalinger og økt saldo på bankkonto. Det påvirker ikke fri virksomhetskapital, som har blitt ytterligere redusert i løpet av siste år.

Noen kommentarer til regnskapet:

– Store anskaffelser i prosjekt

Disse vises ikke lengre som en del av driftskostnadene, men blir aktivert på linje med driftsinvesteringene.

– Avskrivninger

I godkjent inngående balanse for 2016 økte FFIs eiendeler med 95,1 mill. kroner som følge av en gjennomgang av store anskaffelser i prosjekter og oppdrag i perioden 2006–2015. Disse eiendelene er satt opp med en levetid på ti år beregnet fra anskaffelsesåret, og avskrivningene har dermed økt i forhold til dette. Det er periodisert inntekter tilsvarende verdien av økningen av eiendeler som inntektsføres i takt med avskrivningene. Dette gjør at avskrivningene av tidligere store anskaffelser ikke får resultatteffekt for instituttet.

Anskaffelser i varige driftsmidler som har en anskaffelsesverdi på mer enn 30 000 kroner pr. enhet, og en forventet økonomisk levetid på tre år eller mer, føres som investering og avskrives i henhold til forventet levetid.

- Lønnskostnadene for 2018 har økt med 6,3 pst. siste år. Dette skyldes både at det har blitt elleve flere ansatte ved FFI, samt at det var hovedoppgjør i 2018. Arbeidsgivers andel av pensjonskostnadene har vært på 11,95 pst.
- Inntekter fra statlige bevilgninger består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag, tilskudd til drift av forskningsfartøyet H. U. Sverdrup II og tilskudd til Identifikasjonslaboratoriet. I tillegg er 5,2 mill. kroner fra Norges forskningsråd lagt inn som bevilgning.
- I henhold til SRS 10 vises kun forbrukte bevilgninger som inntekt i FFIs eksterntregnskap.

Tabell 2.2 Virksomhetenes inntekter spesifisert etter inntektskilde

Inntektskilde (Noter i parentes)	(1000 kroner)			
	Regnskap			Budsjett
	2016	2017	2018	2019 (i 2019 kr)
<i>Bevilgninger til finansiering av statsoppdraget</i>				
Bevilgninger fra fagdepartementet (1)	234 930	208 817	233 527	241 712
Bevilgninger fra andre departementer				
Bevilgninger fra andre statlige forvaltningsorganer				
Tildelinger fra Norges forskningsråd (2)	4 605	6 749	5 168	5 000
<i>Sum bevilgninger</i>	<i>239 535</i>	<i>215 566</i>	<i>238 695</i>	<i>246 712</i>
<i>Offentlige og private bidrag</i>				
Bidrag fra kommuner og fylkeskommuner				
Bidrag fra private				
Tildelinger fra internasjonale organisasjoner				
<i>Sum bidrag</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Oppdragsinntekter mv.</i>				
Oppdrag fra statlige virksomheter (3)	594 787	665 817	734 581	670 000
Oppdrag fra kommunale og fylkeskommunale virksomheter				
Oppdrag fra private (4)	43 742	59 814	59 164	70 000
Andre inntekter	4 168	2 029	10 501	10 000
<i>Sum oppdragsinntekter mv.</i>	<i>642 696</i>	<i>727 660</i>	<i>804 246</i>	<i>750 000</i>
<i>Salg av investeringsmidler</i>	<i>28</i>	<i>1 088</i>	<i>935</i>	<i>0</i>
Sum inntekter	882 232	943 226	1 043 876	996 712

Generelt: omfang og utvikling av andre inntekter.

- Tildelinger fra andre departementer eller Norges Forskningsråd (NFR) er små og forholdsvis stabile i omfang. Dette gjelder prosjekter som gjennomføres med finansiering fra NFR

eller andre departementer. STIM-EU-ordningen i forbindelse med EU-prosjekter er hoveddelen av inntekter fra NFR.

- Bevilgninger, bestående av basistilskudd, forvaltningsoppdragsmidler, drift av H. U. Sverdrup II og tilskudd til kjemiidentifikasjonslabo-

ratoriet, har vært stabile, og har kun mindre justeringer sammenliknet med det generelle prisnivået.

takelse i større konsortier med finansiering fra NFR. STIM-EU-ordningen i forbindelse med EU-prosjekter er en vesentlig andel av tildelingene.

Noter:

1. Bevilgninger fra fagdepartementet: Består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag og tilskudd til drift av forskningsfartøyet H. U. Sverdrup II.
2. Tildelinger fra NFR: Dette er prosjekter hvor kun FFI og NFR er avtaleparter, men også del-

3. Oppdrag fra statlige virksomheter: Oppdragsforskning for Forsvaret samt andre statlige etater.
4. Oppdrag fra private: Oppdragsforskning for sivile og ikke-statlige aktører innenlands og utenlands.

Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

Balanse 31. desember		(1 000 kroner)		
Regnskapspost			Regnskap	Budsjett
(Noter i parentes)	2016	2017	2018	Endring 2017–2018
<i>Kontantbeholdning</i>				
Beholdning på oppgjørskonto i Norges Bank (1)	459 939	539 186	647 128	107 942
Beholdning på andre bankkonti	5 473	135	0	-135
Andre kontantbeholdninger (2)	11	11	20	9
<i>Sum kontantbeholdning</i>	<i>465 423</i>	<i>539 332</i>	<i>647 148</i>	<i>107 815</i>
<i>Avsetninger til dekning av påløpte kostnader som forfaller neste budsjettår</i>				
Feriepenger mv.	75 443	75 873	81 153	5 281
Skattetrekk og offentlige avgifter	51 060	52 635	56 633	3 998
Gjeld til leverandører	47 260	68 115	68 596	481
Gjeld til oppdragsgivere (3)	238 070	298 211	356 451	58 240
Annen netto gjeld/fordring som forfaller neste budsjettår	-12 145	-19 305	-19 072	233
<i>Sum til dekning av påløpte kostnader som forfaller neste år</i>	<i>399 688</i>	<i>475 528</i>	<i>543 761</i>	<i>68 233</i>
<i>Avsetninger til dekning av planlagte tiltak der kostnadene helt eller delvis vil bli dekket i fremtidige budsjettår</i>				
Prosjekter finansiert av Norges forskningsråd				
Større, påbegynte flerårige investeringsprosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet				
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet (3)	27 687	38 939	84 594	45 655

Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

(1 000 kroner)				
Balanse 31. desember				
Regnskapspost (Noter i parentes)	Regnskap			Budsjett
	2016	2017	2018	Endring 2017–2018
Andre avsetninger til vedtatte, ikke igangsatte formål				
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av bevilgninger fra andre departementer				
<i>Sum avsetninger til planlagte tiltak i fremtidige budsjettår</i>	27 687	38 939	84 594	45 655
<i>Andre avsetninger</i>				
Avsetninger til andre formål/ikke spesifiserte formål				
Fri virksomhetskapital	38 048	24 865	18 792	-6 072
<i>Sum andre avsetninger</i>	38 048	24 865	18 792	-6 072
<i>Langsiktig gjeld (netto)</i>				
Langsiktig gjeld knyttet til anleggsmidler				
Annen langsiktig gjeld				
<i>Sum langsiktig gjeld (netto)</i>				
Sum netto gjeld og forpliktelser	465 423	593 332	647 148	107 815

Generelt:

Økningen i kontantbeholdningen fra 2017 til 2018 er høy, men den gjenspeiles i økningen i gjeld til oppdragsgivere. Dette er penger som oppdragsgivere har innbetalt i prosjekter, men der arbeidet ikke er fullført ved utgangen av budsjettåret. Kundefordringene har blitt vesentlig redusert i 2018, noe som også øker beholdningen på bankkontoen.

Noter:

1. Beholdningen på oppgjørskonto i Norges bank: Inneholder feriepenger, skattetrekk, for-

dringer fra leverandører, ikke gjennomførte prosjektaktiviteter og frie likvide midler. Se også note 3 nedenfor.

2. Beholdningen på andre bankkonti: Kontantkasse H. U. Sverdrup II og beholdning gavekort til spesielle markeringer.
3. Gjeld til oppdragsgivere: Prosjekter og oppdrag som er under gjennomføring, men hvor arbeidet ikke er ferdig. Periodiseringer i prosjekter og oppdrag som er finansiert av bevilgninger er skilt ut slik at dette vises i raden «Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet».

Forsvarsdepartementet

Budsjettstatistikk for perioden 2017–2020

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)								
		2017		2018		2019		2020		
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	
1700	Forsvarsdepartementet	01	772 976	45 591	793 706	801 119	10 755	870 969	830 361	16 282
		21	121 860	0,0	49 924	125 150		59 070	132 900	0
		43	15 610	0,0	2 298	10 022	-5 900	0	9 467	-1 000
		71	60 825	400	60 295	65 234	-500	63 517	86 226	-1 900
		73	28 127	-5 908	28 056	28 886		28 002	85 393	0
		78	297 491	22 460	316 621	305 523		229 088	349 024	0
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	01	3 641 748	-169 138	3 718 936	3 899 804	298 623	4 185 041	4 414 351	166 088
		45	277 515	57 684	222 915					
		47	1 579 700	27 246	1 905 712	2 706 455	725 543	2 249 010	2 994 219	62 021
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	51	162 479	-20 000	162 479	186 247	20 000	186 247	198 975	0
1720	Felleskapiteter i Forsvaret	01	5 306 251	201 409	5 546 498	9 609 482	456 822	11 116 060	9 473 868	380 186
		71	4 517	9 408	0	21 567	-4 517	21 411	22 739	0

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)							
		2017		2018		2019		2020	
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	01	258 716	9 000	289 225	268 947	10 100	316 418	40 240
1725	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	01	825 403	2 000	790 054				
		70							
		71	21 129	1 500	20 326				
1731	Hæren	01	5 460 228	314 300	5 527 877	5 066 104	15 047	5 566 035	369 760
1732	Sjøforsvaret	01	4 236 223	298 200	4 184 383	4 114 269	84 783	4 409 630	188 803
1733	Luftforsvaret	01	4 774 506	147 000	4 597 682	4 936 621	347 158	5 292 845	233 463
1734	Heimevernet	01	1 378 353	191 200	1 439 284	1 241 819	-138 654	1 394 798	93 859
1735	Etterretnings-tjenesten	21	1 714 268	-9 549	1 746 229	1 905 510	157 614	2 005 584	2976
1740	Forsvarets logistikkorganisasjon	01	1 797 022	101 880	2 061 195				
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	01	1 502 392	64 586	1 761 983	1 587 607	-2 226	1 629 590	16 934
		44	55 714	-2 246	59 951	96 331	39 503	83 185	-15 265
		45	4 907 916	168 428	4 695 357	5 914 782	1 136 869	8 952 590	2 929 665
								10 179	
								932	1 639 443
								2 188 783	137 668
								1 638 693	32 000
								83 794	-1 221

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)							
		2017		2018		2019		2020	
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering
1761	Nye kampfly med baseløsning	01	194 686	0,0	196 339	187 322	-8 936	191 471	178 076
		45	7 282 849	-548 460	7 683 630	7 787 467	439 140	7 009 512	5 863 471
		47	1 309 680	-22 635	1 278 534	1 022 487	-303 680	1 176 449	779 532
1790	Kystvakten	01	1 094 428	37 200	981 688	1 027 838	-25 400	1 157 875	1 184 726
1791	Redningshelikoptertjenesten	01	925 343	-33 561	872 790	854 745	-71 791	866 848	876 527
1792	Norske styrker i utlandet	01	823 497	101 421	1 027 361	1 009 909	172 771	990 316	940 928
1795	Kulturelle og allmennyttige formål	01	252 602	2 842	262 188				
		72	2 636	0,0	2 636				
SUM TOTALT			51 248 190	992 258	52 429 457	54 945 177	3 353 125	58 953 526	2 457 565
								60 000	1 311 576

Beløpene i tabellen over er i nominelle kroner. Endringene mellom de årlige vedtatte budsjettene fremkommer som faktisk endring. Faktisk endring bygger på reelle budsjettmessige endringer, men tar hensyn til effekt av interneffektivisering i henhold til langtidspanen for perioden 2013–2016 og 2017–2020. Regnskapstall er hentet fra statsregnskapet og er til informasjon.

Vedlegg 4**Nøkkeltall for perioden 2017–2020**

Tabell 4.1 Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2017–2020 med og uten kampfly med baseløsning

	(1000 kr)			
	Saldert bud- sjett 2017	Saldert bud- sjett 2018	Saldert bud- sjett 2019	Forslag bud- sjett 2020
Totalbudsjettet	51 248 190	54 945 177	58 953 526	60 977 376
Totalbudsjettet uten midlertidig styrking knyttet til kampfly med baseløsning	46 450 097	50 098 460	54 413 897	54 156 297

Tabell 4.2 Fordeling av saldert budsjett 2017–2019 og forslag for 2020

År	Materiell- investeringer	EBA- investeringer	Drift uten kap. 1792	Kap. 1792 Norske styrker i utlandet
2020	26,3 %	7,1 %	64,9 %	1,6 %
2019	27,1 %	7,1 %	64,2 %	1,7 %
2018	24,9 %	7,3 %	66,0 %	1,8 %
2017	23,8 %	6,1 %	68,5 %	1,6 %

Tabellen er basert på nominelle kroner.

Materiellinvesteringer omfatter:

- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
 - post 45, Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold
- Kapittel 1761 Nye kampfly med baseløsning
 - post 45, Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

EBA-investeringer omfatter:

- Kapittel 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg
 - post 47, Nybygg og nyanlegg

- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
 - post 44, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, nasjonalfinansiert andel
 - post 48, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, fellesfinansiert andel
 - post 75 Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet
- Kapittel 1761 Nye kampfly med baseløsning
 - post 47 Nybygg og nyanlegg

Forsvarets fremtidige styrkestruktur

Tabell 5.1 Forsvarets fremtidige styrkestruktur

Hæren	Sjøforsvaret	Luftforsvaret	Heimevernet	Felleselementer
Nasjonalt landoperasjonssenter	Nasjonalt sjøoperasjonssenter	Nasjonalt luftoperasjonssenter	Territorielt operasjonssenter	Etterretningssjenessten
– Finnmark landforsvar	– Fire ¹ fregatter, Fridtjof	– Luftkontroll og varsling	– Elleve distriktsstaber	Forsvarets operative hovedkvarter
– Brigadekommando	– Nansen-klasse m/NH90	– Luftvarslingskjede	– 3 000 soldater i innsatsstrukturen	Forsvarets logistikk:
– Telemark bataljon	– Seks korvetter, Skjold-klasse, avvikles på sikt	– Baseforsvarsstridsgrupper	– 37 000 soldater i områdestrukturen	– Nasjonalt logistikkopera-sjons-senter
– Panser bataljon	– Seks ubåter, Ula-klasse, reduseres til fire og erstattes av fire nye ubåter	– Luftvernstridsgrupper		– Felles logistikk- og støttekapasiteter
– 2. bataljon	– Fire minerydderfartøyer, erstattes av autonome mineryddesystemer	– F-16 kampfly, erstattes av 52 F-35 kampfly		– Vertslandsstøttebataljon
– Etterretningsbataljon	– Fire Ytre kystvakt m/NH90	– 18 Bell 412 helikoptre		Cyberforsvaret
– Sambandsbataljon	– Fire Ytre kystvakt, Harstad/	– P-3 Orion, erstattes av fem nye P-8 maritime patruljefly		– CIS-TG
– Artilleribataljon	– Fire Ytre kystvakt, Barentshav-klasse	– To DA-20 EK- og kalibreringsfly, avvikles på sikt		Forsvarets sanitetsstyrker
– Ingeniørbataljon	– Fem Indre kystvakt, Nornen-klasse	– 14 NH90 maritime helikoptre		Felles NATO luft- og bakkeovervåking
– Stridstrenbataljon	– Bordingskapasitet	– Fire C-130J transportfly		Felles lufttanking og lufttransport (MRTT, C-17)
– Sanitetsbataljon	– Logistikkelement, sjø	– Sea King redningshelikoptre, erstattes av 16 AW101		Forsvarets militærpolitivdeling
– MP-kompani	– Kystjegerkommandoen	– Logistikkbase, luft		Satellittbasert overvåking
– Kavaleribataljon				
– Grensevakt				
– HM Kongens Garde				
– Logistikkbase, land				

¹ Regjeringen har besluttet å gjenopprette kapasiteten som Forsvaret har mistet gjennom havariet med KNM Helge Ingstad.

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

www.publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Media AS – 10/2019

